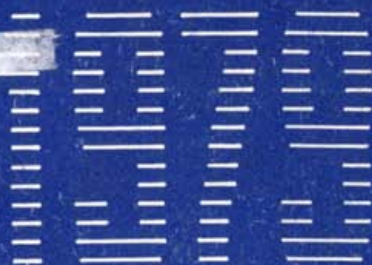

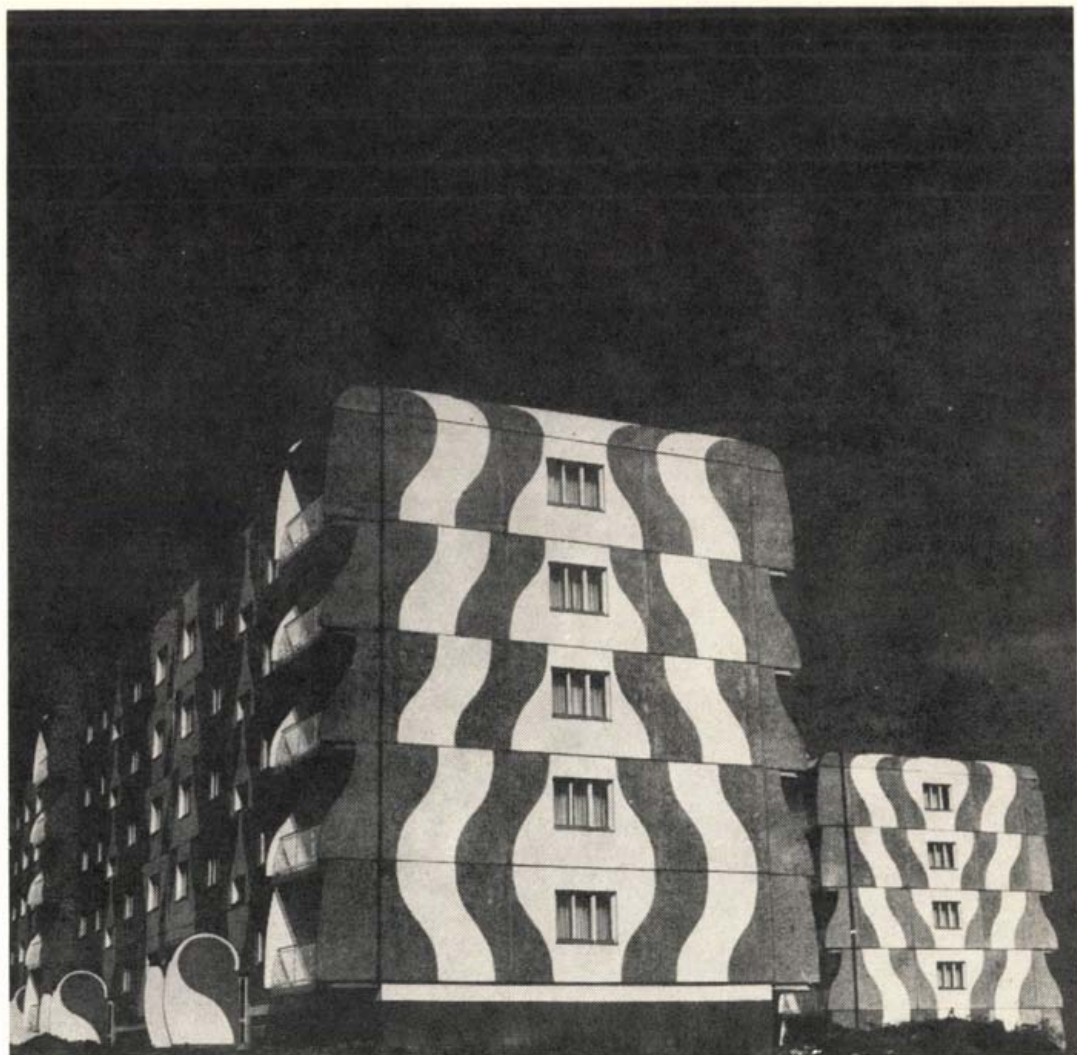
55 983

ADOMERET

NYTARA
Fajánatok
SZÉGGED
J.A.E. KÖZMŰVÉSZETI

7. 1979. 1.

Paks új városrészének házai (*Panyik I.* felvétele)

Köszöntjük hazánk legfiatalabb városait: Barcsot, Érdet, Körmendet,
Marcalit, Paksot és Vásárosnaményt

A Honismeret 1979. évfolyamának tartalomjegyzéke

- Andrásfalvy Bertalan: Oseink táncai 2/3
Bényei Miklós: Helyismereti munka a könyvtárakban 1/3
Huller Gyula: A munkahelyi művelődés és az üzemtörténeti mozgalom 4/3
Szathmári István-Töltési Imre: A Honismereti mozgalom keretében folyó földrajziné-
gyűjtés eddigi tapasztalatairól 3/3
Töltési Imre: (Lásd: Szathmári István)

A gyermekek esztendejének jegyében

- Földesné Györgyi Erzsébet dr.: Gyermekeket a régi magyar faluban 5-6/7
Halmi Lászlóné: Becsüljük hát az örökséget... 5-6/7
Makoldi Sándor: A gyermekrajzokról 5-6/3
Nagy Sándor dr.: Az ifjúsági Honismereti mozgalom 5-6/3

VII. ORSZÁGOS HONISMERETI AKADEMLIA

- Balassa Iván: A magyarországi nemzetiségek néprajzi kutatásáról 5-6/32
Boros Sándor dr.: A történelmi és kulturális emlékhelyek szerepe közművelődésünkben
5-6/24
Domonkos Alajos: A honismereti táborok tapasztalatai Nógrád megyében 5-6/47
Gécz János: „Felelő a lelkes aktivisták ezreit tömörítő Honismereti mozgalom küldetése”
5-6/12
Horváth István dr.: A Magyar Tanácsköztársaság történetének kutatása Nógrád megyében
5-6/20
Jakab Sándor: A magyarországi Tanácsköztársaság történelmi tapasztalatairól 5-6/14
Katona Imre: Egység és táji sokféleség a magyar folklorban 5-6/35
Kriszta Lajosné: Az ellenállási mozgalom, az antifasiszta harc Nógrád megyében 5-6/30
Krupa András: A szlovák nemzetiség hagyományának ápolása 5-6/41
Molnár Béla dr.: Megnyitó 5-6/11
Molnár Pál dr.: A Tanácsköztársaság emlékének továbbélése Nógrád megye munkásságának
körében 5-6/22
Schneider Miklós: A fiatalok bevonása a Honismereti mozgalomba 5-6/45
Uszta Gyula: A Magyar Partizánmozgalom és a Hazafias Népfrent együttműködése a törté-
nelmi emlékek ápolásában 5-6/28
Zólyomi József: A palóckutatás helyzete és eredménye 5-6/38

KRÓNKA

- B. Szathmári Sarolta: A honismereti mozgalom helyzete Komárom megyében 1/7
B. Szathmári Sarolta: Az V. Komárom megyei Honismereti Táborról 5-6/56
Buday Endre: A szlovákiai magyar néprajzi gyűjtők 1979. évi nyári szemináriuma 5-6/54
Denes Gyula: A nagykanizsai Honismereti Munkabizottság tevékenysége 5-6/61
Dobosy László: Czákó Gyula (1922-1979) 5-6/62
Erdődi Gyula: A Baranya megyei közéleti krónikaírási 1/11
Gaál Attila: Wosinszky Mór emléklapok 1/10
Gesler Odón dr.: Helytörténeti és üzemtörténeti ismeretterjesztés a TIT budapesti szerve-
zetében 1/14
Hagymásy Sándor: A Körösi Csoma Társaság túrkevei csoportja 2/30
H(alász) P(éter): A Honismeret első évfolyamának néhány tanulsága 3/12
Halász Péter: Az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők IX. Országos Találkozója 5-6/50
Karacs Zsigmond: A munkaszociális hagyományok ápolása a MÁV Eszaki Járműjavító-
ban 4/6
Kereszturiné Pintér Mária: A HNF szombathelyi Városi Bizottságának honismereti munkája
4/12
Kisasszony Eva dr.: Új állandó kiállítás nyílt a szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeumban
1/8
Kovács József: Bugyi község kiállítása a Csepeli Papírgyárban 4/8
Kovácsy Zoltán dr.: Országos Ügyvéd-Múzeum nyílt Budapesten 3/6
Kósa László: A kilencvenestendős Nyárády Mihály köszöntése 4/10
Kriszta Vizi József: Helytörténeti gyűjtemény Leninvárosban 2/11
Mervó Zoltánné: Hajdú-Bihar megyei Levéltári Napok 2/8
Molnár László: Gyűjtőúton a szlovákiai Bodrogközben 1/19
M(orvay) P(éter): A Magyar Néprajzi Társaság által Sebestyén Gyula Emlékéremmel kitűn-
tetett önkéntes gyűjtők 5-6/52
Olajos Csaba: Műemlékek helyreállítása és hasznosítása Borsod-Abaúj-Zemplén megyében
3/9
Petercsák Tivadar: Néprajzi kutatótábor Répáshután 5-6/37
Rakó József: A Darjeeling-i vándor 5-6/62
Szacsavay Éva: A szekszárdpalánki első néprajzi-nemzetiségi tábor 1/16
Szamosújvári Sándor dr.: Dömötör Sándor 70 éves 1/19
Tarczai Ilona: A Sághegyi Múzeum 5-6/58
A táncmozgalom Erdélyben 3/11
T(imaffy) L(ászló): Az Ethnographia Pannonica konferenciája Burgenlandban 3/15
T(imaffy) L(ászló) dr.: Morvay Péter hetven éves 5-6/53
Tóth Ferenc dr.: Múzeum a makói Espersit-házban 1/12
Tóth István dr.: Béli Mátyás emlékezete Balatonkeresztyúron 2/9
Tóth István dr.: Együttműködés a magyar és a jugoszláviai könyvtárosok között 5-6/56
Varga Domokos: Házsongárd 2/12
Viga Gyula: Tájékoztató konferencia a Bükk-vidék néprajzáról 1/18
Vöö Imre: A Szalmás-körös Szigetszentmiklóson 5-6/60
Vörösmarty Géza: Németh Kálmánra emlékezünk 4/13

EVFORDULÓINK

- B(ajza) K(álmán): Emlékezés Bajza József 173. születésnapjára 2/22
Beke György: Orban Balázs változatlan időszersége 3/36
Beke György: Benedek Elek szolgálata 5-6/64
Csáky Károly: Möricz Zsigmond Ipolyságon 4/31
Csorba Csaba: A 125 éves Vasárnapi Ujság 5-6/65
Csoma Zsigmond: Százéves a sepsiszentgyörgyi Múzeum 4/15
Fazekas István: Százéves lenne Dienes Valéria 3/43
Fodor István: A Jászkunság első történetírója 1/24
Fogas Pál: A MAV szentesi motorgarázsa 1/21
Harshazi István: Nikla község a Tanácsköztársaság idején 4/23
Kisasszony Eva dr.: Kétszáz éve született Egyed Antal 5-6/67
Krisztián Béla: Negyven esztendő a hazai vajúrókutatás 1/27
Leblancné Kelemen Mária: Oravetz István 1/26
Leblancné Kelemen Mária: Nógrád megyei adalékok a Tanácsköztársaság közoktatási-köz-
művelődési politikájához 2/19
Leblancné Kelemen Mária: Emléktábla helyett... Száz éve született Balogh Károly 5-6/70
Margócsy József: Möricz Zsigmond Szabolcs-Szatmárban 3/28
Molnar József: Möricz Zsigmond és szülőföldje 3/31
Molnar József: Györfly István emlékezete 4/20
Oltvai Ferenc: Emlékezés a százados szegedi árvízre 4/29
Tolnai György: Tereztváros a Tanácsköztársaság idején 3/38
Vigh Károly: A Tanácsköztársaság művelődéspolitikája 2/14
Zachar József dr.: A leghívebben mindhalálig 3/40

VALTOZÓ HAZÁNK

- Alexay Zoltán: A Szigetköz élővilága 3/20
Balogh Ferenc-Grosser Enrique: A nagyközségek városá fejlődése 5-6/73
Barsi Ernő dr.: Szigetköz népzenejéről 3/18
Grosser Enrique: (Lásd: Balogh Ferenc)
Timaffy László dr.: A Szigetköz három arca 3/16
Válki István: A Dunaküli térségben épülő duzzasztómű várható következményei 3/23
Vörösmarty Géza: A bősí-nagymarosi erőmű — a Duna bal partjáról 3/26

SAKKOROK, BARÁTI KÖRÖK

- Balázs Irén: A pápai Jókai Művelődési Központ honismereti szakköre 1/29
Kovács Józsefné: A szabad idő kihasználása egy budapesti szakközép- és szakmunkás-
képző iskolában 5-6/78
Mike Györgyi: A lábodi honismereti szakkör 2/24
Nagy Géza: A karsai Erdélyi János néprajzi szakkör 5-6/79

DALOLO TAJAK — DALOLO NEP

- Erdélyi Frigyesné: A Budapesti Kültelki Munkás Dalárda 4/35
Lele József: A tápai népi együttes jubileuma 4/33

HONISMERETI OLVASÓKÖNYV

- Bariska István dr.: A „szőlő jövésnek könyve” és hagyománya Kőszegen 5-6/96
Barsi Ernő: „Az iskola tetszett nekem...” 2/31
Beke György: Az ember műhelye (A székelyudvarhelyi iskoláról) 4/40
Csáky Károly: A Szondi-émlékek története és a Szondi Album 3/47
Dorcsi Sándor: Eröss Gyula, a hazai gyermekgyógyászat egyik úttörője 3/45
Haranghy György: Biharország helytörténete 1/39
Kovács Zoltán dr.: A koltói „Petőfi somfa” eredete 1/41
Kovács Zoltán dr.: A reformkor és az abszolútizmus Szeghi Kiss László naplójában 5-6/94
Kosa László: Gömör elfelejtett néprajzi írója: Komoróczy Miklós 2/33
Közseggfalvy Ferenc: „A nagy juss készül megint...” 3/49
Lagzi István dr.: Bem József és Ostrolenka 3/52
Marosi László: Felsőörtlől Kismartonig I. 4/46; II. 5-6/84
N. Ipoly Márta: Magyarország régi katonai térképeinek helytörténeti hasznosítása 2/40
Péntek János: Népi növényismeret a növénynevek tükrében 5-6/100
Sarlóska Ernő dr.: Göttinga a magyarok szemével 4/46
Szenássy Zoltán dr.: Baróti Szabó Dávid sírjára 2/37
Szenássy Zoltán dr.: Csomaköröstől — Körösi Csomáig 5-6/90
Szikora (András): A szerencsi mézeskalácsos sírköve 5-6/102
Taba István dr.: Széchényi Ferenc, a királyi biztos 5-6/80
Ujvári Ferenc: Tancsics Mihály orvosa 2/39
Várady György dr.: A budapesti Mártírok útja 1/38
Vörösmarty Géza: Az Academia Istropolitana 1/30

TERMES

- Barati József: A debreceni Kollégium tűzoltó fecskeendőjének történetéhez 5-6/107
Galbács Pál: A felecski székely ház (XVIII—XIX. századi bútorzata) 1/33
Görcsös Mihály: Népi műzegetés Debrődön 5-6/103
Hídvégi Lajos: A sorshúzással történő sorozás emléke Cegléden 2/28
N. László Endre: Itt járt Mátyás király! 4/55
Szöllösi Kálmán: K. Nagy Sándor bihari helytörténetiről 4/57
Szűcs Judit: A szentesi kenyérről, kenyérsütőgető asszonyokról 4/52
Zongor Ferenc: Húsvéti szokások Alsóságról 2/27
Zóka László: Baranya Árpád-kori templomai 1/30

SZABAD FÓRUM

- Dobay Sándor dr.: A roskoványi honvédelem 2/46
Feroné Komolay Anikó: A népmese jelentősége az óvodákban 1/40

- Hegyesi János: Költői verseny Erdélyi Józseffel 2/45
 Hulényi Miklós: Dobó várának romjain 1/47
 Molnár Imre: Két tanácskozás után a hagyomány ápolásáról 5—6/112
 Morvay Péter: Az Ezerjődű akció elé 2/42
 Poór Jánosné dr.: Magyar népmesék az alsótagozatos iskolai nevelés szolgálatában 2/47
 Szilágyi Ferenc: A Gellért hegyi Panteonról 1/45
 Wölfler Lajos: A házsongárdi temetőről 5—6/113
 Zachar József dr.: Mégegyszer Bercsényi László franciaországi sírjáról 1/50

KÖNYVESPOLC

- Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918—1975. (Szombathy Viktor) 1/55
 Bakó Ferenc: Bükk-i barlanglakások (Vilga Gyula) 1/64
 Balogh Jolán dr.: Kelemen Lajos: Művészettörténeti tanulmányok 3/54
 Barabás Jenő: Faragó József—Nagy Jenő—Vámszer Géza: Kalotaszegi magyar népviselet 5—6/123
 Barna Gábor: Szolnok megye néprajzi atlasza 2/58
 Baranyai Júlia: Vízbe vesző nyomok (Vörösmarty Géza) 1/62
 Botka János: Egy tiszazug falu, Csépa története (Dr. Timaffy László) 2/54
 Bönghészes egy „új” kincsestárban — Szabó T. Attila: Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár I., II. (Morvay Péter) 5—6/114
 Budina Sámuel históriája Szigetvár 1566. évi ostromáról (Taba István) 3/56
 Csanda Sándor: Szülőföld és irodalom (Dr. Tóth István) 1/60
 Csepeli Füzetek 1—3. (Kovács József László) 1/58
 Csoma Zsigmond: Lussa Vince—Temesi Lászlóné: Arborétumok Vas megyében 2/60
 Csorba Csaba: A Heves megyei Levéltár kiadványai 1/53
 Csorba Csaba: Nógrád megyei honismereti kiadványok 2/48
 Dercsényi Balázs: Feuerné Tóth Rózi: Reneszánsz építészeti Magyarországon 2/57
 Dobos László: Haza, Szülőföld, Nemzetiség 2/52
 Egy néprajztudós műhelyéből (Krisztián Béla) 5—6/124
 Faragó József—Nagy Jenő—Vámszer Géza: Kalotaszegi magyar népviselet (Barabás Jenő) 5—6/123
 Fehér Zoltán (Lásd Halász Péter)
 Feuerné Tóth Rózi: Reneszánsz építészeti Magyarországon (Dercsényi Balázs) 2/57
 Foglalkozások és életmódok (Leblancné Kelemen Mária) 1/57
 Fügedi Erik: Vár és társadalom a XIII—XIV. századi Magyarországon (Gerelyes Ibolya) 1/60
 Gazdag István: Urbán László: Demokratikus agrárszövetkezetek Szolnok megyében, 1945—1949 2/55
 Gerelyes Ibolya: Fügedi Erik: Vár és társadalom 1/60
 Gunda Béla: Kereszturiné Pintér Mária: Adalékok Felsőcsatár történetéhez 4/61
 Gunda Béla: Néprajzi pályamunkák Fejér megyéből 5—6/125
 Guzsik Tamás dr.: Németh József: Zala megye műemlékei 2/57
 Gyomai tanulmányok (Vörös Károly) 2/54
 Halász Péter—Fehér Zoltán: Két könyv Gombosról 5—6/121
 Haza, Szülőföld, Nemzetiség (Dobos László) 2/52
 A Heves megyei Levéltár kiadványai (Csorba Csaba) 1/53
 Honismereti emlékhelyekről (Szabó József) 3/57
 Horváth Lajos: Veresegyháza (Losonczy Miklós) 1/61
 I. Sándor Ildikó: Pest megye néprajzi irodalma (Kovács József László) 2/59
 Kelemen Lajos: Művészettörténeti tanulmányok (Dr. Balogh Jolán) 3/54
 Kereszturiné Pintér Mária: Adalékok Felsőcsatár történetéhez (Gunda Béla) 4/61
 Két könyv Gombosról (Halász Péter—Fehér Zoltán) 5—6/121
 Kórusművek két nyelven (Sándor László) 2/53
 Kovács Agnes: Tonavalta pühaltaa 5—6/126
 Kovács József László: Csepeli füzetek 1—3. 1/58
 Kovács József László: I. Sándor Ildikó: Pest megye néprajzi irodalma 2/59
 Kovács József László: Ráckeve és környéke (Szabó Imre) 1/63
 Krisztián Béla: Egy néprajztudós műhelyéből 5—6/124
 Leblancné Kelemen Mária: Foglalkozások és életmódok 1/57
 Losonczy Miklós: Horváth Lajos: Veresegyháza 1/61
 Lussa Vince—Temesi Lászlóné: Arborétumok Vas megyében (Csoma Zsigmond) 2/60
 Morvay Péter: Bönghészes egy „új” kincsestárban — Szabó T. Attila: Erdélyi Szótörténeti Tár I., II. 5—6/114
 Németh József: Zala megye műemlékei (Dr. Guzsik Tamás) 2/57
 Néprajzi pályamunkák Fejér megyéből (Gunda Béla) 5—6/125
 Nógrád megyei honismereti kiadványok (Csorba Csaba) 2/48
 Sándor László: Kórusművek két nyelven 2/53
 Sándor László: Szlovákia enciklopédiája 4/59
 Schneider Miklós: Zalai Gyűjtemény 1—7. 1/52
 Szabó Imre: Kovács József László: Ráckeve és környéke 1/63
 Szabó József: Honismereti emlékhelyekről 3/57
 Székely György: Vár és város a történelemben és a jelenben 5—6/118
 Szlovákia enciklopédiája (Sándor László) 4/59
 Szolnok megye néprajzi atlasza (Barna Gábor) 2/58
 Szombathy Viktor: Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918—1975. 1/55
 Taba István: Budina Sámuel históriája Szigetvár 1566. évi ostromáról 3/56
 Timaffy László dr.: Botka János: Egy tiszazug falu, Csépa története 2/54
 Tonavalta pühaltaa (Kovács Agnes) 5—6/126
 Tóth István dr.: Csanda Sándor: Szülőföld és irodalom 1/60
 Urbán László: Demokratikus agrárszövetkezetek Szolnok megyében, 1945—1949 (Gazdag István) 2/55
 Vár és város a történelemben és a jelenben (Székely György) 5—6/118

Viga Gyula: Bakó Ferenc: Bükk-barlanglakások 1/64
Vörös Károly: Gyomai tanulmányok 2/54
Vörösmarty Géza: Baranyai Júlia: Vízbe vesző nyomok 1/62
Vörösmarty Géza: Dr. Zákonyi Ferenc: A gyöngyösi csárda 2/60
Zalai Gyűjtemény 1-7. (Schneider Miklós) 1/52
Zákonyi Ferenc dr.: A gyöngyösi csárda (Vörösmarty Géza) 2/60

GYŰJTESI ÚTMUTATÓK

Morvay Péter: Egy falu története a színhagyomány és más helyi források alapján 3/59
Szacsnyai Éva: Útmutató a paraszti élet ünnepeinek és szokásainak változás-vizsgálatához 3/62

Szentí Tíbor: Szempontok a paraszti önéletrajz írásához 4/62

PÁLYAZATI PÁLYAZATI

Az 1978. évi Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat eredményjegyzéke 2/61

Felhívás a XXVII. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra 2/61

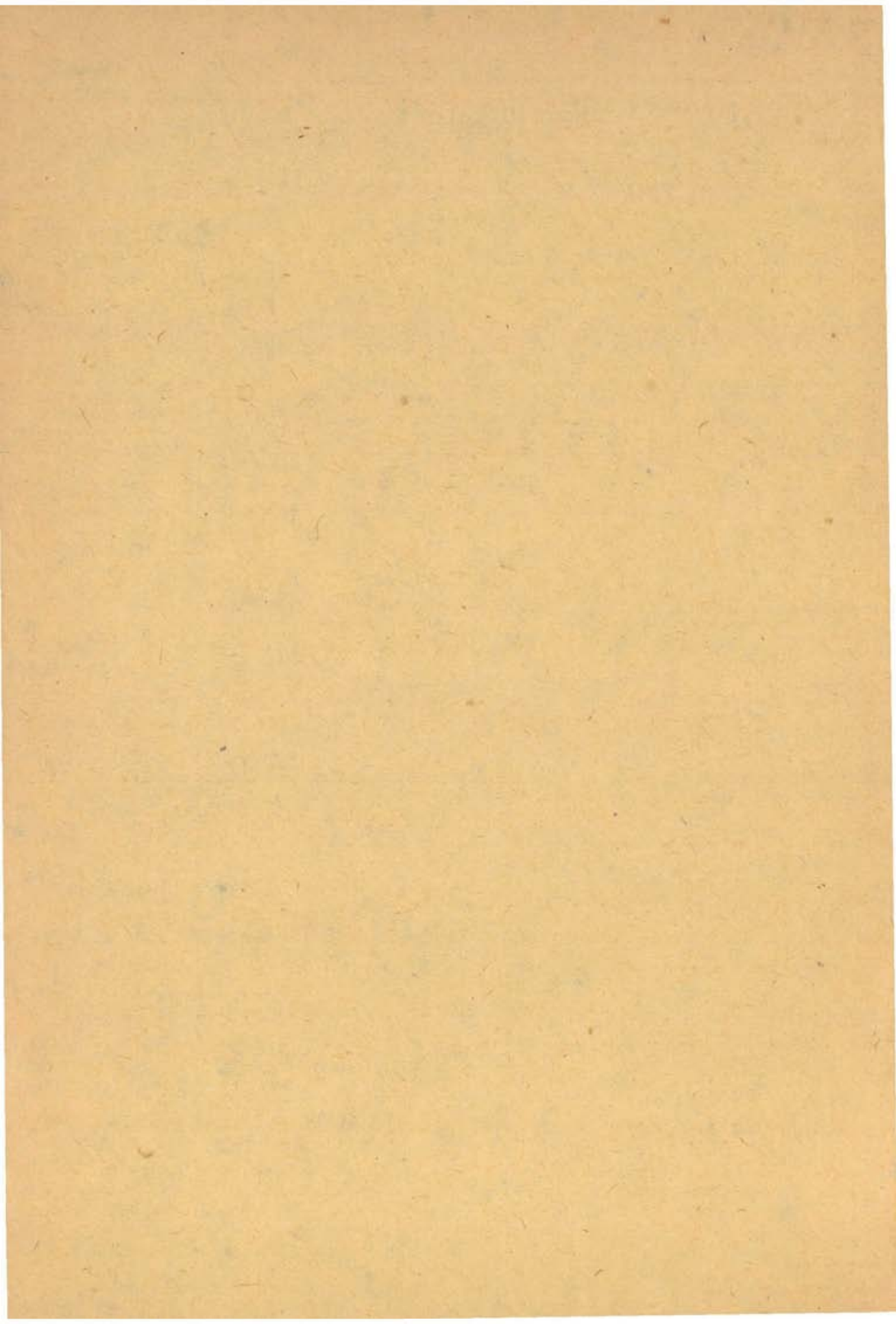
Heves megyei fényképezési akció 2/64

Illés Lászlóné dr.: Beszámoló a múzeumok és a KISZ KB pályázati felhívásának 1978. évi eredményeiről 5-6/127

55983

1979. évi honismereti évfordulónaptár

(X született, + meghalt)

Január

1. 1919. A salgótarjáni bányászok nem álltak munkába, birtokukba vették a bányákat, az igazgatósági épületet, a postát, a távirót és a vasutat.
4. 1919. Budapesten a munkások elfoglalták a Fegyvergyárat, a Ganz Villamosági Gyárat.
6. 1899. Hódmezővásárhelyen megjelent a Földművelő című földmunkáslap.
7. 1919. Megjelent az Ifjú Proletár, a KIMSZ lapja.
11. 1919. A Nemzeti Tanács kinevezte Károlyi Mihályt a köztársaság elnökévé.
15. 1909. A Magánalkalmazott címmel Budapesten megjelent a magántisztviselők és kereskedelmi alkalmazottak érdekeit védő közlöny.
22. 1919. Megalakult az Erzsébetfalvi Kommunista Párt.
29. 1919. Málkón fegyveres harcra került sor a tömegek és a csendőrség között. A város vezetését a munkástanács vette át.
— Budapesten megjelent a Vörös Katona című heti-, később napilap első száma.

Február

1. 1949. Megalakult a Magyar Függetlenségi Népfront.
— A Petőfi-adó külön rádióműsört sugároz.
1954. Megkezdte munkáját a Dunai Vasmű I. nagyolvasztója.
19. 1949. A szocialista munkaverseny-mozgalom kezdete Magyarországon.
20. 1899. Az első magyarországi diáksztrájk kezdete.
23. 1919. Gödöllőn elkezdődött a földosztás.

Március

5. 1854. Megjelent a Vasárnapi Újság.
8. 1919. A Madách Színház megnyitása a Zeneakadémia kistermében.
21. 1919. Kiküldték a Magyar Tanácsköztársaságot.
25. 1919. Létrehozzák a forradalmi törvényszéket a régi bíróság helyett.
— Megkezdődött Erzsébetfalva a 20-nál több munkást foglalkoztató üzemek államosítása.
26. 1904. A magyarországi grafikai munkások szakközlönye, a Lithographia első száma megjelent.
1919. A Forradalmi Kormányzótanács köztulajdonba vette az ipari, bányászati és közlekedési nagyüzemeket.
— A régi rendőrség, a csendőrség helyett a belső rend fenntartására elrendelték a Vörös Ország felállítását.
30. 1919. Megalakult a Magyar Vörös Hadsegereg.

Április

1. 1909. Megjelent az Útépítőmunkás, az útépítőiparban foglalkoztatott összes magyarországi munkás érdekeit képviselő társadalmi közlöny.
13. 1919. A Margitszigetet átadták a proletárgyerekeknek.
15. 1904. Magyar Vasutas címmel érdekképviselő közlöny jelent meg Budapesten.
16. 1949. A magyar-csehszlovák barátsági szerződés aláírása.
19. 1904. A vasutasok hatalmas sztrájkot in-

dítottak, mely kiterjedt az egész országra.

1919. A Közkutatásügyi Népbiztosság megalakította a sajtótermékek kiadását irányító Szellemi Termékek Országos Tanácsát.
22. 1679. Józsa István tályai plébános, egri kanonok, kuruc vezér mintegy 3000 főnyi sereggel Selmecet megrohan- ta, bevette és a kamara nagymeny- nyiségű aranyát és ezüstjét lefog- lalta.
24. 1504. Rákos mezején 15 napos »hongyü- lés« kezdtek.
1904. Etesden a csendőrök sortűzzel vá- laszolnak a 48-as párt nagygyüle- sére.
26. 1879. Párizsban megkezdte működését Puskás Tivadar telefonközpontja.

Május

1. 1904. Első alkalommal jelenik meg a Festők Szaklapja, a magyarországi szoba-, cím- és díszletfestő, kárpí- tozó, mázó, aranyozó és fényező munkások érdekeit képviselő szak- közlöny.
— Erzsébetfalva Leninvárosra változ- tatja nevét.
9. 1954. Üzembe helyezték a tiszalöki duz- zasztóművet.
13. 1909. A magyarországi cement-, beton-, vasbeton-, továbbá műkö-, és ce- mentgyári munkások érdekeit védő társadalmi közlöny, a Cementmunkás, megjelent.
15. 1904. Budapesten első ízben volt muna- kásnö- nagygyűlés.
- 21—
22. 1899. Az első magyar szakszervezeti kongresszus Budapesten.
25. 1879. Budapesten leleplezték Eötvös Jó- zsef szobrát.
26. 1929. A Hősök térien felavatták az Ezred- évi Emlékművet.
28. 1919. Soroksárpéteri Marx-falva néven önálló község lett.
29. 1904. Leleplezték Irányi Dániel szobrát a László Ferenc térien (ma a Károlyi- kertben áll).
30. 1909. Megalakult a Magyarországi Ce- mentmunkások Országos Szövetsé- sége.

Június

16. 1889. Megnyitották a Városligeti Szín- kört.
1904. Felállították a gellérthegyi Szt. Gel- lért- emlékművet.
26. 1949. Veszprémben megalakult a Nehéz- vegyipari Kutató Intézet.

Július

2. 1929. Megindult a fogaskerekű vasút.
3. 1949. Felavatták a tokaji vasúti hidat.
6. 1704. II. Rákóczi Ferencet Erdély fej- delmévé választották.
15. 1904. Megjelent az Ácsok Szaklapja, a magyarországi ácsmunkások érde- keit képviselő társadalmi és köz- gazdasági közlöny.
16. 1779. Mária Terézia kibocsátotta a »Res- criptum declaratorum«-ot, amely hosszú időre rendezte a magyaror- szági szerbek életét.
21. 1478. Olmüczben Mátyás magyar és Ulászló cseh király békét kötöttek.
30. 1839. Budapesten megindult az első vil- lamos az Egyetem tér és az Orczy tér között.

Augusztus

20. 1949. Törvénybe iktatták a Magyar Népköztársaság alkotmányát.
22. 1909. Budapesten megnyílt az első kenyérgyár.
28. 1919. Marcaliban a Prónay-különítmények kivégzik **Krénus János** tanítót (X 7. 1886.), **Löbl Lipótot** (X Alsóendva, 1866. márc. 25.) és **Simon József** rk. papot (X Szenyér, 1892. máj. 6.).

Szeptember

1. 1904. **Jászai Samu** szerkesztésében megjelent a Szakszervezeti Tanács hivatalos lapja, a **Szakszervezeti Ertesítő**.
7. 1929. **II. Szulejmán** elfoglalja Budavárát.
17. 1919. Egy fehérterrorista különítmény Kaposvár határában meggyilkolta **Farkas Jánost** (X Tóti, 1862. jan. 1.), **Latnca Sándort** (X Arad, 1886. ápr. 5.) és **Szalma Istvánt** (X Bp. 1886.)
30. 1904. A Szt. György szobor másolatát felállítják a Halászbányán.

Október

2. 1899. A budapesti munkásság tüntető sétát rendez a választójogért.
1949. Felavatták a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemet.
13. 1479. **Mátyás király** a Hunyad megyei **Kenyermezőnél** megveri az Erdélyt puszító török sereget.
15. 1904. A Fővárosi Könyvtár megkezdli működését a Központi Városháza **Károly** (ma Tanács) krt-l szárnyának I. emeletén.
23. 1954. Megalakult a Hazafias Népfront.
27. 1889. Megalakult a Néprajzi Társaság.

Január

1. X 1904. **Vargha Károly** (Kunszentmárton), az ellenállási mozgalom mártírja (+ Bp. 1945. jan. 20.)
+ 1929. **Karácsonyi János** (Nagyvárad), történétíró, c. püspök (X Gyula, 1858 dec. 15.)
2. X 1879. **Bauer Rudolf** (Bp.), sportoló. A magyar atlétika első nemzetközi eredménye nevéhez fűződik. (+ Sósér, 1932. nov. 9.)
+ 1889. **Wagner János** (Bp.), belgyógyász, a hazai klinikum egyik megalapítója (X Komárom, 1811. júl. 18.)
+ 1954. **Kolacsokovszky Lajos** (Eger), helytörténeti és turistairó, a munkásszervezője. (X Jászárokszállás, 1891. jan. 2.)
3. X 1889. **Trócsányi Dezso** (Sárospatak), filozófiai és pedagógiai író (+ Pápa, 1962. szept. 7.)
+ 1954. **Husztai József** (Bp.), klasszika-filológus, egyetemi tanár (X Zalabér, 1887. okt. 10.)
4. + 1604. **Nádasdy Ferenc** (Sárvár), hadvezér, több várat visszafoglalt a töröktől. Kortársai »Fekete bégnek« neveztek. (X 7 1555.)
X 1829. **Pécs József** (Nagyváradolaszi), vízépítő mérnök. Világviszonylatban is mintaszerű víz- és csapadékmérő hálózatot épített ki. (+ Bp. 1902. nov. 17.)
+ 1949. **Fonyó Sári** (Bp.), banktisztviselő, a kommunista népmozgalom egyik vezetője (X Dúsnok, 1891. ápr. 18.)
+ 1954. **Torma Imre** (Makó) festő, (X u. o. 1893. dec. 3.)

November

1. 1899. Szentesen megjelent a **Szabad Szó**.
1949. Ajka várossá nyilvánított.
3. 1679. A szikszói útközetben **Thököly** alvezérei, **Harsányi István**, **Szűcs János** és **Petneházy Dávid**, megsemmisítették a sárospataki német parancsnok seregét.
20. 1949. A Lánchíd felavatásának 100. évfordulóján átadták a második világ-háborúnak áldozatul esett, majd új-jáépített Lánchídat.
21. 1909. Az Országos Függetlenségi és 48-as Gazdapárt (**Nagyatádi Szabó István** pártja) megalakult Szentgálon.
1964. Átadták az új Erzsébet hídat.
25. 1909. A Kerepesi úti Mauzóleumba elhelyezték **Kossuth Lajos** hamvait.
December
9. 1909. Felszállt az első magyar repülőgép, melynek pilótája **Adorján János** volt.
10. 1949. Törvénybe iktatták az első 5 éves tervet.
16. 1899. Budapesten megjelent a **Könyvkö-tök Lapja**.
28. 1889. Megalakult a Budapest Helyiérdekű Vasutak Rt.
29. 1919. Az ellenforradalmi törvényszék Budapesten kivégezte **Gombos Ferenc** (X 7, 1876.) cseppeli vasmunkást, **Kerekes Árpád** (X Losonc, 1896. nov. 20.) vasesztergályost és **László Jenő** (X Szatmárnémeti, 1878. márc. 5.) ügyvédet, a Tanácsköztársaság aktivistáit.
30. 1949. Angyalföldön felavatták a főváros első művelődési házát.

5. + 1919. **Sörös Pongrác** (Győr), bencés tanár, történész (X Komárom, 1873. aug. 24.)
6. + 1954. **Fenyvessy Béla** (Pécs), higiénikus, az első vidéki közegészség-tani állomás megszervezője. (X Bp. 1873. aug. 13.)
7. X 1879. **Braun Róbert** (Arad), szociológus, lexikográfus (+ Bp. 1937. febr. 12.)
X 1904. **Gilián András** (Bajszentiván), a spanyol polgárháború részvevője (+ Lerida, Sp. o. 1938. ápr. 1.)
8. X 1804. **Warga János** (Kovácsvágás), pedagógus, egyike azoknak, akik Kazinczy nyelvújítási eredményeit elsőként ismertették meg tanítványaikkal (+ Nagykovács, 1875. jan. 10.)
+ 1954. **Forgách Hann Erzsébet** (Bp.), szobrász, grafikus. (X Bp. 1907.)
+ 1954. **Sidló Ferenc** (Bp.), szobrász (X Bp. 1882. jan. 22.)
9. + 1954. **Vízvári Mariska** (Bp.), színésznő, a Nemzeti Színház örökös tagja. (X Bp. 1877. máj. 27.)
10. X 1804. **Pálffy János** (Tarcsafalva), politikus: író. 1848. május 30-án a kolozsvári országgyűlés vezérszónokaként ő javasolta, hogy mondják ki Erdély unióját Magyarországgal. (+ u. o. 1857. ápr. 13.)
X 1829. **Bozay Pál** (Kövágóórs), költő, író (+ Zánka, 1852. jún. 21.)
X 1829. **Wein János** (Németbogsán), bányamérnök, Budapesten nyomda-üzemet alapított (+ Bp. 1908. ápr. 2.)

- + 1954. **Berzeviczy Gizella** (Bp.), pedagógus, a munkásmozgalom résztvevője. (X Csákvár, 1878. jan. 15.)
12. × 1829. **Frey Lajos** (Bécs), építész. A bajai tűzvész után jórészt az ő tervei alapján épült újjá a város. (+ Bp. 1877. jún. 4.)
- + 1899. **Szilágyi Sándor** (Bp.), történész (X Kolozsvár, 1827. aug. 30.)
13. × 1754. **Laczkovics János** (Szentlőrinc-káta), huszárkapitány, a magyar jakobinus mozgalom egyik vezetője. (+ Buda, 1795. máj. 20.)
- × 1829. **Mészáros Károly** (Kisújszállás), újságíró, 1848-as tűzérhadnagy. (+ Bp. 1879. febr. 25.)
14. + 1919. **Merényi Lajos** (Kismarton), levéltáros, történész. (X Esztergom, 1854. aug. 25.)
15. × 1854. **Senyei Károly** (Pest), szobrász. (+ Bp. 1919. febr. 7.)
16. × 1899. **József Jólán** (Bp.), író. (+ Bp. 1950. jún. 25.)
- + 1929. **Hatvan Ferenc** (Sopron), a soproni turistacélet vezetője* (X Pincskő, 1860. jan. 23.)
17. × 1879. **Buday Árpád** (Marosgeze), régész. (+ Szeged, 1937. ápr. 7.)
- + 1909. **Bálint Zoltán** (Bp.), építész. (X Nagyvárad, 1871. márc. 6.)
- + 1959. **Sztrényi Imre** (Bp.), biokémikus, orvos, az MTA Biokémiai Intézetének megalapítója (X Vágmedence, 1905. máj. 12.)
18. × 1854. **Kemenes József** (Kocs), klasszikafilológus, műfordító (+ Bp. 1922. márc. 23.)
- × 1879. **Espersit János** (Nagyszentmiklós), újságíró, ügyvéd (+ Mezőhegyes, 1931. nov. 29.)
20. × 1854. **Lőw Immanuel** (Szeged), főrabbi, orientalista, művelődéstörténeti író (+ Bp. 1944. júl. 19.)
- + 1904. **Raizner János** (Szeged), jogász, régész, történész, könyvtáros (X u. o. 1847. jan. 20.)
22. + 1504. **Temesvári Pelbárt** (Buda), egyházi író és szónok. (X ? 1455 körül)
- × 1899. **Sárközi György** (Bp.), költő, író, műfordító (+ Balf, 1945. márc. 8.)
- × 1904. **Weisz Pál** (Ászód), vasmunkás, a francia ellenállási mozgalom hősi halottja (+ Párizs, 1942. jún. 24.)
23. × 1854. **Klug Lipót** (Gyöngyös), matematikus (+ Bp. 1944.)
- × 1879. **Kompóthy Jób** (Bp.), utazó, földrajzi író (+ Bp. 1938.)
- × 1879. **Lányi Dezső** (Baán), szobrász (+ Hollywood, 1951. máj. 4.)
- + 1904. **Czobor Béla** (Bp.), műtörténész (X Székesfehérvár, 1852. máj. 9.)
24. + 1909. **Gőtz József** (Bp.), tanár, pedagógiai író (X Aszaló, 1855. márc. 28.)
27. + 1854. **Aranysrákosi Székely Sándor** (Marosszentkirály), író, unitárius püspök (X Székelykál, 1797. szept. 13.)
- + 1919. **Ady Endre** (Bp.), a XX. sz. magyar költészetének forradalmi megújítója (X Erdmindszent, 1877. nov. 22.)
28. × 1889. **Diener-Dénes Rudolf** (Nyíregyháza), festő (+ Bp. 1956. aug. 3.)
- + 1909. **Simay Gergely** (Kolozsvár), örmény kutató (X Szamosújvár, 1823. júl. 2.)
- + 1919. **Hibján Samu** (Bp.), zománc- és ötvösművész (X Nyíregyháza, 1864. febr. 26.)
29. + 1959. **Hetényi Géza** (Bp.), belgyógyász, a máj- és cukorbetegség anyagcseréjének kutatója. (X Bp. 1894. szept. 29.)
30. + 1899. **Wodlaner Fülöp** (Bp.), könyvkiadó, könyvkereskedő, nyomdatulajdonos (X Hódmezővásárhely, 1865. nov. 20.)
- × 1929. **Ladányi Péter** (Bp.), filozófus (+ 1961. jún. 13.)
31. × 1804. **Bajza József** (Szécsen), költő, kritikus, szerkesztő, publicista, a reformkor életének egyik vezéralakja. (+ Pest, 1858. márc. 3.)
- + 1949. **Lipták Pál** (Bp.), gyógyszerész (X Felka, 1887. jún. 29.)

Február

1. + 1854. **Landerer Lajos** (Pest), nyomdász (X ? 1800.)
- + 1879. **Veres Imre** (Bp.), néprajzi gyűjtő (X Orosháza, 1854. okt. 25.)
2. + 1929. **Soós Elemér** (Bp.), honvéd ezredes, hadtörténész, genealógus (X Nádasd, 1844. jún. 16.)
- + 1954. **Fettick Ottó** (Bp.), állatorvos, műgyűjtő. Gyűjteményét az Inarművészeti Múzeumra hagyta. (X Bp. 1875. jún. 1.)
- + 1954. **Oláh Dániel** (Debrecen), orvos, bőrgyógyász. (X Tiszadob, 1891. máj. 11.)
3. + 1704. vagy 1705. **Huszt István** (Debrecen), Debrecen város főorvosa, filozófiai író (X Huszt, 1671.)
4. + 1889. **Gelich Richárd** (Bp.), honvéd tábornok, katonai író, (X Pozsony, 1821. jún. 2.)
5. × 1879. **Szabó Gusztáv** (Győr), gépészmérnök, a magyar iari szabványosítás egyik irányítója (+ Bp. 1963. júl. 4.)
- + 1954. **Gulyás József** (Sárospatak), tanár, irodalomtörténész (X Debrecen, 1885. dec. 11.)
6. + 1949. **Zsolt Béla** (Bp.), költő, publicista, író (X Komárom, 1895. jan. 18.)
7. + 1909. **Hanusz István** (Kecskemét), kat. pap, teológiai tanár, földrajzi író (X Vác, 1840. dec. 21.)
- + 1919. **Hegyfoki Kabos** (Türkevel), meteorológiai író (X Ujleszna, 1847. júl. 7.)
8. × 1879. **Nagyváinyi Zoltán** (Aranysmarét), író (+ Bp. 1951. ápr. 11.)
- + 1899. **Bartalus István** (Bp.), zenetörténész, népdalgyűjtő, a magyar zenekutatás megindítója (X Bálványosvárallya, 1821. nov. 23.)
- + 1954. **Jendrassik György** (London), gépészmérnök, a gázturbína feltalálója (X Bp. 1898. máj. 13.)
9. × 1889. **Székely Jenő** (Pécelésesaba), gyógyszerész, író, szerkesztő (+ Bp. 1965. máj. 14.)
11. × 1864. **Balassa József** (Baja), nyelvész (+ Bp. 1945. febr. 26.)
- + 1879. **Vahot Imre** (Budajlak), szerkesztő, író (X Gyöngyös, 1890. febr. 25.)
14. × 1854. **Havas Adolf** (Szentgál), bőrgyógyász (+ Bp. 1917. dec. 5.)
15. + 1804. **Molnár (Ker.) János** (Szentesvárallya), fizikus és író, jezsuita tanár. Ő alapította az első magyar irodalmi folyóiratot, a **Magyar Könyv Házát**. (X Csésény, 1728. jún. 12.)
16. × 1829. **Szerdahelyi Kálmán** (Miskolc), színművész (+ Nagybánya, 1872. nov. 14.)
- × 1879. **Hébelt Ede** (Bp.), szociáldemokrata politikus, ügyvéd, részt vett a Vörös Szegély munkájában. (+ Bp. 1961. júl. 3.)
17. + 1919. **Góttlieb Ferenc** (Bp.), mérnök, az alyódi Tisza-híd, több budapesti híd vaszerkezetének tervezését és kivitelezését irányította, (X Debrecen, 1859. aug. 31.)

- + 1939. **Olgay Ferenc** (Bp.), festő (X Jászberény, 1872. aug. 12.)
18. X 1879. **Vidéki Emil** (Bp.), gépészmérnök, a fogaskerék-számfűtés és gyártás magyar úttörője (+ Bp. 1960. nov. 12.)
- X 1899. **Darabos István** (Hódmezővásárhely), gyorsíró (+ Bp. 1964. okt. 13.)
19. X 1829. **Könyöki József** (Mocsa), festő, építész, restaurátor, művészeti író (+ Pozsony, 1900. márc. 1.)
- X 1904. **Gyulal Elemér** (Kaposvár), zeneszerző, hazánkban elsőként foglalkozott a zeneszichológiával (+ ? 1945.)
21. X 1889. **Zsinka Ferenc** (Vác), könyvtáros, történész (+ Bp. 1930. máj. 4.)
- X 1904. **Weiszbrunn György** (Zsolnok), fűtésszerelő, a magyar és nemzetközi munkásmozgalom harcosa (+ Spanyolország, 1938. ápr. 2.)
- + 1964. **Szatmári Sándor** (Bp.), költő, tanító, a nárti harcosa (X Magyarokanizsa, 1878. jún. 22.)
26. X 1904. **Nagy István** (Kolozsvár), író (+ u. o. 1977.)
24. X 1879. **Hankóczy Jenő** (Szejkepuszta), mezőgazdasági kutató, a farinográf (a liszt minőségét vizsgáló műszer) és a farinométer feltalálója (+ Bp. 1939. márc. 2.)
27. + 1929. **Vértessy Kornél** (Bp.), gépészmérnök, több hazai és külföldi erőtű szervezője (X Bp. 1875. júl. 31.)
28. X 1729. **Madács Péter** (Veszprém), orvos (+ Rimasombat, 1805. nov. 26.)
- X 1829. **Ráth Károly** (Győr), történész (+ u. o. 1868. ápr. 13.)
- + 1854. **Kántorné, Engelhardt Anna** (Marosvásárhely), színésznő, az első magyar tragika (X Nagyszeben, 1791.)
- X 1879. **Szendrey Zsigmond** (Szatmárnémeti), etnográfus, jelentős kutatásokat végzett a néphit és szokásanyag körében (+ Balatonfenyves, 1943. máj. 28.)
- X 1879. **Szilágyi Gyula** (Aszód), klasszika-filológus, szótárszerkesztő, régészeti kutató, (+ Újpest, 1929. júl. 18.)
- X 1899. **Kocsis János** (Reformátuskövesháza), földmunkás, a kommunista mozgalom harcosa (+ Szovjetunió, 1938.)
- + 1964. **Pataky Kálmán** (Hollywood), világhírné operaénekes, (X Alsólendva, 1896.)
- Március**
1. + 1829. **Benyák Bernát** (Selmecbánya), bariستا nao, tanár, író, (X Komárom, 1745. dec. 6.)
- X 1854. **Pecz Samu** (Pest), építész, (+ Bp. 1922. szept. 1.)
- X 1854. **Hankó Vilmos** (Parajd), kémikus, (+ Bp. 1923. nov. 21.)
2. + 1889. **Schwartz Ferenc** (Bp.), orvos, a magyar tudományos elméleti megalkotója (X Babarc, 1818. nov. 24.)
3. + 1929. **Csizmádia Sándor** (Bp.), szociáldemokrata vezető, 1919-ben népbiztos, költő, újságíró (X Vésztőhelykutas, 1971. márc. 10.)
4. + 1879. **Vasí László** (Charenton-le-Pont, Fr. o.), festő, (X Zám, 1946. júl. 30.)
- + 1904. **Perczel Miklós** (Baja), honvéd ezredes, politikus (X Bonyhád, 1812. dec. 15.)
- + 1954. **Papp Gyula** (Bp.), geodéta, (X Ermhályfalva, 1888. jan. 1.)
6. X 1879. **Garbal Sándor** (Kiskunhalas),
- kőműves, szociáldemokrata politikus, (+ Franciaország, 1947.)
- + 1879. **Soltész János** (Viss), orvos, természetűdős (X Mezőcsát, 1809. nov. 2.)
7. + 1964. **Rendek András** (Bp.), segédmunkás, a kommunista mozgalom harcosa, (X Bp. 1912. szept. 5.)
8. X 1854. **Bence Gergely** (Lemhény), főiskolai tanár, erdész, (+ Sopron, 1925. dec. 15.)
- X 1909. **Rajk László** (Székelyudvarhely), a munkásmozgalom kiemelkedő harcosa és mártírja, (Bp. 1949. okt. 15.)
9. X 1804. **Szerdahelyi József** (Hódmezővásárhely), színész, zeneszerző, operanékes (+ Pest, 1851. febr. 18.)
10. X 1804. **Patakai Dániel** (Kolozsvár), orvos, szakíró (+ u. o. 1871. jan. 11.)
- + 1854. **Török János** (Marosvásárhely), tanár, a függetlenségi harc vésztője, (X Bács, 1806. jún. 11.)
- + 1964. **Dallos Sándor** (Bp.), író, (Győr-szentmárton, 1901. okt. 31.)
11. X 1879. **Fehér Gyula** (Kecskemét), színész, (+ Bp. 1965. okt. 2.)
- + 1879. **Fest Vilmos** (Sopron), mérnök, (X Jaroszlav, 1815. aug. 11.)
- + 1899. **Than Mór** (Trieszt), festő, (X Obecse, 1828. jún. 19.)
- + 1949. **Kovács József** (Szombathely), az SZDP szombathelyi szervezetének titkára, szerszámkovács, (X Mezőcsokonya, 1874.)
12. X 1919. **Turóczy Gábor** (Kisbégány), földműves, a magyar partizánmozgalom hősi halottja, (+ ? 1942. nov. 28.)
13. + 1799. **Weszprémi István** (Debrecen), orvos, orvostörténész, polihosztor, Debrecen város főorvosa, elsőként javasolta a pestis elleni védőoltást, (X Veszprém, 1723. aug. 13.)
- X 1899. **Kodolányi János** (Telki), író, a Nyugat utáni nemzedék egyik kiemelkedő írója, (+ Bp. 1969. aug. 10.)
- + 1904. **Szabó Alajos** (Bp.), állatorvos, újságíró, tanár, (X Nagyenyed, 1818. okt. 14.)
- + 1929. **Károly Irén József** (Bp.), fizikus, a rádiótechnika egyik magyar úttörője, (X Gönc, 1854. márc. 6.)
- + 1929. **Tóth András** (Debrecen), szobrász, (X Puztasimánd, 1858. szept. 8.)
16. + 1964. **Mihály István** (Szeged), geológus, (X Árpástó, 1897. máj. 9.)
17. + 1919. **Jankó Pál** (Konstantinápoly), zongoraművész, akusztikus, (X Tata, 1856. jún. 2.)
18. X 1829. **Nagy István** (Kiskunlacháza), újságíró, ő fordította le magyarra először Goethe Faust-ját, (Bp. 1896. jan. 11.)
- X 1854. **Bauer Mihály** (Pest), szobrász, (X Bécs, 1879.)
- + 1889. **Rómer Flóris Ferenc** (Nagyvárad), régész, művészettörténész, (X Pozsony, 1815. ápr. 12.)
19. + 1854. **Nagy Ignác** (Pest), író, szerkesztő, (X Keszthely, 1810. okt. 7.)
19. X 1904. **Csemiczky Tihamér** (Törtel), grafikus, festő, (+ Bp. 1960. aug. 9.)
- + 1954. **Rapács Raymund** (Bp.), botanikus, biológus, (X Nagyenyed, 1885. febr. 15.)
20. X 1854. **Pecz Vilmos** (Horgospataka), klasszika-filológus (+ Bp. 1923. nov. 9.)
- X 1854. **Schafarzik Ferenc** (Debrecen), geológus, a földregésztan és a hidro-

- geológia hazai úttörője (+ Bp. 1927. szept. 5.)
- + 1879. **Wass Sámuel** (Bp.) földrajzi útleíró, közzgazda (X Kolozsvár, 1814. jan. 13.)
21. + 1879. **Árvay József** (Sárospatak), pedagógus (X Kistráska, 1823. dec. 23.)
- + 1909. **Morell Gusztáv** (Bp.), fametsző, illusztrátor (X Pest, 1848. febr. 15.)
- + 1954. **Selényi Pál** (Bp.), fizikus. (X Adony, 1884. nov. 17.)
22. + 1909. **Erkel Gyula** (Újpest), zeneszerző, zenepedagógus (X Pst, 1842. júl. 4.)
- + 1959. **Visnya Aladár** (Kőszeg), tanár, botanikus, zoológus, a Jurisich Múzeum megalapítója (X Pécs, 1878. febr. 5.)
23. X 1879. **Basa Jenő** (Tordatúr), festő (+ Zürich, 1909. máj. 26.)
- X 1899. **Czillih Anna** (Eger), festő (+ Bp. 1928. aug. 28.)
- X 1899. **Felős Imre** (Szekszárd), művészeti író, könyvtáros. (+ Csákvár, 1965. márc. 6.)
24. X 1804. **Marastoni Jakab** (Velence), olasz származású festő, létrehozta az Első Magyar Festészeti Akadémiát. (+ Pest, 1860. júl. 11.)
25. X 1704. **Faludi Ferenc** (Németújvár), költő, író, fordító (+ Rohonc, 1779. dec. 18.)
- + 1829. **Weber Xaver Ferenc** (Pécs), festő (+ München, 1887. dec. 28.)
- + 1909. **Andorkó Gyula** (Bp.), festő (X Bodolló, 1883. febr. 2.)
26. + 1804. **Kempelen Farkas** (Bécs), kancelláriai tanácsos, mechanikus, tudós. (X Pozsony, 1734. jan. 23.)
27. X 1889. **Dienes László** (Tokaj), szociológus, író, 1919-ben népbiztos, a feloszabódulás után a Szabó Ervin Könyvtár Igazgatója (+ Bp. 1953. ápr. 5.)
- + 1909. **Szterényi Husó** (Bp.), mineralógus. (X Lengvélóti, 1857. dec. 7.)
28. X 1854. **Wosinszky Mór** (Tolna), anatólplébanos, régész, megalapította a Tolna vármegyei régészeti múzeumot. (+ Szekszárd, 1907. febr. 22.)
- + 1919. **Tóth Ferenc** (Nagykőrös), mezőgazdász, a homolú szőlőművelés úttörője (X u. o. 1845. máj. 1.)
- + 1969. **Farkas Zoltán** (Bp.), művészettörténész, kritikus (X Aranyosmarót, 1880. júl. 21.)
30. X 1804. **Lukácsy Kristóf** (Bathlen), az Erdélyiség kutatója. (+ Szamosújvár, 1878. okt. 24.)
- X 1879. **Székely János** (Szada), fémkohómérnök (+ Bp. 1952. nov. 14.)
- X 1899. **Went István** (Arad), orvos. (+ Debrecen, 1963. máj. 13.)
31. X 1879. **Zichy István** (Bábolnauszta), őstörténész, festő, grafikus (+ Aba, 1951. jan. 11.)
- + 1929. **Fónagy János** (Cimabna), a magyar és a román munkásmozgalom mártírja (X Margitta, 1900. okt. 19.)
- Április**
1. + 1779. **Bebo Károly** (Buda), szobrász. (X 1712 körül)
- X 1909. **Füsl József** (Halmáskér), író (+ Bp. 1960. aug. 10.)
2. + 1904. **Mátyás Flórián** (Pécs), történész, nyelvész (X Felsődetrhem, 1818. máj. 3.)
3. + 1919. **Navratil Imre** (Bp.), orvos. Agysebészettel ő foglalkozott először Magyarországon. (X Pest, 1833.)
- + 1919. **Óvári Lipót** (Bp.), történetkutató, levéltáros (X Veszprém, 1833. dec. 31.)
- + 1954. **Fáy Dezső** (Bp.), festő, grafikus (X Bp. 1888. nov. 13.)
4. + 1778. **Fábray Gergely** (Eperjes), pedagógus, költő, evang. szuperintendens (X Hruszó, 1718. márc. 6.)
- X 1879. **Faber Oszkár** (Spallitz, Szilézia), tanár, 1919-ben népbiztos (+ Bécs, 1945.)
- X 1879. **Reichl Kálmán** (Bp.), építész, festő (+ Bp. 1926. nov. 21.)
6. X 1854. **Benczur Béla** (Kassa), építész, festő, művészeti író (+ Bp. 1941. jún. 14.)
- X 1929. **Zilahy György** (Tatatóváros), festő (+ Bp. 1966. máj. 4.)
8. + 1919. **Eötvös Loránd** (Bp.), fizikus, a gravitációs tér kutatója, miniszter (X Buda, 1848. júl. 27.)
- + 1964. **Rónai Dénes** (Bp.), fényképész, fotóművész, a művészeti bábjáték magyar úttörője (X Gyula, 1875. júl. 17.)
9. + 1904. **Májor Mór** (Pécs), botanikus, tanár (X Szemely, 1815. júl. 23.)
- + 1964. **Legányi Ferenc** (Lesencetomaj), természetbúvár, gyűjtő, Óslénytani gyűjteményét az államaak adományozta. (X Bp. 1884. dec. 8.)
10. + 1964. **Cseresnyés Ferenc** (Bp.), gyógypedagógus (X Teremi, 1877. okt. 7.)
12. X 1889. **Vince Géza** (Kalotaszéktirálv), filológus, irodalomtörténész (+ Bp. 1964. jún. 3.)
- + 1904. **Wagner János** (Bp.), építész (X Székesfehérvár, 1813. okt. 6.)
13. + 1909. **Cserhádi Sándor** (Magyaróvár), növénytermesztő és nemesítő. A magyarországi tudományos növénytermesztés megalapítója. (X Győr, 1852. szept. 14.)
14. X 1804. **Dobos János** (Óbuda), ref. lelkesítő, egyházi író (+ Cegléd, 1887. Cegléd, 1837. febr. 3.)
- + 1929. **Hild Viktor** (Szolnok), hírlapíró, a Jászság régésze (X Kecskemét, 1855. nov. 28.)
- + 1939. **Winkler Lajos** (Bp.), vegyész, gyógyszerész, egyetemi tanár (X Arad, 1863. máj. 21.)
15. X 1804. **Beszerédi Amália** (Szentivánfa), a kisdobóvá és a magyar gyermekirodalom egyik úttörője (+ Marlia-ville, 1837. szept. 21.)
- X 1909. **Tótfalusi Sándor** (Sátoraljaújhely), villanyszerelőszegéd, a kommunista ifjúmunkás mozgalom harcosa (+ Bp. 1945. jún. 24.)
16. + 1919. **Pósta Béla** (Kolozsvár), régész, egyetemi tanár (X Kecskemét, 1862. aug. 23.)
- + 1919. **Mednyánszky László** (Bécs), festőművész (X Beckó, 1852. ápr. 23.)
18. + 1778. **Fassola Henrik** (Diósgyőr), vasműves, a diósgyőri gyár alapítója (X Würzburg, 1730 körül)
19. + 1854. **Nagy Ignác** (Pest), író, szerkesztő (X Keszthely, 1810. okt. 7.)
- + 1939. **Vasary János** (Bp.), festő (X Kaposvár, 1867. nov. 30.)
- + 1959. **Szabédi László** ^{Székely} (Kolozsvár), költő, irodalomtörténész (X Sáromszabó, 1907. máj. 7.)
- + 1959. **Györffy István** (Csákvár), botanikus, biológus (moha szakértő) (X Hidasnémeti, 1880. dec. 19.)
21. X 1799. **Táncsics Mihály** (Acsteszer), író, politikus (+ Bp. 1884. jún. 28.)
- + 1904. **Sváby Frigyes** (Lőcse), történész, levéltáros (X Tótfalu, 1834. aug. 4.)
22. + 1929. **Mihalovich Ödön** (Bp.), zeneszerző, igazgatója alatt virágzott fel a Zenekadémia. (X Fericece, Szlavónia, 1842. szept. 13.)

- + 1939. **Korbély József** (Debrecen), vízépítő mérnök, árvízvédelmi szakember (X Hódoscepany, 1864. szept. 10.)
23. X 1879. **Balogh Károly** (Bp.), irodalomtörténész (+ Bp. 1945.)
- X 1879. **Cotel Ernő** (Salgótarján), vaskohómérnök. (+ Bp. 1954. nov. 8.)
24. X 1829. **Bartal Antal** (Besztercebánya), klasszika-filológus, az Egyetemes Philologiai Közlöny megalapítója (+ Dunaharaszti, 1909. szept. 6.)
25. X 1909. **Viski Balás László** (Dés), festő (+ Bp. 1964. márc. 29.)
26. + 1929. **Heykal Ede** (Pápa), kertész, pomológus. (X Cseho. 1844. márc. 25.)
28. X 1754. **Széchenyi Ferenc** (Fertőszéplak), főispán, a Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár megalapítója (+ Bécs. 1820. dec. 13.)
- X 1879. **Kunfi Zsigmond** (Nagykanizsa), publicista, politikus, miniszter, 1919-ben népbiztos (+ Bécs, 1929. nov. 18.)
- + 1929. **Quint József** (Bp.), növényfiziológus (X Zombolya, 1882. ápr. 28.)
- + 1939. **Fogarasi Béla** (Bp.), marxista filozófus (X Bp. 1891. júl. 25.)
- + 1959. **Hankiss János** (Bp.), irodalomtörténész (X Bp. 1893. szept. 21.)
29. + 1904. **Szász Gerő** (Kolozsvár), költő, egyházi író (X Ördögkeresztúr, 1871. aug. 5.)
- + 1919. **Frim Jakab** (Bp.), győgyepedagógus, (X Körmen, 1852. máj. 1.)
- + 1919. **Kiss György** (Bp.), szobrász (X Szászvár, 1852. aug. 17.)
- + 1959. **Medgyaszay István** (Bp.), építész, szakíró (X Bp. 1877. aug. 23.)
30. X 1879. **Lénárd Róbert** (Krefeld), grafikus (+ Bp. 1936. szept. 30.)
- X 1899. **Domány Ferenc** (Gyöngyös), építész (+ London, 1939.)
- Május**
1. X 1879. **Ádám Lajos** (Tergenye), sebész, hazánkban ő vezette be a helyi érzéstelenítés gyakorlatát. (+ Bp. 1946. nov. 17.)
- X 1879. **Erdélyi Nándor** (Sátoralfajhely), újságíró, színikritikus (+ Bp. 1937. febr. 17.)
- X 1889. **Lambrecht Kálmán** (Pancsova), paleontológus, ornitológus, etnográfus (+ Pécs, 1936. jan. 7.)
- + 1959. **Soós István** (Bp.), vegyész-mérnök, szobrász, mikrobiológus (X Kisújszállás, 1902. dec. 27.)
2. X 1854. **Váradí Antal** (Závod), író, újságíró, a Nemzeti Színház dramaturgja (+ Bp. 1923. márc. 5.)
3. + 1919. **Császay László** (Nyírbakta), pedagógus, a Tanácsköztársaság vertánúja (X Mikola, 1882. febr. 21.)
4. X 1879. **Geszler Ödön** (Bp.), zeneszerző, zeneíró, zenepedagógus (+ Bp. 1959. dec. 25.)
5. X 1879. **Melczér Tibor** (Békéscsaba), gépészmérnök. (+ Bp. 1936. júl. 2.)
- + 1904. **Jókal Mór** (Bp.), író (X Komárom, 1825. febr. 18.)
- X 1909. **Radnóti Miklós** (Bp.), költő műfordító (+ Abda, 1944. okt. 6–10 között)
6. X 1829. **Máltás Hugó** (Rozsnyó), építész (+ Bp. 1922. szept. 23.)
8. X 1879. **Betten Gyula** (Bp.) szobrász (+ Bp. 1963. szept. 12.)
9. + 1954. **Sklenár János** (Bp.), gépészmérnök (X Bp. 1884. jún. 13.)
10. X 1879. **Nagy Endre** (Marosvásárhely), tanár, filozófus (+ u. o. 1961. márc. 2.)
- + 1909. **Böckh János** (Bp.), geológus, bányamérnök (X Pest, 1840. okt. 20.)
- + 1954. **Papp Viktor** (Bp.), zenekritikus, zenei író, a Rádió zenei tanácsadója (X Szilágysomlyó, 1881. ápr. 13.)
11. + 1779. **Kováts Mihály** (Charleston, USA), az amerikai függetlenségi háború magyar harcosa (X Karcag, 1724. aug.)
12. X 1879. **Berzenczey Domokos** (Lesnyek), építész, Szeged főmérnöke (+ Szeged, 1939. jan. 12.)
13. + 1579. **Gyulaffy László** (Udvarhely), a török elleni harcok egyik legismertebb résztvevője (X ?, 1525 körül)
- X 1889. **Erdődi Elek** (Kassa), újságíró, részt vett az ellenállási mozgalomban (+ Bp. 1959. szept. 13.)
- + 1919. **Aggházy Gyula** (Bp.), festő, (X Dombóvár, 1850. márc. 20.)
14. X 1829. **Kamer Mayer Károly** (Pest), Budapest első polgármestere (+ Abbázia, 1897. jún. 5.)
- + 1929. **Gábor József** (Illépuszta), operanékes (X Balassagyarmat, 1879.)
- + 1939. **id. Badár Balázs** (Mezőtúr), fazekaster, keramikus (X Újfehértó, 1854.)
15. X 1889. **Benkő István** (Rákospalota), egyházi író, szerkesztő, a Sylvester Nyomda egyik alapítója (+ Bp. 1959. júl. 4.)
- X 1904. **Olgyay Miklós** (Letenye), növénypatológus (+ Bp. 1958. nov. 29.)
16. X 1829. **Szabó Sámuel** (Székelyföldvár), tanár, történész, 1848–49-ben részt vett az erdélyi harcokban Gábor Áron mellett (+ Kolozsvár, 1905. jan. 1.)
- + 1904. **Schmidt Sándor** (Bp.), mineralógus (X Szeged, 1835. jan. 29.)
17. X 1909. **Fóti József** (Zagyvapálfalva), a salgótarjáni munkásmozgalom egyik szervezője (X Salgótarján, 1964. máj. 20.)
- + 1949. **Balázs Béla** (Bp.), költő, író, a filmesztétika úttörője (X Szeged, 1884. aug. 4.)
- + 1949. **Hankovszky Zsigmond** (Kecskemét), kertész, szőlő- és gyümölcsnevelő. (X u. o. 1864. máj. 19.)
19. + 1959. **Kienitz Vilmos** (Gyula), gépészmérnök, vizgész-szerkesztő. (X Alsószell, 1889. okt. 14.)
22. X 1879. **Kremmer Dezső** (Keszthely), író, könyvtáros (+ Bp. 1926. jan. 18.)
23. X 1879. **Horváth Vilmos** (Balassagyarmat), állatorvos (+ Bp. 1949. máj. 23.)
- + 1899. **Perczel Mór** (Bonyhád), honvédtábornok, (X u. o. 1811. nov. 11.)
- X 1904. **Gyenes Rózsa** (Bp.), újságíró, író, (+ Bp. 1961. nov. 27.)
- + 1954. **Lukács Károly** (Bp.), természettudományi kutató, néprajztudós, (X Balatonboglár, 1882. máj. 13.)
- + 1889. **Saxtchner András** (Bp.), a Buda környéki keserűvíz-források felfedezője (X Kőszeg, 1815. febr. 19.)
26. + 1919. **Gozdu Elek** (Temesvár), író, ügyvéd (X Erzsi, 1849. nov. 28.)
27. + 1959. **Tuzson Pál** (Bp.), vegyész-mérnök (X Zernest, 1901. márc. 18.)
28. X 1679. **Schmeitzel Márton** (Brassó), statisztikus (+ Halle, 1747. júl. 30.)
- X 1879. **Buday Dezső** (Pécs), a munkásmozgalom harcosa (+ Orgovány, 1919. nov. 20.)
- X 1909. **Apáthy Imre** (Bp.), színész, rendező (+ Bp. 1960. febr. 22.)
29. X 1504. **Veranesics Antal** (Sebenico), esztergomi érsek, humanista író, történetíró (+ Eperjes, 1573. jún. 15.)

- × 1879. **Királyfalvi-Kraft Sándor** (Aranyosmarót), festő (+ Balatonakarattya, 1964. okt. 20.)
- + 1909. **Gothard Jenő** (Herény), csillagász, több fényképezési és csillagászati műszer feltalálója (× u. o. 1857. máj. 31.)
30. + 1909. **Fialowski Lajos** (Bp.), botanikus, nyelvész. (× Galícia, 1846. dec. 5.)
- + 1964. **Szilárd Leó** (Jolla, USA), fizikus, biofizikus (× Bp. 1898. febr. 11.)
- + 1969. **Benedek Marcell** (Bp.), író, esztéta, irodalomtörténész (× Bp. 1885. szept. 22.)
- + 1969. **Genthon István** (Bp.), művésztörténész (× Bp. 1903. aug. 18.)
- + 1969. **Zolnai Béla** (Bp.), irodalomtörténész, nyelvész, műfordító (× Székesfehérvár, 1890. márc. 10.)
31. × 1879. **Fabinyi Rudolf** (Kozolovsár), elmegyógyász. (+ Bp. 1936. okt. 30.)
- + 1959. **Zathureczky Ede** (Blooming. USA), hegedűművész (× Igló, 1903. aug. 24.)

Június

2. + 1919. **Ligetli Károly** (Omszk), vasmunkás, a forradalmi munkásmozgalom mártírja, az oroszországi magyar hadifogoly mozgalom egyik vezetője (× Kiskőrös, 1890. dec. 8.)
4. + 1954. **Benke István** (Bp.), mérnök. (× Kunszentmiklós, 1881. máj. 31.)
5. + 1929. **Zoltán Vilmos** (Bp.), író, újságíró, műfordító (× Pécs, 1869. máj. 8.)
6. × 1854. **Kovács Antal** (Szeged), mérnök, a századfordulón állami mérhészeti gazdaságot szervezett Gödöllőn (+ Bp. 1923. jan. 1.)
- × 1879. **Fasching Antal** (Temesvár), mérnök, geodéta (+ Bp. 1931. okt. 12.)
- × 1879. **Nagy István** (Uralújfalu), mesemondó, a népművészet mestere (+ u. o. 1965. jún. 12.)
- + 1919. **Kvassay Jenő** (Bp.), mérnök, a magyar vízügyi szolgálat megszervezője (× Buda, 1850. júl. 5.)
8. × 1879. **Román Miklós** (Bp.), építész (+ Bp. 1945.)
- + 1919. **Moenich Károly** (Székesfehérvár), irodalomtörténeti és nyelvészeti író (× Cifer, 1840. okt. 24.)
10. + 1909. **Mokry Sámuel** (Bp.), az első magyar búzanemesítő (× Monostorszeg, 1839. máj. 8.)
11. + 1969. **Tersánszki Józsi Jenő** (Bp.), író, (× Nagybánya, 1888. szept. 12.)
- + 1949. **Kereszty Jenő** (Bp.), orgonaművész, karnagy, énektanár (× Bp. 1887. máj. 22.)
- + 1954. **Gerevich Tibor** (Bp.), művésztörténész (×Máramarosziget, 1882. jún. 14.)
12. + 1919. **Kardos Lajos** (Bp.), irodalomtörténész (× Szentcs, 1891. ápr. 24.)
13. × 1779. **Egyed Antal** (Székesfehérvár), költő, műfordító (+ Dunaföldvár, 1862. aug. 27.)
- + 1959. **Jobbáry Gaiger Miklós** (Bp.), festő. (×Szentgotthárd, 1892. nov. 2.)
14. × 1829. **Laky Adolf** (Pest), ötvösművész (+ Bp. 1910. okt. 6.)
15. × 1839. **Szász Károly** (Nagyenyed), költő, író, műfordító (+ Bp. 1905. okt. 15.)
- + 1904. **Szécsi Antal** (Bp.), szobrász (× Pest, 1856. máj. 29.)
- × 1904. **Upor Tibor** (Bp.), díszlettervező, építész mérnök (+ Bp. 1960. jún. 11.)
17. × 1879. **Kecskeméti Vilmos** (Kecskemét), újságíró (+ Bp. 1937. márc. 30.)
- + 1909. **Abafi (Aligner) Lajos** (Bp.), irodalomtörténész, könyvkiadó, bibliog-

- ráfus, lepkész (× Nagyjécsa, 1840. febr. 11.)
- + 1969. **Sinka István** (Bp.), költő, író (× Nagyszalonta, 1897. szept. 24.)
20. + 1919. **Csontváry Koszika Tivadar** (Bp.), festő. (× Kisszeben, 1853. júl. 5.)
- + 1919. **Farkas Lajos** (Kalocsa), a munkásmozgalom vértanúja (× ?, 1885.)
- + 1929. **Olgyai Viktor** (Salzburg), grafikus, festő (× Igló, 1870. nov. 1.)
22. × 1829. **Fleischer József** (Brezsnóbánya), orvos, szülésmester (+ Bp. 1877. máj. 23.)
24. × 1804. **Endlicher István László** (Pozsony) filológus, botanikus, történetkutató (+ Bécs, 1849. márc. 28.)
- + 1904. **Szász Gyula** (Bp.), szobrász (× Székesfehérvár, 1850. febr. 18.)
- + 1919. **Berend Miklós** (Bp.), gyermekorvos (× Nagykovács, 1870. jún. 18.)
- + 1919. **Zsoldos Benő** (Sárosatak), klaszika-filológus, tanár (× Dunaalmás, 1847. okt. 27.)
25. × 1879. **Tábori Kornél** (Szolnok), író, újságíró, a modern magyar riportázs megteremtője (+ Auschwitz, 1944. júl. 1.)
26. + 1959. **Conrad Gyula** (Bp.), festő, grafikus (× Bp. 1877. jún. 25.)
27. + 1954. **Székelyhídy Ferenc** (Bp.), operatőr (× Tövis, 1885. ápr. 4.)
28. + 1959. **Galla Emil** (Bp.), szemész, a repülésselletlan kutatója (× Eszék, 1909. nov. 22.)
- + 1959. **Tettamanti Béla** (Szeged), pedagógus (× Bp. 1884. szept. 30.)
29. × 1804. **Tormay Károly** (Vác), orvos, Tolna megye, később Pest főorvosa (+ Pest, 1871. aug. 19.)
- × 1829. **Ráth Mór** (Szeged), könyvkereskedő, könyvkiadó (+ Bp. 1903. febr. 5.)
- + 1854. **Kossuth Zsuzsanna** (New York), Kossuth Lajos legfiatalabb húga, részt vett a szabadságharcban (× Sátoraljaújhely, 1817. febr. 19.)
- × 1879. **Móricz Zsigmond** (Tiszacsécsé), író, újságíró, szerkesztő (+ Bp. Bp. 1942. szept. 4.)
30. × 1879. **Honti Rezső** (Bp.), nyelvész, irodalomtörténész, műfordító (+ Bp. 1956. márc. 30.)

Július

1. + 1879. **Somhegyi Ferenc** (Bp.), történész, egyetemi tanár, tankönyvkiadó (× Bánd, 1813. okt. 9.)
- + 1929. **Mihályi Ödön** (Kassa), író, költő (× Lemes, 1899. ápr. 5.)
3. + 1904. **Dunalszky László** (Bp.), szobrász (× Pest, 1822. okt. 15.)
- × 1889. **Dankó Ödön** (Bp.), belsőépítész, grafikus. (+ ?, 1958. szept. 30.)
- × 1909. **Vidaes Aladár** (Pécs), geológus (+ Bp. 1966. febr. 17.)
5. + 1929. **Szabó József** (Szeged), orvos (× Kozolovsár, 1882.)
6. + 1964. **Péczely Attila** (Weyden, NSZK), nézenekutató, hőmezővásárhelyi orvos (× Rákosszentmihály, 1897. aug. 13.)
10. + 1829. **Bárany Péter** (Újarad), Széchenyi Ferenc titkára, a Tudományos Gyűjtemény munkatársa, fordító (× Miskolc, ?)
11. × 1879. **Cholnoky László** (Veszprém), író, újságíró (+ Bp. 1929. ápr. 21.)
- + 1889. **Reviczky Gyula** (Bp.), költő, író (× Viték, 1855. ápr. 9.)
12. + 1854. **Bathányi Kázmér** (Párizs), reformpolitikus, külügyminiszter (× ?, 1807. jún. 4.)

- × 1904. **Rózsa Richárd** (Bp.), vegyész, a munkásmozgalom harcosa (+ Varsó közelében, 1943. jún. 2.)
14. + 1779. **Stuhlfhoff Sebestyén** (Tihany), asztalos, faszobrász (× ?, 1723 körül)
- + 1929. **Palágyi Menyhért** (Darmstadt) filozófus, irodalomtörténész, újságíró (× Paks, 1859. dec. 16.)
- + 1954. **Kis Jankó Borl** (Mezőkövesd), mintaférfő, a népművészet mestere (× u. o. 1876. aug. 27.)
- + 1959. **Kállay Kálmán** (Debrecen), ref. lelkész, sémi filológus (× Pozsony, 1890. okt. 11.)
15. + 1879. **Kenessey Albert** (Brod), hajózási szakíró (× Gerjen, 1828. febr. 4.)
- + 1954. **Husz Béla** (Bp.), botanikus, mikrobiológus (× Poprádfelka, 1892. febr. 3.)
17. × 1904. **Gara László** (Bp.) fró, publicista, műfordító, a magyar irodalmat közvetítője Franciaországban (+ Párizs, 1966. máj. 9.)
- + 1939. **Margittai Antal** (Munkács), folklor-kutató, tanár (× Várpálánk, 1880. szept. 17.)
- + 1959. **Balázs Béla** (Bp.), történetíró, részt vett az ellenállási mozgalomban (× Bp. 1918. febr. 23.)
18. × 1899. **Nyírő József** (Székelyszombor), fró (+ Madrid, 1953. okt. 16.)
19. + 1954. **Suták József** (Bp.), matematikus (× Szabadka, 1865. nov. 5.)
- × 1879. **Móra Ferenc** (Kiskunfélegyháza), fró, újságíró, muzeológus (+ Szedeg, 1934. febr. 8.)
- × 1909. **Vécsey Jenő** (Cece), zeneszerző, zenetudós (+ Bp. 1966. szept. 18.)
20. × 1879. **Hudra László** (Bp.), tanár, a munkásmozgalom harcosa (+ Kaposvár 1944. dec. 28.)
- + 1904. **Heim Péter** (Bp.) a magyar postafügyszervezője, (× Nagyszentmiklós, 1834. aug. 4.)
- + 1949. **Zsigmond Ferenc** (Kunhegyes), irodalomtörténész (× u. o. 1883. márc. 6.)
21. × 1854. **Aigner Sándor** (Temesvár), építész (+ Bp. 1912. jan. 30.)
22. × 1829. **Mandello Károly** (Győrsliget), újságíró, közgazdasági fró (+ Bp. 1906. szept. 27.)
23. × 1829. **Preysz Mór** (Sopron), kémikus, a bor csímentesítésével megelőzte Pasteurt (+ Bp. 1877. márc. 24.)
- × 1909. **Szűdi György** (Újpest), költő (+ Bp. 1964. szept. 1.)
24. + 1704. **Gyöngyösi István** (Rozsnyó), költő, ügyvéd (× Radvác, 1629.)
- + 1829. **Kövy Sándor** (Sárospatak), jogakadémiai tanár, (× Nádudvar, 1763. júl. 15.)
- × 1909. **Fodor János** (Betlen), nyomdász (+ Kecskemét, 1961. jan. 14.)
25. × 1879. **Horváth Géza** (Marosvásárhely), szobrász (+ ?, 1948. márc. 28.)
- + 1919. **Kauszer József** (Bp.), építész. (× Pest, 1848. máj. 10.)
26. × 1704. **Amade László** (Bős), költő, kamarai tanácsos (+ Felbár, 1764. dec. 22.)
- × 1854. **Jakab Ödön** (Vadasd), költő (+ Bp. 1931. márc. 5.)
- + 1909. **Schenek István** (Bp.), kémikus, az ólomakkumulátor feltalálója (× Esztergom, 1830. júl. 3.)
27. + 1949. **Halász Pál** (Bp.), gépészmérnök (× Bp. 1880. aug. 29.)
- + 1954. **Sebestyén Gyula** (Eger), sebész (× Eger, 1887. márc. 16.)
29. + 1949. **Kosztay József** (Bp.) festő (× Braszó, 1861. márc. 27.)
30. + 1929. **Gögös Ignác** (Tamási), asztalossegéd, a munkásmozgalom vértanúja (× Tamási, 1893. máj. 22.)
31. + 1849. **Petőfi Sándor** (Fehéregyháza), költő (× Kiskőrös, 1823. jan. 1.)
- × 1879. **Sváb Gyula** (Bp.), építész (+ Bp. 1938. jan. 10.)
- + 1959. **Czobor Alfréd** (Balatonzamárdi), levéltáros, történész (× Slipeň, Csehszlovákia, 1883. jan. 2.)
- Augusztus**
1. × 1879. **Birkás Géza** (Köveskál), irodalomtörténész, egyetemi tanár (+ Szedeg, 1951. okt. 15.)
- + 1919. **Ungváry László** (Cegléd), szőlész. (× u. o. 1856. jún. 6.)
2. × 1754. **Récseli János** (Debrecen), ref. pap. A debreceni ref. kollégiumban megalapította az első magyar irodalmi tanszéket. (+ Érbögyiszló, 1836. ápr. 15.)
- + 1879. **Losonczy László** (Bp.), költő tanár (× Kecskemét, 1812. máj. 25.)
- + 1919. **Szamuely Tibor** (Ausztria), a munkásmozgalom kiemelkedő harcosa, a Tanácsköztársaság egyik vezetője (× Nyíregyháza, 1890. dec. 27.)
- + 1949. **Hérics Tóth Jenő** (Felsőrajk), élelmiszervegyész (× Csáktornya, 1872. aug. 13.)
3. × 1879. **Tordal Ányos Gyula** (Hejőcsaba), fró, irodalomtörténész, tanár (+ Baja, 1938. jan. 17.)
- + 1949. **Ignotus** (Veizelsberg Hugó) (Bp.), kritikus, fró, költő, a Nyugat egyik megalapítója (× Pest, 1869. nov. 2.)
4. + 1889. **Weber Antal** (Bp.), építész (× Pest, 1823. okt. 9.)
- + 1959. **Révai József** (Bp.), fró, publicista, kommunista ideológus, politikus, (× Bp. 1898. okt. 12.)
5. × 1729. **Augustini Sámuel** (Nagyolmnic), természettudós (+ Szepešszombathely, 1792. aug. 5.)
- × 1854. **Tóth Béla** (Billéd), matematikus (+ Bp. 1923. szept. 2.)
- × 1899. **Vásárhelyi Boldizsár** (Csombord), mérnök, a korszerű útéptés hazai úttörője (+ Bp. 1963. aug. 7.)
- + 1919. **Kukovetz Anna** (Szatymaz), festő, a forradalmi mozgalom résztvevője (× Szedeg, 1885. szept. 29.)
- + 1919. **Szűcs József** (Kiskunhalas), tanító, a Tanácsköztársaság mártírja (× Nagykőrös, 1874. aug. 10.)
6. + 1909. **Futó Mihály** (Hódmezővásárhely), tanár, pedagógiai fró (× Boldva, 1835. jan. 31.)
7. + 1919. **Boglács Mihály** (Esztergom), zenetudós, régi kódexek magyar egyházi énekeire ő hívta fel a tudományos világ figyelmét (× Pest, 1839. jan. 10.)
- + 1919. **Horváth István** (Kiskundorozsma), tanító, a munkásmozgalom mártírja (× ?, 1891. szept. 20.)
8. + 1804. **Hirgeist Ferenc** (Woditz, Cseh o.) a magyar jakobinus mozgalom résztvevője (× Pest, 1774.)
- × 1879. **Juhos Lajos** (Kolozsvár), mezőgazdasági, üzemtanai szakíró, (+ Keszthely, 1940. jan. 18.)
- × 1889. **Lányi Viktor** (Rákostalva), zeneszerző, fró, műfordító (+ Brüsszel, 1962. okt. 19.)
- × 1909. **Martinszky János** (Ópécska), festő (+ Mohács, 1949. szept. 1.)
10. + 1929. **Hübner Jenő** (Bp.), építész (× Székesfehérvár, 1863. szept. 30.)
11. + 1919. **Zay Dezső** (Simontornya), katonatiszt, a kommunista mozgalom harcosa (× Nyíregyháza, 1886)

- + 1959. **Leitner Sarolta** (Bp.) tisztviselő, a kommunista mozgalom harcosa (X Kácsfalva, 1899. júl. 25.)
13. X 1879. **Tuba Károly** (Komárom), költő, író, újságíró (+ Bp. 1958. aug. 10.)
- + 1919. **Gyenis Antal** (Tamás), tanító, a munkásmozgalom mártírja (X Úszögpuszta, 1871. dec. 30.)
- + 1954. **Gaál Gábor** (Kolozsvár), romániai magyar író, irodalomtörténész, szociológus (X Bp. 1891. márc. 8.)
14. + 1919. **Cséby József és László** (Cece), a fehérterror áldozatai. Cséby József a Tanácsköztársaság idején Tolna vm. katonai biztosa, majd a Tolna vm-i vörös őrség parancsnoka volt. (X Cs. József, Pécs, 1892. jún. 29., X Cs. László, Pécs, 1897. máj. 30.)
- + 1919. **Elefánt József** (Hatvan), tanító, a munkásmozgalom mártírja (X ?, 1894.)
15. X 1889. **Tevan Andor** (Békéscsaba), könyvkiadó, nyomdatulajdonos (+ Bp. 1955. okt. 5.)
- + 1904. **Dezső Lajos** (Bp.) tanár, tanügyi író. (X Szentcs, 1847. aug. 21.)
- + 1919. **Csikós József** (Vác), tanító, a fehérterror áldozata (X Törökszentmiklós, 1882. márc. 22.)
17. + 1929. **Benedek Elek** (Kisbácson), író, újságíró, a magyar gyermekirodalom egyik megalapítója (X u. o. 1859. szept. 29.)
- + 1954. **Havas András** (Bp.), mikrobiológus (X Debrecen, 1891. dec. 10.)
19. + 1929. **Gara Arnold** (Bp.), festő, rézkarcoló, grafikus, keramikus (X Bp. 1882. febr. 25.)
- + 1954. **Bakl József** (Bp.), vasesztetikus, az ellenállási mozgalom résztvevője (X Bp. 1899. dec. 4.)
20. + 1919. **Ladl János** (Inke), tanár, a Tanácsköztársaság mártírja (X Németlud, 1879. dec. 31.)
- + 1929. **Józsa Károly** (Bp.), festő, grafikus, (X Szeged, 1872. dec. 16.)
21. + 1876. **Rudics József** (Balatonalmás), költő (X Szabadka, 1792. febr. 22.)
- + 1959. **Tettamanti Jenő** (Dorog), gépészmérnök, bányagépész (X Bp. 1883. aug. 14.)
22. + 1909. **Muraközy Imre** (Szikra), szőlő- és gyümölcsstermelő, gazdálkodó (X Kecskemét, 1838. jan. 30.)
- + 1919. **Bors László** (Tücsökmalor), költő, újságíró, a fehérterror áldozata (X Bp. 1885. júl. 26.)
- + 1919. **Entebruder Dezső** (Szombathely), tanító, a munkásmozgalom mártírja. (X Sárvár, 1894. jún. 30.)
23. X 1879. **Berze Nagy János** (Bessenyő), folklorista (+ Pécs, 1946. ápr. 6.)
- X 1879. **Romsauer Lajos** (Malacka), matematikus, egyetemi tanár (+ Bp. 1952. máj. 12.)
- X 1899. **Szalvai Mihály** (Zagyvaróna), honvéd altábornagy, a munkásmozgalom harcosa. (Bp. 1955. nov. 21.)
25. X 1879. **Kerny István** (Szeged), fotóművész (+ Bp. 1963. jún. 13.)
- + 1954. **Svachulay Sándor** (Bp.), géplakatos, a repülés jelentős magyar úttörője (X ?, 1875.)
- + 1959. **Varga Gyula András** (Bp.), a nemzetközi és a magyar munkásmozgalom harcosa (X Bp. 1890. márc. 24.)
26. + 1959. **Lakatos Péter Pál** (Tapolca), publicista, szocialista költő (X Kővágyóvár, 1898. ápr. 7.)
27. + 1909. **Donát Gyula** (Bp.), szobrász (X Pest, 1850. márc. 13.)
- + 1919. **Dóczy Lajos** (Bp.), költő, drámaíró, műfordító. (X Sopron, 1845. nov. 29.)
- + 1929. **Kerner István** (Bp.), karmester, az Operaház örökös tagja (X Mária-kéménd, 1867. ápr. 5.)
28. X 1909. **Asztalos István** (Mikeszása), író (+ 1960. márc. 5.)
29. + 1964. **Pör Bertalan** (Bp.), festőművész (X Bátorfőszék, 1880. nov. 4.)
30. + 1929. **Zoltai Lajos** (Debrecen), helytörténész, muzeológus (X Földes, 1861. júl. 16.)
31. + 1919. **Gold Vilmos** (Inke), bádogos, a munkásmozgalom mártírja (X Marcall, 1859. jún. 3.)

Szeptember

1. X 1879. **Balogh Rudolf** (Bp.), fényképész, magyar fotóművészet egyik úttörője. (+ Bp. 1944. okt. 9.)
- X 1889. **Bohacsek Ede** (Kármánbánya), festő és szobrász. (+ Bp. 1915. aug. 9.)
- + 1949. **Martinszky János** (Mohács), festő. (X Ópécska, 1909. aug. 7.)
- + 1919. **Farkas János** (Iharosberény), a fehérterror áldozata (X Csurgó, 1893. nov. 6.)
2. X 1879. **Keviczky Hugó** (Nagyhalom), szobrász. (+ ?, ?)
- + 1950. **Szentimrei Jenő** (Arad), író, (X Csucs, 1891. dec. 14.)
3. + 1879. **Csapó Vilmos** (Dunaszentgyörgy), 1848-as honvédtiszt (X u. o. 1789. dec. 4.)
- + 1929. **Almássy Endre** (Bp.), színész, szegedi színházigazgató. (X Marosvásárhely, 1875. nov. 24.)
4. + 1959. **Ördög Ferenc** (Nyékládháza), a munkásmozgalom résztvevője. (X Berek, 1894. nov. 18.)
5. X 1854. **Bartoniek Géza** (Szarazfalu), pedagógus és fizikus. (+ Bp. 1930. febr. 11.)
- + 1919. **Schulek Frigyes** (Balatonlelle), építész. (X Pest, 1841. nov. 19.)
6. + 1904. **Czetz János** (Buenos Aires), honvéd tábornok. (X Gidófalva, 1822. jún. 8.)
7. + 1954. **Romwalter Alfréd** (Sopron), vegyész, műegyetemi tanár. (X u. o. 1890. ápr. 22.)
8. X 1889. **Ágoston Ernő** (Sopron), festő, grafikus. (+ u. o. 1957. aug. 27.)
- + 1904. **Liebbald Béni** (?), gyümölcskertész, szakíró. (X Dombóvár, 1844. szept. 10.)
- + 1935. **Hevesi Sándor** (Bp.), író, dramaturg, rendező, színházigazgató. (X Nagykanizsa, 1873. május 3.)
9. X 1879. **Jakobovits Dániel** (Fenyőháza), villamosmérnök, műszaki író. (+ Bp. 1942. nov. 21.)
10. + 1919. **Gyopp Ferenc** (Bp.), műgyűjtő, Hűtteményét az államra hagyományozta. (X Fulnek, Morva o. 1833. ápr. 28.)
- + 1954. **Giergl Kálmán** (Nógrádverőce) építész. (X Pest, 1863.)
11. + 1919. **Szabó Lipót** (Csurgó), tanító, a Tanácsköztársaság mártírja. (X Nagykanizsa, 1861. jan. 8.)
- + 1959. **Böloni György** (Bp.), író, újságíró. (X Szilágyosmlyó, 1882. okt. 30.)
12. X 1899. **Sztrókal Pál** (Bp.), gépészmérnök (+ Bp. 1964. dec. 31.)
- + 1964. **Fitz József** (Bp.), könyvtáros, nyomdász-történész. Az Országos Széchényi Könyvtár volt igazgatója. (X Oravicabánya, 1888. márc. 31.)

13. × 1904. **Reguly Zoltán** (Hegybánya), gépészmérnök. (+ Bp. 1952. febr. 19.)
- + 1959. **Purjesz Béla** (Szeged), belgyógyász. (X Mindszent, 1884.)
15. + 1954. **Manninger Gusztáv** (Debrecen), mezőgazdász. (X Sopron, 1880. jan. 11.)
16. × 1879. **Bede László** (Törökszentmiklós), asztalos, a munkásmozgalom mártírja. (+ Fegyvernek, 1920.)
- × 1879. **Gál Benő** (Bácskertes), szociáldemokrata funkcionárius (+ Mauthausen, 1945.)
- × 1904. **Laczó István** (Szombathely), operatőr. (+ Bp. 1963. szept. 27.)
- + 1929. **Margittay Gyula** (Bp.), színész, a némafilmek nagy sztárja. (X Ónod, 1882.)
18. × 1779. **Mérey Sándor** (Dunapentele), író (+ ? 1848. okt. 9.)
19. + 1954. **Harsányi Tibor** (Párizs), zeneszerző, zongoraművész. (X Magyaránizsa, 1898. jún. 27.)
20. × 1879. **Schmidt József** (Zalaegerszeg), mérnök, az ötjegyű trigonometriai logaritmus tábla feltalálója. (+ Bp. 1964. júl. 12.)
21. + 1909. **Chyzer Kornél** (Bp.), orvos, egészségügyi szervező, természetűdős. (X Bártfa, 1836. jan. 4.)
- + 1919. **Paszilavszky József** (Bp.), zoológus, pedagógus, tankönyvíró. (X Deregnő, 1846. febr. 2.)
23. + 1929. **Zsigmondy Richárd** (Göttlingen), magyar származású kémikus. (X Bécs, 1865. ápr. 1.)
24. × 1804. **Schöpf-Mérei Ágost** (Győr), gyermekgyógyász. (+ Manchester, 1858. márc. 12.)
- + 1919. **Szentgáli Gyula** (Miskolc), zeneszerző, zenepedagógus. (X Szeged, 1863. jan. 17.)
25. + 1939. **Feiks Jenő** (Bp.), festő. (X Kaposvár, 1878. máj. 17.)
26. + 1909. **Thaly Kálmán** (Zablát), politikus, történész, költő. (X Csép, 1839. jan. 3.)
- + 1939. **Bláthy Ottó Titusz** (Bp.), gépészmérnök, Zipernowskyval és Déryvel feltalálták a transzformátort. (X Tata, 1860. aug. 11.)
- + 1909. **Donáth Gyula** (Bp.), szobrász. (X Pest, 1850. márc. 13.)
28. + 1954. **Goda Géza** (Bp.), író, újságíró, műfordító. (X Komárom, 1874. jún. 21.)
29. × 1704. **Abod Mihály** (Szarazajta), tanár, latin nyelvkönyvét sokáig használták az erdélyi iskolában. (+ Nagyenyed, 1776. nov. 16.)
- + 1829. **Vitkovics Mihály** (Pest), író, költő. (X Eger, 1778. aug. 25.)
- + 1919. **Csáth Géza** (Szabadka közelében), író zenekritikus, orvos. (X Szabadka, 1887. febr. 13.)
- + 1954. **Kosinszky Viktor** (Bp.), szőlész, szakíró. (X Arad, 1909. jún. 15.)
30. + 1939. **Zsigmond Elek** (Bp.), vegyész-mérnök, agrogeológus, a korszerű magyar talajtani kutatások megalapítója. (X Kolozsvár, 1873. febr. 26.)
- × 1889. **Bálint Jenő** (Bp.), művészeti író, kritikus. (+ ? 1945.)
- Október**
2. + 1959. **Kresz Géza** (Toronto), hegedűművész, kamaramuzsikus. (X Bp. 1882. jún. 11.)
3. + 1939. **Györffy István** (Bp.), etnográfus. (X Karcag, 1884. febr. 11.)
- + 1959. **Harsányi Lajos** (Győr), költő, rk. lelkész. (X Nagyigmánd, 1883. szept. 29.)
4. + 1854. **Bartay András** (Mainz), zeneszerző, pedagógus. (X Szeplak, 1799.)
- + 1864. **Madách Imre** (Alsóztregova), költő, író. (X u. o. 1823. jan. 21.)
5. × 1929. **Fábián Béla** (Pécs), az ellenállási mozgalom résztvevője. (+ Barcs, 1945. jan. 28.)
6. + 1919. **Kellner Sándor** (Sopron), nyomdász, a Galilei Kör egyik szervezője, a munkásmozgalom vezetője. (X Tiszaeszlár, 1887. szept. 3.)
- + 1929. **Lázár Ferenc** (Isaszeg), kertész. (X Jánosháza, 1887. szept. 15.)
- + 1954. **Fischer Gyula** (Bp.), gépészmérnök. (X Bp. 1873. júl. 11.)
7. + 1919. **Kherndl Antal** (Bp.), mérnök, műegyetemi tanár. (X Zseliz, 1842. máj. 10.)
8. × 1829. **Mindszenty Gedeon** (Jolsva), költő, egyházi szónok (+ Eger, 1877. jún. 5.)
9. × 1704. **Segner János András** (Pozsony), természetűdős, matematikus, orvos. (+ Halle, 1777. okt. 3.)
- × 1854. **Makó Lajos** (Debrecen), színész, színgazgató. (+ Szeged, 1908. nov. 12.)
- × 1909. **Horváth István** (Magyarózd), költő, író (+ Kolozsvár, 1977.)
- + 1919. **Sneff József** (Nagykanizsa), ács, a kommunista mozgalom mártírja. (X u. o. 1837. aug. 31.)
10. × 1854. **Szacsay Imre** (Irsa), drámai színész. (+ Bp. 1939. máj. 23.)
- + 1919. **Petrovits István** (Bp.), szőlész, megszervezte az Első Kecskeméti Pincészövetkezetet. (X Pest, 1834.)
11. × 1899. **Surányi Gyula** (Bp.), gyermekgyógyász, létrehozta a Schöpf-Mérei gyermekkórházat. (+ Bp. 1958. febr. 15.)
- × 1909. **Jurasek Lajos** (Sárisáp), az ellenállási mozgalom résztvevője. (+ ? 1945. jan. 19.)
12. + 1504. **Corvin János** (?), a lepoglavai kolostorban temeték el. Mátyás király fia. (X Budaö 1473. ápr. 2.)
13. + 1904. **Lótz Károly** (Bp.), festő. (X Hamburg vor der Höhe, 1833. dec. 16.)
- + 1919. **Zempléni Árpád** (Bp.), költő, műfordító. (X Tállya, 1865. jún. 11.)
14. + 1879. **Rupp Jakab** (Bp.), numizmata, levéltáros. (X Buda, 1800. ápr. 13.)
- × 1904. **Rázso Imre** (Kassa), gépészmérnök, mezőgazda. (+ Bp. 1964. okt. 31.)
15. + 1949. **Fröhlich Pál** (Szeged), fizikus, a polarizációs szinkép felfedezője. (X Torza, 1889. dec. 6.)
- + 1949. **Krepuska Géza** (Bp.), fülészorvos. (X Pest, 1861. szept. 5.)
- + 1949. **Szalai András** (Bp.), a kommunista mozgalom harcosa. (X Pécs, 1917. febr. 6.)
- + 1959. **Fejér Lipót** (Bp.), a század egyik legjelentősebb matematikusa. (X Pécs, 1880. febr. 9.)
- × 1729. **Bathányi Tódor** (?), nagybirtokos, műszaki-gazdasági terveiről ismert főúr. (+ ? 1812.)
16. × 1879. **Dicenty Dező** (Szekszárd), szőlész, agrogeológus, megalapította az Első Magyar Állami Borköszavgyárat. (+ Balatonfüred, 1965. ápr. 25.)
- × 1879. **Erdői Viktor** (Bp.), festő, szobrász, grafikus. (+ Bp. 1945. márc. 9.)

- + 1929. **Pályi Sándor** (Bp.), tanár, a szabadoktatás kezdeményezője. (X Prága, 1859. márc. 2.)
17. × 1804. **Horváth Cyrill József** (Keeske-mét), filozófiai író. (+ Bp. 1884. nov. 5.)
- × 1804. **Nagy-Sándor József** (Nagyvárad), honvéd tábornok, aradi vértanu. (+ Arad, 1849. okt. 6.)
- × 1879. **Zemplén Győző** (Nagykanizsa), fizikus. (+ Olaszország, 1916. júl. 29.)
- + 1919. **Platz Bonifác Ferenc** (Székesfehérvár), biológus. (X u. o. 1848. szept. 12.)
- + 1929. **Erős Gyula** (Bp.), újságíró. (X Sárospatak, 1862.)
19. + 1904. **Neuhöld János** (Bp.), mérnök, a magyar híradástechnikai ipar úttörője. (X ?, 1840.)
20. × 1554. **Balassi Bálint** (Zólyom), költő. (+ Esztergom, 1594. máj. 30.)
- + 1579. **Jóó Ferenc** (Greifswald), gyógyszerész, orvos. (X Székesfehérvár, 1508.)
- × 1854. **Huszka József** (Kiskunfélegyháza), néprajzi és művészettörténeti kutató (+ Bp. 1934. márc. 31.)
- + 1919. **Bókay Árpád** (Bp.), belgyógyász, farmakológus. (X Pest, 1856. aug. 15.)
21. + 1929. **Döhrmann Henrik** (Nagykőrös), létenyésztő, szakíró. (X Hannover, 1859. nov. 21.)
- + 1929. **Vutskits György** (Keszthely), zoológus. (X Zernest, 1855. ápr. 1)
- + 1954. **Markovits Mária** (Kiskunhalas), népművész, ő alapozta meg a halasi csipke világhírét (X u. o. 1875. szeptember 22.)
23. × 1909. **Akarat Endre** (Bp.), gépészmérnök. (+ Bp. 1967. jan. 25.)
- + 1929. **Heim Pál** (Bp.), gyermekgyógyász. (X Bp. 1875. okt. 30.)
24. + 1939. **Kardos Árpád** (Hatvan), kertész, kertészettörténeti kutató (X ? 1862.)
- + 1939. **Kármán Géza** (Bp.) építész. (X Bp., 1871. febr. 24.)
25. × 1919. **Baracska László** (Felsőgalla), bányász, a munkásmozgalom résztvevője (+ Dorog, 1948. máj. 17.)
- + 1919. **Hints Elek** (Marosvásárhely), orvos kórházigazgató. (X u. o. 1861. ápr. 10.)
- + 1949. **Andor Károly** (Vác), tanár, író. (X Makó, 1877. dec. 18.)
26. × 1854. **Déri Miksa** (Bács), gépészmérnök, (+ Merano, 1938. márc. 3.)
- + 1899. **Török József** (Bp.), gyógyszerész. (X ?, 1824.)
- + 1949. **Szebenyi Endre** (Bp.), a munkásmozgalom harcosa, belügyi államtitkár (X Nagylak, 1912.)
- + 1959. **Szabolcs Ferenc** (Bp.), építész. (X Tiszalök, 1874. szept. 18.)
27. × 1879. **Lósy-Schmidt Ede** (Sepsiszentgyörgy), mérnök. (+ Bp. 1948. ápr. 6.)
- × 1899. **Gulyás Pál** (Debrecen), költő (+ u. o. 1944. május 13.)
- + 1909. **Fehér Ipoly Kálmán** (Pannonhalma), tanár, pannonhalmi főpát. (X Visk, 1842. ápr. 11.)
- + 1929. **Löwy Sándor** (Vác), péksegéd, a munkásmozgalom vértanúja. (X Mád, 1906. febr. 12.)
- + 1939. **Csonka János** (Bp.), gépészmérnök, feltaláló (X Szeged, 1852. jan. 22.)
28. × 1779. **Baritz György** (Nagyenyed), mérnökari ezredes. (+ Zára, 1940. dec. 27.)
- + 1929. **Osvát Ernő** (Bp.), író, szerkesztő. (X Nagyvárad, 1877. ápr. 17.)
- + 1954. **Nagy Lajos** (Bp.), író, publicista. (X Apostag-Tabányitelek, 1885. febr. 5.)
29. × 1854. **Regéczai Nagy Imre** (Miskolc), orvos, fiziológus (+ Bp. 1891. márc. 10.)
- + 1929. **Sztiáron Sándor** (Vác), vasmunkás, a munkásmozgalom vértanúja (X Bp. 1901. máj. 6.)
- + 1904. **Gerő Károly** (Bp.), színműró. (X Hévízgyörk, 1856. okt. 18.)
- × 1909. **Csemegi József** (Bp.), építészmérnök, építéztörténész (+ Bp. 1963. febr. 21.)
31. + 1909. **Harkányi Ede** (Bp.), szociográfus, író, a Társadalomtudományi Társaság alapító tagja (X Nagykanizsa, 1879.)

November

1. + 1854. **Czech János** (Pest), történetíró, városi főbíró (X Győr, 1798. jún. 20.)
- × 1879. **Teleki Pál** (Bp.) földrajztudós, államférfi (+ Bp. 1941. ápr. 3.)
- × 1909. **Kronovitz Mátyás** (Sátoraljaújhegy), pékmunkás, a spanyol polgárháború résztvevője (+ Vichy, 1938. dec. 6.)
- + 1919. **Polai János** (Nagykanizsa), kazánkovács, a munkásmozgalom mártírja. (X u. o. 1885. márc. 31)
2. × 1479. **Estei Hippolit** (Ferrara), esztergomi érsek, bíboros. (+ ?, 1520. szept. 2.)
- + 1939. **Feld Zsigmond** (Bp.) színigazgató. (X Spáca, 1849.)
- + 1954. **Weil Emil** (Bp.), orvos, a munkásmozgalom harcosa (X Dombegyháza, 1897. febr. 19.)
4. + 1909. **Szabó Ferenc** (Bp.), zeneszerző. (X Bp., 1902. dec. 27.)
5. × 1829. **Kautz Gyula** (Győr), közigazdász. (+ Bp., 1909. márc. 27.)
- × 1879. **Nagy György** (Szászsebes), ügyvéd. (+ Bp., 1923. márc. 29.)
- + 1899. **Péterfy Jenő** (Károlyváros), eszszéíró, kritikus (X Buda, 1850. júl. 8.)
- + 1929. **Fodor István** (?), villamosmérnök. (X Pozsony, 1856. nov. 8.)
6. × 1879. **Varga Jenő** (Nagytétény), a marxista közigazdaságtudomány kiemelkedő alakja (+ Moszkva, 1964. okt. 8.)
- + 1909. **Madarász László** (Goodhopen, USA), politikus, ügyvéd (X Gulács, 1811.)
- + 1929. **Szontagh Félix** (Debrecen), gyermekgyógyász (X Lőcse, 1859. dec. 18.)
7. + 1879. **Békés Gáspár** (Grodno), erdélyi politikus, majd a lengyelországi lovasság főparancsnoka (X ?, 1520)
- + 1954. **Haller Frigyes** (Bp.), fotóművész. (X Vönöck, 1898. júl. 22.)
8. × 1904. **Pusztai János** (Szekszárd), műasztalos, a partizánmozgalom résztvevője. (+ Bp. 1947. dec. 16.)
9. × 1879. **Bory Jenő** (Székesfehérvár), szobrász, építész, festő. (+ u. o. 1959. dec. 20.)
- + 1909. **Gyulai Pál** (Bp.), irodalomtörténész, költő, író, kritikus. (X Kolozsvár, 1826. jan. 25.)
- + 1959. **Faragó Gyula** (Bp.), gépészmérnök, hőtechnikus (X Tiszaróff, 1890. máj. 14.)
11. × 1829. **Köncz József** (Büzöd), levéltáros, történetíró, a marosvásárhelyi Teleki-téka rendezője (+ ?, ?)

- × 1839. **Eppich Ede** (Baglyasalja), bányász, a kommunista mozgalom harcosa. (+ Törökbalint, 1942. ápr. 27.)
12. × 1904. **Zoltán József** (Eperjes), művelődéstörténész, könyvtáros. (+ Bp. 1963. ápr. 3.)
13. + 1854. **Cseresnyés Sándor** (Veszprém), orvos, az első magyar nyelvű fülészeti munka szerzője. (X Nyírgyula, 1786. szept. 15.)
- + 1929. **Mály Sándor** (Bp.), bányamérnök, (X Zsombolya, 1849. dec. 9.)
14. × 1879. **Krecsmárk Endre** (Szarvas), régész, tanár. (+ u. o. 1930. nov. 8.)
- + 1949. **Kubinyi Sándor** (München), festő, grafikus. (X Debrecen, 1875. márc. 14.)
15. + 1579. **Dávid Ferenc** (Déva), az unitárius vallás megalapítója. (X Kolozsvár, 1510 ?.)
- + 1629. **Bethlen Gábor** (Gyulafehérvár), Erdély fejedelme, Magyarország választott királya. (X Marosillye, 1580.)
- × 1879. **Fornády Elemér** (Bp.), borász. (+ Bp., 1952. dec. 16.)
- × 1904. **Nádrai Andor** (Arad), gyermekorvos. (+ Bp. 1965. máj. 9.)
- + 1919. **Ónodi Adolf** (Bécs), gépésorvos. (X Miskolc, 1857. nov. 7.)
17. × 1829. **Zichy Nándor** (Pozsony), közgazdász, politikus. (+ Adony, 1911. dec. 24.)
- × 1854. **Speiser Ferenc** (Apatin), jezsuita természettudós. (+ Kalocsa, 1933. jan. 7.)
- + 1919. **Hegedűs Rezső** (Orgovány), tanító, a munkásmozgalom mártírja. (X Retteg, 1830. márc. 10.)
18. × 1804. **Klauzál Gábor** (Pest), politikus, miniszter (+ Szeged, 1866. aug. 3.)
- × 1854. **Iványi Ödön** (Nagyvárad), író, újságíró. (+ u. o. 1893. okt. 19.)
- × 1879. **Rónai Mihály** (Eger), író, állatorvos. (+ Bp. 1945. jan. 10.)
19. × 1889. **Bokros Birman Dezső** (Újpest), szobrász, festő (+ Bp. 1965. jan. 24.)
- + 1919. **Berkes Ferenc** (Orgovány), újságíró, a munkásmozgalom mártírja. (X ?, 1890.)
- + 1919. **Franzenau Agoston** (Rákospalota), mineralógus, paleontológus (X Kolozsvár, 1856. szept. 2.)
- + 1964. **Rexa Dezső** (Bp.), levéltáros, művelődéstörténész, író. (X Bp., 1872. febr. 28.)
20. + 1919. **Reiszmann Sándor** (?), lakatosmester, a fehérterror áldozata. (X Kecskemét, 1898. okt. 2.)
21. × 1854. **Borosay Dávid Lajos** (Ujkér, bencés tanár, tankönyvíró. (+ Tihany, 1929. jan. 6.)
- + 1919. **Berényi Pál** (Kecskemét), földművelő, a munkásmozgalom mártírja. (X Kecskemét, 1873. febr. 6.)
22. + 1879. **Bónis Sámuel** (Bp.), 48-as kormánybiztos (X Nagyfalu, 1810. szept. 30.)
- + 1919. **Nagy Balogh János** (Bp.), festő. (X Bp. 1874. aug. 2.)
- + 1919. **Simonyi Zsigmond** (Bp.), nyelvtudós. (X Veszprém, 1853. jan. 1.)
- + 1959. **Verebely László** (Bp.), villamosmérnök. (X Bp. 1883. aug. 27.)
23. + 1729. **Warou Dániel** (Körmöcbánya), éremvéső, pénzverő (X Stockholm, 1674.)
- × 1804. **Gáspár András** (Kecskemét), katonatiszt, részt vett a szabadságharcban. (+ Bihar, 1834. aug. 5.)
- + 1959. **Lángos Lajos** (Miskolc), erdőmérnök. (X Káposztasfalva, 1888. júl. 14.)
24. + 1929. **Davida Leó** (Bp.), anatómus, megszervezte a szegedi egyetem anatómiai intézetét. (X Srogowdony, 1852. márc. 8.)
- + 1929. **Kovács Bernardin** (Bécs), tanár, minorita szerzetes, 1919-ben a Tanácsköztársaság mellé állt. (X Győr, 1876. nov. 16.)
25. + 1854. **Birly Ede Flórián** (Pest), szülõorvos. (X Hódás, 1787. dec. 6.)
26. × 1879. **Zalai Szalay László** (Kiskőrös), író, ő alapította az első kecskeméti napilapot. (+ Bp. 1944. febr. 15.)
- × 1909. **Juhász Imre** (Kisújszállás), pedagógus, a felszabadulás után követségi tanácsos (+ Bp. 1961. dec. 18.)
27. + 1879. **Pfeifer Ferdinánd** (Bp.), könyvkiadó, könyvkereskedő. (X Pest, 1833. márc. 19.)
- × 1904. **Rösler Endre** (Bp.), operaénekes. (+ Bp. 1963. dec. 13.)
28. × 1804. **Csécsey Nagy Imre** (Erkeserű), orvos. (+ Debrecen, 1847. júl. 23.)
- + 1954. **Csáky Ferenc** (Szentendre), mezőgazdasági szakíró. (X Kéthely, 1885. júl. 12.)
- + 1919. **Todoreszku Gyula** (Bp.), bibliofil könyvgyűjtő. (X ?, 1867. aug. 16.)
30. × 1829. **Rózsáai Antal** (Sajólad), író. (+ Arad, 1886. okt. 4.)
- × 1904. **Dienes András** (Kassa), író, irodalomtörténész. (+ Balatonalmádi, 1962. aug. 30.)
- + 1939. **Kun Béla** (Szovjetunió), a magyar és nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő harcosa. (X Szilágycseh, 1886. febr. 20.)

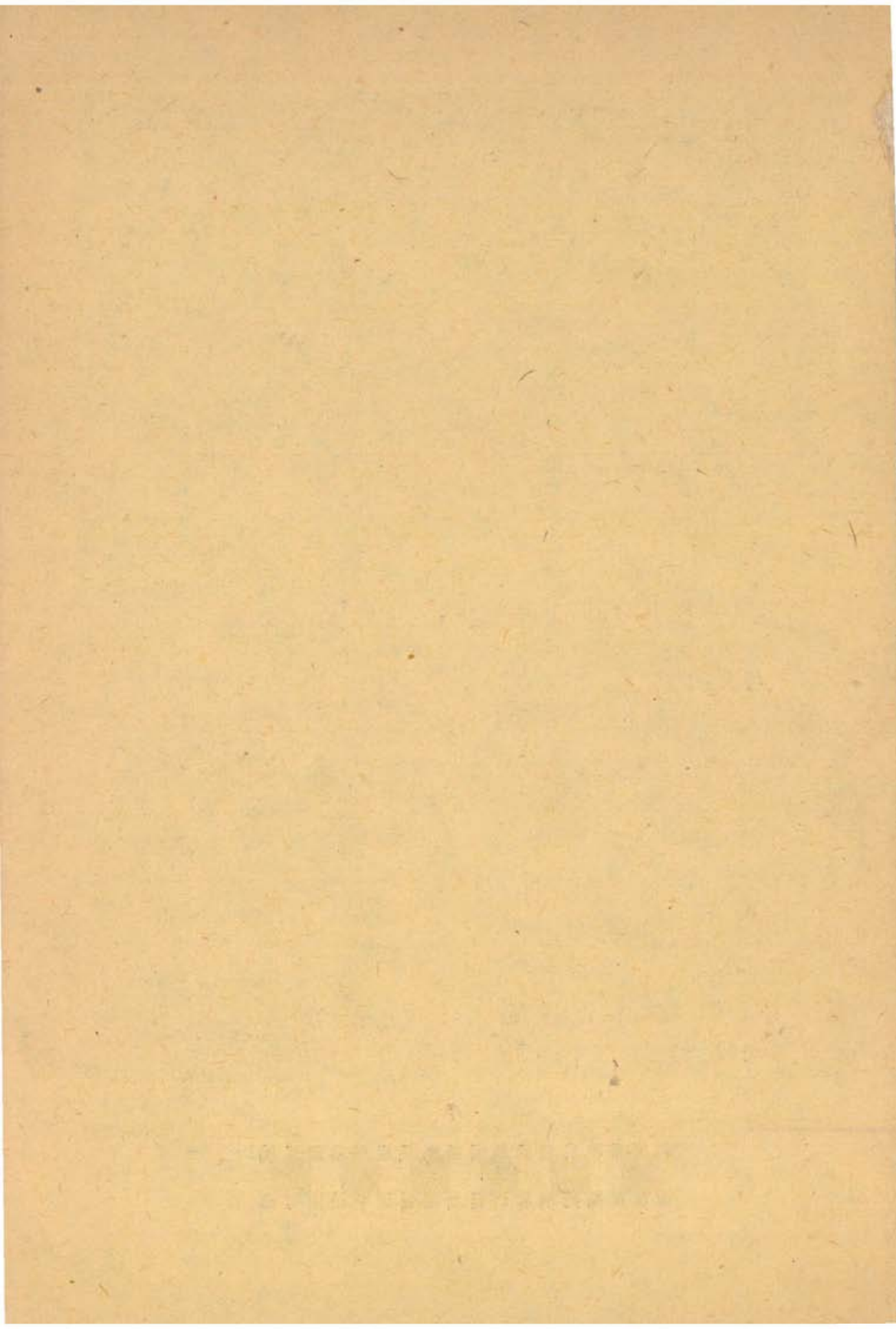
December

1. × 1779. **Hofrichter József** (Pest), építőmester. (+ Pest, 1835. febr. 26.)
- + 1779. **Krackner János Lukács** (Eger), festő. (X Bécs, 1717. márc. 3.)
- + 1904. **Beúthy Akos** (Bp.), politikus, publicista. (X Nagymarja, 1838.)
- + 1919. **Kálmány Lajos** (Szeged), népköltészeti, néprajzi gyűjtő. (X Szeged, 1852. máj. 3.)
2. × 1829. **Boncz Ferenc** (Údvard), jogász, a szabadságharc résztvevője. (+ u. o. 1901. ápr. 2.)
- + 1954. **Csefkő Gyula** (Szeged), nyelvész. (X Baja, 1878. dec. 8.)
3. × 1829. **Greguss Gyula** (Eperjes), fizikus, műfordító. (+ Pest, 1869. szept. 5.)
- × 1879. **Kreybig Lajos** (Nagyszeben), agrokémikus, talajkutató. (+ Bp. 1956. jún. 21.)
- × 1909. **Ladányi Ferenc** (Debrecen), színész, színiigazgató. (+ Bp. 1965. márc. 19.)
- + 1959. **Márfy Ödön** (Bp.), festő. (X Bp. 1878. nov. 30.)
4. × 1879. **Ditrőy János** (Sopron), vízipépítő mérnök. (+ Bp. 1961. aug. 2.)
- + 1919. **Entz Géza** (Bp.), zoológus, egyetemi tanár. (X Mezőkomárom, 1842. márc. 29.)
5. + 1954. **Reuter Camillo** (Pécs), orvos, turisztikai, helytörténeti író. (X Resicbánya, 1874. febr. 11.)
6. × 1754. **Gelei József** (Alacsko), író, fordító, tanár. (+ Miskolc, 1838. márc. 1.)
- × 1854. **Koritsánszky János** (Zólyom), szőlész, a homoki szőlőtermesz-

- tés úttörője. (+ Kecskemét, 1923. aug. 28.)
- × 1879. **Griger György** (Csabacsüd), kertész, disznóvény nemesítő. (+ Kolozsvár, 1946. júl. 19.)
- + 1954. **Vietorisz József** (Nyíregyháza), költő, műfordító. (X u. o. 1868. ápr. 27.)
7. + 1854. **Beöthy Ödön** (Hamburg), ellenzéki liberális reformpolitikus, a szabadságharc híve. (X Nagyvárad, 1796. dec. 2.)
8. × 1904. **Damjanich János** (Stása), honvéd tábornok. (+ Arad, 1849. okt. 6.)
- + 1949. **Szlányi Lajos** (Szolnok), festő. (X Pest, 1869. aug. 4.)
10. × 1829. **Torma Károly** (Kudu), régész, az aquincumi múzeum megalapítója. (+ Olaszország, 1897. febr. 28.)
13. + 1889. **Abel Jenő** (Bp.), klasszika-filológus. (X Pest, 1858. júl. 24.)
- × 1909. **Havas Endre** (Bp.), a munkásmozgalom harcosa, író, műfordító, Károlyi Mihály titkára (+ Bp. 1953. márc. 9.)
14. × 1904. **Petschauer Attila** (Bp.), kardvívó, újságíró. (+ Davidovka, Ukrajna, 1943. jan. 30.)
- + 1919. **Bayer József** (Bp.), színháztörténész, a magyar színészettörténetírás megalapítója. (X Baja, 1851. nov. 23.)
15. × 1854. **Ruffy Pál** (Csehi), ügyvéd, az állami gyermekvédelem kiépítője. (+ Bp. 1934. aug. 25.)
- + 1879. **Mentovich Ferenc** (Marosvásárhely), költő, természettudós. (X Nagydebrec, 1819. ápr. 19.)
- × 1879. **Mórocz János** (Bp.), író, újságíró. (+ Újpest, 1944. jan. 6.)
- + 1889. **Győrök Leó** (Bp.), festő, a párizsi kommun harcosa. (X Pápa, 1847. ápr. 2.)
16. + 1909. **Kain Albert** (Bp.), vasútépítő mérnök. (X Nagykálló, 1858. dec. 16.)
- + 1929. **Elischer Gyula** (Bp.), röntgenológus, egyetemi tanár. (X Bp. 1875. febr. 28.)
17. × 1899. **Vadas Ernő** (Nagykanizsa), fotóművész. (+ Bp. 1962. máj. 30.)
- × 1919. **Klein György** (Sajóvárvány), az ellenállási mozgalom résztvevője. (+ ?, ?)
18. + 1929. **Kaiser Károly** (Bp.), vegyész, orvos. (X Nagyperkát, 1864. okt. 11.)
- + 1954. **Pap Karoly** (Debrecen), irodalomtörténész. (X Beregrákos, 1872. ápr. 6.)
- + 1959. **Ráth-Végh István** (Bp.), jogász, művelődéstörténeti szakíró. (X Bp. 1870. nov. 23.)
- + 1964. **Földessy Gyula** (Bp.), irodalomtörténész. (X Nyíregyháza, 1874. okt. 18.)
19. + 1919. **Hajma József** (Kecskemét), a munkásmozgalom mártírja (X u. o. 1883.)
20. + 1959. **Bory Jenő** (Székesfehérvár), szobrász, festő, építész. (X u. o. 1879. nov. 9.)
21. + 1879. **Wagner Károly** (Bp.), erdőmérnök. (X Aknasuhatag, 1830. okt. 8.)
- + 1904. **Fál J. Béla** (Bp.), újságíró, műfordító. (X Nagyvárad, 1853.)
- × 1904. **Goldmann György** (Vécés), szobrász, a munkásmozgalom harcosa. (+ Dachau, 1945. ápr.)
22. + 1854. **Fáncsy Lajos** (Pest), színész. (X Pécs, 1809. aug. 25.)
- + 1959. **Miklós Gáspár** (Sálgótarján), cipész-munkás, a munkásmozgalom résztvevője. (X Bocsárlapujtó, 1905. jún. 7.)
23. + 1954. **Ferenczy Valér** (Bp.), festő, grafikus. (X Kőrmöcbánya, 1885. nov. 22.)
24. + 1949. **Márkus Emília** (Bp.), színész. (X Szombathely, 1860. szept. 10.)
24. + 1949. **Zolnai Gyula** (Bp.), nyelvész. (X Nagysomkút, 1862. dec. 3.)
- + 1959. **Jordan Károly** (Bp.), matematikus. (X Pest, 1871. dec. 16.)
- × 1829. **Csilagi Lajos** (?), festő. (+ 1903. aug. 30.)
25. + 1919. **Jendrassik Jenő** (Kökényesd), festő. (X Pest, 1860. okt. 30.)
26. × 1879. **Marton János** (Mezővári), ref. teológia tanár. (+ Sárospatak, 1955. márc. 1.)
- + 1889. **Hunyady Jenő** (Bp.), matematikus, műegyetemi tanár. (X Pest, 1838. ápr. 26.)
- × 1899. **Jónás Elemér** (Rákospalota), numizmatikus. (+ Bp. 1939. aug. 13.)
28. + 1904. **Luppa Péter** (Pomáz), mérnök, politikus. (u. o. 1838. jún. 21.)
- + 1904. **Firzen Janka** (Bp.), pedagógus, a magyar nőnevelés egyik jelentős képviselője. (X Jászberény, 1824. máj.)
- + 1919. **Korvin Ottó** (Bp.), tisztviselő, a magyar munkásmozgalom vértanúja. (X Nagybocksó, 1894. márc. 24.)
30. + 1679. **Bethlen Ferenc** (Bethlenszentmiklós), Erdély kancellárja, történetíró. (X ?, 1639.)
- + 1954. **Requinyi Géza** (Bp.), vegyész-mérnök, borász. (X Pancsova, 1881. júl. 14.)
- + 1959. **Kenyeres Júlia** (Bp.), újságíró, a munkásmozgalom harcosa. (X Letenye, 1895. dec. 11.)
- × 1879. **Förster Jenő** (Szepesolaszi), levéltáros, történész. (+ Bp. 1919. nov. 22.)
31. + 1939. **Róna József** (Bp.), szobrász. (X Lovasberény, 1861. febr. 1.)
- + 1949. **Magoss György** (Debrecen), polgármester, ügyvéd. (X Egri, 1858. okt. 18.)
- + 1954. **Augustin Béla** (Bp.), gyógyító-nyelvtudós. (X Bocsabánya, 1877. okt. 29.)
- × 1879. **Ladi János** (Németlad), tanár, a Tanácsköztársaság mártírja (+ Inke, 1919. aug. 20.)

Összeállította: Horváth Gábor

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Honismeret, 1979. 1. szám

Apor Péter: Metamorphosis Transylvanie (Előszóval és jegyzetekkel ellátva: Kócziány László Téka sorozatban.) Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978. 184 old.

Barta László: A szentesi örökvíz. (Csongrád megyei könyvtári füzetek 10.) Szeged, 1979. 101 old.

Szentes lakói 1836-ban kötötték meg örökvíz szerződésüket földesuraikkal. A kiadvány foglalkozik az ezt megelőző időszak urbáris viszonyaival, valamint az örökvíz szerződés követő pótszerződésekkel. A Függelékben két oklevél szövegének közlésére jutott hely.

Báth János: Korai kalocsai himnuszok. Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1977. 33 old. szöveg és 78 old. kép.

A szerző írja „... olyan kalocsai himnuszokat mutatunk be, amelyek még a népművelés piacra kerülése előtti korban keletkeztek, és amelyeket a nép a maga szükségletére, a saját ruhaféléinek díszítése céljából alkotott meg. Ezek nem azok a himnuszok, amelyeket agyonünnepelt a sajtó. Ezeket alig ismeri a nagyközönség. Kiadványunk alapvető célja az, hogy a kevés szint használó, viszonylag korai kalocsai himnuszok mintáit széles körben megismertessük a himnuszok egyre nagybővülő táborával”.

Berettyóújfalui múltja, jelene, jövője. (Összeállította: Héthy Zoltán—Csatári Bálint) Kiadja: Berettyóújfalui Városi Tanácsa, 1979. 25 old.

A városanyilvántatás alkalmából rendezett város történeti, városfejlesztési kiállítás vezetője. Úgyesen sűrű össze a település múltjára és jelenére vonatkozó legfontosabb tudnivalókat.

Bodoki Fodor Zoltán—Bodoki Fodor Zsigmond: Mezőtúr város története a honfoglalástól a felszabadulásig. Mezőtúr, 1978. 194 old.

Börzsöny néprajza: (Studia Comitatusiensia 5. Szerk.: Ikvai Nándor) Kiadja a Pest megyei Múzeumok Igazgatósága, Szentendre, 1977. 686 old.

Dóka K.: Az Ipoly menti falvak történeti statisztikája, Szabó S.: A Börzsöny-vidék helytörténeti adattára, Szabó L.—Szabó L.: Az erdő szerepe az Ipoly-völgy községeinek életében, Kocsis Gy.—Nagy Varga V.: Perőcsény és Vámosmikola állattartása, Ikvai N.: Földművelés az Ipoly és a Börzsöny közt, Novák L.: A Börzsöny ENY-i vidékének szőlőművelése és település földrajzi viszonyai, Halász P.—Suda V.: A népi építészeti és lakáshasználat változása a Börzsöny vidékén, I. Sándor I.: Tüzelőberendezések változása a Börzsöny vidékén, U. Kerékgyártó A.: Részlet egy Ipolymenti magyar falucsoport viseletleírásából, Szabó L.—Szabó L.: Az Ipoly-völgy népi társadalmi, Gulyás E.: Néphitadatok az Ipoly mentéről, Bady L.: Népi gyógyászati emlékek Ipolytólgyesen, V. Igaz M.: Enekes játékok az Ipoly környékéről, Hála J.: Földrajzi nevek az Ipoly mentén, Ikvai N.: Az Ipoly-menti falvak néprajzi képe.

A kötetet német, angol és szlovák nyelvű cikkenkénti kivonat zárja.

Budapest statisztikai évkönyve 1978. Összeállította a KSH Fővárosi Igazgatósága. Statisztikai Kiadó, 356 old.

Sokrétű képet ad a főváros életéről, fejlődéséről és lehetőségeit nyújt a legkülönbözőbb gazdasági, szociális, kulturális stb. kérdések sokoldalú elemzésére.

Cseke László: Észak-Magyarországon. Panoráma, 1978. 176 old.

A könyv elvezet a vidék minden jelentősebb településére.

Domokos József: Emlékezik egy kommunista védőügyvéd. Gondolat, 1978. 540 old.

Igen érdekesen és olvasmányosan megírt, rendkívül sok dokumentumot és személyes élményt tartalmazó könyv.

Debrecen iparának története a kapitalizmus kialakulásától napjainkig. (Szerk.: Ránki György) Debrecen, 1976. 341 old.

Szűcs Ernő: Debrecen ipara az abszolútizmus korában (részletesen foglalkozik a céhekkel); Mózes Mihály: Debrecen ipara a dualizmus korában; Szani Ferenc—Timár Lajos: Debrecen ipara az ellenforradalom időszakában; Baranyi Béla: A szocialista termelési viszonyok kialakulása és a szocialista építés Debrecen iparában.

A Debreceni Képes Kalendárium repertórium, szakrendi, név- és tárgymutatója (1901—1949). (Szerk.: Veress Géza és Lengyel Imre. Felelős kiadó: Csüry István.) Debrecen, 1975. 99 old.

Dunakanyar. A Dunakanyar Intéző Bizottság tájékoztatója. 1978/1. 120 old.

Honismereti íráskor. Mészáros Gy.: Ismerjük meg a Dunakanyart; Csima P.: Megalakult a tájrendezési és kertépítési szakbizottság;

Dr. Perczel K.: A vízellátásrendszer létesítésének hatása a Dunakanyar területére; Kovács B.: Az ellátás gondjai a Dunakanyarban; Holényi L.: Teljes tájfejlesztés feltétele; Honti János: Példa a zöldterülettel való gazdálkodásra; Csorba Cs.: Gondolatok Vleg-rádról.

Evszázadokon át. Tolna megye történetének olvasókönyve I. Kiadja a Tolna megyei Levéltár, Szekszárd, 1978. 552 old.

„Az olvasókönyv feladata: segítséget nyújtani a szocialista hazaszeretetet... főleg a fiataloknak... a történelmet tanító pedagógusoknak, a közművelődésben is tevékenykedő oktatóknak, helytörténeti, honismereti klubok és szakkörök vezetőinek legyen segítségére. Olyan helytörténeti vonatkozású forrásokat közvetítsen, amelyekkel kiegészíthetik ismeretüket, s ezáltal tartalmasabbá, színvonalasabbá, eredményesebbé lehet munkásságuk. A kötet fejezetét: Ersegi G.: Tolna megye a honfoglalástól a mohácsi csatáig; Dr. Vass E.: Tolna megye a mohácsi csatától a török kiverésig. Dr. Hajdú Lajos: Tolna megye fejlődése 1686 és 1790 között; Dr. Kis-

asszony Eva: Tolna megye a hazáért és a haladásért; U. 6. Tolna megye 1848–1849-ben. A szemelvénygyűjteményt részletes Névmutató zárja.

Farkas László: A büki gyógyfürdő másfél évtizede. Kiadja a Büki Gyógyfürdő Vállalat, Szombathely, 1977. 31 old.

Viszonylag kevés helytörténeti anyagot tartalmazó tájékoztató füzet.

Garzó Imre: Eletlem. Magvető, 1978. 272 old.
A hőmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium könyvtárában találtak rá Garzó Imre kézirataira. Az árván felnőtt mérnökötanár kitűnő íráskészséggel rendelkezett.

Halmann György: A könyv műhelyében. Szépirodalmi, 1979. 270 old.

A tanulmányok nem kifejezetten műszaki szempontú nyomdatörténetről beszélnek, hanem a magyar művelődéstörténet, sőt irodalomtörténet egy-egy fejezetét foglalják össze.

Harminc éve történt. A 100 munkásnál többet foglalkoztató Veszprém megyei üzemek állami kezelésbe vétele. Kiadja az SZMT Kisfaludy Művelődési Ház, Veszprém, 1978. 26 old.
Segédanyag a szocialista brigádfelvezetői klubok vetélkedőjéhez.

Hatvani Füzetek: I–IV. Kiadja a Hatvani Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, 1977–1978. 14, 16, 26, 28 old.

Mind egyik füzet egy-egy tanulmányt tartalmaz. Németi Gábor: Hatvan történetének sorsfordulói. Németi G.: A Magyarországi Szocialista Munkáspárt hatvani szervezete. Tari I.: Régi heredi népszokások. Németi G.: Lengyel menekültek a II. vh. idején Hatvanban.

Horváth Ferenc: A Szentgotthárdi Kaszagyár története. Kiadja a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár Szentgotthárdi Gyáregysége, 1977. 27 old.

Hungarológiai Közlemények 30–31. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások, Intézetének folyóirata, Újvidék, 1977. 198 old.

Honismereti vonatkozású írások: Varga L.: A társadalmi-politikai szervezetek és a nyelvi egyenjogúság. Junger F.: Adalékok a két nyelvűség vizsgálatához a Dráva szögben. Molnár Csikós F.: A magyar nyelv használata a községi képviselőtestületekben és a községi igazgatási szervekben. Albin Lük: A két nyelvűség vizsgálata a Murántúlon. Penavín G.: A Jugoszláviában folyó magyar névgyűjtés. Kaszás J.: A földrajzi nevek változása Lendva környékén.

Juhász Júlia: Tétova vágyakozások. Tánácsis, 1978. 184 old.

Újpalota korszerű új lakótelepének lakóit szólíttatja meg az őszinte, nyílt emberi vélemények riportgyűjteménye.

Karcagi krónika: (Nagykunsági füzetek 2. Szerk.: Dr. Bellon Tibor) Karcag, 1976. (1978) 262 old.

Petrov I.: Karcag gazdaságtörténeti fejlődése, Bellon T.: Karcag társadalmi a két világháború között, Nánási M.: Pártok – küzdelmek, Csányi S.: Iparfejlődésünk három évtizede, Kasuba J.: Negyedszázad a szoc. mezőgazdaság útján, Veréb J.: Karcag közoktatása és közművelődése, Őrsi J.: Változó társadalom – változó tudat.

Kálti Márk Krónikája. Szépirodalmi Könyvkiadó, Olcsó Könyvtár, 1977. 220 old.

A magyar gesztairadalomnak leggazdagabb, legteljesebb műve.

K. Csilléry Klára: A magyar népművészet fejlődése. A TIT Néprajzi Választmányának kiadványa, Bp., 1978. 48 old.

A szerző az Árpád kortól a XX. században megkezdődött elhalásig kíséri végig a magyar népművészet különböző korszakait. Megadja a legfontosabb irodalmat is.

Kis magyar néprajz: (Szerk.: Jávor Kata–Küllös Imola–Tátrai Zsuzsanna) RTV–Minnerva, 1978. 440 old.

1970 óta jelentkezik a rádióban a „Kis magyar néprajz”, hetente 2–3 alkalommal. A szerkesztők az itt elhangzott előadásokból válogatták a kötet anyagát.

Kónya István: Kálvinizmus és társadalomelmélet. Akadémiai, 1978. 510 old.

Tárgyalja a reformáció okait, főbb irányzatait és bemutatja, hogy miként jött létre a reformációs ágazatok legkövetkezőbbé ágá, a kálvinizmus.

Kristó Gyula: A feudális széttagolódás Magyarországon. Akadémiai, 1978. 270 old.

A középkori magyar államfejlődés fontos kérdéseit, a feudális széttagolódást vizsgálva a jelenség egészen Európára kiterjedő tipológiát nyújtja.

Ladányi Híradó. Kiadja Püspökladány Nagyközségi Tanácsa, 1978/1–2. 30 old.

Az egyre szebb kivitelű kiadvány legújabb száma elsősorban a település egészségügyi helyzetének, intézményeinek fejlődésével foglalkozik, de olvashatunk a XX. század elejétől napjainkig lezajlott járványokról is.

László Gyula–Tari László–Nagyistók Sándor: Régmúlt és jelen a Vidre partján. Írások Felgyőről. Kiadja a felgyői Róna MgTSz. 1978. 43 old.

László Gyula a felgyői honfoglalás kori falu ásátásának körülményeiről ír, Tari László a táj történetéhez közül adalékokat, Dr. Nagyistók Sándor pedig az utóbbi három évtized helyi eseményeiről ad áttekintést.

Lipp Tamás: Honfoglalás Újpalotán. Kossuth Könyvkiadó, 1978. 143 old.

A könyv Budapest legújabb városrészének szociografikus leírása. Megismerjük az életforma-változás nehézségeit, melyek legerősebben Újpalotán jelennek meg, ahol többségben a régi háztömbökből ideköltözött munkások laknak.

Magyarai István: Az országokban való sok romlásoknak okairól. Magyar Helikon–Bibliotheca Historica, 1978. 228 old.

Nádasdy Ferenc udvari papjának, Magyarai István sárvári prédikátornak híres vitairata nemcsak protestáns hitvédelmi írás, hanem Zrinyi előremutató gyakorlati program a török elleni harc katonai kérdéseiről.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1975–1977. (Szerk.: Takács Imre) Budapest, 1978. 431 old.

Vieszkó L.: A magyarországi növénytermesztésben elterjedt ipari módszerek agrártörténeti feldolgozása, P. Hartyányi B.: Középkori budai lakóház mellékgödében talált növényi maradványok, Nováki Gy.: Régi szántóföldek nyomai a Börzsönyben, Balassa I.: A keszthelyi Georgikon arató- és cseplőberendezési (1798–1816), Selmeci Kovács A.: Agrotechnikai változások a XIX. századi repce-művelésben Magyarországon, Vajkai Zs.: Ré-

gi magyar dohányfajták és termesztésük, **P. Erményi M.**: Forrástanulmány a régészeti korokból származó csonthejas gyümölcsleletekről, **Für L.**: A kertkultúra tanyarendszer kiépülése a századfordulón, **Pintér J.**: A kecskeméti „Miklós” szőlőtelep első évtizede, **Csoma Zs.**: Szőlészeti munkaeszköz-váltás Somlón, **Takács I.**: A borhamisítások tilalmának változásai 1945 előtt Magyarországon, **Lippóczy N.**: Lengyel bor-ütlevek a XVIII. századból, **Kovács M.**: Korabeli vélemények az 1880–1890-es évek hazai szarvasmarha tenyészteséről, **Csöpös I.**: Mo. loádlománya 1938–1944, **Matolesi J.**: A bakonyi sertés XV–XVI. századi csontelelei Sarvalyon, **Mártha Zs.**: A libamáj a magyar gazdaságtörténetben.

A Magyar Vagon és Gépgyár története. Kiadja a Magyar Vagon és Gépgyár, Győr, 1977. 137 old.

Matijevics Lajos: Kishegyes és környéke földrajzi neveinek adataira. Kiadja a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1977.

„A művelődésügy földreformja”. (Összeállította és a bevezető tanulmányt írta: **Leblancné Kelemen Mária**) A Nógrád megyei Levéltár és a Magyar Történelmi Társulat Nógrád megyei csoportjának kiadványa. Salgótarján, 1978. 130 old.

Dokumentumok az iskolák államosításának Nógrád megyei történetéből.

Nagy Olga: A táltos törvénye. Népmese és esztétikum. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978. 360 old.

Népmesereti dolgozatok 1978. (Szerk.: **dr. Kós Károly** és **dr. Faragó József**) Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978. 253. old.

Molnár J.: Földrajz és néprajz, **Ferencai I.:** Településrégészeti és népmesereti, **Tarisznyás M.:** A gyűjtőgető gazdálkodás Gyergyóban, **Molnár K.:** A Hargita népi erdőgazdálkodásához, **Csergő B.:** A vörbstenyő Küküllőkegyelményfalva népi növényismeretében, **Vita Zs.:** A népi szőlőművelés Nagyenyed vidéken, **Kós K.:** Lapos vidéki szénégetők és szénégetés, **Gagyi L.:** Régi sajtós foglalkozások Etéden, **Mikióssy V.:** Fesztőnövények a csiki háziparban, **Isván L.:** A korondi sóvíz és használata, **Zsigmond J.:** Disznóölés Magyarán, **Seres A.:** Erdővidéki szuszékok, **Haáz S.:** Zsinóros díszítés a bekecsalji népviseletben, **Tar E.:** A balavásári nagyvásárokról, **Duka J.:** Csikszentlélek tizeseiről, **Imreh I.:** Szeszlika **Erdős P.:** A szabófalvi jugszokásokról, **Gazda K.:** Munkába nevelődés Eszteleken, **Faragó J.:** Legényesték a kalotaszegi Kiskapuson, **Imreh B.:** Az alsórákos „serég”, **Major M.:** Felső-Berettyó vidéki fejják, **Ráduy J.:** Balladaéneklés a kibédi virrasztóban.

Nógrád megyei Múzeumok Evkönyve: 1978. Salgótarján, 1978. 338 old.

Honismereti vonatkozású írók: **Szvircek F.:** Az üveggyári munkások életviszonyainak és politikai mozgalmainak alakulása Nógrád megyében, **Molnár P.:** Adatok a bányamunkásság létszámának, összetételének változásairól, harcokról és életmódjáról 1900 és 1919 között, **Szvircek F.:** A Losonci Bőrgyár (1845–1954), **Belitzka J.:** Eszrevételek és feltételezések a palóciföld koraközépkori településföldrajzához és történetéhez, **Horváth I.:** A zelemi jobbgyök megmozdulása 1825-ben, **Balázs L.:** Adatok és összefüggések a Rimamurányi Salgótarjáni Vasmű salgótarjáni népi iskolájának történetéhez (1870–1920), **Praznovszky M.:** Adalékok a Krúdy család nógrá-

di ágának történetéhez, **Zólyomi J.:** A Maláth-uradalom cselédek lakáskultúrája a két világháború között.

Pesty Frigyes: helynévtárból I. Jászkunság. (Közvetési **Bognár András**), Kiadja a Kátana József Megyei Könyvtár és a Versegly Ferenc Megyei Könyvtár, Kecskemét–Szolnok, 1978. 406 old.

A Pesty féle névanyag tekintélyes mértékben tartalmaz olyan adatokat, amelyek nélkülözhetetlenek a helytörténeti kutatáshoz. Ezért fogott össze a két megye, hogy a tájegységre vonatkozó anyagot közös kiadásban megjelentesse.

Rábaközi hímezések (Vál.: Jámor Kálmán) Minerva, Kossuth, 1978. 65 old.

Réti R. László: A Rimamurányi–Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság története 1881–1919. Akadémiai Kiadó, 1977. 195 old.

A dualizmus-kori Magyarország legjelentősebb kohászati nagyvállalata az iparág fejlődésének szerves részéket alakult meg 1881-ben, vas- és acélgépekkel, szénbányákkal rendelkezett. Korszerű termelési és fejlesztési elvei révén hasznosította a többféle technikai forradalom legfőbb vívmányait. A vállalat irányítását és üzemszervezését magas színvonal, jól átgondolt kereskedelmi és üzletpolitika, termelési és hatékonyság jellemezte. A szerző figyelmet szentel a Vasmű Rt. munkássága tudatosodásának és szerveződésének, a munkaszervezésnek és a vállalati munkaszervezési sajátosságainak, az I. világháború és a forradalmak történetének.

R. Várkonyi Ágnes: Magyarország keresztújjain. Gondolat, 1979. 430 old.

Az első rész a feudális államrend, továbbá a három részre szakadt ország viszonyait, valamint a nemzetközi gazdasági fejlődés és politikai változások összefüggéseit elemzi. A második rész a társadalom-különböző rétegeit vizsgálja. A harmadik rész a korszak eszméinek alakulását tekintti át.

Sallay Mariánne: A fertődi Eszterházy-kastély. Corvina, 1978. 90 old.

Magyarország legnagyobb szabású épület-együttesét mutatja be. Nemcsak a palotát ismereti, hanem szemléletesen számol be a francia udvar pompáját utánzó egykori életmódról is.

A szabadságharc kilenc nagy csatája. (Than Mór csatáképel) Magyar Helikon, 1978. 200 old.

A múlt század jeles magyar festőművésze a szabadságharc idején a magyar főhadsergben teljesített szolgálatot, és hiteles szemtanúként örökölte meg a legjelentősebb csatákat.

Szatmári népballadák. (Munkatársaival gyűjtötte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta **Bura László**) Kriterion Könyvkiadó, 1978. 244 old.

Szécsényi Honismereti Híradó 1978/I. A HNF Nagyközségi Bizottsága és a Helytörténeti Múzeum Munkabizottságának kiadványa, Szécsény, 1978. 92 old.

Az új kiadványsorozat első száma gazdag anyagot közöl. **KRÓNKA** rovatában a nagyközség néhány intézményének, szervezetének, szocialista brigádjának munkájáról számol be. A továbbiakban a Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet tevékenységéről, majd a szécsényi műemlékekről, helyi mondanivalókról és a régi cselédletről olvashatunk. Végezetül a Szécsénytel és környékével foglalkozó, közel-

múltban megjelent kiadványok listáját találjuk. A Híradó a tervek szerint évente kétszer jelenik meg.

Szőreg és népe. Tanulmányok. (Szerk.: **Hegyi András**) Kiadja Szeged megyei Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, Szeged, 1977. 403 old.

Rangos szerzők és lektorok közreműködésével készült Szőreg szép kiállítási monográfiája. Foglalkozik a település természeti viszonyaival és földrajzi nevelével, majd nyolc tanulmányban tekint át a község történetét. Végezetül a népi szokásrendről, a viseleti módokról, a faluról és a szőregi emberekről olvashatunk.

Takács Lajos: A Kis-Balaton és környéke. (Somogyi Almanach 27—29.) Kaposvár, 1978. 207 old.

A szerző a Kis-Balaton környékén élő nép sajátos gazdasági tevékenységével foglalkozik. Főbb fejezetcímek: Közlekedés a lápon, Halászat, Rákászat, Vadászat, Madarászat, Legeltetés, Takarmányozás, Pásztorok a szigetén, Az írtás lehetőségei, Nád és nádvágás, A sás hasznosítása, A berki rétek. Külön fejezet tárgyalja a témakörrel kapcsolatos terminológiát kérdéseket és bőveges irodalomjegyzék zárja a kiadványt.

Thuróczy János: A magyarok krónikája. Magyar Helikon, Bibliotheca Historica, 1978. 568 old.

A világ egyik legszebb ősnymotatványa az 1468-ban Brűnbnben és Augsburgban is kiadott „Thuróczy krónika”, mely a hun mondakör Kézai Simontól átvett anyagával kezdődik. A magyar történelmet a honfoglaláskor Mátyás bécsi bevonulásáig, 1485-ig tárgyalja.

Új szavakat hallasz! Közmosz, 1978. 416 old.
Új szemszögből igyekszik bemutatni a két magyarországi forradalom — az 1918-as és 1919-es — időszakát: elsősorban az akkori Budapest lakóinak mindennapjairól közöl még kiadatlan dokumentumokat.

Veres Péter: A szocialista műveltségről. Kosuth, 1978. 240 old.

Veres Péter mindig szívügyének tekintette a kultúra terjesztését. Számos írásában foglalkozott a népművelés és művelődéspolitikai gondoljaival, de e kötetben a kispolgársággal, az elidegenedéssel, az erkölcs és az életvitel kérdéseivel foglalkozó cikkei olvashatók.

Veszprém megyei honismereti tanulmányok IV. Kiadja a TIT megyei Szervezete és a HNF megyei Bizottsága. Veszprém, 1977. 89 old.

A tanulmánygyűjtemény válogatást közöl az MSZMP Veszprém megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának felszabadulási jubileumi pályamunkáiból. Magát a pályázatot **Dr. Beszteri Béla** értékeli, majd: **Illés M.: Gyula-keszi 30 éve**, **Nemes L-né A „Hámán Kató” szoc. brigád története**, **Barabás K-né: Az ajkai ált. iskolás korú gyermekek tudatának formálódása**, **Kuzsik I-né—Unferdorben I-né—Arkossy D.: Hazánk felszabadulásának 30. évfordulóján rendezett várpalotai bányász nagygyűlés**, **Horváth L.: A fűzfői Nitrokémia Ipartelepek szociálpolitikai eredményei (1945—1975)**, **Tálos I-né—Udvardy L.: A Veszprém megyei Allatforgalmi és Hűsípári Vállalat kialakulása és fejlődése napjainkig**, **Puskás L.: Hévíz (1945—1975)**, **Tolonics I.: Várpalota 30 éve az építéset tükrében.**

Védett természeti értékeink. (Szerk.: **Kopasz Margit**) Mezőgazdasági Könyvkiadó, 1978. 400 old.

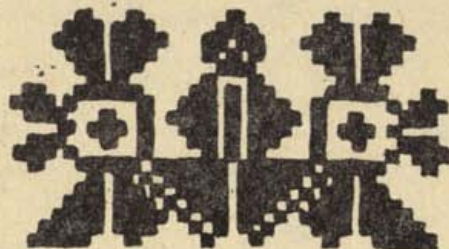
Az általános tudnivalók után 400 oldalon ismerteti a védett növény- és állatfajokat.

Zalai György: A szövetkezeti mozgalom Békés megyében 1945—1949. Kiadja a Fogyasztási Szövetkezetek Békés megyei Szövetsége. Békéscsaba, 1977. 514 old.

Zoványi Jenő: A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig. (Sajtó alá rendezte **Ludányi Sándor**) Akadémiai Kiadó — MTA Irodalomtudományi Intézet Reneszanszkutató Csoport, 1977. 462 old.

Zselici Dolgozatok. (Szerk.: **Dr. Vargha Károly**) Kiadja a Somogy megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, Kaposvár, 1971. 80 old.

A kiadvány voltaképpen 1978-ban hagyta el a nyomdát és az 1971 augusztusában megrendezett Zselici Napok tudományos előadásainak szövegét adja közre. **Dr. Kanyar József:** A gazdaságtörténeti kutatások jelentősége és szükségessége a Zselicben. **Dr. Vargha Károly:** A Baranya megyei Zselic kutatásának feladatai. **Dr. Ruzsás Lajos:** Egy tájegység komplex kutatásának feladatai és módszerei. **Dr. Király Lajos:** Az északi Zselic helynévanyag-kutatásának módszerei és tapasztalatai. **Dr. Lehmann Antal:** Adatok a Zselic üvegfüvő üzemeinek történetéből. Továbbá számos hozzászólás.

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Honismeret, 1979. 2. szám

Ambrus Béla: A magyarországi Tanácsköztársaság pénzügytörténete. Akadémiai, 1979. 350 old.

Arató Antal—Szász Andrásné: A szolnok megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája (1868—1972). Szerk. és bev.: Szurmay Ernő. Kiadja a Versegly Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok, 1976. 232 old.

Balázs Judit: Rábaszentandrás mai család- és ragadványnevei. ELTE, Bp. 1978. 67. old.

Barna Gábor: Az erdélyi fejedelemség születése. Gondolat, 1979. 290 old. (Magyar História).

A mohácsi csatát követő időben Magyarország két, idegen hatalom közé szorult. A hátráló magyar uralkodó osztály egy része az ország keleti felében, kezdetben öntudatlanul, majd Szapolyai János vezetésével már szándékosan törekedett egy új államalakulat létrehozására. Ezeknek az erőfeszítéseknek a gyümölcse a kultúránk és állami létünk fennmaradását jelentő Erdély.

Bálintné Hegyesi Júlia—Selmezné Püski Anikó: A Jászkunság repertórium. 1954—1974. Szerk.: Kaposvári Gyula, Szurmay Ernő. Bev.: Kaposvári Gyula. Kiadja a Versegly Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok, 1976. 2. XVIII. 157 old.

Bánlaky Pál—Varga Csaba: Azon túl ott a tág világ. Magvető, 1979. 192 old. (Gyorsuló idő).

A kötet két tanulmánya egyrészt láttelep a kisvárosi környezetben élő értelmiség szűkös élet és szemléletmódjáról, másrészt a vidéki életviszonyok fejlesztésének reális útját keresi.

Bellon Tibor: Nagykunság, Gondolat, 1979. 260 old. és 40 kép. (Magyar Néprajzi Sorozat).

A tatárjáráskor hazánkba telepedett kunok az Alföldön sajátos gazdasági és társadalmi fejlődésen mentek keresztül. A szerző a táj történetét, népének szokásait, gazdálkodását, hiedelemvilágát stb. vázolja fel.

Bodoki Fodor Zoltán—Bodoki Fodor Zsigmond: Mezőtúr története a honfoglalástól a felszabadulásig. Mezőtúr, 1978. 193 old.

A csodálatos fa. Erdélyi szász népmesék. Josef Halmrich gyűjtése, válogatta Kovács Ágnes. Európa Könyvkiadó, 1979. 260 old.

A Dabasi Járás fejlődése képekben. Kiadja az MSZPM Dabasi Járási Bizottsága, 1977. 177 old.

Dávid Katalin—Kovács Endre: A barátság ezer éve. Magyarország—Lengyelország. (A képeket válogatta: Dávid Katalin és Andrzej Fischinger). Corvina—Krajowa Agencja Wyd., Bp.—Warsawa, 1978. 102 old. és 72 kép.

Déri János—Jancsi Gyula—dr. Gungl Ferenc: A pécsi kesztyűgyár története. Kiadja a Pécsi Kesztyűgyár, 1978. 170 old.

Détsy Mihály: Sárospatak. Corvina, 1979. 120 old.

A 40 fényképpel illusztrált kiadvány vázolja a város történetének legfontosabb korszakait és a legújabb feltárások alapján elemzi Sárospatak műemlékeit.

Dévaványa nagyközség története. (Szerk.: Gaál József) Kiadta Dévaványa Nagyközség Tanácsa, 1978. 277 old.

Disszertációk, pályamunkák, szakdolgozatok Tolna megyéről. (Összeállította és szerkesztette Sipter Gézáné, közreműködött: Boldizsár Anikó). Kiadja a Tolna megyei Levéltár, Szekszárd, 1978. 137 old.

A településeknél és a megye neves szülötteire vonatkozóan is tagolt anyag igen sok honismereti vonatkozású irodalom felhasználását könnyíti meg, illetve teszi lehetővé.

Dóka Klára: A Pest-BudaI céhes ipar válsága. (1840—1872). Akadémiai, 1979. 260 old.

A szerző elsősorban azokat az iparokat vizsgálja, amelyek testülettel Pesten és Budán 1848-ig királyi kiváltságlevél alapján működtek. Figyelembe veszi azonban a testületek kívüli kézműiparosok, valamint a gyári vállalkozók és kereskedők helyzetét is.

„... édes Hazámnak akartam szolgálni...” (Összeállította: Domokos Pál Péter). Kiadta a Szent István Társulat, Bp. 1979. 1519 old.

A különleges művelődéstörténeti értékű gyűjtemény közli Kájoni János: Cantionale című munkáját, valamint Petrás Ince János moldvai magyarokról szóló tudósításait. Az első részt kiegészíti a Katolikus Enekeskönyv keletkezésével kapcsolatos történeti áttekintés, amely kitér a moldvai magyarok történetére is; valamint Kájoni János életének és munkásságának bemutatása. A második rész pedig a Petrás Ince életét és művét áttekintő tanulmánnyal egészül ki. Megtaláljuk a könyvben mindkét témakör igen részletes irodalmát is.

Glatz Ferenc: Történetírás és politika. Akadémiai, 1979. 220 old.

A szlovák, szerb és horvát kérdésnek és a vele foglalkozó történészek (Steier, Thim és Miskolczy) munkásságának, valamint Szelek Gyula életpályája korai szakaszának vizsgálatán keresztül jut el a szerző a történetírás és a politika kérdéseinek elemzéséhez.

Hajdú Tibor: Március huszonegyediké. Kossuth, 1979. 128 old. (Népszerű Történelem).

A Magyar Tanácsköztársaság megszületésének mozgalmas napjait eleveníti meg ez a kötet. Szerzője arra törekedett, hogy a történeti helyzet elemzése mellett bemutassa a forradalmi napok dinamikáját, az ismert politikuskor és az ismeretlen munkások útját a forradalomban.

Halmos Ferenc: Illő alázattal. Szépirodalmi, 1979. 265 old.

A Magyarország felfedezése munkatában megjelenő könyv a hetvenes évek sorozatának életéről, nézeteiről, hangulatairól, problémáiról és terveiről tudósít. Az írásokból kibontakozik egy-egy üzemi világa, a munkáskollektívák viszonya egymáshoz, vezetőikhez és a termeléshez. A bemutatott képek az adja meg a hitelt, hogy a szerző a munkások közt dolgozva gyűjtötte össze, élte át könyvének anyagát.

Hárházi István: Niklai hagyományok. Kiadja a Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága, Kaposvár, 1978.

A Berzsenyi kultúra helyi ápolója a költő személyéhez kapcsolódó mondatokat gyűjtötte össze.

Hegyesi Sándor: Miért jöttem el? Válogatott írások. Kiadja a Békés megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya. Békéscsaba, 1977. 63 old.

A népi írőkkel barátkozó és a Nemzeti Parasztpártban dolgozó Hegyesi Sándor, költőként és politikusként egyaránt népet kívánta szolgálni. Ez a kötet válogatást közöl publikált írásából valamint beszédeiből.

Jenei Károly—Pető Iván: A Papíripari Vállalat Fűzői Papírgyárának ötven éve. Kiadja: —, 1978. 334 old.

Joó Katalin: Csillag alatt született csapat. Móra, 1979. 248 old.

A Tanácsköztársaság idején lelkes, fiatal pedagógusok és egyetemisták szervezték meg az első magyar úttörőcsapatot. A szerző dokumentumok és az egykori úttörők emlékezései nyomán idézi fel a magyar ifjúsági mozgalmak történetének e fontos epizódját.

Jubileumi Évkönyv 1953—1978. A galántai gimnázium 25 éve. Galánta, 1978. 176 old.

A galántai magyar tannyelvű gimnázium kiadványa röviden ismerteti a település történetét, a tanárok és diákok visszaemlékezéseit az iskola múltjára, a tanárok és a diákok névsorát, a gimnáziumban folyó különböző köznevelődési tevékenységeket, az érettségizett tanulók lakóhely szerinti megoszlását, a továbbtanulás terén elért eredményeket és még egy sor érdekes eseményt a nagyszázados intézmény múltjából.

Kállay István: A magyarországi nagybirtok kormányzata 1711—1848. Akadémiai, 1979. 350 old. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság és hivataltörténet 5.)

Áttekinti a birtokormányzat és szervezet fejlődését, területi elhelyezkedését és területi irányító szerveit. A nagybirtok tevékenységét három ágazatra osztja: gazdálkodás, közigazgatás, és úriszéken kívüli jogszolgáltatás. Ennek megfelelően tárgyalja őket fejezetenként.

Keskes László: Komáromi mesterségek. Madách Könyvkiadó, Bratislava.

A rendkívül gazdag anyagú könyv bemutatja Komárom kézműves iparának kialakulását, virágzását és elsoványodását. A szerző közli a komáromi céhek működésére vonatkozó általános ismereteket, majd részletesen foglalkozik a következő mesterségekkel: aranyosok, vizimolnárok, csizmadia, halászsok, ötvösök, asztalosok, hajóácsok és szekeres gazdák.

Keresztúriné Pintér Mária: Adalékok Felsőcsatár történetéhez. Kiadja Felsőcsatár Községi Tanács V. B., 1978. 139 old. és 35 oldal kép.

A nyugati határszélen fekvő településről készült helytörténeli kiadványból megismerjük Felsőcsatár történetét egészen napjainkig; a kiadvány második része pedig a falu néprajzából közöl adalékokat.

KORUNK Évkönyv 1979. Kolozsvár—Napoca, 1978. 319 old.

Balogh E.: Néphagyomány és művelődés; **Imreh I.:** A bálványosváraljai falukutatás; **Faragó J.:** A székelyi folklorgyűjtés; **Gáll E.:** Az etnicitás egyetemessége; **Seres A.:** A népművészet a szocialista átalakulás időszakában; **Dr. Kós K.:** Az avasújvári népi életmódról; **Egri L.:** Kik a hóstátiak? Dunáre, N.: Román—magyar—szász etnokulturális kapcsolatok; **Nagy O.:** Elbeszélő stílus a mesében; **Vöő G.:** Hiedelmek gondolkodásmódeljének alakulása; **Egyed P.:** A beszédesemény szerkezete; **Péntek J.:** A népi himzés jelfunkciói Kalotaszegen; **Kabay L.:** Jelalkotás — jelolvasás; **Kabay B.:** Csikvilág — jelvilág; **Meer P.:** A „csikírás” kódolási elvei; **Rácz G.:** Népgyógyászati értékeink; **Spielmann J.:** Népgyógyászatunk kutatása; **Gazda K.:** Az ifjúkor hagyományai Eszteleken; **Vasas S.:** Órségváltás a hagyományápolásban a Nádamentén; **Szőcs L.:** Házti és térszemlélet; **Gazda J.:** Kapuállítók; **Palkó A.:** Tutafozós a Maroson; **Zsigmond J.:** Havasolás; **Sebestyén K.:** A kalotaszegi faragás története; **Nagy J.:** A torokói népviselet; **Gergely G.:** Irhabór a népviseletben; **Móze T.:** Körösvideki román irhaborok; **Salvanu V.:** A román fatemplomok stílusáról; **Bágyuj J.:** A kolozsvári Ferencrendi templom; **Ferenecz G.:** A homoródkarácsonyfalvi rovásírásos felirat; **Büch A.:** Letelepedés és gazdálkodás a Bánságban; **Tarisznyás M.:** Gyergyó néprajzi megismerésének múltjából; **Szabó I.:** A korunk népismereti könyvszerkezete (1926—1977); **Bibliográfiai adatok.**

Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Akadémiai, 1979. 770 old.

Végigtekint a világnézet, az oktatásügy, a könyvkiadás, a tanulmányok, a szépirodalom, a zene és a képzőművészet fejlődésén, és rámutat a társadalmi mozgásával való összefüggésekre.

Kovács János: Vásárosdombó mai család- és ragadványnevei. Bp. ELTE, 1978. 35 old. (Magyar személynevel. adattárak).

Könyvek Szabolcs-Szatmár megyéről 1945—1976. Válogatott bibliográfia. (Összeállította: **Orosz Szilárd**) Kiadja a Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, Nyíregyháza, 1977. 100 old.

Köte Sándor: A Magyar Tanácsköztársaság közoktatási és pedagógiai törekvései, Tanácsköztársaság, 1979. 336 old.

A Tanácsköztársaság 60. évfordulója tiszteletére megjelent kötet a Tanácsköztársaság közoktatáspolitikai és iskolaszervezési törekvéseit tárgyalja a korszak hasonló kezdeményezéseivel összefüggésben, továbbá párhuzamot von mai kultúrpolitikai törekvéseinkkel is.

Kunszabó Ferenc: Arnyék nélkül. Kossuth, 1979. 128 old.

Egy nyolcvanasztendős, hányatott sorsú makói parasztember, a Magyar Tanácsköztársaság szentánja és cselekvő irányítója, a Vörös Hadsereg harcosa mondta magnetonfonszalagra emlékeit.

Küzdelmes évszázad. Fejezetek a magyar munkásmozgalom történetéből. (Főszerk.: **Vass Henrik**, szerk.: **Sipos Péter**). Kiadja

MSZMP KB Párttörténeti Intézete, Bp. 1978. 324 old. 2. jav., bőv. kiad.

László Gyula: „Emlékezzünk régiekről...” Móra, 1979. 160 old. és 36 kép. (Képes Történelem).

Evezredeken vezet át a szerző a magyar föld történetének vállatása során. Kelták, germánok, rómaiak, avarok, hunok műveltségét mutatja be és a honfoglalás történetén keresztül jut el az államalapító István királyig.

Lázár István: S közepén ott a Velencei-tó... Móra, 1979. 288 old. (Ezerszínű Magyarország).

Hegyvidékek és puszták, ősi városok és új bányásztelések ölelik a tájat, amelynek közepén ott a Velencei-tó. A könyv kitűnő kalauz, akár a vidék természeti szépségeit, akár geológiai vagy műemléki ritkaságait keressük.

„A legszebb élet, amit magamnak el tudtam képzelni.” Benkő Samu beszélgetése Kós Károllyal. Kriterion, Bukarest, 1978. 145 old.

A Kriterion Könyvkiadó 1500. köteteként napvilágot látott könyvből megismerjük Kós Károly véleményét a művészetekről, a földművelésről, Erdély műemlékeiről, a történelemlőről és a közügyekről. A különlegesen szép kiállítású kötetet Kós rajzai díszítik.

Lengyel Dénes: Új élet hajnalán. Móra, 1979. 424 old.

E a könyv a szerző mondafeldolgozásainak negyedik, záró darabja. Az 1949-től 1919-ig terjedő korszak mondananyagát gyűjtötte össze.

A magyarországi románok néprajza III. (Szerk.: Kovács Ágnes és Hocópán Sándor). Tankönyvkiadó, 1979. 128 old.

Marosi Ernő: Magyar falusi templomok. Corvina, 1979. 130 old.

A XV. századtól a XIX. század kezdetéig követi nyomon a mai Magyarország területén lévő templomok építészeti történetét.

Martin György: A magyar körtánc és európai rokonsága. Akadémiai, 1979. 380 old.

Osszehasonlítja a környező kelet- és délkelet-európai (orosz, ukrán, szlovák, román, szerb, horvát, macedon, bolgár) népek körtáncait a magyarral és részletesen elemzi a reneszánsz-kori Nyugat-Európa lántáncait.

Máté György—Vida Ferenc: Hűség és hűtlenség. Kossuth, 1979. 204 old.

Tanuságtétel Schönherz Zoltán és társal perében.

Mecsek és környéke útkalauz: (Szerk.: Karádi Károly és Oppe Sándor). Sport, 1979. 440 old.

A turistakalauz feldolgoz olyan területeket is, amelyekről ezideig még nem jelent meg ilyen jellegű munka. Így elvezet a Zselicség és a Szekszárdi-dombság turistautjaira, kirándulóhelyeire, valamint a Villányi hegy-ségbe is.

Mezey László: Deákság és Európa. Akadémiai, 1979. 320 old.

A deákság a régi Magyarországon a latin tudást és ennek révén a latin civilizációjú Európa műveltségében való részesedést jelentette. A könyv ennek a rétegnek az útját kíséri végig a XI-től a XIV. század közepéig.

Mozaikok Csongrád város történetéből 1978. (Szerk.: Sz. Simon István). Kiadja a Csong-

rád Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, Csongrád, 1978. 80 old.

Forgó Tilda—Forgó Ida: Szemelvények a régi csongrádi lapokból; **Tari László:** Gabonásvermek Csongrádon; **Dudás Lajos:** A Csongrádi Tanítóképző története; **Uő:** Régi utcenevel; **Gát László:** Csongrád város örökös megváltása; **Katona Imre:** Hagyományos baromfitartás Csongrádon.

Móricz Zsigmond: A földtörvény kis kátéja. Mezőgazdasági, 1979. 120 old.

Móricz Zsigmond 1918–1919-ben sokat foglalkozott a parasztság helyzetével és a földosztással. A Tanácsköztársaság kikiáltásának, és Móricz születésének évfordulója tiszteletére ezekből az írásokból közül válogatást a fakszimile kiadás.

Műhely '78. Szemelvények a Madách Könyvkiadó könyvterméséből, valamint a csehszlovákiai magyar kulturális sajtóból. Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1978. 361 old.

A szépirodalom mellett bőven találunk ebben a válogatásban honismereti vonatkozású riportokat, szociográfiákat, publicisztikai írásokat. A kötet végén részletes bibliográfia következik a csehszlovákiai magyar íróknak a csehszlovákiai magyar sajtóban 1977-ben megjelent munkáiról.

„A művelődésügy földreformja...” Dokumentumok az iskolák államosításának Nógrád megyei történetéből. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta: **Leblancné Kelemen Mária.** A Nógrád megyei Levéltár és a Magyar Történelmi Társulat Nógrád megyei csoportjának kiadványa, Salgótarján, 1978. 130 old.

A kiadvány több mint 80 dokumentum segítségével mutatja be az iskolák államosításának előkészítését és végrehajtását, valamint az állami kezelésbe vett iskolák tanévkezdésével kapcsolatos problémákat. A gyűjteményt hely- és névmutató, valamint irodalom- és fondjegyzék egészíti ki.

Novák Zoltán: A Vasárnap Társaság. Kossuth, 1979. 308 old.

Az első világháború éveiben jött létre Budapesten az a csoportosulás, amely később Vasárnap Társaság néven a magyar szellemi élet jelentős központjává vált. Balázs Béla szervezte, szellemi vezetője pedig Lukács György volt.

Palásti Pál: Csongrádi házak oromdíszei. Szeged, Somogyi Könyvtár, 1978. 46 old.

Palotai Krónika 36. szám. Kiadja a csanád-palotai Kelemen László Művelődési Ház Honismereti Köre, 1978. 13 old.

Ádálékok a település régi és újabkori történetéhez.

Paládi-Kovács Attila: A magyar parasztság rétgazdálkodása. Akadémiai, 1979. 520 old.

Pécsiné Ács Sarolta: Kalocsa népművészete. Kiadja a Városi Tanács V. B. Kalocsa, 1978. 106 old.

Pintér Mária: Mezőkövesd régebbi ragadványnevel. Bp. ELTE, 1978. 63 old. (Magyar személynévi adattárak).

Sallay Marianna: A fertődi Esterházy-kastély. Corvina, 1979. 80 old.

Nemesacsk Magyarországot legnagyobb szabású épületgyűjtését mutatja be, hanem beszámol az egykori francia udvar pompáját utánzó életmódról is.

Sági Károly: Keszthely és környéke. Kiadja a Veszprém megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatala. Panoráma, 1978. 59 old.

Sándorfalva története és népelete. (Szerk.: Id. Juhász Antal) Kiadja Sándorfalva Nagyközség Tanácsa, 1978. 471 old.

Szekeress Ilona: Szajol mai ragadványnevel. Bp. ELTE, 1978. 34 old. (Magyar Személynévi Adattárak).

Spira György: Széchenyi a negyvennyolcas forradalomban. Akadémiai, 1979. 270 old.

Források alapján, elfogultság nélkül mutatja be az államférfit, aki eleinte elítélte a forradalmi módszereket, később a forradalom cselekvő részesevé vált, végül pedig felőrldött és tragikusan fejezte be életét.

Székesfehérvári schematizmus 1977. (Szerk.: az Egyház megyei Történelmi Munkaközösség). Székesfehérvár, 1977. 302 old.

A székesfehérvári egyházmegye jubileumi névtára, megjelent az alapítás 200. esztendejében.

Széman Béla: Nők diplomával. Kossuth, 1973. 220 old.

A közölt riportok szociográfiai metszetnek tekinthetők, amelyek különböző szellemi pályákon dolgozó nők életét, munkáját és boldogulását vizsgálják a magán- és a közéletben, a családban és a társadalomban.

A Tanácsköztársaság és szomszédaink. (Összeállította: Kővágó László). Kossuth, 1979. 250 old.

Cseh, szlovák, jugoszláv, orosz, osztrák, román és ukrán történészek ismertetik és értékelik a Magyar Tanácsköztársaság történelmi helyét és szerepét, továbbá áttekintést adnak saját országuk dolgozóinak és kormányainak 1919-es magatartásáról.

A társadalom jelei. Szemiotikai tanulmányok. Kiadja a Népművelési Intézet, Bp. 1978. 215 old.

A honismereti vonatkozású írások: Bier-naczky Sz.: Mítosz, folklór, etnológia, irodalom; Gráfik I.: Tulajdonjellek a népi kultúrában; Hoppál M.: Hiedelemrendszer, világkép és mitológia; Kővecses Z.: Népi játékok, sport, mindennapi élet; Munkaközösség: Egy mozgalmi ünnep jelvilága; Niedermüller P.: A „vesszőzés” és az analóg népszokások szemiotikai vizsgálata.

Területi statisztikai évkönyv, 1978. (Összeállította: a KSH Területi Statisztikai főosztálya). Statisztikai, 1979. 350 old.

Átfogó képet nyújt az ország társadalmi-gazdasági helyzetének és fejlődésének területi jellegzetességeiről és a fontosabb összefüggésekről.

Tessedik Sámuel-Berzeviczy György: A parasztok állapota Magyarországon. (Szerk.: Zsigmond Gábor). Gondolat, 1979. 450 old. (A Magyar Néprajz Klasszikusai).

A XVIII–XIX. század fordulóján e két szerző munkásságával kezdődik hazánkban a parasztság politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális helyzetének tudományos kutatása.

Toldi Miklós Elemiszéri Szaközéiskola és Szakmunkásképző Intézet Gyakorlati Iskola jubileumi évkönyve. Nagykovács, 1978. 92 old.

Tanulmányok Tolna megye történetéből VIII. (Szerk.: K. Balog János). Kiadja a Tolna megyei Tanács Levéltára, Szekszárd, 1978. 440 old.

Dr. Szilágyi M.: Társadalmi és gazdasági viszonyok a Duna mentén, a török hódoltság korában; Dr. Horváth Á.—Dr. Braun S.-né.: Tolna vm. és a rendi országgyűlések; Dr. Horváth Á.: A megyei önkormányzat Tolnában (1848–1872); T. Mérey K.: A gyárpar Tolna megyében a két világháború között II.; Somi B.-né.: A tsz. mozgalom győzelme Tolna megyében. (1959–1961); Dr. Ambrus A.: Az iparosodás három évtizede Tolna megyében Dr. Máté J.: Tolna m. társadalmi struktúrájának változása a felszabadulás után.

Tüskés Tibor: Zalamente, Somogyország. Móra, 1979. 292 old. (Ezerszind Magyarországon).

A kiadó új, a szülőföldről szóló vallomások számára induló sorozatának első kötete ez a lírai kalauz.

Új erők születése. (Szerk.: Barna Zoltán, S. Vincze Edit, Vértes Róbert). Akadémiai, 1978. 720 old.

A magyarországi munkásmozgalom történetének kronológiája a dualizmus és a két forradalom időszakában, 1868-tól 1919. VIII. 1-ig.

Varjas Endre: Vörös híradó. Móra, 1979. 72 old.

A korabeli filmhíradók kockáival illusztrált kötet képről-képre mondja el az eseményeket.

Változó valóság. Szociográfiai tanulmányok. (Szerk.: Imreh István). Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978. 268 old.

A tartalom: Imreh I.: (a romániai magyar szociográfiai múltjáról); Keszi Harmath S.: Népesedési kérdések Kalotaszegen; Vass S.: (a kalotaszegi Vista népesedéséről); Vetési L.: Mobilitás a borkörsiek (Szében) párválasztásában; Kósa-Szánthó V.: Családszociológiai felmérés egy sepsiszentgyörgyi lakónegyedben; Major M.: Kerestet és életszínvonal egy szilágysági faluban. Garda D.: Gyergyóremetel erdőmunkások tegnap és ma; Várhegyi I.: A könyv szerepe a Maros megyei falu szellemi életében; Neményi T. A.: A falusi értelmiség társadalmi mobilitása Kolozs megyében; Id. Máthé J.: Egy magángazda székelyi falu (Magyarhermány) életéből; Hermann G.: Felsőboldogfalva útjain; Geréb A.: A családok helyzete a Hargita megyei Hodgyában; Vokori L.: A település-hálózat és a városiasodási folyamat az udvarhelyi medencében.

Veress Dániel: Szerettem a sötétet és a szélzugást. Dacia, 1979. 205 old.

Kronológikus rendben kíséri végig Kemény Zsigmond életét és munkásságát.

Virágh Ferenc: Agrár- és agrárszocialista mozgalmak Békés megyében a dualizmus korában 1867–1914. Kiadja a Békés megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztálya, Békéscsaba, 1979. 185 old.

A kiadvány foglalkozik a feudálkapitalista gazdasági-társadalmi viszonyok Békés megyei sajátosságaival, valamint az agrárszegénység szociális helyzetével. A vizsgált időszakok korszakokra bontva tárgyalja az agrármozgalmak eseményeit.

Wellner István: Budapest. Panoráma, 1979. 200 old. (2. átdolgozott kiadás).

Ismereteket nyújt a budapesti műemlékekről.

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Honismeret, 1979. 3. szám.

Agrárpolitika és agrárátalakulás Magyarországon a felszabadulás után (1944–1962). (Szerk.: Balogh Sándor és Pölöskei Ferenc) Akadémia, 1979. 260 old.

A tanulmánykötet a felszabadulás utáni agrárpolitika és agrárátalakulás kérdéseit mutatja be a regionális szempontok figyelembevételével. Vizsgálja a pártok agrárpolitikáját, a parasztság átrétegződését, a mezőgazdasági termelést befolyásoló tényezőket. Jellemzi az agrárátalakulás táji sajátosságait.

Albert László: Andornaktálya a Tanácsköztársaság idején. Kiadta a Községi Tanács V. B. é. n. (1979) 48 old. (Soksz.).

Ambrus Béla: A Magyarországi Tanácsköztársaság pénzügyrendszere. Akadémia, 1979. 350 old.

Ez a fontos pénztörténelmi munka értékes helytörténelmi adatokat is tartalmaz. A szerző kiterjedt levéltári kutatásokra alapozva dolgozta föl a témát és közli a Tanácsköztársaság pénzügyrendszerének részletes bibliográfiáját is.

Andorka Rudolf: A magyar községek társadalmának átalakulása, Gyorsuló idő. Magvető, 1979. 168 old.

A falusi lakosság életkörülményeinek változásával foglalkozik.

Az aradi vértanúk I–II. Szépirodalmi, 1979. 310 old.

A kötet az aradi vértanúk levelei, naplói, emlékiratai mellett közli a kivégzéseken jelen volt papok emlékezeit. Bohusné Szögyeny Antonia naplójegyzeteit a világsíri fegyverletéről, a halálos ítéletek hivatalos szövegeinek fordítását, Haynau Radetzkyhez írt levelét, Ferenc József és Miklós cár leveleváltását, továbbá az aradi foglyok teljes névsorát.

Balassa Iván—Ortutay Gyula: Magyar néprajz. Corvina, 1979. 750 old. 40 színes és 240 fekete-fehér kép.

A reprezentatív kiállítású kötet átfogó képet kíván nyújtani a magyar néprajztudomány minden területéről. Foglalkozik a magyar nép eredetével és etnikai csoportjaival, a társadalmi kultúra, az anyagi kultúra, valamint a szellemi műveltség különböző területeivel.

Barna Gábor: Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén. Akadémiai, 1979. 320 old.

A Hortobágy vidékén fekvő hajdú és nagykun települések ünnepi szokásait, a hiedelemvilág mítikus alakjait és a pásztorélet sajátos mozzanatait ismerjük meg ebből a munkából. Elhatárolja a történelmi, településtörténelmi, társadalmi és vallási tényezők által kialakított, eltérő kulturális övezeteket.

Bárdos Kornél: Győr zenéje a 17–18. században. Akadémiai, 1979. 640 old.

Benda Kálmán—Fügedi Erik: A magyar korona regénye. Magvető, 1979. 256 old.

A könyv végigkíséri a korona történetét, amelynek sorsa egybefonódott a teljes magyar történelemmel.

Benkő Samu: Haladás és megmaradás. Szépirodalmi, 1979. 580 old.

A kitűnő erdélyi művelődéstörténész válogatott tanulmányainak gyűjteménye. A szerző elsősorban az erdélyi magyar értelmiség helyzetfelismerő készségének, európai látásmódjának alakulását vizsgálja.

A borzasztó torony. Magyar tallózó. Magvető, 1979. 416 + 28 old.

Képek a magyar vándorszínészet világából.

Budapest statisztikai zsebkönyve 1979. Statisztikai, 1979. 290 old.

A zsebkönyv fejezetei átfogó képet adnak a főváros életéről.

Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete. Akadémiai, 1979. 640 old. 831 fekete-fehér és 369 színes ábra.

Ez a mű az egész magyar etnikum népművészetével foglalkozik. Az első rész témái: tárgy-anyag-technika, munka és munkaeszközök, forma és díszítmény. A második rész a népművészet történetét vázolja. A harmadik rész lejezetei: 1. a ház, 2. a bútor, 3. a viselet, 4. a szöttek, 5. a himnusz, 6. a kerámia, 7. a fatárgas, 8. a népi egyházművészet.

Drien Károly és munkaközössége: Ifjúság, haza, internacionalizmus. Tankönyvkiadó, 1979. 320 old.

Hogyan szereti ifjúságunk a hazáját? Hogyan tudja szintetizálni a hazaszeretetet és az internacionalizmust? Hogyan látják az internacionalizmusra nevelést a szomszéd testvérszágokban? Ezekre a kérdésekre keresik a választ a kötet szerzői.

Emlékező falu. Kossuth, 1979. 262 old.

A Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium, valamint a Magyar Írók Szövetsége által meghirdetett pályázat díjazott szerzőinek száznál több rövidke írásait tartalmazza ez a kötet. Az emlékezők, anekdoták, elbeszélések témái az elmúlt évtizedekből valók. A kötetet Romány Pál előszava vezeti be.

Erényi Tibor: Szocializmus a századelőn. Kossuth, 1979. 516 old.

A kötetben szereplő tanulmányok átfogó képet adnak az 1896-tól 1919-ig terjedő időszak magyarországi munkásmozgalmának történetéről, beleértve a Tanácsköztársaság eseményeit is.

Dr. Fülöp Gyula: A kiskanizsai ragadványnevek. Magyarországi Honismereti Füzetek I. 1979. 36 old. (Soksz.)

Rövid szöveges ismertetést követően felsorolja a település valamennyi családjának ragadványnevét.

Indig Ottó: Juhász Gyula Nagyváradon. Kriterion, Bukarest, 1978. 158 old.

Kárpáti László: A baresi ősbőrökés madárvilága. Somogyi Almanach 30. Kaposvár, 1979. 32 old.

Az ornitológiai szakkérdéseken kívül a kiadvány ismerteti a Somogy megye délnyugati sarkában fekvő tájvédelmi körzet természetvédelmi jelentőségét is.

Két forradalom fényei. (Szerk.: dr. Szabó Ferenc.) Kiadja a Városi Tanács, Gyula, 1979. 120 old. és 8 lap kép.

Adalékok a gyulai munkásmozgalmak 1918–1919. közötti történetéhez.

Kolozsvári Grandpierre Emil: Herder árnyékában. Gyorsuló idő. Magvető, 1979. 256 old. „Herder hírhedt jóslata, amely az egész magyar szellemi életet fölkaparta, egyetlen szerény mellékmondat: — a mások közé ékelt klasszámú magyaroknak századok múltán majd a nyelvet sem lehet fölfedezni. A gyászos jóslat 1791-ben hangzott el, mikor a magyar nyelv még nem nyert csatát a latin ellen, és minden ok megvolt az aggodalomra. Ma ugyancsak megvan” — véli a szerző.

A korona kilenc évszázada. Európa, 1979. 568 old.

A kötet a magyar koronára vonatkozó legfontosabb forrásokat és a hozzájuk tartozó képanyagot tartalmazza.

Kovács Agnes: A népköltészet szemléltetése az ismeretterjesztésben. Kiadta a TIT, 1978. 42 old. (Soksz.)

Kökay György (szerk.): A magyar sajtó története. 1. köt. 1705–1948. Akadémiai, 1979. 760 old.

Ez a kötet a magyar hírlapok és folyóiratok történetét dolgozza fel az 1705 és 1948 közötti időszakban.

Magyar néprajzi lexikon, 2. kötet: F–KA. Akadémiai, 1979. 752 old.

Markó Imre Lehel: Kiskánizsai szótár. Akadémiai, 1979. 320 old.

A szerző öt esztendő gyűjtőmunkájának eredményét teszi közzé, mintegy húszezer szócikkben. Művében Nagykanizsa paraszti településének, a közel tízezer lakosú Kiskánizsának az 1950-es évekbeli nyelvi állapota tükröződik. A szavak értelmezése során bővebben közöl néprajzi adatokat is.

Márton Gyula—Péntek János—Vőő István: A magyar nyelvjárások román kölcsönzései. Kriterion, Bukarest, 1977. 468 old.

A 4243 szócikket tartalmazó szótár a kolozsvári egyetem magyar nyelvudományi tanszéken folyó kutatómunka eredménye.

Mező András: A magyar hivatalos helységnevéadás. Akadémiai, 1979. 830 old.

A magyar hivatalos (hatósági) helységnevéadás történetét, szerveit, eljárásait, a hivatalos helységnevek rendszerét dolgozza fel ez a könyv a XVIII. századtól 1970-ig. Tisztázza a hivatalos helynevek főbb kategóriáit, terminológiáját, elemzi a különböző névéadási korszakok jellegzetességeit, a névkötés módszereit, a megváltozott nevek típusait, valamint értékeli az egyes korszakokat névéadási történeti, ideológiai és társadalmi-gazdasági szempontból. A kötetet terjedelmes Adattár és Helynévmutató egészíti ki.

Mi lehet, mi lesz a gyermekem? A Hét Évkönyve. Bukarest, 1979. 303 old.

Az Évkönyv megkísérli bemutatni a romániai magyar iskolarendszer és oktatásügy

helyzetét. A pedagógus hivatásáról és munkájáról nyilatkoznak neves tudományos és közéleti személyiségek, feldolgozzák az erdélyi oktatásügy múltját. A kötet írásában megkülönböztetett jelentőséget kap az anyanyelven történő oktatás fontossága.

Mozaikok a Lakástextil Vállalat Kőszegi Bútorozóegységének életéből (1928–1977). Kőszeg, 1978. 217 old. (Kézirat gyanánt)

Nem történetírás volt a célom — mondja a szerző — sokkal inkább az adatoknak egyfajta rendezése, az események rögzítése, mozaikszerű egybegyűjtése.

Munkás- és szegényparaszti-mozgalmak Ceglédén 1945-ig. (Összeáll.: Máté Bertalan, szerk.: Szabó Alfréd.) Kiadja a Ceglédi Városi Tanács V. B. Művelődési Osztálya, 1979. 73 old.

Munkásmozgalmak és kultúra 1867–1945. (Összeáll.: Szilágyi János) Kossuth, 1979. 720 old.

A dokumentumkötet átfogó és összefüggő képet ad a magyar munkásmozgalmak 1867–1945 közötti kulturális tevékenységéről.

Nagy Géza: A karesai Önkéntes Tűzoltóegységlet krónikája. Karesa, 1978. 20 old. (Soksz.)

Nagy Olga: A táltos törvénye. Népmese és esztétikum. Kriterion, Bukarest, 1978. 357 old. **Nemzeti park a Kiskunságban.** (Szerk.: Tóth Károly) Mezőgazdasági, 1979. 470 old.

Az 1975-ben védetté nyilvánított Kiskunsági Nemzeti Park több mint 30 ezer hektár, nem összefüggő, hanem hat különálló terület. A szerzők bemutatják a vidék múltját, mai életét, lakóit, földrajzát, élővilágát és művelődéstörténeti értékeit.

Népi kultúra — népi társadalom. Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának Évkönyve. (Főszerk.: Ortutay Gyula) Akadémiai, 1979. 510 old.

A kötet első részében különböző néprajzi témájú tanulmányokat találunk, úgy mint a népi kultúra táji tagoltságának kérdéseiről, a kézfogással kapcsolatos népszokásokról, egy alföldi település búcsújáró hagyományairól, a vásárok néprajzáról, valamint a népművészeti kapcsolatos kérdésekről. A második rész a folklór poétikája és lírája címmel rendezett szimpózium tanulmányokká átdolgozott anyagát tartalmazza.

Nováki Gyula—Sándorfi György—Miklós Zsuzsa: A Börzsöny hegység őskora és középkori várai. Akadémiai, 1979. 125 old.

A könyv a Börzsöny hegység eddig legnagyobb részét teljesen ismeretlen várait ismerteti a felszíni falmaradványok, illetve ásások alapján. A viszonylag kis területen 11 őskori és 14 középkori állt. A várak és a velük egykorú kisebb települések ismertetése során áttekintést kapunk az egyes történelmi korszakok társadalmi és gazdasági szerkezetébe is a neolitikumtól a középkorig.

Paládi—Kovács Attila: A magyar parasztság rétgazdálkodása. Akadémiai, 1979. 520 old.

Széles körű európai kitekintéssel, összehasonlító módszerrel tárja fel a hagyományos paraszti rétgazdálkodást. Bemutatja szerzőkészletét, a különböző munkafolyamatokat, a gazdálkodás rendjét. Megismerteti a rétgazdálkodás szókinésével, a rébtörökés viszonyaival, valamint a különböző munka-

szervezeti formákkal.

Rehák László: Kisebbségtől a nemzetiségig. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1979. 265 old.

A könyvben szereplő tanulmányok tudományos alapossággal és a jugoszláviai ma-

gyar nemzetiség konkrét helyzetének vizsgálata alapján foglalkoznak a nemzetiségi problémákkal. A főbb fejezetek: A nemzeti kisebbségek lenini megközelítése. A jugoszláviai nemzetiségek helyzetének fejlődése. Tito Jugoszláviaja és a nemzetiségek helyzete. A nemzetiségek nyelvi egyenjóságára vonatkozó politikai nézetek alakulása Jugoszláviában. A lakosság nemzeti hovatartozás szerinti megoszlásának jellemzői Vajdaság Autonóm Tartomány területén. A jugoszláviai magyarok az öngazgatási szocialista társadalomban. A könyv néhány fejezetét Jung Károly írta.

Sebestyén Ádám: Gazdálkodás a bukovinai Andrásfalván. Kiadja a Tolna megyei Könyvtár, Szekszárd, 1976. 277 old.

Az 1979-ben napvilágot látott kötet első része foglalkozik az andrásfalvi székelyek gazdasági viszonyával, a gazdálkodás rendjével, a tragyázással, a ló- és a szarvasmarha fogattal, a talajműveléssel. A második részben a vetés, aratás, hordás és cséplés ismeretanyagát, a harmadik részben pedig a kapás és a rostosnövények termesztését, valamint a szénagazdálkodást közli a szerző.

Schulhof Izák: Budai Krónika. Magyar Helikon, 1979. 90 old.

Schulhof Izák budai zsidó kereskedő emlékirata Buda 1686. évi ostromáról. A szemtanú hitelességével megírt héber nyelvű művet Dán Róbert fordította és látta el kísérő tanulmánnyal.

Surány Pál: Uttörők voltak. Móra, 1979. 142 old.

Az 1919-es Marx Károly Uttörőcsapat története.

Szabó T. Attila: Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár II. Cs—Elsz. Kriterion, 1978. 1219 old.

A szekszárdi Béni Balogh Ádám Múzeum Évkönyve, VIII IX. Szekszárd, 1979. 312 old.

A tartalomról: Gaál Attila: Késő középkori leleték Tolna megyéből I.; Solymos Ede: A tolnai halászcéh; Sz. Bányai Irén: Az I. világháború szóbeli emlékegyének értékelési lehetőségei; Andrásfalvy Bertalan: A Dél-Dunántúl népviseletének néhány kérdése; Horváth Terézia: Népi ékszerek; Knézy Judit: A somogyi női házi vászon ruhadarabokra vonatkozó utalások; G. Vámos Mária: Szakály női viseletének alakulása az 1880-as évektől; Lantosné Imre Mária: A meselejtésű női hajviselet és fejrevalók; Matusek László: Népi himzés az átal ingeken és szoknyákon; Odor János: Siógárd női viseletének rövid története; W. Sáfrány Zsuzsa: A gyermekhordó kendők Baranyában; Vinczellér László: A Simontornyai Vármúzeum munkásművelődéssel kapcsolatos tapasztalatai.

Szenti Tibor: A tanya. Gondolat, 1979. 274 old.

A szerző — Sebestyén Gyula Emlékezőmél kitüntetett önkéntes néprajzi gyűjtő — Hódmezővásárhely környékének ma már pusztulófélben lévő tanyavilágát, kisparaszti életformáját mutatja be őszinte átéléssel, szép, olvasmányos stílusban. A dokumentum értékű művet ritka szép fényképfelvétel egészítik ki.

Székely András: Kós Károly. Corvina, 1979. 29 old. (mappában).

A 27 színes és 12 fekete-fehér reprodukciót tartalmazó mappa Kós Károlynak a szá-

zad első évtizedében készült grafikáiból ad válogatást.

Tahin Gyula—Ágh István: Veszprém. Corvina, 1979. 108 old.

A 99 fekete-fehér fotóval illusztrált kötet Veszprém műemlékeit, nevezetességeit és a város környezetét mutatja be.

A Tanácsköztársaság debreceni sajtójának repertóriuma. (Összeállította: Bényei Miklós. Hajdu-Bihar megyei Könyvtár, 1979. 150. old.)

A bibliográfia 1640 tételt tartalmaz, elsősorban a helytörténeti kutatás és a könyvtári tájékoztatás hasznosíthatja.

Tanulmányok a magyar nevelésügy 17—19. századi történetéből. (Szerk.: Mészáros István) Akadémiai, 1979. 350 old.

A tanulmányok az iskolatípusokkal, az oktatási-nevelési intézményekkel, az iskolarendszer ágával, valamint a különböző tantárgyak, tankönyvek, oktatási módszerek multjával foglalkozik. Bemutatja továbbá néhány kiemelkedő pedagógiai személyiség tevékenységének újonnan feltárt részleteit.

Tata Baráti Körének tájékoztatója I. Tata, 1979. 62 old.

A tartalomról: dr. Varga Gyula: Tata 25 éve ismét város; F. Baráti Ilona: Tata a Tanácsköztársaság idején; dr. Skollec István: A legregibb idők beszédes nyomai Tatan; dr. Bárdos Kornél: Manner Bernát a tatai Eszterházyak karnagya és zeneszerzője; Körmendi Geza: A tatai fazekasok.

Tessedik Sámuel—Berzevicz Gergely: A paraszti állapotáról Magyarországon. (A magyar néprajz klasszikusai) Gondolat, 1979. 434 old.

A XVIII—XIX. század fordulóján Tessedik és Berzevicz munkásságával „kezdődik Magyarországon a parasztság politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális helyzetének tudományos kutatása.” Írásaik azonban nem csak tudományos értékek, megismerjük belőlük e két kiemelkedő egyéniség életútját is.

Új Magyar Tájékoztató, I. kötet: A—D. (Főszerk.: B. Lőrinczy Éva) Akadémiai, 1979. 1200 old.

Az új szótár szerves folytatása Szinnyei József századfordulón megjelent Magyar Tájékoztatójának. Anyaga csaknem két és félszáz ezer nyomatott nyelvészeti forrásból, főként néprajzi és nyelvészeti folyóiratokból, monográfiákból, népköltési gyűjtemésekből való, s félmilliónál több adatot tartalmaz. Anyaga kiterjed a határokon kívüli magyarokra vidékekre is. A mintegy négyezer földrajzi név-azonosítást segítő a 24 szelvényből álló térképmelléklet.

Újváry Ferenc: A Tanácsköztársaság kora Boldogon. Hatvani Füzetek 5. Kiadta a Városi Tanács V. B. művelődési osztálya, Hatvan, 1979. 23 old. (Soksz)

Újváry Zoltán: A temetés paródiája. A Kosuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének kiadványa, Debrecen, 1973. 259 old.

Temetés és halál a népi játékokban.

Unger Mátyás: A történelmi tudat alakulása középiskolai tankönyveinkben a századfordulótól a felszabadulásig. Tankönyvkiadó, 1979. 344 old.

Vargyas Lajos: Balladáskönyv. Zeneműkiadó, 1979. 176 old.

A mű szerzőjének célja: lehetőséget adni, hogy a balladákat ne csak olvassuk és hallgassuk, hanem énekeljük is. Száz szebbnél-szebb dallam és a hozzájuk tartozó vers követi egymást a könyvben, tragikus és vidám balladák, betyárballadák, balladaszerű énekek.

Veres Péter: Gondviselő társadalom, Gyorsuló idő. Magvető, 1979. 240 old.

A tanulmánykötet Veres Péternek szociológiai kultúráról, a fontossági sorrend el-

véről, a társadalomélettanról, a történelmi fejlődés ellentmondásosságáról, a jövő megtervezésének lehetőségeiről, a szigorú ön- és emberismeret szükségességéről töprengő írásait közli. Szerkesztette **Bata Imre**.

Vörös Károly: Budapest legnagyobb adófizetői 1873/1917. Akadémiai, 1979. 220 old.

A szerző a főváros legnagyobb adófizetőiről készült jegyzékeket feldolgozva foglalkozik az 1918 előtti magyar polgári társadalom nagytőkés és szerkezeti változásai-
val.

Cseh Gusztáv ex librise

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

HONISMERET 1979. 4. SZÁM

Albert László: Andornaktálya a Tanácsköztársaság idején. Kladja a Községi Tanács VB. Andornaktálya, 1979. 39 old.

Ágh István: Ures bölcsőnk járása. Móra, 1979. 270 old.

Az »Ezerszínű Magyarország« c. sorozat harmadik kötete a Balaton-felvidék és a Bakony nagy múltú és gazdagodó jelenű tájaira kalauzol el. A maj tájon barangolva felidézi az egykori pásztorok, betyárok viselt dolgait, a munkások hétköznapijainak csöndes örömeit, a jeles napok szép szertartásait. Akárcsak az eddigi köteteket, ezt is gazdag illusztráció egészíti ki.

Bank László: Felszabadító harcok a gödöllői járásban, 1944. Kladja a Petőfi Múzeum, Aszód, 1978. 36 old.

Bán Zsuzsa: Izzó szívvel. Kladja az Egyesült Izzó Pártbizottsága, 1979. 23 old.

Az Egyesült Izzó forradalmi munkásmozgalmának arcképcsarnokából.

Beke György: Meghívó nélkül. R riportkönyv Erdélyből. Magvető, 1979. 337 old.

Válogatott szociográfiai írásalban, riportjaiban Beke a »történelem egymásra szakadt századaiba« vallata meg, hogy választ adjon a romáinak valóság, a szocializmus építésének izgató kérdéseire, az életformaváltással együttjáró lelki-szellemi küzdelmekre, társadalmi és egyéni felelősségre, a szülőföld és az anyanyelv iránti hűségére, a hontalanság fájdalomra. »Egyetlen embert sem ismerhetek igazán – írja a szerző –, amíg nem tudom róla, hogy szereti-e az édesanyját és a szülőföldjét.«

Dr. Bellér Béla—dr. Berencz János—dr. Korndesz Mihály—dr. Kovács Péter—Molnár Imre: Ifjúság, háza, internacionálizmus. Tankönyvkiadó, 1979. 311 old.

Az igazi, torzításoktól és előítéletektől, gyűlölködéstől vagy büntudattól mentes, internacionalista szellemű, szocialista hazafiságra neveléshez kíván segítséget nyújtani ez a kötet. Tanulmányai: A szocialista hazafiságra és proletár internacionálisra nevelés időszaki kérdései; Hazafiság, nemzetközség, bölcs egymás mellett élés; Nemzeti ünnepek nevelési lehetőségei; Helytörténeti munka az általános iskolában; Hogyan vélekednek a szocialista hazafiságról és internacionálisizmusról középiskolai tanulók? Diákjaink külföldi levelezései és cserelátogatásai; A hazafiság és internacionálisizmus ideológiája a dolgozók iskolái történelmi tanterveiben és tankönyveiben. A tanulmánykötetet a téma gazdag bibliográfiája egészíti ki.

Borsod megye néprajzi irodalma III. A Miskolci Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai IX. Miskolc, 1979. 127 old.

Az 1968–1978. közötti időszakot felölelő bibliográfia 909 tételt tartalmaz. Az anyagot Fígeldi Márta és Viga Gyula állította össze, a sorozatot Bodó Sándor szerkesztette.

Családmográfiaiak. (Szerk.: Léderer Pál.) Szociológiai füzetek. Bp. 1979. 338 old.

A tartalomról: A családmográfiaiak kutatási módszerei; Szerepek és kapcsolatok egy Észak-magyarországi falusi családban; Egy parasztesalád útja a termelőközösségtől máig; Család az ONCSA-telepen; A Bajor-család monográfiája; »Elfoglalt szülők«, szocializáció egy budapesti családban; Az együttélés rendje és konfliktusai egy »több-generációs háztartásban«; Egy városi család nemzedékeinek célja és kapcsolatai; A kohézió eszménye és a bomlás folyamatai egy falusi családban.

A Csallóközi Múzeum híradója, 1979/2. 20 old.

Dunaszerdahely Múzeumának kétnyelvű, sokszorosított kiadványa terjedelmében és tartalmában egyaránt szerény: négy rövid írást olvashatunk benne. Kovács Lászlóét a DUKLA termelőszövetkezet 1977-ben rendezett emlékszbájáról, valamint a város szülőiténnek, Vámbéry Árminnak Küzdelmeim című önéletrajzáról; továbbá Marian Poljak böggeli halastavak élővilágáról, és Szamák Mihály Csallóköz néhány védett növényéről szóló ismertetését.

Csetri Elek: Kőrösi Csoma Sándor indulása. Kriterion, Bukarest, 1979. 397 old. és 19 kép.

Kőrösi Csoma Sándor életének alkotó szakasza és munkássága többnyire ismert, de indulásának, felkészülésének hazai-európai összefüggéséről jórészt tisztázatlanok. A könyv ezekre igyekszik választ adni.

Dobrossy István: Dohánytermesztés a Nyírségben. (Studia folioristica et tehnographica.) A KLTE kiadványa, Debrecen, 1979. 119 old.

Dobrossy István—Veres László: Miskolci árvíz 1878–1978. Kladja a Herman Ottó Múzeum és a II. Rákóczi Ferenc megyei Könyvtár, Miskolc, 1978. 86 old. és 29 kép.

A tanulmány bemutatja a XIX. szd. második harmadára jellemző Miskolcot, ismereti a Szinva és a Pece patakok korábbi árvizeit, majd részletekben írja az emlékezetes 1878. évi árvízről, kártételeiről, a mentési és a helyreállítási munkálatokról.

Az Egri Múzeum Ekvönyve XV. (Szerk.: Bakó Ferenc) Eger, 1977. 382 old.

A tartalomról: Belitzky J.: Feltételezések Anonymus és a Gesta Hungarorum egri és Eger-egyházmezei vonatkozásairól; Bakó F.: Eger ismeretlen látkepe Londonban; Sugár I.: Sebészborbélyok és sebesültek az egri vár 1552. évi ostromában; Szabó J. Gy.: Az egyház és a reformáció Egerben; Kompai J.: Újabb adatok Gárdonyi titkosírásáról; Csiffary G.: A Tanácsköztársaság néhány Heves megyei szerve és pecsétje; Lénárt A.: Heves megye közművelődése a századfordulón; Varga L.: A Heves megyei földművelőszövetkezetek történetéből; Lagzi I.: Adatok az egri lengyel katonai tiszti

tábor történetéhez; Németi G.: Adalékok Hatvan felszabadulásának történetéhez.

Forrás Antológia, 1969–1979. (Szerk.: Hatvani Dániel és Székér Endre.) Kecskemét, 1979. 294 old.

A szépirodalmi írásokon kívül fontos honismereti vonatkozású anyagot is találunk ebben a rangos kötetben. Így szemelvényeket szociográfiai írásokból, beszélgetést Illyés Gyulával, a népköltészetéről és a népzene-ről szóló vallomásokot, tudománytörténeti tanulmányokat, valamint a Forrás c. folyóirattal foglalkozó véleményeket.

Gemer 1–3. Gemerská vlastiežedná spoločnosť. (Szerk.: Adam Pranda.) Rimavská Sobota, 1973. 209 old.; 1976. 352 old.; 1978. 382 old.

Rimaszombatban megjelenő, elsősorban Gömörrel foglalkozó helytörténeti kiadvány. A szlovák nyelvű tanulmányokat magyar és német nyelvű összefoglalók egészítik ki.

1. kötet: A. Pranda: A regionális szempontú néprajzi kutatások történetéből; V. Urbancová: Bartholomeides László gömöri népeletről szóló munkája; J. Gallo: Adatok a gömöri fuvarozás történetéhez; M. Márkus: A gömöri fazekasok értékesítésmódja; V. Valentová: Gömöri festett ládák; A. Pranda: Adatok a rejdovári ködmönök jellegzetességéhez; V. Gaspariková: Beszélgetések egy gömöri mezemondóval.

2. kötet: V. Urbancová: Reuss Gusztáv honismereti és néprajzi tevékenysége; Boross M.: Gazdálkodás Rudnán; Vajtkal A.: Rudna népi építészete; M. Márkus: Rudna és Kruzna népi táplálkozása; J. Gallo: Gömöri pásztorok; A. Elscheková: A tél-kihordás és a nyár behozatala Gömörben; K. Ondrejka: Garammenti gyermekmondókák.

3. kötet: M. Praslicková: Viaszkereskedők társulata Esztrényben; J. Gallo: Az életmód változásai a szocialista társadalomban Murányzidihaván; Gunda B.: Népi teherhordás Gömörben; R. Kuchař: Csetnek város számadáskönyveinek társadalmi és nyelvi vonatkozásai; O. Comajová: A sílvetel fazekasság története; Z. Valentová: A jolszai bőrcserzőipar történetéhez; M. Komarovská: Gömöri típusú szlovák vízmerítő edények; O. Elschek: Archaikus luknákiúti szőlőhasztoló tülkök Gömörben.

Hársházi István: Niklai hagyományok. Kaposvár, 1978. 222 old.

A kiváló helytörténeti kutató Berzsenyi Dániel életével foglalkozó népi mondákat és történeteket közlő kiadványban.

Helyismereti bibliográfia Balatonfüredről, 1971–1976. (Szerk.: Karika Erzsébet.) Kiadja a Balatonfüredi Városi Könyvtár, 1979. 121 old.

Horváth Ferenc: A Zala megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája, 1861–1973. A Megyei Könyvtár kiadása, Zalaegerszeg, 1978. 195 old.

Jakus Lajos: Iskolák, tanítók, tanárok a Galga völgyében a XIX. század végéig. Kiadja a Petőfi Múzeum, Aszód, 1978. 135 old.

Katona Imre: Miskolci kódexnyírák. (Borsodi Kismonográfiák 4. (Szerk.: Szabadfalvi József.) Kiadja a Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1977. 104 old.

A kiadvány foglalkozik a miskolci kerámia történeti előzményeivel, ismerteti a kerámiagyárak történetét, valamint termékeit. A bőséges jegyzetanyaggal ellátott tanulmányt német nyelvű összefoglaló egészíti ki.

Kende János: Forradalomról forradalomra (Magyar História). Gondol., 1979. 270 old.

Foglalkozik az 1919–1919-es forradalmak előtörténetével; gazdasági, politikai, társadalmi, katonai tényezőivel, a nemzetközi helyzet alakulásával, a szociáldemokraták és a kommunisták viszonyával, a proletárdiktatúra külső és belső harcaival.

Kodály Zoltán nyomában. Szlovák Pedagógia Kiadó, Bratislava, 1979. 264 old. és 12 színes kép.

Ez a rendkívül szép kiállítású könyv Mátyusföld középső részének folklorjából közöl értékes anyagot. A szerző – Mórocz Károly – a galántai általános és középiskolás diákok segítségével gyűjtötte össze a bemutatott balladákat, népdalokat, katonas és proletárdalokat, altatókat, gyermekmondókákat és kiszámolókat, dudánótákat, népmeséket és népszokásokat. A dallamokat Ág Tibor jegyezte le.

Kondicsné Kovács Éva: Agrártörténelmi adatok Körömről. Körömdi füzetek. Kiadja a Nagyközségi Tanács VB. Körömd, 1979. 60 old.

A kiadvány két tanulmányt tartalmaz: Körömd mezőváros viszonya földesúrhoz a XVIII. században, valamint: Adatok Körömd mezőgazdaságának fejlődéséhez 1945–1970-ig.

Kövágó László: A Magyarországi Tanácsköztársaság és a nemzeti kérdés. Kossuth, 1979. 192 old.

A proletárfállamnak a nemzeti és a nemzetközi feladatok együttes megoldására tett erőfeszítéseit vizsgálja ez a könyv.

Lajos Árpád: Nemesek és partiak Szuhaídon. (Borsodi Kismonográfiák 8.) A Herman Ottó Múzeum kiadványa, Miskolc, 1979. 70 old.

A nemrég elhunyt kiváló néprajzi gyűjtő 1956-ban készült kéziratát tette közzé a Miskolci Múzeum. A suhaídi népi társadalom jelenségeivel foglalkozó tanulmányhoz Tálas István írt bevezetést, az anyagot Viga Gyula szerkesztette és rendezte sajtó alá.

Móra István: Hazaemlékezések. (Szerk.: Péter László.) Kiskunfélegyháza város tanácsának támogatásával kiadta a szegedi Somogyi-könyvtár. Szeged, 1979. 118 old.

A Móra Ferenc századik születésnapja alkalmából kiadott kötet bátyjának, Istvánnak, öccsére és a családra vonatkozó írásait gyűjti össze. Az Illyés Gyulától „méltatlanul nem emlegetett derék magyar tollforgatónak» nevezett költő és elbeszélő családja vonatkozású írásainak együttes kiadása „két magyar írónak és egy nagy magyar mezővárosnak múltjához szolgálat érdeke» és értékes adatokat.

Művelődéstörténeti Tanulmányok. Kriterion, Bukarest, 1979. 261 old.

Ferenczi G.–Ferenczi I.: A magyar róvárfiros emlékekről; Sipos G.: A kolozsvári konvent hiteleshelyi működése; Jakó Zs.: A Hoffhalterek váradi és gyulafehérvári nyomdájai; Bitay I.: Christian Scheaeus irodalmi munkásságának magyar vonatkozásai; Nagy J.: A magyar–szász nyelvi érintkezés kutatása; Benkő A.: Az erdélyi fejedelmi udvar zenéi életéről; Kovács A.–M. Toca: Adalékok a váradi fejedelmi palota építéstörténetéhez; Kelemen B.: Ioan Zoba és a puritanizmus; Balogh B.–Oszóczki K.: A nagybányai ötvöscéh a XV–XVII. században; Sebestyén K.: Kalotaszeg népköltésze a XV. századtól 1848-ig; Csetri

E.: Az erdélyi Mezőgazdasági Egyesület; **Kliss A.:** Gh. Sincal, a forrásgyűjtő; **Szabó M.:** Az erdélyi falujegyzői intézményről; **Markos A.:** Milotai Ferenc kísérleti és mezőgazdasági szakoktatás bevezetésére.

Nemcsik Pál: Zenel köztudat és nemzeti-ség politika. Zeneműkiadó, 1979. 202 old.

A szerző »konkrét zenei anyagban mutatja be a nemzeti-ségi kérdés jelentkezését és fejlődését a magyar-szlovák nyelvhatáron. Gömri aratók, szüretelők zenei emlékei, szlovák vándoriparosok és -kereskedők dala, magyar és szlovák katonadalok szemléltetik az egymás mellett, sokszor ugyanúgy elnyomott magyar és egyéb nemzeti-ségek életét, érzelmeit.»

A Néprajzi Múzeum kézirattgyűjteményének katalógusa I-II. Előmonkálatok a Magyar-ság Néprajzához 5/A, 5/B. Az MTA Néprajzi Kutató Csoport és a Néprajzi Múzeum kiadványa. Bp. 1979. 340 old. és 297 old.

Az első kötet 1-7000-ig, a második 7001-13 090-ig terjedő számozással tartalmazza a címben jelzett kéziratosokat, köztük az ön-kéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők munkáit. A rövidesen megjelenő 3. kötetben kap helyet a földrajzi-, a személynév- és a tárgymutató.

Az orosházi Juhász Balázs Gyűjtőklub Évkönyve, 1976-1977. Kiadja a Petőfi Művelődési Központ, Orosháza, 1977. 69. old. és 8 old. kép. (Kézirat gyanánt.)

A kiadvány a fém- és papírréz, érem, kőtűntetés, régi postabélyegzések gyűjtésével foglalkozó frásokon kívül bemutatja az orosházi Honvédelmi Kabinettet és részletes listát közöl a városi szobrokról, emlékművekről, emléktáblákról.

Pastinszky Miklós: Kultsár István a komáromi könyvtáralapító. Kiadja a Komárom megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya és a HNF megyei Honismereti Bizottsága. Tatabánya, 1979. 30 old.

A Komárom megyei Honismereti Kiskönyvtár c. sorozatban megjelent füzet a XVIII-XIX. századi Magyarország művelődése kevésbé ismert alakjának állít emléket.

Perjés Géza: Mohács. Magvető, 1979. 468 old.

»Történeti tudatunkban a mohácsi csata évszázadok óta óriási szerepet játszik. Volt-e a magyar hadvezetésnek esélye a harc folyamán? Elsőpró győzelme után miért vonult el a török az országból? A fennmaradt adatok nem válaszolnak egyértelműen ezekre a kérdésekre. A tudós csak egyetlen dolgot tehet: a források híradásait — akár a saját fantáziája segítségével — próbálja logikus sorrendbe szedni.»

Ruffy Péter: Világalm. Szépirodalmi, 1979. 542 old.

A szerző portréinak, riportjainak, esszéinek válogatott gyűjteménye ez a kötet, amelyhez Ilyés Gyula írt előszót. A Hazai világ című ciklus elsősorban művelődéstörténeti frásokot tartalmaz; a Szomszédos világ című az erdélyi, a vajdasági és a szlovákiai magyarságról hoz hírt; a Szélszórdott világban pedig a nagyvilágban elszórtott magyarokról, nemzetközi találkozóikról tudósít.

Siklós András: Magyarország 1918/1919. Események, képek, dokumentumok. Kossuth-Magyar Helikon, 1978. 431 old.

A képes összeállítás korabeli fényképek, dokumentumok, képzőművészeti alkotások,

térképek, levéltári és könyvészeti források segítségével kelti életre a forradalmi hónapok valóságát.

Stettner László: Lánycsók község helytörténete. Kiadja Lánycsók Községi Tanácsa. 1979. 48 old.

Szelaniki Musztafa leírása Szigetvár ostromáról. A Szigetvári Várbarát Kör kiadvánnyal 7. Szigetvár, 1979. 30 old.

Szelaniki mint szemtanú számol be az 1566. évi hadjáratról. A török történetíró munkáját Thury József fordította, a kiadványhoz Molnár Imre írt bevezetőt.

Szentesi Honismereti Napok, 1977. (Szerk.: Péter László.) Kiadja a Somogyi Könyvtár, Szeged, 1979. 85 old.

A szentesi Honismereti Napok előadásai: **Nyíri A.:** Szentes régi arculata; **Juhász A.:** Papp Imre, a szentesi parasztelek krónikása; **Papp I.:** Edesanyám ház körül tten-dő; **Nagy Gy.:** Az orosházi önéletrő parasztk munkáiból; **Csarejs Jné:** Fészekrakás; **Csizmadia I.:** Idill az istállóba; **Juhász Nagy V.:** Bornyú-kutya erőpróba; **Koczk P.:** A gazdasági válság éve; **Ujj I.-né:** Gyógyító nagyszülém; **Bálint S.:** Szöged hí-rős város; **Nagy D.:** Munkáshagyományok és honismeret; **Töltési I.:** Az üzemtörténet lehetőségei és formái.

Természeti környezetünk I. Kiadja az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal, 1978. 40 old.

A sorozat célja, hogy segítsen adjon az iskolai honismereti kirándulások szervezéséhez. Első füzet a nemzeti parkok látogatásával foglalkozik. Az általános tudnivalókon kívül röviden ismerteti a Hortobágyi-, a Kiskunsági- és a Bükk Nemzeti Park legfontosabb nevezetességeit. A kiadványt vonzó fényképfelvételek illusztrálják.

A Tevan Nyomda- és Kiadvállalat történetéből (1903-1949). Békéscsaba, 1978. 164 old. (Bibliotheca Békésiensis 16.)

Az értékes művelődéstörténeti anyagot tartalmazó kiadványt **Szabó Ferenc** szerkesztette.

Üzemtörténeti anyaggyűjtés, vállalat-történet-írás. Módszertani útmutató. A Budapesti Történeti Múzeum és a Fővárosi Művelődési Ház kiadványa. Bp., 1978. 48 old. (Szerzők: dr. Tóth Imre és Molnár Imre.)

A sokszorosított kiadvány foglalkozik az üzemtörténeti gyűjteményeknek a honismereti munkában betöltött szerepével, a vállalat-történetírás módszertani kérdéseivel és az üzemtörténeti szakkörök munkamódsze-reivel.

Wellmann Imre: A magyar mezőgazdaság a XVIII. században. (Agrártörténeti tanulmányok 6.) Akadémiai, 1979. 180 old.

Az 1770-es évektől kezdődően részletesen tárgyalja azokat a javaslatokat, amelyek az intenzívebb, korszerű mezőgazdaság létre-jöttét szorgalmazzák.

Zay Anna: Herbárium, 1718. (Folia Rákócziána 2.) Kiadja a Szabolcs-Szatmár megyei Múzeumok Igazgatósága és a Vay Ádám Múzeum Baráti Köre. Nyíregyháza 1979. 181 old.

Zay Anna füveskönyve elsősorban növényi eredetű orvosságok receptjeit tartalmazza és összesen 278 gyógynövényt említ meg. A kiadvány orvostörténeti és néprajzi szempontból egyaránt páratlan értékű anyagot tesz hozzáférhetővé.

NEMETHI KALMAIN
TOKAY
1874

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

HONISMERET 1979. 5—6. SZÁM

Az Agrárgazdasági Kutató Intézet 25 éve. Kiadja az Intézet, Bp. 1979. 165 old.

A kiadvány foglalkozik a kutatóintézetnek a szocialista mezőgazdaság megteremtéséért és megszilárdításáért végzett munkájával, a gazdaságirányítás korszerűsítésében játszott szerepével, valamint a korszerű élelmiszertermelés rendszerének ökonomiai megalapozása és fejlesztése terén elért eredményeivel. Számba veszi az intézet történetének legfontosabb eseményeit. Végül az összeállítás valogatott bibliográfiát közöl az intézmény munkatársainak tudományos tevékenységéből.

ALUTA VIII—IX. Kiadja a Sepsiszentgyörgyi Múzeum. 1978. 524 old.

A tartalomról. **Szekely Z.**: Adatok délkelet Erdély erődítményeinek és lakóház-típusainak kérdéséhez (r); **Bálinth Gy.**: Adatok Kovászna megye népességéhez és népesedéséhez; **Cserey Z.**: A kézdivásárhelyi szűcs céh gazdasági, társadalmi helyzete a XVIII. szd. közepén; **Binder P.**: Bethlen Miklós erdélyi városokkal folytatott levelezéséből; **Kónya A.**: Orbán Balázs és a természeti földrajz; **Kisgyörgy Z.**: Kovászna megye ásványvizel; **Péter E.**—**Makfalvi Z.**: A Hargita-hegység déli peremének ásványos hőforrásai (r); **Miklóssy V.**: Hargita Lajos és a Csíkszeredai Múzeumban őrzött herbáriuma; **László K.**: A brassói és a sepsiszentgyörgyi piacon árusított gombák; **Hasszmann P.**: Adatok a csernatonai népi pálinkafőzéshez; **Molnár I.**: Adalék Udvarhelyszék XIX. szd. eleji népi gyógyászatának ismertetéséhez; **Seres A.**: Az Ifjúság téli mulatsága Bodza, Barcaság-, Erdővidéken, valamint a Nagyküküllő, a Nyíki és a Homoród mentén; **Hasszmann P.**—**Kósa-Szánthó V.**: Adalékok a XX. szd. eleji felsőháromszéki pereferum kérdéséhez; **Gazda Ki.**: Bodzaforduló népi árucseréje; **Harkó J.**: Lakodalmi rigmusok Kovászna megyéből; **Kristó T.**: Kovácsmesterség Csíkbán; **Salamon S.**: Rétyi tájszótár; **Szekely Zs.**: Csíkmadaras földrajzi nevei; **Berde M.**: Zalán és Feldoboly helynevei; **Kisgyörgy Z.**: Vargyasi és olaszteki műemlék-kastélyok; **Kónya A.**: Uzon építészeti emlékei; **Boros J.**: Adatok az eszterineki műemléktemplom falfestményeihez; **Kocsis L.**: Pápai Páriz Ferenc; **Zagoni J.**: Kovászna megyei kiadványok címjegyzéke.

Barabás Jenő—Gilyén Nándor: Vezérfonal népi építészettünk kutatásához. Műszaki, 1979. 185 old.

Az izléses kiadvány kimondottan azok számára készült, akik nem szakemberei a kérdésnek, hanem szülőföldjük népi kultúrája megmentésének, megörökítésének jelentőségét felismerve, öntevékenyen fognak hozzá a népi építészeti vizsgálatához. A könyv elsősorban az anyaggyűjtés elvégzéséhez ad igen alapos, minden részletre kiterjedő útmutatást.

Barabás Tibor: Magyar csillagok. Kozmosz, 1979. 360 old.

Tanulmányok a magyar történelem és irodalom nagyjairól, a szabadsáért és a függetlenségért vívott harc hőseiről Apáczai Csere Jánostól József Attiláig.

Baranya megye gazdasági földrajza. (Össz.: dr. Góbi János, dr. Lítkei József, dr. Kapronczay József) Kiadja a Baranya megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztályának Pedagógus Továbbképző Intézete, Pécs, é. n., 176 old.

Bartha Antal: A honfoglalás. Táncsics, 1979. 32 old.

Bartócz József dr.: Mezei grófok és más mesterségek. Mezőgazdasági, 1979. 151 old.

A szépen gondozott könyv a XVIII—XIX. században alakult, paraszti foglalkozással kapcsolatos cékekkel foglalkozik.

Bezerédy Győző: Képek Pécs történetéből. 1686—1948. Kiadja a Baranya megyei Idegenforgalmi Hivatal, Pécs, 1977. 96 old.

Cini-cini muzsika. Móra, 1979. 230 old.

A kisgyerek különösen fogékony a népköltészetre. Gyönyörűséggel hallgatja a ritmikus mondókat, és boldog mosollyal alszik el az általt dallamára. Ez a gazdag gyűjtemény a természetéről, a magyar tájról és a gyerek mindennapi életéről szóló verseket tartalmazza, a magyar népköltészet és műköltészet gyöngyét, szavalható ünnepi verseket. A versek válogatásakor a kiadó nemcsak az óvodai foglalkozásokra gondolt, hanem a meghitt otthoni versolvasásra is. A kötetet **Bálint Endre** művészi rajzai illusztrálják.

A korrupciatermesztés Magyarországon, 1898—1938. (Szerk.: Szemző Béla) Akadémia, 1979. 286 old.

A magyar agrártörténeti kutatás adósságot törleszt, amikor feltárja legújabbkori, fontos ipari növényünk természetének másfél évszázados fejlődését. De foglalkozik a könyv a cukorgyártás alakulásával, a cukor világpiacon és hazai helyzetének változásaival és az egész folyamat további vonatkozásaival.

A Csallóközi Múzeum Híradója, 1979/3. Duna-szerdahely, 21 old.

Mag Gyula ismertetése a múzeumból; **Marczell Béla:** Így laktak a Csallóközben; **Tóth Izabella:** Az aranyomosás; **Marczell B.**: A szövés-fonás mestersége; **Kovács László:** A céhes ipar emlékei; **Uő:** A múzeum munkásmozgalmi emlékei.

Cseke Péter: Látóhegyi töprengések Kriterion, Bukarest, 1979. 198 old.

„A régi módon élni már nem akarnak és a korszerűen élni még nem tudnak” ellentétből fakadó társadalmi problémákat vizsgálja az erdélyi riporter. „Milyen erők működésére, mekkora társadalmi összefogásra lenne szükségünk ahhoz, hogy a paraszti életformaváltás nálunk egészséges kimenetelű lehessen? Milyen tendenciák hatásait kellene felerősítenünk ahhoz, hogy ezek az emberek valóban képessé váljanak arra, hogy teljesebb emberséggel éljék le az életüket?” Ezekre és a romániai magyarság más kérdéseire keresi a választ Cseke Péter.

Diószegi István: Nemzet, dinasztia, külpolitika. Magvető, 1979. 168 old.

Az első világháború után az Osztrák—Magyar Monarchia úgy hullott szét darabjaira, hogy azt hihetnők, a korábbi évtizedekben sem volt egyéb kártyavárnál. Viszont a kiegyezés utáni időkben az a birodalom viszonylag egységes, dinasztikus külpolitikát volt képes folytatni. Diószegi István tanulmánya azt az ellentmondást magyarázza meg, mely e két tény között feszül. A könyv a Gyorsuló idő című sorozatban jelent meg.

Erdélyi Múzeum 1814—1818. Kriterion, Bukarest, 1979. 292 old.

A TEKA sorozatban megjelent gyűjtemény **Benkő Samu** válogatta és látta el bevezetéssel, jegyzetekkel.

Az ezredév. Magvető, 1979. 468 old. + 26 old. melléklet.

Milyen volt a múlt századvég, milyen a millenium éve Magyarországon? Főbbek között korabeli sajtócikkből, statisztikai kimutatásból alakul ki az olvasó előtt a korszak képe. Megtalálja ebben a kiadványban az ünnepek leírását, a pompázatos felvonulásokat, a kormánypárti képviselő elégedett nyilatkozatát, megismerheti a Szántó Kovács-féle mozgalom részvevőire zúdított csendőrsortúzs eseményeit. A napi sajtó tükrében képet kap az első olimpiáról is. A korabeli pletykák, erkölcsostrányok, betörések, gyilkosságok sem maradhatnak ki a milleniumi körképéből...

Az 1514-es magyarországi parasztfelkelés okmánytára. (Publications Archivii Nationalis Hungariae II. Fontes 11.) Akadémia, 1979. 728 old. + 38 tábla.

A kötetbe a parasztfelkelésnek csak a legmegbízhatóbb forrásai kerültek, vagyis a levéltárakban őrzött oklevelek, levelek, összeírások, törvények stb. A köztől több mint négyszáz forrás, melynek túlnyomó részét eddig még nem publikálták, megvilágítja a felkelés kezdetét, történetét és hatását. Az okmánytár **Erszegi Géza**, **Kenéz Győző** és **Sólymosi László** szerkesztette.

„Ehe a kenyérnek, éhe a szónak, éhe a szépek...” (Szerk.: **Gazdag István**) A Hajdú-Bihar megyei Levéltár Közleményei 11. Debrecen, 1978. 244 old.

Az iskolán kívüli népművelés a munkások és a parasztok körében a két világháború között, Hajdú-Bihar megyében. A közölt dokumentum anyag három részre oszlik: az iskolán kívüli népművelés szervezete és általános helyzete, az ismeretterjesztés és a művészeti nevelés. A 158 tételből álló dokumentációt bibliográfia, adattár, hely-, név- és tárgymutató egészíti ki.

Földes Péter: Így élt Stromfeld Aurél. Móra, 1979. 208 old.

Fügedi Márta: Mezőkövesd és vidéke himnuszai I—II. Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda, é. n. (1973) 16 és 15 old., valamint 33 és 40 tábla.

Az első kötet a szalánvarrott vásznhímzésekkel, a második pedig a szabadrajzú hímzésekkel foglalkozik.

Gazda Klára: Lőrinczi Etelka textilművelei. Kiadja Kovászna megye Művelődési és Szociális Nevelési Bizottsága, a Népi Alkotások és a Művészeti Tömegmozgalom Kovászna megyei Irányító Központja. Sepsiszentgyörgy, 1977. 48 old. és 17 ábra.

A népi alkotótevékenység több szintjén és formáján tevékenykedő háromszéki népművész életét és tevékenységének lényegét ismerteti ez a kiadvány.

Gink Károly: Színes Magyarország. Corvina, 1979. 64 old. 2. kiadás.

Az első kiadásban már nagy sikert arató fotóalbum hazánk legszebb tájairól és városairól készített színes felvételeket tartalmaz. Gink Károly 80 művészi fotóhoz **Boldizsár Iván** írt előszót. A kötet a magyaron kívül német, angol és lengyel nyelven is megjelent.

Grezsa Ferenc: Németh László vásárhelyi korszaka. Szépirodalmi, 1979. 400 old.

Kiseb-nagyobb megszakításokkal, majdnem kilenc esztendőn töltött Németh László Hódmezővásárhelyen. Ezeknek az éveknek a történetét dolgozza föl a szerző. Elemzi az ekkor keletkezett műveket és hangoztatja, hogy „Németh László életművét a szocialista kultúra szervezsebb, elevebb részévé kell — és érdemes — tennünk”.

Gundel Imre—Harmath Judit: A vendéglátás emlékei. Közgazd. és Jogi Kiadó, 1979. 361 old.

A pesti, budai és óbudai fogadók, vendéglők, kocsmák, serházak, kávéházak, mulatók, cukrászdák és egyéb vendéglátóhelyek életét eleveníti fel ez a kiadvány.

Halmann György: A Kner család és a magyar könyvművészet 1832—1944. Corvina, 1979. 160 old.

A Kner Nyomda fontos szerepet játszott a század magyar művészetében. A szerző, Halmann György tipográfus, a Kner család tagja, a Kner Nyomda művészeti tevékenységét ismerteti gazdagon illusztrált munkájában.

Igy teltek hónapok, évek. Kriterion, Bukarest, 1979. 399 old.

A **Salamon Anikó** válogatásában megjelent gyűjteménybe öt erdélyi ember önéletrajzát ismerjük meg. Az egyszerű, őszinte szavak nehéz életéről, szenvedésekről, bánatról, kiszolgáltatottságról, szegénységről, betegségről, a paraszti életforma változásaival járó megpróbáltatásokról vallanak.

Imreh István: Erdélyi hétköznapiak 1750—1850. Kriterion, Bukarest, 1979. 346 old.

Alcím: Társadalom- és gazdaságtörténeti íráskor a homló feudálisizmus időszakáról. A szerző könyvében érdeklődést kíván kelteni a hajdani köznapi dolgok iránt. Ezért olyan dolgozatok gyűjteménye a kötet, „amelyek elsősorban a népi életben, a múltbeli társadalom mélyrétegeiben végbemelő folyamatokkal foglalkoznak”. A székei székében élő magyarság munkában, helytállásban példamutatóvá nemesedett életét kívánja bemutatni közérthető stílusban. „A romániai magyar nemzeti önismeretnek szélesebb, szilárdabb alapot” építve.

Keeské László: Komárom irodalmi élete. (Komárom megyei Honismereti Kiskönyvtár) Kiadja a Komárom megyei Tanács V. B. Művelődési Osztálya és a HNF Honismereti Bizottsága, Tatabánya, 1979. 78 old.

„Ez a rendkívül változatos sorsú város jelentős központja volt a magyar irodalmi életnek is. Neve úgy szerepel a köztudatban, mint Jókai városa... Komárom büszke nagy fiára, de mellette még számtalan jeles embert adott a hazának... Dolgozatunkban elsősorban ezeket a kevésbé ismert írókat szeretnénk bemutatni...”

Ki a jövőnek vet magot... (Főszerk.: **Rác János**) Kiadja az MSZMP Vas megyei Bizottsága, Vas megye Tanácsa és a Szakszervezetek Vas megyei Tanácsa, Szombathely, 1978. 429 old.

Vas megye munkásmozgalmának kiemelkedő harcásairól szól ez az összeállítás.

Kiss Jenő: Mihályi tájszótár. Akadémiai 1979. 130 old. (Nyelvtudományi értekezések 103.)

Az egyik legsajátosabb magyar nyelvújrási vidék, a Rábaköz Árpád-kori településének, Mihályi község tájszavait gyűjtötte össze és közli a szerző. A kiadvány tartalmazza ezen kívül a település rövid történetét, szólásokat, közmondásokat, időjárás jósálatokat és falucsofókat.

Kiss Sándor: Emlékelem Kiss János altábornagról. Zrínyi, 1979. 218 old.

Az ország fővárosának megmentéséért mártírhalt balt magas rangú katonának, a felelhetetlen testvérem állít e művében emléket a szerző. Tollát a szeretet és megbecsülés vezeti, de nem esik túlzásba. A tettek itt is mindent elmondanak.

Klész György: Budapest, anno... Corvina, 1979. 190. old.

A fotóalbum 250 felvétele Budapestet mutatja be, ahogy a századforduló fényképezői látták. Korabeli plakátok, grafikák teszik még hangulatosabbá az albumot, melyhez a nemrégiben elhunyt Mesterházi Lajos írt be-

vezető. A kötet a magyaron kívül angol és német nyelven is megjelent.

Korniss Péter: Múlt idő. Corvina, 1979, 104 old.

A paraszti életforma lassan már múlttá váló képeit eleveníti fel a kiváló fotóművész. A 110 fekete-fehér művészi felvétel Magyarország, Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia falvaiban készült.

Korszerű munkásművelődés (Szerk. és a bevezetőt írta: Csoma Gyula) Kiadja a TIT Bp-i Szervezete, 1979. 230 old.

A TIT Budapesti Elnökségének pályázatára beérkezett anyagokból válogatott gyűjtemény egybeekelve mellett arra is választ keres, hogy miként lehet a honismereti mozgalmat felhasználni a munkásművelődés színvonalának, tartalmának növelésére.

Kovács Emese: Zsombó — számokban. (Documentatio Ethnographica 7. Szerk.: Bodrogi Tibor) Kiadja az MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 1979. 74 old.

A Csongrád megyei községben végzett, igen részletes statisztikai felvétel adatainak közlése ennek a kiadványnak a feladata.

Kovács Endre: Bem a magyar szabadságharcban. Zrínyi, 1979. 400 old.

A Kossuth-díjas történész legújabb munkájában Bem erdélyi és bánáti hadjáratait mutatja be az olvasóknak. Az élvezetes stílusban megírt, kitérő munka az olvasók legszívesebben rétegenek érdeklődésére tarthat számot.

Kovács László: A Magyarországi Tanácsköztársaság és a nemzeti kérdés. Kossuth, 1979. 192 old.

Az első magyar szocialista államnak rendkívül bonyolult helyzetben kellett olyan nemzetiségi politikát kialakítani, amely elősegítse a fiatal proletárállam stabilizálódását. Ennek a kísérletnek a folyamatát, a nemzeti és nemzetközi feladatok együttes megoldására irányuló erőfeszítéseket vizsgálja a könyv.

Kresz Mária: Népi szücsmunka. Corvina, 1979. 124 old.

A Magyar Népművészet c. sorozat legújabb kötete a szücsművészet múltjával, mesterségbeli fogásaival, a bórnyakokra kerülő díszítésművészet változatos típusaival foglalkozik. Angol, francia és német nyelven is megjelent.

Kunt Ernő: Temetők az Aggteleki karszt falvaiban. Studia Folkloristica et Ethnographica. (Szerk.: Ujváry Zoltán.) Kiadja a KITE Néprajzi Tanszéke, Debrecen, 1978. 153 old.

Páratlan részletességű anyagot közöl egy szűkebb tájegység temetőiről, s általában a halálal kapcsolatos néprajzi ismeretekről.

Ladányi Híradó, 1979/2. és 3. Püspökladány Nagyközség Tanácsának lapja, 20 és 16 old.

Honismereti vonatkozású írások: 2. számban: dr. Pásztor János: A környezetvédelemről; Keszérű Pirokska: A sárréti népgyógyászatban használatos gyógynövények; 3. szám (Kárai): Püspökladány 1944...; Az V. ötéves terv közösfelvezetési beruházási feladatainak megvalósulásáról; Keskés Gyula: Jobbágylevél Püspökladányból 1588-ból; Szűcs Ernő Zoltán: A Karacs Múzeum egy éve.

Madas József: Pécs-belváros telkei és házai. A Janus Pannonius Múzeum kiadása, Pécs, 1977. 767 old.

Az 1722. és az 1960. évi állapotot rögzítő adatgyűjtemény.

A Magyar Kommunista Párt és a Szocialista Demokrata Párt határozatai (1944—1948). Kossuth, 1979. 660 old. (2. kiadás.)

Az 1944 szeptemberétől 1948 júniusáig, a két munkáspárt egyesüléséig terjedő nem egészen négy esztendő gyökeres változásokhoz vezetett a nemzetközi küzdőtérén, és sorsdöntő változásokat hozott a magyar nép életében is. Ezek mind tükröződnek az összegyűjtött do-

kumentumokban. Összeállította és szerkesztette: Rákosi Sándor és Szabó Bálint.

Magyarország története, VI. kötet. 1848—1890.

(A szerkesztő bizottság elnöke: Pach Zsigmond Pál, főszerkesztő: Kovács Endre, Katus László.) Akadémiai, 6/1. kötet: 1—768 old; 6/2. kötet: 769—1769 old.

Manga János: Palócföld. Gondolat, 324 old.

A szerző posztumusz műve hazánk egyik legérdekesebb néprajzi tájával ismertet meg bennünket. Ez a táj volt Manga János kutatómunkásságának fő területe: éveken át az ott élő magyarság kultúrájának, hagyományainak a megismerésén és a balassagyarmati Palóc Múzeum anyagának a gazdagításán fáradozott.

Mezőgazdaság, agrártudomány, agrártörténet. (Szerk.: Gunst Péter.) Akadémiai, 1979. 368 old.

A tanulmánykötetet az MTA Agrártörténeti Bizottsága Lázár Vilmos, a bizottság volt elnöke emlékének szenteli. A kötet szerkesztését a szerzők tudományos érdeklődésének megfelelően alakították ki. Egy tanulmány Lázár Vilmos életútját elemzi, több kisebb írás pedig egyetemi és intézeti igazgatói tevékenységét mutatja be. A mezőgazdaság egyes kérdéseit tárgyaló tanulmányok között van agrárgazdaságtani jellegű, a mezőgazdasági termelés egyes konkrét kérdéseit taglaló, míg a tanulmányok jelentős része agrártörténeti problémákat elemez.

Az új kutatási eredményeket bemutató tanulmányok közül egyesek jellege metodikai, de valamennyi az agrártudományi és agrártörténeti kutatások között fennálló szoros és szerves kapcsolatot tanúsítja.

A Mindenés Gyűjtemény repertórium, 1789—1792. (Összeáll.: Tapolczayné Sáray Szabó Eva.) Kiadja az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ és a József Attila Megyei Könyvtár, Bp.—Tatabánya, 1979. 230 old.

Rendkívül hasznos, szép kiállítású művelődéstörténeti kiadvány. Tanulmányt olvashatunk benne a Mindenés Gyűjtemény megjelenésének körülményeiről, a XVIII. század végéi Komáromról, s a Komáromi Tudós Társaságról. Ezt követi a Repertórium, majd Mutatók zárják a kötetet.

Mohács Emlékezete. Európa. Pro Memoria. 1979. 442 old. (Javított szövegű utánnyom.)

A mohácsi csatára vonatkozó legfontosabb magyar, nyugati és török források, valamint a csatahely részletes feltárásának eredményei.

Nagy Dezső: A munkáshagyományok ápolása a történelmi szakkörökben. Tankönyvkiadó, 1979. 112 old.

A Nógrád megyei Levéltár tanácsköztársasági iratai. (Összeáll.: Leblancné Kelemen Mária, szerk.: Schneider Miklós.) Kiadja a levéltár, 1979. 161 old.

A repertórium 1410 iratról közöl ismereteket a mai Nógrád megye területére vonatkozóan. Anyaga három részre oszlik: a Tanácsköztársaság Nógrád megyei helyi szerveinek iratai, a Tanácsköztársaság idején működő szervek iratai, valamint az ellenforradalmi rendszer iratai között talált visszatekintő források. A fontos helytörténeti segédanyagvet személy-, helynév- és tárgymutató egészíti ki.

Nógrád megye tanácsai az emberért. (Összeáll.: Leblancné Kelemen Mária és Schneider Miklós.) A Nógrád megyei Levéltár és a Magyar Történelmi Társulat Nógrád megyei csoportjának kiadványa, Salgótarján, 1979. 175 old.

A kötet összesen 102 dokumentumot tartalmaz az egészségügy, a szociális gondoskodás és a sportirányítás témaköréből, az 1950—1970-es évekre vonatkozóan.

Pásztor Emil: A tizenötödik aradi vértanú. Kossuth, 1979. 200 old.

Kazinczy Lajos honvédtábornok Kazinczy Ferencnek, a nagy írónknak fia. Az osztrák hadsereg hivatásos tisztjeként kezdte pályafutását, majd a pesti és a bécsi forradalom hatására állt be a honvédségbe. A szerző eredeti levelek és dokumentumok alapján megrajzolja ennek a bátor férfinak a portréját, aki utolsóként tette le a fegyvert az ellenforradalom előtt.

Péntek János: A kalotaszegi népi hímzés és szókincse. Kriterion, Bukarest, 1979. 326 old.

A kötet a szerző egy évtizedes gyűjtőmunkájának anyagát teszi közzé. Megismerteti az olvasót a tájegység népművelés, népművészetével, valamint a nyelvet és a népművészetet létrehozó kalotaszegi emberrel. „Vizsgálataimat — írja — azokra a néprajzi és nyelvi adatokra korlátoztam, amelyek a tájegység minden pontjáról összegyűjtöttem. Úgy érzem, hogy ezeknek a hűvös és néha száraz adatoknak az analízise több és biztosabb tanulsággal jár, mint a pillanatnyi benyomások rögzítése.”

Rozmaringkoszoru. Szlovákiai magyar tájak népköltészete. (Összeáll., a bev. tanulmányt és a jegyzeteket írta: Kósa László.) Madách, Bratislava, 1979. 622 old.

Előkészítésként két tanulmány olvashatunk a Szlovákiában élő magyarok néprajzi tájáról, néprajzi csoportjairól, valamint a velük kapcsolatos eddigi néprajzi gyűjtésekről. Ezután következik a népköltészeti anyag — a bölcsődalról a siratóig —, amelyek jórészt nehezen hozzáférhető folyóiratokból, újságokból, könyvekből, kéziratokból valók. Részletes jegyzetanyag, rövidítés- és forrásjegyzék, szómagyarázat és magyar-szlovák helynévjegyzék teszi teljessé az értékes gyűjteményt, amely a Magyar Népköltárság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság közös kiadványi egyezményének keretében jelent meg.

Sugár István: A budai vár és ostromai. Zrínyi, 1979. 360 old.

Szabó Ervin: Társadalmi és pártharcok I–II. Gondolat, 1979. 500 old. (Történetírók Társ.)

Az új sorozat a magyar történetírás elmúlt 150 évének értékeit teszi hozzáférhetővé. Először Szabó Ervin történelmi munkáiból jelenik meg kétkötetes válogatás.

Szabó József: Bük. Kiadja a Vas megyei Idegenforgalmi Hivatal, 1979. 68 old.

Ez a kiadvány jó példa arra, hogy miként lehet tartalmas idegenforgalmi tájékoztatót készíteni. Foglalkozik a vidék általános képével, Bük község településtörténetével, végül pedig a település újabkori fejlődését megalapozó gyógyfürdő létrejöttével s gyógyító hatásának lényegével.

Dr. Szeckő Károly: A pedagógus szakszervezeti mozgalom története Heves megyében (1945–1975). A Magyar Pedagógiai Társág Heves megyei Tagozata és a Pedagógusok Szakszervezete Heves megyei Bizottsága közös kiadása. Eger, 1978. 396 old.

Szekeres Antal: Az Ideiglenes Kormány Debrecenben. A Hajdú-Bihar megyei Levéltár Közleményei 14. (Szerk.: **Gazdag István**.) Debrecen, 1979. 46 old.

Szennai szabadtéri néprajzi gyűjtemény. (Szerk.: dr. Knézy Judit és Szabó Tünde.) Kiadja a Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága, Kaposvár, 1978. 12 old.

Szépen összeállított, gazdagon illusztrált kiállítási útmutató.

Szűcs Ernő: A debreceni István Gózsalmom története, 1848–1944. A Hajdú-Bihar megyei Levéltár Közleményei 12. (Szerk.: **Gazdag István**.) Debrecen, 1978. 203 old.

Szűts Ildikó: Az 1918-as polgári demokratikus forradalom hatása Komárom megyében. (Komárom megyei Honismereti Kiskönyvtár.) Kiadja a Komárom megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya és a HNF Honismereti Bizottsága. Tatabánya, 1979. 75 old.

A dolgozat az országos középiskolai tanulmányi versenyen II. díjat nyert.

Tanulmányok az életmódról. Gondolat, 1979. 350 old.

A magyar életmódkutatások állásáról és problémáiról adnak átfogó képet a tanulmányok, amelyek középpontjában a szocialista életmód kialakításának elvi és gyakorlati kérdései állnak. Válogatta és az előszót írta: **Szántó Miklós.**

Tanulmányok a regionális köznyelviség köréből. (Szerk.: **Imre Samu**.) Akadémiai, 1979. 150 old. (Nyelvtudományi értekezések 100.)

A köznyelv hatására a nyelvjárások erősen pusztulóban vannak, ugyanakkor azonban újabb nyelvi változatok vannak kialakulóban: a regionális köznyelv vagy táji köznyelvek. Ez a tanulmánykötet első ízben közöl részeredményeket a regionális köznyelv vizsgálatának elméleti-módszertani és gyakorlati kérdéseiről.

A Toldy Ferenc Gimnázium 125 éves. (Szerk.: **Pataki Gyula**.) Bp. 1979. 166 old.

Az ünnepi alkalomra megjelent évkönyv részletet közöl az iskola történetéből, visszaemlékezéseket a régi diákokról, és ismerteti a gimnázium mai életét.

Az üzemtörténetírás kérdései. (Szerk.: **Ince Miklós**.) Kiadja a Magyar Történelmi Társulat, Bp. 1979. 323 old. (Üt. = üzemtörténet.)

Vass H.: Üt. — munkásmozgalomtörténet — szocialista hazafiság; **Molnár B.: Üt.** és népfrontmozgalom; **Ince M.: Az üt.** kapcsolata más történeti ágazatokkal és társadalmi tudományokkal; **Hanák P.: Az üt.** kutatásának problémái; **Kabos E.: Gondolatok az üt-írás helyzetéről az I. nemzetközi konferencia idején;** **Jenél K.: Az üt-írás tárgya és levéltári forrásai;** **Sárközi Z.: Hogyan írjunk üt-et;** **Szekeres J.: Üt-írás és jelenkor;** **Lakatos E.: A tsz-ek történetének feldolgozásáról;** **Kana, Otkar** (Csehszlovákia); **Az üt.** a vállalatok táj- és környezetalkotó szerepe szemszögéből; **Makkai L.: A magyarországi ipartörténeti kutatás problémái és feladatai;** **Koroknai A.: A magyarországi tőkés vállalkozók típusai;** **Károlyi Zs.: Üt. és technikatörténet;** **Sipos P.: Üt.** és munkásmozgalomtörténet; **Dömötör A.: Üt.** munkáséletmódkutatás; **Székely P.: Az üt.** és a jogszabályok gazdaságrendező szerepének kapcsolatai; **Ferber K.: A mérlegelemzés szerepe a tőkés vállalatok vagyoni helyzetének vizsgálatában.** — A kötet végén három összeállított olvashatunk a Magyar Történelmi Társulat Üzemtörténeti Szakosztályának működéséről és kiadványairól, valamint egy válogatott bibliográfiát a magyar üzemtörténeti irodalomból.

A változó Alföld. Tankönyvkiadó, 1979. 320 old. (Szerk.: **Zoltán Zoltán**.)

A kötet valamennyi tanulmánya azt akarja bemutatni, hogy mennyire és miben módosult az Alföld hagyományos képe.

Zachar József: Bercsényi László, a Rákóczi szabadságharc kapitánya, Franciaország marsallja. (Folla Rákóczianna I.) A Vay Ádám Múzeum Baráti Kör kiadványa, Vaja, 1979. 168 old.

A szerző tanulmányban ismerteti Bercsényi László életét és cselekedetét, majd közli az erre vonatkozó válogatott forrásokat, szám szerint 133-at.

HONISMERET

HONISMERETI TÁJÉKOZTATÓ FOLYÓIRAT

1979. VII. évfolyam, 1. szám

TARTALOM

	Oldal
Helyismereti munka a könyvtárakban (<i>Bényei Miklós</i>)	3
KRÓNIKA	
A honismereti mozgalom helyzete Komárom megyében (<i>B. Szatmári Sarolta</i>)	7
Új állandó kiállítás nyílt a szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeumban (<i>Dr. Kisasszony Éva</i>)	8
Wosinszky Mór emléklakett (<i>Gaal Attila</i>)	10
A Baranya megyei községi krónikairásról (<i>Erdődi Gyula</i>)	11
Múzeum a makói Espersit-házban (<i>Dr. Tóth Ferenc</i>)	12
Helytörténeti és üzemtörténeti ismeretterjesztés a TIT budapesti szervezetében (<i>Dr. Geszler Ödön</i>)	14
A szekszárdpalánki első néprajzi-nemzetiségi tábor (<i>Szacsvay Éva</i>)	16
Tájékoztató a Bükk-vidék néprajzáról (<i>Viga Gyula</i>)	18
Gyűjtőúton a szlovákiai Bodrogközben (<i>Molnár László</i>)	19
Dömötör Sándor 70 éves (<i>Dr. Szamosújvári Sándor</i>)	19
ÉVFORDULÓINK	
A MÁV szentesi motorgarázsa (<i>Fogas Pál</i>)	21
A Jászkunság első történetírója (<i>Fodor István</i>)	24
Oravetz István (<i>Leblancné Kelemen Mária</i>)	26
Negyven esztendő a hazai Vájároktatás (<i>Krisztián Béla</i>)	27
SZAKKÖRÖK, BARÁTI KÖRÖK	
A pápai Jókai Művelődési Központ honismereti szakköre (<i>Balázs Irén</i>)	29
TERMÉS	
Baranya Árpád-kori templomai (<i>Zóka László</i>)	30
A felesiki székely ház XVIII—XIX. századi bútorzata (<i>Galbács Pál</i>)	33
HONISMERETI OLVASÓKÖNYV	
Az Académia istropolitana (<i>Vörösmarty Géza</i>)	36
A budapesti Mártírok útja (<i>Dr. Várday György</i>)	38
Biharország helytörténete (<i>Haranghy György</i>)	39
A koltói „Petőfi somfa” eredete (<i>Dr. Kovássy Zoltán</i>)	41
SZABAD FÓRUM	
A Gellért-hegyi Panteonról (<i>Szilágyi Ferenc</i>)	45
A népmese jelentősége az óvodákban (<i>Ferőné Komolay Anikó</i>)	46
Dobó várának romjain (<i>Hulényi Miklós</i>)	47
Mégegyszer Bercesényi László franciaországi sírjáról (<i>Dr. Zachar József—Dr. Kelemen András</i>)	50

KÖNYVESPOLC

Zalai Gyűjtemény 1—7. (Ism.: <i>Schneider Miklós</i>)	52
A Heves megyei Levéltár kiadványai (Ism.: <i>Csorba Csaba</i>)	53
Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918—1975. (Ism.: <i>Szombathy Viktor</i>)	55
Foglalkozások és életmódok (Ism.: <i>Leblancné Kelemen Mária</i>)	57
Csepeli Füzetek 1—3. (Ism.: <i>Kovács József László</i>)	58
Fügedi Erik: Vár és társadalom a XIII—XIV. századi Magyarországon (Ism.: <i>Gerelyes Ibolya</i>)	60
Csanda Sándor: Szülőföld és irodalom (Ism.: <i>Dr. Tóth István</i>)	60
Horváth Lajos: Veresegyháza (Ism.: <i>Losonczy Miklós</i>)	61
Baranyai Júlia: Vízbe vesző nyomok (Ism.: <i>Vörösmarty Géza</i>)	62
Kovács József László: Ráckeve és környéke (Ism.: <i>Szabó Imre</i>)	63
Bakó Ferenc: Bükki barlanglakások (Ism.: <i>Viga Gyula</i>)	64

KÉPEK

„Nagycsillagos” kendező, Hadikfalva-Cikó (6); Kalotaszegi irásos (10); Árapataki szalánvarrott (17,37); Csiki pásztorfaragás (35); Szilágysági fejfák (44); Aldunai székelv varrottas (51)

MUNKATÁRSAINK

Balázs Irén, a Türr István Gimnázium tanulója, Pápa — **Bényei Miklós dr.**, a Megyei Könyvtár osztályvezetője, Debrecen — **B. Szatmári Sarolta dr.** múzeológus, Tata — **Csorba Csaba dr.**, a Budapesti Történelmi Múzeum múzeológusa, Bp. — **Erdődi Gyula** levéltáros, Pécs — **Feróné Komolay Anikó** vezető óvónő, Hajdúböszörmény — **Fodor István** könyvtáros, Jászberény — **Fogas Pál**, MÁV Építési Főnökség tervezési vezetője, Szentes — **Gaal Attila** régész múzeológus, Szekszárd — **Galbács Pál** tanár, Sepsiszentgyörgy — **Gerelyes Ibolya**, a Magyar Nemzeti Múzeum múzeológusa, Bp. — **Geszler Ödön dr.** ny. főmérnök, Bp. — **Haranghy György** ny. tanár, Debrecen — **Hulényi Miklós**, az Agrárgazdasági Kutató Intézet tud. munkatársa, Bp. — **Kisasszonyi Éva dr.**, a Kulturális Minisztérium Levéltári Osztályának főelőadója, Bp. — **Kovács József László dr.**, Tanárképző Főiskola docens, Zsámbék — **Kovács Zoltán dr.** ügyvéd, Bp. — **Krisztián Béla**, Ipari Szakmunkásképző Intézet tanára, Komló — **Leblancné Kelemen Mária** főlevéltáros, Salgótarján — **Losonczy Miklós dr.** gimnázium igazgató, Ráckeve — **Molnár László** népművelő, Töketerebes — **Schneider Miklós dr.** levéltárigazgató, Salgótarján — **Szabó Imre dr.**, a Pest megyei Pedagógus Továbbképző felügyelője, Bp. — **Szaecsvay Éva**, a Magyar Néprajzi Múzeum múzeológusa, Bp. — **Szamosújvári Sándor dr.**, gyakorlati ált. iskolai vezető tanár, Debrecen — **Szilágyi Ferenc dr.**, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Irodalomtörténeti Intézetének tud. főmunkatársa, Bp. — **Szombathy Viktor** író, Bp. — **Tóth Ferenc dr.** múzeumigazgató, Makó — **Tóth István dr.** a Tanárképző Főiskola docense, Pécs — **Várday György dr.** ny. egyetemi tanár, Bp. — **Viga Gyula** múzeológus, Miskolc — **Vörösmarty Géza** publicista, Pozsony — **Zachar József dr.**, a Hadtörténelmi Intézet tud. munkatársa, Bp. — **Zóka László**, a Kodály Művelődési Ház művészeti előadója, Pécs.

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG TAGJAI

FRANK TIBOR	OLSVAI IMRE
GAZDA ISTVÁN	SÁNDOR LÁSZLÓ
GERELYES EDE	SZABÓ BÉLA
HALÁSZ PÉTER (szerkesztő)	SZABÓ FERENC
HAVAS GÁBORNÉ	SZÉKELY GYÖRGY (főszerkesztő)
KAMARÁS REZSŐ (elnök)	TIMAFFY LÁSZLÓ
MORVAY PÉTER	TÖLTÉSI IMRE (felelős főszerkesztő)

ISSN 0324—7672

Kiadja a Hazafias Népfront. A kiadásért felel: *Juhász Róbert*, a HNF Országos Tanácsának osztályvezetője
Készült 8000 példányban, 4 (B/5) ív terjedelemben
78-7165 Somogy megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár
Felelős vezető: *Farkas Béla* igazgató

Helyismereti munka a könyvtárakban

Pausztovszkij írja önéletrajzi regényében: „A tájkatatókat általában lenézik, holmi ártatlan csodabogaraknak tekintik. Pedig hát morzsánként szedik össze országuk történelmét, hagyományait, s ezzel hazaszeretetre nevelnek.”¹

Talán nem szerénytelenség, ha magunkat, a helyismerettel foglalkozó könyvtárosokat is e „csodabogarak” közé soroljuk, s a jeles szovjet író elismerő, meleg szavait magunkra vonatkoztatjuk.

E helyen nincs mód arra, hogy a könyvtárak, könyvtárosok sokirányú és sokszínű helyismereti munkájának minden részletéről beszámoljunk. Csupán vázlatos képet adhatunk a munka helyzetéről, fő területeiről, jelentősebb eredményeiről és a megoldásra váró feladatokról. Előljáróban a helyismeret fogalmának értelmezéséről kívánunk szólni, aztán a helyismereti információkkal kapcsolatos igényekről, majd a gyarapítás, a feltárás, és a publikálás kérdéseiről, s végül az együttműködés fontosságáról.

Mai felfogásunk szerint a *helyismeret*, mint könyvtári kategória egy adott hely (táj, közigazgatási terület, település, természetföldrajzi egység) múltjára, jelenére és jövőjére vonatkozó rögzített ismeretek, illetve az őket hordozó dokumentumok összességét jelöli, továbbá a könyvtári gyakorlatnak azt a részét, amely ezekkel foglalkozik.

A helyismeret közeli rokonságban áll a helytörténettel és a honismerettel. Több ponton érintkeznek egymással, s megegyezik pedagógiai funkciójuk is: a szocialista hazafiságra és a proletár internacionalizmusra való nevelés. A helytörténet, mint tudomány, felhasználja a helyismereti gyűjtemények anyagát, bibliográfiáit, segédleteit, termékei pedig a könyvtárak állományába kerülnek, azok közvetítésével válnak közkinccsé.

A helyismereti adatok iránti *igények* alapvető, általános történeti-társadalmi oka, forrása a társadalmi élet földrajzi tagolódása, az emberek szoros kötődése egy szűkebb környezethez, a lakóhelyhez, munkahelyhez, szülőföldhöz stb. A szocializmus építésének jelenlegi szakaszában ez az indíték új motívumokkal gazdagodott: a szocialista demokratizmus kibontakozása, a vállalati önállóság növekedése, a tanácsok önkormányzati szerepének fokozódása, a közélet kiszélesedése stb. A könyvtárakban már a konkrét igények jelentkeznek, rendkívül változatos formában és igen nagy számban. Forrásaik főbb csoportjai: a párt- és állami irányítás, a területi tervezés, a gazdasági vezetés; a regionális irányú tudományos kutatás; az iskolai oktatás és a közművelődés; az újság, a film, az irodalmi szociográfia stb., továbbá az idegenforgalom és az üdülgetés; az évfordulós ünnepek és egyéb helyi rendezvények, valamint a lakosság spontán érdeklődése.

A tanácsi közművelődési könyvtárak hálózati központjainak, a *megyei könyvtárak*-nak jogszabályban előírt kötelessége a helyismereti tevékenység. Egy 1964-ben kelt miniszteri utasítás rendelkezett el, hogy a megyei könyvtár „felkutatja, gyűjti és feltárja a helyismereti irodalom dokumentumait, segíti a helytörténeti kutatást.”² Ma már mindegyik intézmény fontos, tudományos feladatának tekinti ezt a munkát. A feladatok értelmezésében, a megoldások módszereiben és színvonalában természetesen lényeges különbségek mutatkoznak. Azok a könyvtárak — pl. Szombathely, Miskolc, Veszprém, Békéscsaba — ahol hamarabb kezdték el a helyismereti állomány kialakítását és a

¹ Pausztovszkij: Nagy várakozások kora. Bp. 1959. 89. old.

² A művelődésügyi miniszter 146/1964. (M. K. 16.) MM. számú utasítása a megyei, megyei jogú városi könyvtári hálózatról. — A művelődésügyi igazgatás kézikönyve. 2. köt. Kulturális igazgatás. Bp. 1970. 101. old.

helyismereti irodalom feldolgozását, ma is előbbre tartanak. Mások — pl. Tatabánya, Debrecen, Szolnok, Pécs — az utóbbi években próbáltak meg felzárkózni; néhány könyvtár pedig — különféle objektív és szubjektív okok miatt — még ma sem képes eleget tenni a követelményeknek.

Bár az idézett jogszabály csak a megyei könyvtárakról beszél, máshol is folytattak és folytatnak helyismereti tevékenységet. Hatékony és kiterjedt munkát végez a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem és a szegedi József Attila Tudományegyetem könyvtára. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban található hazánk legnagyobb helyismereti gyűjteménye, a *Budapest Gyűjtemény*, amely több mint hatvan éve működik.

A helyismereti adatok iránti érdeklődés fokozódása, az igények erőteljes differenciálódása és földrajzi kiterjedése ma már megkívánja, hogy a kisebb — városi, járási, községi, kerületi stb. — *könyvtárak* is bekapcsolódjanak a munkába. Hiszen a helyismereti irodalomra is érvényes az a könyvtárpolitikai program, mely szerint az ellátási rendszer fő feladata „annak a lenni elvnek a megvalósítása, hogy az ország bármely lakott pontján élő olvasó hozzájuthasson a számára szükségessé vált könyvtári dokumentumokhoz.”³

A tanácsi könyvtárak a szó szoros értelmében nyilvánosak, azaz bárki számára nyitva állnak, tehát közvetítésükkel a helyismereti anyagok a lakosság minden rétegéhez, csoportjához, egyedéhez eljuthatnak, a társadalmi gyakorlat, a hazafias nevelőmunka stb. szerves részévé, hatékony eszközévé válhatnak. Elsősorban a közművelődési könyvtári ellátási rendszer középső lépcsőfokán, az ún. „B” típusú egységekben szorgalmazzuk a helyismereti munka megindítását. Példák már vannak: jónéhány helyen (Barcs, Jászberény, Kazincbarcika, Sárvár stb.) évekkal ezelőtt létrejött a helyismereti gyűjtemény, azóta rendszerezték, korszerűen feltárták. A többi könyvtárban azonban még csak most teszik meg a kezdeti lépéseket. Ennek ösztönzésére, támogatására a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1974-ben egy módszertani útmutató füzetet adott ki Helyismereti munka a „B” típusú könyvtárakban címmel, *Bényei Miklós* tollából.

Sajátos, művelődéspolitikai szempontból rendkívül időszerű helyismereti feladat hárul a *nemzetiségi báziskönyvtárakra*. Mind a 16 intézménynek kötelessége, hogy — esetleg a megyei könyvtár gyűjteményét kiegészítve — felkutassa és összegyűjtse a területén élő nemzetiségek történetére, néprajzára, irodalmára, mai életére stb. vonatkozó dokumentumokat, és gondoskodjon azok hozzáférhetővé tételéről.

A helyismereti dokumentumok *gyarapítására* vonatkozó irányelveket, konkrét elhatározásokat a könyvtárak gyűjtőkori tervzetben rögzítik. A helyismereti állomány gyűjtőkörét földrajzilag, kronológiailag, tartalmilag és formailag határolják körül. A *földrajzi határok* megállapításánál problémát okoz, hogy egy-egy megye, járás, város, község közigazgatási határai a történelem folyamán gyakran és jelentősen változtak, bizonyos megyékből pedig a szomszédos országokhoz csatoltak területeket. Kétféle gyakorlattal találkozunk: vagy csak a mai közigazgatási határokon belüli területre vonatkozó dokumentumokat őrzik; vagy pedig a mindenkori, ún. történelmi határokat veszik figyelembe, tehát gyűjtik a jelenleg más megyékhez vagy országokhoz tartozó községek, járások stb. anyagát is. Könyvtáraink általában nem vonnak a helyismereti gyűjtemény elé *kronológiai határokat*, sem a tárgyidőt (azaz a hely múltját), sem a megjelenési időt (a helyismereti adatokat tartalmazó művek kiadási évét) illetően. Természetesnek tűnik, hogy a gyűjtésnek az adott megye, táj, település stb. egész múltját és jelenét át kell fognia. Mindazonáltal a könyvtárak elsőrendű törekvése mégiscsak arra irányul, hogy a jelen dokumentumaiból, a működésükkel egyidejűleg keletkező, kurrens anyagból alakítsanak ki teljességre törekvő állományt. Helyismereti gyűjteményeink *tartalmitag* szintén átfogó jellegűek. Könyvtáraink komplex dokumentáció kiépítésén munkálkodnak; rendszerint nem mellőznek egyetlen ismeretágot vagy szakterületet sem.

A gyűjtőkör formai meghatározása lényegében a *dokumentumtípusok* felsorolását jelenti. A könyvtárak helyismereti gyűjteményeiben a következő fontosabb dokumentumfajták kapnak helyet: könyvek, periódikumok, kivágatok, aprónyomtatványok, térképek, kották, képek, kéziratok, mikrofilmek, hangdokumentumok, másolatok. A *könyvek* további három nagyobb csoportra bonthatók:

³ Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődésügyi könyvtárak távlati fejlesztéséhez. — Művelődésügyi Közlöny, 1972. 11. sz. 316. old.

- a) az adott helyre vonatkozó tájékoztatásokat vagy adatokat tartalmazó művek — ezeket könyvtáraink teljességre törekvően gyűjtik;
- b) a helyi kiadványok, vagyis a helyi kiadók gondozásában megjelent, bár tartalmilag nem helyismereti jellegű könyvek — válogatva vagy teljességre törekvően őrzik őket;
- c) a helyi szerzők tartalmilag nem helyismereti jellegű írásai — ezeket könyvtáraink erősen válogatva gyűjtik, főként a szépírókkal tesznek kivételt.

A megyei könyvtárak valamennyi, a megyében megjelent *periódikumot* — napi- és hetilapokat, folyóiratokat, alkalmi újságokat, üzemi, termelőszövetkezeti és iskolai híradókat, tanácsi tájékoztatókat, évkönyveket, értesítőket, naptárakat stb. — igyekeznek beszerezni; a kisebb könyvtárak csak az adott település (vagy járás) kiadványait és a megye központi napilapját, folyóiratát. A kurrens gyarapításnak nincs különösebb akadály, bár ez sem problémamentes. A retrospektív állomány — különösen a napi- és hetilapoké — viszont rendkívül hézagos. A visszamenőleges gyarapításban nagy segítséget jelent, hogy az OSZK évek óta folyamatosan mikrofilmre veszi hírlaptárának ritka, de keresett dokumentumait. Ezekről másolatok rendelhetők, sőt az OSZK laboratóriuma eredeti filmeket is készít külön kérés alapján. A megyei könyvtárak többsége — néhány járási, városi könyvtár — már létrehozta a *mikrofilmtárát*, tehát olvasói rendelkezésére bocsáthatja az egykorú sajtóanyag legfontosabb részét. Könyvtáraink egy csoportja az országos napi- és hetilapokban, folyóiratokban megjelent helyismereti jellegű közleményeket *kivágat* formájában gyűjti. Ezeket önmaguk is előállíthatják, de elő is fizethetnek rájuk a Magyar Hírdető Sajtófigyelő szolgálatánál.

Az *aprónyomtatványok* (röplapok, plakátok, prospektusok, üzemi szabályzatok stb.) gyűjtése sok fejtörést okoz a könyvtáraknak. A régebbieké azért, mert csak esetlegesen kerülnek elő, az újabbaké pedig nagy mennyiségük miatt. Tárolásuk a szűkös helyiségvizonyok közepette általánosan gond, a feltárás is igen sok időt követel, ugyanakkor a dokumentumok jelentékeny hányadának (pl. meghívók, moziplakátok) roppant csekély az információs értéke.

A *térképek* közül az atlaszokat könyvként kezelik, a térképlapokat viszont különleges bánásmódban részesítik. Hasonló a helyzet a *kottákkal* is. Nagy gondot fordítanak a könyvtárak a kötetes *kéziratok* (naplók, szakdolgozatok stb.) gyűjtésére; több helyen az ún. leveles kéziratokat (feljegyzések, levelek stb.) is őrzik. A *képdokumentumok* közül mindenekelőtt a nyomdai úton előállított, terjesztésre szánt képek tartoznak a könyvtáraink helyismereti gyűjtőkörébe: a postai képes levelezőlapok, a metszetek és más grafikák, a reprodukciók, az újságokból, könyvekből kivágott rajzok, fotók. Emellett az eredeti fényképeket, diapozitívokat is majdnem mindenütt gyűjtik. Ma még a kezdet kezdetén tart a helyismereti *hangdokumentumok* gyarapítása.

A helyismereti gyűjtemények *feltárásának* két alapvető változata alakult ki. Az egyik a hagyományos katalógusfajtákban dolgozza fel a dokumentumokat; vagyis külön-külön katalógust épít az eltérő dokumentumtípusokról, a tematikus feltárást az ETO-rendszerű szakkatalógusban valósítja meg stb. A másik megoldás pedig a bibliográfiai kartoték. Ez egységes helyismereti katalógus: helyet kap benne mindenfajta könyvtári anyag, amelyről tartalmi fontossága miatt önálló címfelvétel készül; megtaláljuk benne azokat a dokumentumokat is — a lelőhely megjelölésével együtt —, amelyek nincsenek meg az adott könyvtár állományában. Minimálisan két részből áll: szerzői és tematikus (többnyire tárgyszavas) katalógus, ezekhez csatlakozhat a földrajzi, a kronológiai és a nyomdakatalógus.

Sok gondot okoz a könyvtáraknak az *országos sajtótermékek helyismereti feltárása*, mégpedig több szempontból is: ezeknek csak egy része jár kurrensen, a régi folyóiratoknak pedig csak egy kis töredéke van meg; a lapok nagy száma miatt rendkívül munkaidő-igényes a figyelés, ráadásul minden megyében ugyanazokat a periódikumokat kell feldolgozni, vagyis a munkaidő-ráfordítás megtöbbszöröződik; a munkamegosztás pedig különféle nehézségekbe ütközik. Hasonló a helyzet a Magyar Hírdető már említett Sajtófigyelő szolgálatával; itt a kurrens lapokat nézik át, rendkívül mechanikusan (csak a földrajzi neveket figyelik), ezért megbízhatósága csupán 50—60 százalékos. Megnyugtatóbb tehát, ha egy-egy könyvtár (mint Szombathely, Miskolc, Veszprém stb.) maga végzi el a megyére vonatkozó összes cikk kicédelését. Ez viszont nagyon költséges, összkönyvtári viszonylatban pedig — a párhuzamosságok miatt — kifejezetten pazarló megoldás. Határozott igény mutatkozik tehát az országos összefogásra, az eddigi kísérletek azonban sorra kudarcot vallottak. Nemrég a Hazafias Népfront Országos Tanácsának Titkársága ajánlotta fel a segítségét, s a munka meg-

szervezésével a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat bízta meg. Az első tervezetek megszülettek, s az előkészítés folyamatban van.

A könyvtárak intenzív helyismereti tevékenységének egyik bizonyítéka a *kiadványok* nagy száma, sokszínűsége és színvonalassága. Hagyományos terület a bibliográfiai munka, ma is ezt szorgalmazzák leginkább. Hazánkban a legnagyobb helyismereti bibliográfiai vállalkozás a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárhoz fűződik: a hétkötetes, óriási ismeretanyagot közlő Budapest történeti bibliográfia világviszonylatban is kiemelkedő alkotás. Általában évfordulós alkalmakra készülnek a városbibliográfiák (Debrecen, Kaposvár, Szolnok stb.). Néhány megyei könyvtár (Tatabánya, Miskolc, Veszprém) a felszabadulás után megjelent könyvekről, cikkekről adott ki terjedelmes összeállítást. Több helyen rendszeresen közzéteszik a helyismereti irodalom kurrens jegyzékét. Egy-két kivételtől eltekintve minden megyében napvilágot látott a sajtótermékek bibliográfiája, s szépen gyarapodik a különböző folyóiratok repertóriumainak a száma is. Sűrűn jelennek meg tematikus — történeti, néprajzi, irodalmi, munkásmozgalmi stb. — és személyi bibliográfiák. Egyre gyakrabban találkozunk a helyismereti publikációk egyéb formáival is: könyvtárainkban számos szemelvénygyűjtemény, jónéhány kurrens és retrospektív eseménytár (időrendi táblázat), életrajzi lexikon, utcanévismertető és más adattár készült, s kedveltek a hasonmás-kiadások is. Ma már több megyei könyvtár célkitűzése, hogy a helyismereti-helytörténeti kutatás műhelyévé váljék. E törekvés termékei a tanulmányok és a forráskiadványok. A könyvtárak, a könyvtárosok érdeklődése elsősorban a művelődés- és irodalomtörténet felé irányul, de több helyen művelik a néprajztudományt és a munkásmozgalom-történetet is. Meglepően kevés viszont a könyvtártörténeti írások száma.

Könyvtáraink körében általánosnak mondható a felismerés: a helyismereti munkában rendkívül fontos a helyi közgyűjteményekkel, intézményekkel, szervekkel, a honismereti mozgalommal stb. való *együttműködés*. A társadalmi kapcsolatok révén ugyanis a tevékenység szilárdabb talajon áll, nem kerülhet légüres térbe. A munka színvonalának emeléséhez is gyümölcsözően járul hozzá a helyismereti-helytörténeti tevékenységet folytató intézményekkel való széles körű összefogás: a helyi múzeumokkal, levéltárakkal, a megyei pártbizottságok archívumaival. Az iskolák kétszeresen is fontosak: egyrészt a helytörténeti-honismereti szakkörök, másrészt a helytörténeti-honismereti kutatásokkal foglalkozó pedagógusaink révén. Elengedhetetlen a munka összehangolása a honismereti mozgalom irányító szervével, a Hazafias Népfronttal és egyik intézményi bázisával, a művelődési otthonnal.

Könyvtárosaink aktív résztvevői a helyi Honismereti és Helytörténeti Bizottságoknak.

A hatékony együttműködés érdekében könyvtáraink a feladatok pontos egyeztetésére, világos elhatárolására törekcsenek. Elsődleges a közgyűjtemények gyűjtőkörének egyértelmű tisztázása: ki mit gyűjt, hol indokoltak a párhuzamosságok, miben segítik egymást stb. A megegyezés objektív és szubjektív feltételei egyaránt adottak. Jelenleg az a feladat, hogy az együttműködés szervezeti kereteit részletekbe menően megállapítsuk, s az általános alapelveit esetleg jogszabályban rögzítsük.

Bényei Miklós

A honismereti mozgalom helyzete Komárom megyében

A megyei honismereti mozgalom egyik legfontosabb formáját, a hazaszeretetre nevelés hatékony módját jelentik a honismereti szakkörök. Komárom megyében a számuk 18, a megye öt városa közül Tatabányán 4, Komáromban 3, Tatán, Esztergomban és Oroszlányban 1—1 szakkör működik. A 18 szakkörből 4 középiskolás, 1 vegyes (felnőtt és iskolás), többségük (13) pedig általános iskolás tagokat foglalkoztat.

Az általános iskolásokkal — még életkoruknak megfelelően is — az alapoknál kell kezdeni: környezetük, lakóhelyük nevezetességeivel, történelmi, néprajzi, természettudományi értékeinek megismertetésével. Néprajzi tárgygyűjtés mellett már foglalkoznak a munkásmozgalom, az ipartörténet, a földrajzinév-gyűjtés és a műemlékvédelem alapfogalmaival is. Apolják a hagyományokat, rendben tartják az emlékművek környékét, ismerkednek a megye, az ország múzeumaival, műemlékeivel. Munkájuk segítésére az MMK keretében honismereti szakbizottság alakult, amelynek feladata a szakköri munka ellenőrzése, irányítása, a munkatervék átnézése, a szakkörvezetők továbbképzésének szervezése. A megyei szakköri munka összehangolására, színvonalának emelésére öt esztendeje minden évben megrendezzük a múzeumi hónap keretében a honismereti szakköri szemlét. Ezeket mindig a megye más-más városában tartjuk, egybekötve a környékbeli szakkörök bemutatkozásával. Az elmúlt évben — továbbképzési céllal — az üzemtörténet-írás témaköréből is hallhattak előadást a szakkörvezetők. Ez a honismereti szakág megyénkben fontos lenne, és az általános iskolások életkori, fejlettségi fokának megfelelő lehetőségei is vannak. 1978. október 31-én Tatabányán rendeztük meg a szemlét, ahol múzeumlátogatás, munkásmozgalmi előadás segítette a szakkörvezetők továbbképzését.

A középiskolások már komolyabb munkákat végeztek. A legkiválóbb kézbéri szakkör dr. Tári Róbert vezetésével a paraszti gazdálkodás és a mesterségek anyagát gyűjtötte össze, munkáik módszerével eredményesen tűntek ki a soproni diánapokon és a néprajzi pályázatokon. A komáromi gimnáziumi szakkör munkaterve is egyre változatosabb. A környék néprajzát, iparát, a város üzemének történetét dolgozzák fel. A tatabányai Bányaiipari Technikum szakköre főként iparuk történetével foglalkozik. Tagjai az ipartörténeti múzeumba is járnak és segítenek a gyűjtésben.

Sajnos, Esztergomban nincs középiskolai szakkör. Az egyetlen általános iskolai szakkör a levéltár keretében és annak segítségével működik. Ezt főként a megfelelő vezető hiánya okozza, mert korábban komolyan foglalkoztak néprajzi anyagok gyűjtésével.

Dömös nagy létszámú szakkörét a sokféle munka jellemzi. A régészeti ásatások meglátogatása, régi sírkövek, természeti értékek számontartása, néprajzi gyűjtés, régi mesterségek, fényképezés egyaránt szerepel munkájukban. Az általános iskolástól a felnőtt, fizikai dolgozóig sok lelkes embert fog össze ez a szakkör. A középiskolások számára fontos és jó lehetőséget nyújtanak a nyári honismereti táborok. Réde, Tata, Esztergom után az elmúlt évben Oroszlányban rendezték a tábort.

A középiskolás szakkörök számát Esztergomban és Oroszlányban egy-kettővel jó lenne növelni. Mindkét helyen jók az adottságok, Oroszlányban pedig kitűnő működési lehetőségek vannak a szakkör számára.

A szervezett honismereti munka másik formáját a Múzeumbarát Körök jelentik, amelyek minden városunkban működnek és évek óta összefogják a múzeumok és a múzeumi szakterületek művelőit. Ha a szakkörök esetében inkább az a gondunk, hogy túl fiatalok a komoly munkához, ebben a formában inkább az volt a baj, hogy túl idősök voltak. Ugyanakkor a szakköri tagok bevonásával a körök örömdetesen fiatalodnak a

megyében. Szerencsés a helyzetük ott, ahol múzeum is van (Esztergom, Tata, Tatabánya), hiszen itt élő, közvetlen a múzeummal való kapcsolatuk. Komáromban csak kiállítóhely van, Oroszlányban pedig nincs múzeum. A köröket azonban mindkét helyen muzeológus vezeti. A baráti körök célja a múzeum segítése a tárgyak, dokumentumok, hagyományok felkutatásában, a műemlékvédelemben és a múzeumi előadások, kiállítások népszerűsítése.

A múzeum a klubtagok számára előadásokat, vezetéseket, kirándulásokat rendez, ismerteti a megyei, sőt az országos kutatási eredményeket.

Nagyon sokat jelent, hogy Esztergomban külön ifjúsági tagozat jött létre, Tatán és Tatabányán pedig aktív résztvevők a honismereti mozgalomban dolgozó középiskolások. A körök tagjai tevékeny gyűjtőmunkát végeztek és végeznek Tatabányán, nagy részük volt az állandó kiállítás megrendezésében is. Esztergomban, Tatán számos régészeti lelőhely bejelentése is az ő érdemük. Oroszlányban, ahol nincs múzeum, különösen jelentős a szerepük. A néprajzi, ipartörténeti gyűjtésben tevékenyen közreműködnek a Vértes vidék műemlékeinek védelmében.

Komáromban segítik a kiállítóhelyként működő Klapka György Múzeum munkáját, s nagyon érdeklődnek városuk és közvetlen környékük történeti múltja iránt.

A tatai kör tagjai között gyűjtők, helytörténeti kutatók is vannak. Összejöveteleik helye a múzeum vagy a művelődési központ. Állandó, jól felszerelt előadóteremmel vagy kiubhelyiséggel sajnos nem rendelkeznek.

Könyvtári keretek között működik, de elsősorban honismereti jellegű a tatai Móricz Zsigmond Könyvtár helytörténeti klubja. 25 beiratkozott tagjuk van, akik főként az idősebb korosztályhoz tartoznak és részben maguk is helytörténettel foglalkoznak. Előadásai, kirándulásai közvetlen környékük mélyebb, pontosabb megismerését szolgálják. Hasonló jellegű a Dunaalmáson működő Irodalombarát Kör, ahol helytörténeti előadásokat is tartanak. Rendszeresen rendez helytörténeti, irodalmi előadásokat a József Attila Megyei Könyvtár és a komáromi járási könyvtár is. A három forma — úgy vélem — szorosan összefügg egymással és a művelődésnek olyan érdekes, hatásos formáját adja, amely az érzelmi kötődés, a lokálpatriotizmus révén igazi, szocialista hazaszeretetre nevelhet.

ISKOLAI HONISMERETI SZAKKÖRÖK: 1. Komárom: Klapka György Általános Iskola, vezető: Sterczér Dezsőné — 2. Komárom: Petőfi Sándor Általános Iskola, vezető: Görögh Pálné — 3. Komárom: Jókai Gimnázium, vezető: Hetessy Lídia — 4. Kisbér: Táncsics Gimnázium, vezető: dr. Túry Róbert — 5. Tatabánya: 314. sz. Szakmunkásképző Intézet, vezető Kovács János — 6. Tatabánya: 5. sz. Általános iskola, vezető: Győri Józsefné — 7. Tatabánya: Kertváros- és Általános Iskola, vezető: Bártfai Miklósné — 8. Tatabánya: Táncsics Mihály Általános Iskola, vezető: Simon Zoltán — 9. Tatabánya: Péch Antal Bányaiipari Szakközépiskola, vezető: Vizely Ferenc — 10. Vértessomlói általános iskola, vezető: Bieder Antal — 11. Kecskéd: általános iskola, vezető: Pintér Dávidné — 12. Dad: általános iskola, vezető: Csekovszky Árpádné.

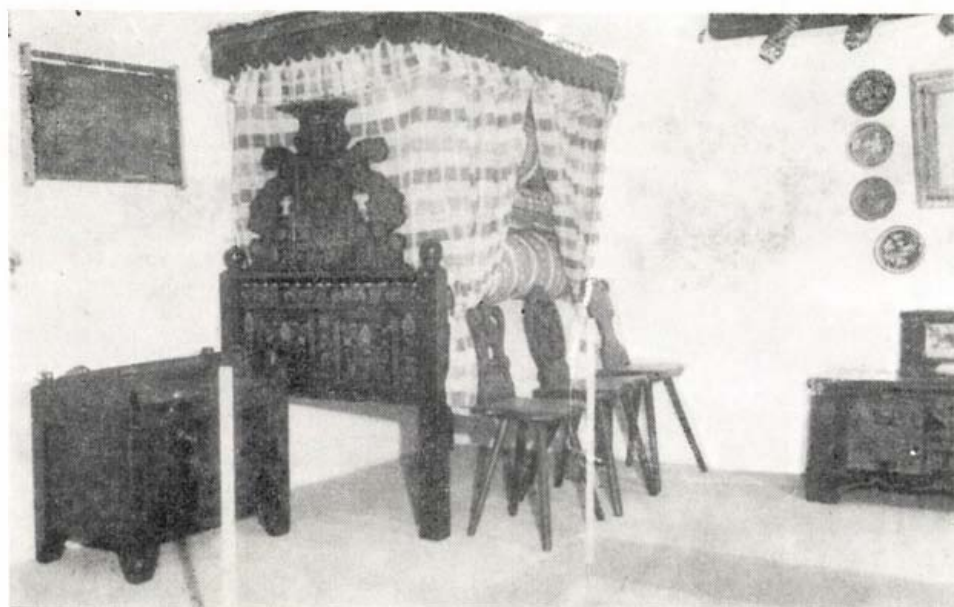
MŰVELŐDÉSI HÁZAK SZAKKÖREI: 1. Oroszlány: általános iskolásokból, vezető: Földi Józsefné — 2. Tarján: általános iskolásokból, vezető: Szegedi Jánosné — 3. Esztergom: Megyei Levéltár, vezető: Piffkó Piéterné — 4. Dömös: felnőtt vegyes, vezető: Bellovai Barna — 5. Tát: Kátai Ferenc — 6. Nyergesújfalu: Szekeresné dr. Niszler Mária.

MŰZEUMLÁZÓ KÖRÖK: 1. Tatabánya — múzeumban, 62 fő — Fűrészné Molnár Anikó; 2. Oroszlány — 75 fő — Fűrészné Molnár Anikó; 3. Tata — 80 fő — dr. B. Szatmári Sarolta; 4. Komárom — 40 fő — Verebéli Erika; 5. Esztergom — ifjúsági és felnőtt, 150 fő — dr. Horváth István.

B. Szatmári Sarolta

Új állandó kiállítás nyílt a szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeumban

A Szekszárd központjában levő, neoreneszansz stílusú épület eredetileg is múzeumnak készült. A megyében már 1847-ben felmerült a múzeum létesítésének gondolata, a megvalósítás azonban a XIX. század végére maradt. *Wosinsky Mór*, a neves régész tervei alapján *Apponyi Sándor* lengyeli földbirtokos támogatásával és jelentős egyéni felajánlások segítségével 1902-ben nyitotta meg kapuit. Az első kiállításon régészeti, néprajzi és iparművészeti tárgyakat mutattak be. A múzeum tevékenysége kezdettől fogva szorosan összefonódott a közművelődéssel és az ismeretterjesztéssel. Felolvasó esteket rendeztek, megszervezték Szekszárdon az első munkásgimnáziumot és mindent megtekint a tudományágak népszerűsítésére. A Béri Balogh Ádám Múzeum ezeket a hagyományokat folytatja napjainkban is.

Sárközi szoba a XIX. század végéről (Gaál Attila felvétele)

A múzeum állandó kiállítását — amely történeti, régészeti és néprajzi részből állt — 1964-ben nyitották meg. Azóta e tudományágakban számos új eredmény született. A megyében több jelentős régészeti ásatás folyt, ahol értékes leleteket találtak. Sok új tárgyat kutattak fel és vásároltak meg, s szükségessé vált az új szerzemények bemutatása. A kiállítás felújítása mellett az épületet is modernizálni kellett: központi fűtést szereltek be, és a bemutató termek mellett kulturált helyet teremtettek az ismeretterjesztő előadások és a múzeumi ifjúsági klub számára is.

Az új, állandó kiállítást 1978. szeptember 30-án nyitotta meg *Pozsgay Imre* kulturális miniszter. A kiállítás alkotói a dolgozó osztályok életmódjának változatainak keresztül kívánták megvilágítani a történelmi folyamatot. Erre utal a cím is: *Életmódváltások Tolnában*. A múzeum által most kiállított anyag a történelem egyfajta értelmezése. *Dr. Szilágyi Miklós* múzeumigazgató a következőképpen fogalmazta meg a rendezői szándékot: „Kiállításunk történeti kiállítás ugyan, de mert a Tolna megyében élt dolgozó osztályok, rétegek életmódváltozásainak a bemutatását vállaltuk, nem az eseménytörténet kronológikus rendjére fűztük fel mondanivalónkat. Külön-külön megkerestük az életmódot meghatározó tényezők — a termelés, a társadalmi kapcsolatok, a kultúra és a politika — belső összefüggéseit és e tényezők kölcsönös meghatározottságát is. Azt reméltük, hogy így rendezvén el a régészeti, történeti, néprajzi kutatások szemlélhető eredményeit, határozottabban rámutathatunk a lassú mennyiségi változások (az állandóság, a hagyomány) és a minőségi átalakulás (a forradalom) dialektikájára.” Ez a rendezési elv természetesen feltételezi a látogató jelentős történelmi ismereteit.

Az általánosan elfogadott kronológikus rendezési mód elvetése tulajdonképpen csak a török kiűzése után újjátelepített megye bemutatásakor vált lehetségessé. A földszinten, a régészeti résznél — amely az őskortól az Árpád-korig terjed — meg kellett tartani az időrend logikáját, a népcsoportok váltakozásának rendjét. A múzeum legjelentősebb régészeti kincseit állították itt ki: a Kányából előkerült kocsiurnát, a Tamásiban talált Concordia szobrot, az őskeresztény téglakarcolatot, amely Ariust ábrázolja, a regölyi aranyleleteket. A régészeti rész ujdonsága a Szekszárd határában feltárt 796 avar sír anyaga — elsősorban kerámia —, amelyet most mutatnak be először a nyilvánosságnak. A korai középkort kevés emlék idézi, kiemelkedően fontosak az I. Béla által 1061-ben Szekszárdon alapított monostor leletei.

Az emeleti részen levő kiállítás a XVIII. századtól szinte napjainkig követi a dolgozó osztályok életmódjának változását. Négy témakör szerint csoportosították az anyagot: a mezőgazdaság és az ipar fejlődése, a megye lakosságának összetétele és vázlatosan a politikai változás. Az életmód bemutatása érdekében nemcsak a múzeumi anyagot használták fel, hanem idéztek számos korabeli leírásból, továbbá a statisztikai adatok tükrében, grafikonok segítségével érzékeltették Tolna megye gazdasági és társadalmi fejlődését. A megye elsősorban mezőgazdasági jellegű volt: mind az állattenyésztés, mind pedig a földművelés jellemezte. A kiállításon megtalálhatók a lótenyésztés, a szarvasmarha-tartás, a birkászat, a halászat, a méhészet, a dohánytermesztés, a selyemhernyó-tenyésztés alapvető eszközei. Különösen jól sikerült az iparosodást bemutató rész: a céhek életét számos becses tárgy dokumentálja, majd a kezdődő gyáripár emlékeit láthatjuk, végül napjaink modern ipari létesítményeinek fotóit. A kiállítás rendkívül látványos, különösen gazdag a néprajzi rész. Reprezentálja Tolna megye lakóinak sokszínű művészetét.

A folyosón bütortörténeti kiállítást találunk, anyagát a megye területén élt nemesi családok kastélyaiból gyűjtötték össze.

A Béri Balogh Ádám Múzeum új, állandó kiállítása újszerűen próbálja láthatóvá tenni elődeink életét, s elsődleges célja a történelem népszerűsítése.

Dr. Kisasszony Éva

Wosinszky Mór emléklakett

A Tolna megyei Tanács az Országos Műemléki és Múzeumi Hónap szekszárdi megnyitójára bronz emléklakettet készíttetett a szekszárdi múzeum alapítója és első igazgatója, az európai híru régész, *Wosinszky Mór* emlékére.

Első alkalommal a múzeum új állandó kiállításának létrehozásában közreműködő szakemberek kapták meg az emlékérmét, amelyet ezentúl minden évben odaítélnek, elsősorban a múzeum fejlesztésében résztvevő, a múlt emlékeit gyűjtő munkájukkal, leletbejelentéseikkel megmentő társadalmi munkások számára. A plakett alkotója *Farkas Pál* szobrászművész, a szekszárdi Tanítóképző Főiskola tanára.

Gaál Attila

A Baranya megyei községi krónikairásról

Immár hét esztendeje annak, hogy a Baranya megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága a 44/1971. sz. határozatával — az országban elsőként — szervezett formában bevezette megyénkben a községi krónikairást. Az eltelt időszak tanulságai indokolják a visszatekintést, a számvetést.

A mozgalom beindításáról, a felmerült problémákról és az elért eredményekről képet kaphatunk az eddigi megjelent publikációkból.¹

A mozgalom beindítását, az elméleti és módszertani elvek kidolgozását, a beérkezett anyag őrzését és lektorálását a levéltár vállalta, mégpedig úgy, hogy a krónikairás vezetésére megyei referenst nevezett ki, aki a járási és a községi tanácsokkal igyekezett minél gyümölcsözőbb kapcsolatot kialakítani. A kezdeti nehézségek leküzdése után 1975-ig fellendülés következett be mind tartalmi, mind formai vonatkozásban. 1975 és 1976 között stagnálás figyelhető meg. 1978-tól minden járáshoz külön krónikareferenst állítottunk, s ez a lépés a feladatok megosztását, munkánk hatékonyabbá válását eredményezte. Azóta már túl vagyunk egy járási krónikaértekezleten, ahol a járási hivatal vezetőin, a levéltár előadóin kívül megjelentek a krónikairás és a községi tanácsok vezetői és megerősítették a szervezeti átalakulás helyességét és hasznosságát. A *Baranyai Krónikairás* című kiadványunkban nagyobb teret kívánunk adni a krónikairás munkáinak. Nagy jelentőségűnek tartjuk részvételünket azokon a községi tanácsüléseken, ahol a krónikairás napirenden szerepel. A tanácsüléseken a levéltár kritikai megjegyzései nagyon hasznosaknak bizonyultak. Nagyon fontos egy-egy körzet krónikafrójával való kötetlen beszélgetés, amire eddig — rajtunk kívül álló okok miatt — csak ritkán kerülhetett sor.

A levéltár munkatársai 1978-ban krónikanyilvántartó lapot készítettek, amely a következő adatokat tartalmazza:

1. A község neve, a krónika éve. 2. A község jogállása. 3. A község nemzetiségi összetétele. 4. A krónikairó neve, címe, foglalkozása, nyelvismerete és a tiszteletdíj összege. 5. A krónika beérkezésének ideje. 6. A krónika formailag megfelel — nem felel meg; indoklás. 7. A krónika nyelve, mely része irrodott nemzetiségi nyelven; valamint a műfaja: évkönyv — összefoglaló — dokumentumgyűjtemény. 8. Az évkönyv, az összefoglaló és a dokumentumgyűjtemény terjedelme. 9. A krónika értékelése: gyenge — közepes — jó — kiemelkedő; indoklás. 10. Megjelent: év, hely és melyik része. 11. Konzultáció a krónikairóval, a tanáccsal, mikor és miről. 12. Megjegyzések.

A 9. pont beiktatásával nem osztályzatot kívántunk adni, de az értékelés ilyen formájával a krónikairó el tudja helyezni krónikáját a megyében született munkák között. A krónikanyilvántartó lapnak igazi jelentősége néhány év elteltével fog jelentkezni, amikor könnyebben összevethetjük a régi és az új dolgozatokat, szembevetnünk lesz a krónikák színvonalának esetleges visszaesése, pangása vagy fejlődése.

Formai tekintetben ma már egyre kevesebb a problémánk. A záradékolás, a famentes papírra való írás, a hármas szerkezeti tagoltság általában megvalósult, bár az utóbbira inkább csak a törekvés figyelhető meg, különösen a tagközségek esetében. A benyújtott krónikák 30 százalékából hiányzik a dokumentumgyűjtemény.

Ha szabad a községek lélekszámából a krónikairás tartalmi színvonalára következtetni, akkor megállapíthatjuk, hogy a jó és a kiemelkedő krónikák nagyrésze a nagy

¹ A megjelenés sorrendjében: **Thiery Árpád**: Krónika a krónikáról. Dunántúli Napló (a továbbiakban: DN) 1963. november 7.; Kétszáz falukrónikás Baranyában. DN 1964. november 4.; Községi krónikák Baranyában. Népszabadság 1971.; **Wallinger Endre**: Krónikairás Baranyában. DN 1971. december 1.; **Bezerédy Győző**: A Baranya megyei krónikairásról. Baranyai Művelődés 1971. 4. sz. 90–93. oldal; Mi történt az első héten? DN 1972. január 12.; **Szenes Sándor**: Baranyai krónikások. Népszabadság 1972. február 11.; Mi történt két hónap alatt? DN 1972. február 22.; Jelenkori krónikások. Tolna megyei Népujság 1972. április 1.; **Bezerédy Győző**: Páratlan forrásérték a jövő számára. DN 1972. május 24.; **Wallinger Endre**: Félévi számadás. DN 1972. július 5.; Községi krónikairás Baranyában. Néprfront 1972. 7. sz.; **Wallinger Endre**: Krónikairók. DN 1972. október 4.; Egy esztendeje írják a községi krónikákat. DN 1973. január 3.; Hitelesítik a krónikákat. DN 1973. január 21.; Városi krónikák. DN 1973. február 4.; **Bezerédy Győző**: A községi krónikairás megszervezése Baranya megyében. Levéltári Szemle 1973. 1. sz. 39–51. oldal.; **Csuti János**: Falu-krónikák. DN 1973. július 12.; **Bezerédy Győző**: A krónikairás és a népművelés kapcsolata. Baranyai Művelődés 1973. 3. sz. 92–95. oldal.; Községi krónikák. DN 1974. március 14.; **Bezerédy Győző**: A községi krónikairás megszervezése Baranya megyében. Honismeret 1975. 5–6. sz. 24–26. oldal.; Baranyai Krónikairás 1974. A Baranya megyei Levéltár (BmL) kiadása 1975. 5–61. oldal.; Baranyai Krónikairás 1975. A BmL kiadása 1976. 7–93. oldal.; Baranyai Krónikairás 1977. A BmL kiadása 1977. 7–69. oldal.; **Erdődi Gyula**: A községi krónikairás jelenlegi helyzete. DN 1978. szeptember 20.; Segítenek a levéltári szakemberek. DN 1978. október 11.

lélekszámú és a 100 fő körüli falvakban születtek, természetesen vannak kivételek. Mi ennek a magyarázata? A nagyközségekben bőven van említésre, elemzésre méltó esemény. A 100 fő körüli falvak krónikásai pedig meg tudták ragadni a kihalás, az elvándorlás folyamatát, ami forrásérték szempontjából óriási jelentőségű.

Levéltárunk anyagi ösztönzőkkel segíti a munkát. Hazánk felszabadulásának 30. évfordulójára pályázatot hirdettünk a krónikairók részére, s a jövőben is igyekszünk egy-egy részterület kidolgozóját ilyen formában ösztönözni.

A székhelyközségek krónikairásával nincsenek nagy gondjaink, hiszen például egyik járásunkban az általunk értékelt 20 nagyközség 70 százalékában közepesnél jobb munkák íródtak, gyenge dolgozatot pedig nem is készítettek. Annál valóságosabb és nagyobb a probléma a társközségeknél. Sokan panaszkodnak, hogy nincs mit írni, bár ez csak mintegy 30 százalékot érint. Elsősorban a krónikairók és a krónikareferens beszélgetései és a krónikairók tapasztalatcseréje oldhatja meg ezt a gondot. A krónikások ilyen kis közösségekben nem tudják megragadni a társadalmi, gazdasági és kulturális folyamatokat, ezért a módszerek kicserélésének jelentősége nyilvánvaló.

Tapasztalataink szerint a krónikairók információhálózata hiányos, nem vezetik naprakészen az eseményeket, ami év végén, a munka összeállításánál pontatlansághoz vezet. A pontosságot külön hangsúlyozzuk, ugyanis a készülő baranyai községtörténeti lexikon tartalmazni fogja a krónikák adatait is.

Súlyos nehézséget állít megénkben a községi krónikairás elé a közigazgatási reform. A pécsi járás megszűnése mellett számos község jogilag is beolvad majd egy másikba, még a neve is eltűnik, de területileg messze fekszenek egymástól. A beolvadó községek krónikairási kötelezettsége megszűnik ugyan, de az emberek ott maradnak, ott fognak élni a jövőben is. Megpróbáljuk elérni, hogy a székhelyközségek krónikása szenteljen néhány oldalt a megszűnt falu további életének addig, míg a beolvadási folyamat véglegesen le nem zárul.

A mozgalom megindulása előtt a honismereti szakkörök nagy súlyt fektettek községük egy-egy évének történetére. 1972-től a szakköröknek ez a tevékenysége ellaposodott. A jövőben szeretnénk erősíteni a honismereti mozgalom és a krónikairás egymásba fűződő szálait.

A Baranya megyei községi krónikairás első szakasza lezárult. A kezdeti nehézségek megoldódtak, s ma már minőségileg is magasabb szintű problémák előtt állunk. Időközben több megyében próbálták tanácsai és levéltári segítséggel bevezetni a krónikairást, de ezek a lépések nem jártak sikerrel. Baranyában már hét éve él a mozgalom és nincsenek olyan jelek, amelyek a befejezésre mutatnának.

Erdődi Gyula

Múzeum a makói Espersit-házban

Espersit János (1879—1931) a legmarkánsabb alakja annak a makói baloldali értelmiségi csoportnak, amely az ifjú *József Attilát* szárnyai alá vette. Jó nevű ügyvéd, függetlenségi, majd köztársaság párti politikus, radikális beállítottságú lapszerkesztő, irodalmi és művészeti mecénás. De ki is volt a „szabadság bajnoka”, milyen környezetben élt ez a derék ügyvéd, hogy *József Attila* „Maros-menti Konstantinápoly”-ként jellemzi az akkori várost? Beszéljenek azok a költők, akik itt hosszabb-rövidebb ideig tartózkodtak!

Juhász Gyula a következőképpen ír erről:

(Espersit János): — Ez a nagyon kedves, minden gondolatomat kitaláló és minden szeszélyemet honoráló mecénás nem volt se gróf, se báró, még csak bankár sem volt, sőt ellenkezőleg... a szabadságot imádta és akarta...

(A lakás): — Ennél szebb, hangulatosabb, munkára, alkotásra serkentőbb lakást még nem láttam. Dolgozó szobáját engedte át nekem és ebben a meghitt kultúrbarlangban írtam meg legtöbb dolgomat...

(Az íróasztal): Öreg halálfej és egy ifjú leány
Arcképe áll az íróasztalon
És mind a kettő mosolyog reám
És mind a kettőt szeretem nagyon

József Attilánál is felbukkan ez a szoba:

Asszonyra várok, aki vággyal telve
most szép, forró kezével
hajamba túrna s nagyon megölelne.
Asszony. S villogna bőre a homályba
mint ez a szoborasszony,
kire félnéken hull a holdvilága.

(A könyvespolc): A régi és új bölcsék és poéták
Sok művei díszítik polcaid,
S magasb körökbe vitt a tiszta hit
S ihlet, feledvén a borús planétát

Majd ismét Juhász Gyula:

(A falakról): A modern magyar festőművészet minden értékesebb harcosa ott
van...

(Az utca): Szelíd akácra nyílik ablakom,
Az utcán egy talicska megy kocogva...

(Az udvar): A kertekben tarkán égő színek,
Virágok, dúsan vérző szivek,
Rajtuk az este harmata ring,
De ez már az őszi pompa mind.

(A lakóház): A múza áldja ezt a szép lakot,
Hol napjaim derűs örömben folytak...

De milyen szellemi élet folyt az Espersit-házban?

A debreceni trófiosztás évfordulóján, 1913. április tizennegyedikén Espersit laká-
sán tartják a köztársasági párt országos közgyűlését. A rendőrség azonban behatol az
épületbe és többeket letartóztat. Ekkor nevezi *Ady Endre* Makót „hősi bajnok”-nak.

1923 januárjában merész lépésre szánja el magát József Attila, amelyet először
Espersit Jánosnak mond el.

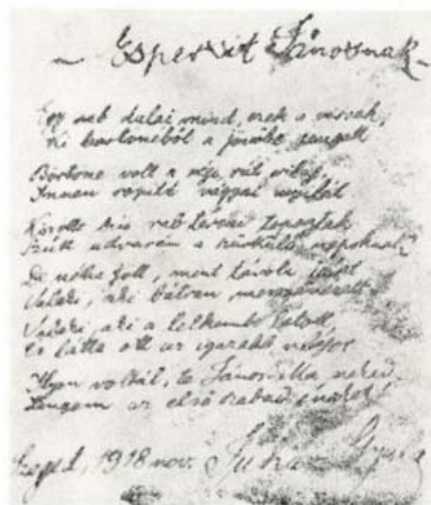
— Ott hagyom az iskolát.

— Mit csinálsz?

— Magánúton fogom lerakni a vizsgáimat.

— De addig hol leszel?

— Itt János bácsinál. Az alsó lakásban meghúzódom. Kosztomat meg majd meg-
keresem.

— Espersit Jánosnak

„... az elcsúszott, csak a szívem,
hisz barlangból a jövők szünet
Borbély volt a négy, két, ötödik,
Jánoson ropitott négyedikként
Közöttük hisz volt a négyedikként
Sok a szívem a négyedikként
De utána fordult, mert kár volt a szívem
Lelki, aki bátran megpróbált
Várat, aki a lelkihez fordult
Ez látta ott az igazságot
János voltál, te János, aki négyedikként
Jánoson az első rabunknak

1913. nov. 11. J. Attila

Az Espersit-ház

A húszas években gyakran igénybe veszi Espersit vendégszeretét Juhász Gyula is: — Ha meg akarok írni valamit, kimegyek Makóra Espersit János barátomhoz, akinek lakása valóságos múzeum; jól elvagyok a szent csöndben.

1925-ben *Rudnay Gyulát* és növendékeit hívja el Makóra. A művésztelepet három éven át a város közönsége tartja fenn.

Ugyanebben az időben színvonalas hangversenyek rendezésére kerül sor. Ezek egyikén *Bartók Béla* is fellép. A helyi napilapokban Juhász Gyula, Móra Ferenc, József Attila írásai is megjelennek. A nyári színházban népszínműveken és operetteken kívül olykor drámát és operát is bemutatnak.

Móra Ferenc Espersit barátjánál, *Diósszilágyi Sámuel* főorvosnál száll meg makói átruccanásai alkalmával. A Könyves Könyv megjelenésekor írja a literátor orvosnak: — Samukám, ha még egy hétig itt maradtam volna nálatok, bizonyosan vissza feketedett volna a hajam és a *Könyves könyvből* javított kiadást kellett volna csinálni és annak *Mosolygós könyv* címet adni. Én magam fordítva jártam: mosolyogva jöttem ide és könnyes szívvel hagyom itt a paradicsomot.

Az Espersit-ház — Dél-Magyarország első irodalmi kiállítóhelye — 1979 januárjában nyílik meg. A kiállítótermekben Juhász Gyula, Móra Ferenc és József Attila makói kapcsolatai kerülnek bemutatásra. Szó lesz a baloldali radikális értelmiség többi tagjáról is (*Könyves Kolonics József, Kis Károly, Fried Ármin, Kesztner Zoltán*). A látogató megismerheti József Attila diákveit, költői indulását. A tablókön és vitrinekben helyet kapnak József Attila kiváló tanárai, „palánta nevelő szerkesztő”-je, a makói muzsák, a kiszombori nyár, első verseskötete: a *Szépség koldusa*, a legszebb makói és kiszombori versei. Színvonalas képzőművészeti alkotások és enteriőrök teszik hangulatossá a kiállítást.

Dr. Tóth Ferenc

Helytörténeti és üzemtörténeti ismeretterjesztés a TIT budapesti szervezetében

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat 1976 októberében megalakította Hely- és Üzemtörténeti Szakcsoportját. Az új munkaközösség rendeltetése a társulat tevékenységi köréhez igazodva, a helytörténeti és az üzemtörténeti ismeretterjesztés, valamint a módszertani problémák kifejtése, megvitatása, a hasznos módszerek terjesztése, a kész tanulmányok bemutatása; a helytörténet különböző területein működő, nem hivatalos történések között tapasztalatcsere és munkamódszerátadási alkalmak teremtése: kerekasztal beszélgetések, vitakörök szervezése; továbbá a helytörténeti és az üzemtörténeti kiadványok, valamint a szocialista országok honismereti mozgalmának megismertetése.

A szakcsoportok létrehozását konkrét társadalmi igény indokolta. A Történelmi Szakosztály másfélszáz történésze, valamint a fővárosi amatőr történészek egyre hátróztottabban kívánták, hogy valamilyen szervezett formában találkozhatnak egymással, kicserélhessék gondolataikat, megbeszélhessék problémáikat. A legerősebb igény a Hazafias Népfrent kerületi bizottságainak irányításával működő honismereti-helytörténeti bizottságok, klubok tagjai részéről jelentkezett, különösen azóta, hogy 1976 elején megszűntették a kerületi helytörténészek havonkénti találkozájának *fővárosi szintű* szervezetét.

A szakcsoport első két esztendeje

Miután a Történelmi Szakosztály elnöksége jóváhagyólag tudomásul vette a megalkulást, a szakcsoport — az amatőr helytörténészekből és a téma iránt érdeklődőkből álló — több mint 60 főnyi tagságával 1977-ben megkezdte tevékenységét. Az első esztendőben hét alkalommal, 1978 első felében — ügyintézési nehézségek miatt — csak két alkalommal volt megrendezhető a szakcsoport összejövetele. A vezetőség megújítása és kibővítése után 1978. szeptemberétől rendszeressé váltak a havonkénti előadástések. 1978 nyarán a szakcsoport vezetőségébe a helytörténetírás ismert személyiségei (*Cseh József, dr. Geszler Ódón, Sági Pál, Steer János és dr. Tömörly Mária*) kerültek, akik gondoskodtak a közösség folyamatos tevékenységéről.

Előadónk sorában fogadhattuk *dr. Jenei Károlyt*, az Országos Levéltár ny. osztályvezetőjét, a Magyar Történelmi Társulat Üzemtörténeti szakosztályának első elnökét, a hazai üzemtörténetírás úttörőjét, valamint *dr. Szekeres Józsefet*, a Fővárosi Levéltár osztályvezetőjét, az Üzemtörténeti Szakosztály titkárát. Mindketten a magyar üzemtörténetírás kezdeteiről, jelenlegi helyzetéről és eredményeiről, valamint a mozgalom fejlesztéséről és terveiről tájékoztattak. A mozgalom iránt zártottevő érdeklődés nyilvánult meg a vállalatok és különböző személyek részéről. Az üzemtörténetírás fontos társadalmi szerepet tölt be a termelési, műszaki, gazdasági és munkásmozgalmi adatok feltárásával és tanulmányokba foglalásával, erősíti a közösségi tudatot és hazafiságra nevel. Munkahelyük történetét olyanok is szívesen elolvassák, akik különben nem érdeklődnek a történelmi témájú könyvek iránt. A Magyar Történelmi Társulat Üzemtörténeti Szakosztályának 129 vállalati és intézményi pártoló tagja van. Felmérésünk szerint az üzemtörténettel tevékenyen foglalkozók száma mintegy 200—250 fő.

Honfi József egyetemi docens, az Oktatási Minisztérium osztályvezető-helyettese, a Történelmi Szakosztály elnöke előadásában vázolta a szovjet üzemtörténetírás kibontakozását, fejlődését, sikereit és hatását a szocialista országok üzemtörténetírására. A helytörténet bekerült az iskolai tanrendbe, megteremtették a kutatás és az oktatás egységét.¹

Módszertani témájú üléseink közül kiemeljük *dr. Sárközy Zoltánnak*, az Országos Levéltár osztályvezető-helyettesének előadását. Arról beszélt, hogyan segítheti a levéltár a helytörténeti ismeretterjesztést, továbbá miként tanítsák meg az anyaggyűjtés és feldolgozás „fortélyaira” az amatőröket, akik azért bűvarkodnak, mert szeretik a szülőföldjük múltját, elhivatottságot éreznek gyáruk, vállalatuk történetének megírására.

A magam részéről az *üzemtörténet módszertani kérdéseivel* foglalkozó felolvasásomat a Pamutkikészítő Gyár alapításának 150. évfordulójára kidolgozott, másfél évszázad az óbudai kékfestők és textilnyomók között című kétkötetes munkámmal szemléltettem. Kifejtettem, hogy az üzemtörténeti monográfia szerzője törekedjék a komplexítésre, mutassa be a termelés, a műszaki fejlődés, a gazdálkodás folyamatait. Írja le a gyárnak és környékének társadalmát. Ahogy az üzem nem lehet meg a munkások nélkül, úgy az üzemtörténet sem. A feldolgozás szorosan kapcsolódik az ország politikai és gazdasági eseményeihez.

Egyik előadóülésünkön *Sági Pál* tájékoztattott a Kulturális Minisztérium irányításával megindított „Tájak — korok — múzeumok” című közművelődési mozgalomról.

A *helytörténeti ismeretterjesztés* témakörében több beszámolót hallgattunk meg. *Steer János* diavetítéses előadásában összegezte a tudnivalókat a budapesti X. kerület helytörténeti munkájáról. *Dr. Dongó Pál* a fővárosi gyógyfürdőzés múltjáról és jelenéről értekezett; *Szabó Sándor* pedig a budapesti utcák és terek neveinek történetéből mutatott be részleteket.

A magunk gyakorlatában az üzemtörténet fogalmát kibővítettük az *intézmények történetével*. Fennállásunk második évét záró ülésünkön két ilyen jellegű előadás is szerepelt. *Dr. Mihályhegyi Géza* szemész főorvos a Mária utcai szemklinikum történetéről, *dr. Vágfalvy Béla* aranydiplomás gimnáziumi történelemtanár pedig a 150 éves budapesti Eötvös József Gimnáziumról beszélt az előadótérmet zsúfolásig megtöltő hallgatóságunknak.

Összejöveteleink napirendjének első eseménye mindig egy előadás, amelyet szakirodalmi- és folyóirat szemle követ. Beszámolunk a Honismereti Akadémia és más, honismerettel foglalkozó konferenciák, nyári egyetemek, tanfolyamok eseményeiről, legutóbb a 300. évforduló alkalmából Hajdúszoboszlón rendezett Thököly-konferenciáról. Tájékoztattunk a TIT budapesti szervezete MSZMP aktív tanácskozájáról.

Az 1979. évi munkaterv

Januárban *dr. Vértesy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője vázolja a könyvtár több évszázados történetét; februárban *Cseh József* vezetőségi tagunk, a Pesterzsébeti Helytörténeti Klub titkára és *Bogyirka Emil*, a Pesterzsébeti Múzeum vezetője tájékoztatnak a XX. kerületi helytörténeti ismeretterjesztésről. Márciusban

¹ Bővebben ld. *Honfi József*: A tájismeret és a helytörténetírás a Szovjetunióban. Honismeret, 1977. 6. sz. 3—5. old.

ünnepi előadónál emlékezünk meg az 1918—1919-es polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság 60. évfordulójáról. Ugyanakkor *Vargha Balázs*, a Budapest folyóirat főszerkesztő-helyettese értékeli a folyóirat és a helytörténeti mozgalom kapcsolatát. Májusban tanulmányi kirándulás keretében megtekintjük a dabasi helytörténeti gyűjteményt, valamint a dabasi és az ócsai református műemléktemplomot. A nyári szünet után a szeptemberi ülés előadójaul *Jelenics József* tanárt kértük fel, aki a XIII. kerületi helytörténeti ismeretterjesztést mutatja be; októberi ülésünkre az egyik szomszédos szocialista ország szaktörténészét várjuk. Novemberben *Szabó Bendegúz* ny. okl. gépészmérnök foglalja majd össze a XIV. kerület helytörténeti mozgalmának eredményeit.

Kibontakozik az előadónál elhangzott előadások teljes szövegű vagy kivonatos kiadásának lehetősége is. A helytörténeti beszámolók, az újonnan felfedezett adatok, a jubileumokra készített tanulmányok ne szálljanak el nyomtalanul, ne maradjanak elrejtve a kutatók iratai között. A füzetek megjelentetését majd a Történelmi Szakosztály patronálja.

Kezdeményezésünk talán példamutatás is

Feladatainkról, lebonyolított és tervezett programjainkról azért irtunk részletekben, hogy más városok hasonló törekvéseinek kibontására felmutassuk a megoldás egyik lehetőségét. Azt, hogy a TIT kezdeményezésére miként létesíthető kapcsolat a Hazafias Népfront honismereti-helytörténeti munkacsoportjával, vagy megfordítva; a városi bizottságok, klubok, körök keressék az összeköttetést a tudományos ismeretterjesztés helyi szervezeteivel.

Tapasztalataink bizonyítják, az eredményes társadalmi munka előfeltétele az *előrelátás* a programok kidolgozásában, a valamint a *rendszeresség* a rendezvények meghirdetésében és megtartásában. Összejöveteleink változatlan időpontja minden hónap harmadik csütörtökjének délutánja. A szakcsoport, valamint a Történelmi Szakosztály tagjai *kellő időben* megkapják a meghívókat. Akik vendégként, egy-egy alkalommal részt vesznek ülésünkön és érdeklődnek működésünk iránt, azokat folyamatosan meghívjuk munkaközösségünkbe.

Az eredményes érdemi munkára és nem a propagandára helyezzük a súlyt. Kétévi működés után, 1978. november 28-án jelentkeztünk először a nyilvánosság előtt a Magyar Történelmi Társulat Üzemtörténeti Szakosztályának, valamint a Hazafias Népfront Honismereti Albizottságának a fővárosi és vidéki üzemtörténészek képviselőinek részvételével rendezett közös ankétján. Az ankét elnökségétől elismerést kaptunk és biztatást is további terveink végrehajtásához.

Dr. Geszler Ödön

A szekszárdpalánki első néprajzi-nemzetiségi tábor

E beszámoló elkészítésével tudatosan vártunk október végéig; a szekszárdpalánki tábor sikerének az volt ugyanis a főpróbája, hogy vajon sikerül-e a résztvevőknek a tábori foglalkozások segítségével önálló néprajzi pályamunkát készíteni és az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra beküldeni? Örömmel nyugtázzhatjuk, hogy kísérletünk nem fulladt kudarcba, a tábor résztvevői közül heten küldtek be dolgozatot az idei országos pályázatra.

Az 1978. július 31-től augusztus 13-ig tartó építőtáborban most először került sor olyan típusú szakfoglalkozás megvalósítására, mely a néprajzi módszerrel gyűjtött (kis csoportok) keretében igyekeztek megkezdni a korábban gyűjtött és magukkal hozott ismereti táborokon, hiszen elsősorban nem terepgyűjtés, hanem az adatok rendszerezése és feldolgozása folyt a közös tábori foglalkozások alkalmával.

Délelőttként a szekszárdi Állami Gazdaságban különböző szőlőmunkákat végeztek a fiatalok, majd délutánonként néprajzi előadásokat hallgattak és szemináriumok (kis csoportok) keretében igyekeztek megkezdni korábban gyűjtött és magukkal hozott anyag feldolgozását. Este, vacsora után népi technikákkal ismerkedtek (gyékényfonás, bábkészítés), népi mesemondókat hallgattak, a nemzetiségek pedig saját dalait és táncaikat mutatták be.

E szakosított építőtábor létrehozása hármassal történt. A szervező szerepét *Asztalos Klára*, az ELTE Unesco Klubjának vezetője vállalta a KISZ KB segítségével és támogatásával. A tábor szakmai-tudományos programját a Néprajzi Múzeumban állítottuk össze. A szakelőadások megvalósításához megnyertük az UNESCO Magyarországi Bizottsága anyagi támogatását. Táborunkba az UNESCO asszociált¹ iskolák diákjait hívtuk meg, azzal a feltétellel, hogy kiküldött néprajzi kérdőívünket még a tábor megkezdése előtt tetszés szerint választott falvakban kitöltik, illetve előzetesen anyagot gyűjtenek, amelyet majd magukkal hoznak, hogy a helyszínen közösen feldolgozhatunk. Az ország különböző vidékeiről hetven diák gyűlt össze, bár sajnos többségük — a nem megfelelő helyi szervezés következtében — a szükséges előzetes felkészülés nélkül érkezett meg. Emiatt a tervezett foglalkozások mellett sok időnket vette el az alapfokú néprajzi ismeretanyag átadása.

Az UNESCO asszociált iskolák nemzetközi megértésre nevelési programjának tágabb keretében a Magyarországon élő nemzetiségek kultúrájának kölcsönös megismerését tűztük ki feladatul. Ennek jegyében tartott színvonalas előadást *Dr. Szilágyi Miklós* (a Tolna megyei Múzeumok igazgatója) a tábornak otthont adó Tolna megye néprajzi arculatának, több nemzetiségű jelenének történeti kialakulásáról. *Dr. Kósa László* (MTA Néprajzi Kutató Csoport) Békés megye nemzetiségeit mutatta be előadásában. *Fatuska János* (Kuny Domokos Múzeum, Tata) ismertette a Pest környéki németek karácsonyi szokásaiban kutatott, az átadás-átvétel, a nemzetiségi hagyományok őrzésével kapcsolatos érdekes eredményeit. *Dr. Erdődy Gábor* (Néprajzi Múzeum) széles körű áttekintést adott a magyarországi nemzetiségi kérdés történeti alakulásáról, ideológiai háttéréről.

A másik tematikus célkitűzésünk az volt, hogy a néprajzi adatgyűjtés módszertani kérdéseit előadások és szakszemináriumok keretében tudósítsuk. E célunknak megfelelően igen hasznosnak bizonyult *K. Csilléry Klára* (Szabadtéri Néprajzi Múzeum) előadása a kérdőíves gyűjtésről és az adatok feldolgozásának szempontjairól, ugyanúgy, mint a személyes beszélgetések, bibliográfiák és kérdőívek összeállítása, közös cédulázás, magnetofonos-gyűjtések közös meghallgatása és megvitatása, szempontok kitézése stb.

Az esti programok segítségével sikerült felkelteni azoknak az érdeklődését is, akik csak véletlenül kerültek ebbe a táborba. Pl. *Vidák István* és *Nagy Mari* ifjú népművészek, gyékény-, vessző-, fa-technikákat tanítottak, *Sebestyén Ádám* bemutató előadása után *Fábiánné, Mária néni* székely mesemondót hallgattuk, miközben ki-ki kedve szerint bábokat faraghatott. A bábokat a szekszárdi kórház óvodájának ajándékoztuk. A néprajzi kirándulás Dunaföldvárra, a német és román diákok nemzetiségi folklór estje, a közös „házi táncház”, a táborút mind olyan színfoltjai voltak táborunknak, melyektől a közösség összekovácsolódását remélhettük. A tábor utolsó napjaiban mindenre kiterjedő kérdőíves felmérést készítettünk abból a célból, hogy a jövőben tervezett hasonló próbálkozásaink legalább ilyen eredményesek lehessenek.

Végül meg kell említeni, hogy mindez nem valósulhatott volna meg az UNESCO Magyarországi Bizottsága, a KISZ KB és a Szekszárdi Állami Gazdaság megértő támogatása nélkül.

Dr. Szacsavay Éva

¹ Az UNESCO kötött pedagógiai programjában — a nemzetközi megértésre való nevelésben — résztvevő iskolák.

Tájkonferencia a Bükk-vidék néprajzáról

Harmadik alkalommal rendezte meg 1978. szeptember 14-én tájkonferenciáját a TIT Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Szervezetének néprajzi szakosztálya és a miskolci Herman Ottó Múzeum. A Zempléni-hegyvidék és a Taktaköz után a téma ezúttal hazánk egyik legszebb, a népi kultúra szempontjából is legérdekesebb vidéke, a Bükk-hegység, s a Bükk vidéki emberek életmódja volt.

A mintegy harminc fős csoport egyik fele Cserépfaluban, másik része Bükkzsércen gyűjtött adatokat a régi településre, hagyományos építkezésre, a temetők sírjeleire és a szövés-fonás ismeretanyagára vonatkozóan. Az anyag a miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi adattárát gazdagítja.

A terepmunka után Mezőkövesden, a Járási Művelődési Központban előadásokkal folytatódott a program. Elsőként dr. Bakó Ferenc, a Heves megyei Mú-

zeumok igazgatója adott vázlatos képet a Bükk-vidék néprajzáról, a táj és az ember kapcsolatáról, a lakosság életmódjáról. A konferencia második előadója dr. Vincze István, az MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos munkatársa volt, aki a Bükk déli lejtőinek szőlő- és borkultúrája kapcsán áttekintette a magyarországi szőlészet és borászat kutatásának történeti-néprajzi eredményeit és feladatait. Ezután dr. Fügedi Márta, a miskolci Herman Ottó Múzeum muzeológusa a Bükkalja népművészetének kapcsolatrendszeréről, táji összefüggéseiről beszélt. A konferenciát Zupkó Béla, a mezőkövesdi középiskolai kollégium igazgatójának előadása zárta, aki egy bútorfestő tevékenységét elemezve vizsgálta a matyó népművészet történetét és továbbélésének lehetőségeit.

Viga Gyula

Bükkzsérci lakóház

Gyűjtőúton a szlovákiai Bodrogközben

Zseliz a színhelye a CSEMADOK évenként megrendezett országos népművészeti fesztiváljának, lehetőségét adva a mély gyökerekből táplálkozó dél-szlovákiai magyar néphagyomány bemutatására, ápolására. Hasznosnak bizonyult az a kezdeményezés, hogy minden alkalommal más-más tájegység hozza el kincseinek legjavát: dalokat, táncokat, szokásokat, eszközöket. Mindezek összegyűjtése komoly munkával jár, mert rendszeres feltárás híján mindezt utólag kell elvégezni.

1979-ben a kelet-szlovákiai Bodrogköz és Kapos környéke jut szóhoz és pódiumhoz Zselizen. A CSEMADOK néprajzi gyűjtőcsoportja már egy évvel korábban bejárta ezt a vidéket, a magyarlakta falvak egy részét, szám szerint harmincötöt. A tárgyi néprajzhoz *Méryné Tóth Margit* és *Jókai Mária*, a népdalokra *Agh Tibor*, a táncokhoz pedig az MTA

munkatársa, *Martin György* vállalkozott szakszerű tanácsadással, hozzáértő irányítással. A mintegy huszoneg fiatal amatőr gyűjtő nem törekedhetett teljesre (ennek szakmai, anyagi, műszaki akadályai is voltak), de munkájuk nyomán szinte térképszerűen felvázolódtott a táj pásztorokultúrájának, ünnepeinek és hétköznapijainak jellemző arculata. Értékes szöttek, feledhetetlen pásztornóták és táncok, megható siratók, tréfás köszöntők gazdagították a gyűjtők tarso lyát Tárkány, Géres, Borsi, Zemplén, Abara, Bés, Szinyér, Battyán, Szírenfalva, Boly, Kis- és Nagykövesd, Lelesz, Imreg és a többi falu lakosságának jóvoltából. Sok helyen szinte az utolsó pillanatban sikerült megörökíteni egy-egy dallamot, mert az idősebbek eleven emlékezetét az utódok már nem biztos, hogy öröklik vagy örökölhetik.

Molnár László

Dömötör Sándor 70 éves

A Honismeret következő számaiban folyamatosan szeretnénk bemutatni a honismereti mozgalom jeles egyéniségeit. Elsőként dr. Szamosújvári Sándor írását közöljük dr. Dömötör Sándorról, aki nemrég ünnepelte 70. születésnapját. Ebből az alkalomból hosszú életet, s jó egészséget kíván a Szerkesztő Bizottság

A szervezett honismereti mozgalom nem választható el *Dömötör Sándor* nevéől. Amikor a 70. évét betöltő Sándor bácsit köszöntjük, azzal tisztelgünk előtte, hogy felidézzük pályáját, munkásságának főbb állomásait.

1908-ban született Budapesten. Apja, *Dömötör Sándor* ekkor fegyvermester volt az I. honvéd huszárezrednél. A gyermek a főváros fényei és árnyai mellett megismerte a falu életét is. Gyermekkorra nagy részét az anyai nagyszülőknél töltötte Dunaszentgyörgyön. Nagy megtiszteltetés és öröm volt számára, amikor 1977-ben Dunaszentgyörgy község tanácsa az alkotmány ünnepén őt kérte fel ünnepi szónoknak. A községben nemcsak számontartják a régen elkerült kutatót, hanem ismerik is azt a tanulmányát, amit 1937-ben írt, s a Falukutató Intézet kiadásában jelent meg *Dunaszentgyörgy népe* címmel. Írásában így emlékezik vissza az itt szerzett gyermekkori élményeire, s a falu közösségére: „Bár nem Szentgyörgyön születtem, mint kisgyermek, sokat voltam anyai nagyszüleimnél, Parragh Sándoréknál. Itt ismertem meg dédszü-

leimet — a patriarchális falusi életet — az örökös munkát, amely betöltötte és összekötötte az itt élő emberek életét. Ebben a (...) közösségben (...) az emberek egymást segítettek, mert egymásra voltak utalva. Ide ritkán naotól el a külvilág, a közlekedési viszonyok nehezkesek voltak: csendesen élte mindenki az elődök által lerakott alapokon a maga külön életét. Ez az idillikusnak látszó csend az első világháborúig tartott. Ekkor minden megváltozott.”

Édesapja 1919-ben a Vörös Hadseregben szolgált, s tisztisége miatt közel egy évig szenvedett a Margit körüti börtönben.

Elemi iskoláit Dömötör Sándor Dunaszentgyörgyön kezdte és Kispessten fejezte be. A kispesti gimnáziumban feltűnt kitűnő íráskészségével és néprajzi érdeklődésével. Már középiskolás korában bejárt a Néprajzi Múzeumba, ahol Madarassy László igazgatóhelyettes nemcsak fogadta, hanem tanácsokkal és szakkönyvekkel is ellátta. Érettségi után a budapesti egyetemen folytatott nyelvészeti, irodalmi és filológiai tanulmányokat és itt szerzett diplomát. Ekkor került szoros kapcsolatba *Horváth János* és *Gombocz János* professzorokkal. A Dunaszentgyörgyi néprajzi gyűjtés c. munkájával ösztöndíjat is nyert. Néprajzi tanulmányait *Solymossy Sándor* professzor ösztönzésére végezte, s 22 éves korában Szegeden nála doktorál etnográfia főtárgyból. Doktori értekezése *A betyárromantika* címmel az *Ethnographia* hasábjain jelent meg. 1931—1932-ben fizetés nélküli gyakornokként dolgozott a Néprajzi Múzeumban, olyan szaktekin-télyekkel együtt, mint *Bátky Zsigmond*, *Györffy István*, *Viski Károly*, *Szendrey Akos*, *Lajtha László*.

1933—34-ben Budapesten hivatalkai állást vállalt a Fővárosi Alkalmazottak Segítőalapjánál. 1935-től a felszabadulásig üdülőtelepi igazgatóhelyettes a főváros balatonkenesei üdülőtelepén. Bár egyetemi hallgató korától a kutatómunkát soha nem hagyta abba, publikációira inkább az ismeretterjesztés területén nyílt alkalma. A magyar népmeséssel sok kötete foglalkozik. Ezek közül is kiemelkedik *A magyar népmese kis tükré* című könyve. Balatonkenese múltjából és jelenéből címmel kiadványsorozatot szerkeszt, amelynek tíz füzete jelent meg. Témáját és kutatását nem korlátozta a lakóhelyére. Többek között cikkeket, tanulmányokat közölt a *Balaton* Szemle, a *Debreceni Szemle*, a *Képzőművészet*, a *Magyarságtudomány*, a *Magyar Élet*, a *Magyar Múza*, a *Magyar Protestánsok Lapja*, a *Veszprémi Újság* és a *Mi Utunk* című folyóiratokban. 1943-ban a Balatonszárszói Konferencián előadást tartott *Hagyományaink élete* címmel.

1949-től 1957-ig a szombathelyi megyei múzeum igazgatója lett, s ezzel olyan feladatot kapott, amely megfelelt tudományos érdeklődésének és felkészültségének. Az igazgatói teendők ellátása mellett nagyszabású munkába kezdett, amelynek célja a megye monográfiája előmunkálatainak elvégzése volt. Az *Őrség* című 170 oldalas néprajzi tájmonográfiája egyike a legnépszerűbbeknek.

1958-tól a Népművelési Intézet néprajzi osztályán működött, majd annak átszervezése után a Honismereti mozgalom területi felelőse lett. A Honismereti mozgalomban régi álmait látta megvalósulni. A múlt értékeit feltáró, átmentő szándék vezérelte tevékenységét. 1950-es évek végén, s az 1960-as évek elején a mozgalom új kereteinek megteremtése, korszerű tartalommal való megtöltése szép, de nem könnyű feladatnak bizonyult. Ő állította össze a honismereti tanfolyamok anyagát, s ő volt az első szakkörvezető tanfolyam irányítója is, amely 1960. július 26—30-ig tartott. Ez a tanfolyam több szempontból jelentős. Ez tekinthető ugyanis az első olyan fórumnak, ahol a Hazafias Népfront Országos Tanácsa és a Népművelési Intézet a Honismereti mozgalom szervezése terén lerakta az alapokat és kezébe vette az egyre szélesedő tevékenység irányítását, a szakkörvezetők képzését, majd továbbképzését. Ettől az időponttól számíthatjuk a szervezett keretek között folyó honismereti tevékenység kezdetét, s ebben a munkában kiemelkedő szerepet kapott dr. Dömötör Sándor.

Szervező és irányító munkája mellett nem maradt el írói, szerkesztői tevékenysége sem. 1958-ban sajtó alá rendezte *Berze Nagy János* mitológiai tanulmányait, amely *Égigérő fa* címmel jelent meg, s amelyet 1961-ben egy második, bővített kiadás követte. Ő volt a szerkesztője a honismereti szakkörvezetők *Honismeret* c. tájékoztató füzetének, a jelenlegi Honismeret folyóirat elődjének.

Köszöntjük dr. Dömötör Sándort, akinek mintegy 900 tudományos és ismeretterjesztő írása jelent meg. A honismereti mozgalom ma is kutató és publikáló egyéniségének tevékenységét a Magyar Néprajzi Társaság is elismerte, s 1978-ban tiszteletbeli tagjává választotta. Kívánjuk Sándor bácsinak, hogy még hosszú alkotó éveket éljen meg, s egyre inkább lássa munkájának eredményét, azt, hogy a honismeret egyre méltóbb helyet foglal el közművelődésünkben.

Dr. Szamosujvári Sándor

A MÁV szentesi motorgarázsa

*Erősítsd karjaink
Engedj erős lélekkel állanunk
Nehéz, de kedves hivatásunk
Veszélyes útjain!*

A fél évszázados jubileumát ünneplő szentesi motorgarázs történetére Csonka János nyugdíjas, Szentes első vasúti motorszereelője így emlékszik vissza:

„Szó sem volt arról, hogy Szentesen építik meg a vasúti motorszínt. A tervekben Orosházát vették számításba. De amikor az ottani kiskertek tulajdonosai tudomást szereztek az építési szándékról, a kisajátítandó területeik árát úgy felverték, hogy nem kerülhetett sor az építésre. Az esetről tudomást szerzett a szomszéd város — Szentes — akkori polgármestere, dr. Négyesi Imre. Gyorsan küldöttséget menesztett a minisztériumba. A küldöttség Szentes város ajánlatát vitte magával, amelyben a város díjmentesen a vasút rendelkezésére bocsátotta az építkezéshez szükséges területet. Hamar megszületett a döntés. Így építették aztán Szentesen a vasúti motorszínt.”

Az alapokat 1927 őszén egy Vas Jenő nevű építésvezető irányításával rakták le, és egy év múlva már állt is az épület. A hatvágányú, vasbetonból készült motorszín akkor egyedülálló volt az országban. A főépület ma is eredeti állapotában szolgálja a vasutat.

Az építéssel egyidőben a háromvágányú állomásra 4 GANZ és egy külföldi, Kiel—Wagon gyártmányú motorkocsit telepítettek, ezeket Jenei József, Widerman Károly, Somlai Árpád, Szerencsi József és Klinga Károly vezették. A motorvezetőket Lacsny Árpád gépészmérnök képezte ki. Kezdetben az öt motorvezetőn kívül Kis György gépészmérnök és Selmeczi István irodakezelő tartozott a személyzethez.

Az 1930-as évek közepén már 30 motorkocsija volt Szentesnek és a benzinmotorok után megjelentek a világhírű GANZ—Jendrassik-féle 100 lóerős, Diesel-motoros vasúti kocsik. A 17 kilométeres utazási sebesség 38 kilométerre növekedett és százezer kilométerre mindössze egy „üzemképtelenség” jutott. A GANZ-gyár rendkívül üzembiztos motorjai felkeltették a világ érdeklődését. Szentes lett a gyár bemutató telepe: argentin, spanyol, brazil, pakisztáni és uruguayi szakértőknek tartottak bemutatókat.

A világhírű Csonka-motor feltalálójának szegedi emléktáblája (Fotó: Nagy J.)

1 A mozdonyvezetők korabeli évkönyvében olvashatjuk az egykori krónikásnak ezt a versét.

Szentes város történetében a motorgarázs mindig maradandó helyet foglal el, mert a város iparának fejletlensége miatt kiemelkedő ipari mag volt.

Az *évtized végén* már 18 vonalon közlekedtek a szentesi motorvonatok és ellátták a Duna—Tisza közének és a Tiszántúl személyforgalmának nagy részét. Ebben az időszakban sajátította el *Nagy Ernő* a GANZ motorszerelőitől a szakmai ismereteket és később művezetőként irányította a motorkocsik javítását. Munkája, oktató tevékenysége és egész személyisége elválaszthatatlan az üzem történetétől. Sajnos, korai halála miatt nem érthette meg ezt a jubileumot.

1944-ben már 34 motorkocsi és 12 mozdony tartozott ide, s ezeket 85 motor- és mozdonyvezető, valamint fűtő kezelte. A műhelyben 17 fő dolgozott, a kisegítő előfűtők és váltókezelők száma 6 fő, az adminisztrációt 8 személy látta el. Így az összes létszám 116 volt.

Ebben az időszakban a főnökség vezetői sorrendben a következők voltak: *Kis György* (1928), *Kis András* (1928), *Kopasz Károly* (1929—1933), *Makkos Nándor* (1933—1935), *Léviusz Ferenc* (1935—1939), *Bodoki Miklós* (1940), *Otrok László* (1940—1953).

A *háború vége felé* megtört a féjlődés. 1944. október 6-án megkezdődött a város bombázása, s a kisebb német alegységek egymás után hagyták el a várost. Még ezen a napon a hadműveleti kormánybiztos elrendelte a város önkéntes kiürítését. Október 8-án a német katonai parancsnokság elrendelte a kiürítést a vasutasok részére is.

Az *összeomlás előtti napokban* a motorgarázs berendezéseit le kellett szerelni és a vontatójárművekkel együtt előbb Kecskemétre, majd Tapolcára kerültek. A szentesi motorvezetők egy részének Tapolca, másik részének pedig Bánhida lett az új szolgálati helye.

Az utolsó menekülő vonat október 8-án 14 óra 30 perckor indult el az állomásról Csongrád felé. Ez a vonat egy 8 tengelyes motorszerelvényből állt, melynek első felében a német parancsnokság, a többi részében pedig a vasutasok kaptak helyet. A 2. Ukrán Front *Managarov* altábornagy vezette egységei még aznap este felszabadították Szenteset.

A város felszabadításakor a vasúti motorgarázs teljesen üres volt. Később a szovjet hadsereg tábori repülőgép-szerelő csarnokává alakították át és berendeztek egy oxigénfejlesztő telepet is.

Az első vonat október 14-én, Orosháza felől érkezett Szentesre és 18 vagon építési faanyagot hozott a szovjet hadsereg számára. A vonatforgalmat 1945 elejéig román mozdonyokkal és személyzettel bonyolították le. Az irányításra egy román mérnököt és három mozdonyfelvigyázót vezényeltek Szentesre. A vasúti közlekedés ebben az időszakban kizárólag a hadiforgalom céljait szolgálta.

A németek október 9-én Csongrádnál felrobbantották a Tisza hídját és a bombázás miatt a Körös-híd is használhatatlan volt. Így a szerelvények csak Szentesig tudtak közlekedni.

A *felszabadulás után* az élet és a munka hamar úrrá lett a kilátástalanságon. Emlékeznünk kell azokra, akik a felszabadulás után elsőként jelentkeztek szolgálatra. A *szentesi vasutasokról* szóló *krónika* többek között feljegyezte *Tekulics József*, *Molnár Sándor*, *Uj Mihály*, *Gajda Kálmán* és *Csutorka József* helytállását. A vasutasokkal Kovalcsuk kapitány és Iván főhadnagy rendelkezett.

A németek által felszaggatott pályaszakaszt a Szentesen maradt vasutasok október 18-ára a hídig helyreállították. Közben a lakosság bevonásával nagy iramban folyt a cölöphíd építésének előkészülete. A munkát hátráltatta az a körülmény, hogy nem volt mozdony. *Kolenyák Ferenc*, *Gajda Kálmán*, *Uj Mihály* és *Csutorka József* Kunszentmárton állomáson „felfedeztek” egy üzemképes, 324-es sorozatszámú mozdonyt. Ezért a mozdonyért aztán gyalog visszamentek. A mozdonyon azonban nem volt annyi szén, ami Szentesig elég lett volna, ezért Kistőkétől már csak a földeken talált csutkaszárral tudták fűteni a mozdonyt. De október 16-án este így is hazaértek.

A vasutasok *Koszov* tábornok tiszaföldvári főhadiszállásán szabad mozgást biztosító igazolványt kaptak, amellyel viszonylag könnyebben el tudták látni szolgálatukat. De csak viszonylag, mert a német stukák még vissza-visszatértek. A támadások alatt a hadi szerelvényeket Szentesről Nagytőke irányába, a nyílt vonalra kellett kivinni.

1944 november végén elkészült a tiszai ideiglenes vasúti híd, ami ismét jelentős próbatétel elé állította a vasutasokat. Egy kisebb szerelvényt is csak ügyel-bajjal, 2—3 mozdonyval lehetett a hídon átjuttatni. A román személyzet nem ismerte ezt a veszélyes pályaszakaszt, ezért a szovjet parancsnokság Szentes és Csongrád között csak a szentesieknek engedélyezte a vonatok továbbítását. Munkájukért számos elismerést kaptak.

1945 első napjaiban áradni kezdett a Tisza, s a zajló jég is veszélyeztette a hidat. Február 20-án a hid eltűnt a víz alatt. Március elején a víz 60—70 centiméter magasan hömpölygött át a sinkorona felett. A szentesi vasutasok életük kockáztatásával viték át a vonatokat. A lélekvesztő szükséghid napjai meg voltak számlálva.

Az utolsó átkelési kísérletre *Kolenyák Ferenc* így emlékezett vissza:

„Csongrádra kellett volna átmennünk egy 22-es sorozatú mozdollyal. *Horváth László* volt a kísérőtársam. A hidnak csak a két vége látszott ki a zajló áradatból. A mozdony, amit a vasutasok csak „pulyká”-nak neveztek, elakadt. Kifeszített piros szalag jelezte a hid helyét. Egy sztalinyec segítségével mentettek ki bennünket a szovjet katonák. Drótkötéllel húzták ki a vonatot.”

A vonatokat hozó román vasutasoktól értesült a szentesi vontatási személyzet, hogy Aradon több sérült motorkocsi van. A szovjet parancsnokkal egyetértésben brigádot szerveztek, amelynek *Gajda Károly* motorvezető, *Szabó András* kocsilakatos és *Bíró Sándor* voltak a tagjai. Ők vállalkoztak arra, hogy hazahozzák Aradról a motor-kocsikat. Viszontagságos körülmények között sikerült négy erősen sérült motorkocsival hazatérniük. Ezeket a kocsikat *Otrok László* mérnök vezetésével *Katona Mihály* és *Veres Antal* motorvezetők a főnökségi dolgozók és a szovjet katonák segítségével megjavították. Üveg hiányában az ablakokat bedesztkázták. Ezekkel indult meg 1945 januárjában Szentesről a személyforgalom.

A politikai kibontakozásnak voltak fény- és árnyoldalai. A vasutasok körében november végén, december elején alakult meg az MKP. Első titkára *Valkai István* volt, aki nyugdíjazásáig a vontatási főnökségen dolgozott. Rendkívül rosszak voltak a munkakörülmények, fizetést egyáltalán nem kaptak és ezért egyre több volt az elégedetlenkedő a vasutasok között. A türelmetlen hangulatot egy *Mayer János* nevű dolgozó szfőtta, aki a budapesti MÁVAG-tól került Szentesre. Befolyására a vasutasok egy része 1945 februárjában elhatározta, hogy beszünteti a munkát és addig nem engedi át a forgalmat Szentesen, amíg nem kapnak fizetést.

A megmozdulás azonban nem sokáig tartott. Egy éppen befutó vonat utasainak a segítségével megfutamították a rendszavarokat. Az esetről *Bebrits Lajos* államtitkár is értesült, s másnap már Szentesen volt. A munkabeszüntetés kezdeményezőjét azonnali hatállyal elbocsátotta, a helytálló vasutasoknak pedig elismerését fejezte ki.

Később még három mozdonyt sikerült szerezni Szentesre és ezek is bekapcsolódtak a forgalomba. A személyszállításra berendezett kocsikat tehervagonokból alakították át padok beépítésével és viharlámpa világítással. Ezeket a kocsikat nevezte a köznyelv bocipulmannak. 1947 decemberében adta ki az Északi Főműhely az első újjáépített 408-as típusú motorkocsit és az Szentesre került. Aztán egymás után érkeztek a felújított kocsik.

A következő tíz év krónikája szűkszavú. Az ötvenes évek nyomasztó súlya itt is érzett. Ebben az időszakban a motorkocsik száma 24-re, a gőzmozdonyoké pedig 12-re növekedett. A korszerűséget akkor a Hargita típusú motorkocsik képviselték. 1953-ban *Ókos Lajos* vette át a főnökség vezetését, s 1957-ig volt ezen a poszton. 1956-ban az ellenforradalmi eseményekkel a fejlődés rövid időre megtorpant, de 1957-ben már ismét új lendületet kapott.

A konszolidáció után 4 darab M 28-as típusú, mechanikus erőátvitelű Diesel-mozdonyt helyeztek Szentesre. Ezek az állomás területén üzemeltek. A következő két évben 8 db ABb öttengelyes motorkocsit kaptak, amelyekkel távolsági vonatokat vontattak Szentes—Budapest és Békéscsaba—Dombóvár között. További korszerűsödést hozott a hidraulikus erőátvitelű Diesel-mozdonyok megjelenése.

1964-ben már 36 különféle típusú mozdony tartozott ide. Szentes további gyors- és személyvonatok továbbítását vette át. 1969-ben 5 darab M 44 típusú mozdony érkezett és átvették a Szentes—Szolnok közötti teherforgalom bonyolítását. Ezzel fokozatosan kiszorult a gőzvonatás. Nem sokkal később le is bontották a fűtőházat, s a helyén vasutas művelődési ház épült.

1970-ben forradalmi változás történt a főnökség életében. 11 komplett, hétrészes MDA szerelvényt kaptak, amelyeket a színükről népszerűen piroska vonatoknak neveznek. A piroskák hamar közkedveltek lettek, mert kulturált utazást tettek lehetővé. Érkeztek Szentesre a mellékvonalak kiszolgálására alkalmas más Diesel-mozdonyok is, de szükségből még ma is közlekednek az 1920-as évek AB típusú motorkocsijai. Ezek 1971-ben élték másodikvirágzásukat, amikor korszerű motorokat kaptak. Az 1976-os év pedig a harmadik virágzást jelentette, amikor az öreg motorkocsikat hidraulikus kapcsolókkal látták el.

A korszerű Diesel-vontatás nagy népgazdasági értéket képvisel. Egy „piroska”-szelvény 21,5 millió forintot ér, az M 44-es mozdony 6 millió forintba került. Az utóbbi három év alatt 322 millió forint értékű új járművet állítottak forgalomba Szentesen.

Közben a makói fűtőházat is Szenteshez csatolták, és ezzel az átszervezéssel 56 vasutas került a szentesi vontatás létszámba. Szentesi mozdonyvezetőkkel közlekedik a makói gyors Budapestre és a szegedi gyors Pécsre.

A fejlődés tárgyi és anyagi változásai mellett nem feledkezhetünk meg az ember-ről, a dolgozókról, akik munkája révén életre kelnek a mozdonyok, és tartalommal töltik meg a fejlődést. Tetteikkel már a munkaverseny hőskorában is élen jártak. A mozgalmi munka kiszélesítéséért élmunkás kitüntetést kapott *Pető Sándor* és *Nagy Ernő*. Tizenkilencen voltak sztahanovisták. A munkaverseny új formájában az 50. évfordulókor 13 szocialista brigád és 143 dolgozó vesz részt. A főnökség kilencszer volt élüzem, vagy Kiváló Főnökség.

A főnökök sorát 1957-től *Portörő István* folytatta. Őt követte *Klivényi József* (1958—1963) és *Harmati István* (1963—1966). 1966-tól *Lóki Béla* a főnök. A jubileumi ünnepségen ott volt *Labádi Sándor*, az MSZMP Szentes városi Bizottságának első titkára is, aki korábban ezen a munkahelyen volt lakatos.

A fejlődéstől nem maradt el a kiegészítő létesítmények sora sem. A legnehezebb fizikai munkától mentesít a hidraulikus motorsüllyesztő, a 60 tonnás csoportemelő, a 15 tonnás bakdaru és az automatikus olajtároló. 1976-ban adták át a 240 személyes szociális létesítményt, amelyhez ebédlő és oktatóterem tartozik. A tanműhelyben 44 fiatal tanulja a vasas szakmákat és a motorszerezést. Villamosították a mozdonyokat, a fordító korongot és új artézi kutat fúrtak. Amikor 50 évvel ezelőtt elkezdődött a szentesi motorgarázs története, mindössze heten dolgoztak itt, s most 336 dolgozója van a főnökségnek.

A MÁV szentesi Vontatási Főnöksége az úttörő szerepét töltötte be a motorkocsis üzemeltetésben. Dinamikus fejlődése azonban új távlatokat nyit meg. Története pedig jelentős helyet foglal el a Szentes város helytörténetében.

Fogas Pál

A Jászkunság első történetírója¹

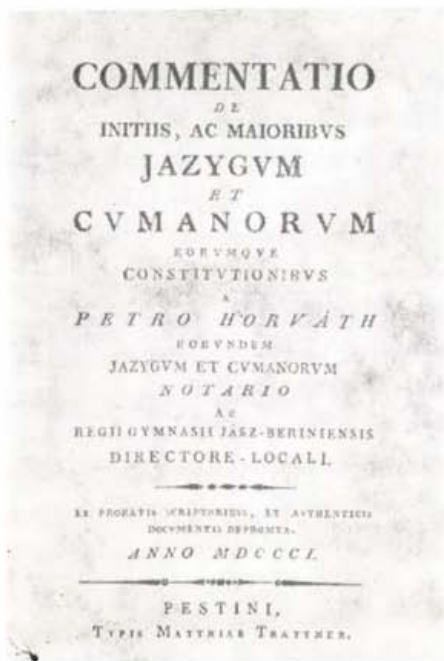
Horváth Péter elődeiről csak annyit tudunk, hogy Egerben éltek és 1720. október 8-án III. Károlytól nemeslevelet kaptak. Innét ered a Köhalmi előnév. *Horváth János* fia, Márton, Jászkóhalmára költözött és *Szűcs Katával* kötött házasságából két fia született: 1742-ben József, majd 1756. február 19-én Péter.

Horváth Péter kítűnő eredménnyel tanult a jászberényi, majd az egri gimnáziumban. 1776-ban a piarista rendbe lépett, de négy és fél év múltán „gyengemejjűségére” hivatkozva elhagyta a rendet, mielőtt ünnepélyesen beavatták volna. 1785-ben — a jogi tanfolyam elvégzése után — a jászkun-kerületek másodjegyzői állására választották, majd 1786-ban *Katskovics Bálint*, a jászberényi gimnázium lemondott igazgatója helyét foglalta el. Nem sokkal később a gimnáziumot egyesíteni akarták a gyöngyösisével, ezért igazolnia kellett a létjogosultságát. A jászberényi gimnázium alapítványainak összege ekkor 10 000 Ft volt, amiből 400 Ft-ot Jákóhalma adott, s ez a hasonló községekhez képest jelentős összeg volt, talán éppen az igazgató származása miatt.

Horváth Péter igazgatósága alatt nagyott fejlődött a gimnázium; 1789/1790-ben ötosztályos nagygimnáziummá, majd 1806/1807-ben hatosztályossá alakult. A város bútorokkal szereltette fel a tantermeket. 1791-ben az igazgató köszönetet mondott a kerületi főkapitánynak „ama római urnáért”, amit az ekevas fordított ki Félégyházán a földből és amely az intézetnek ajándékozott.

Az igazgató fizetése 1792-ben 500 Ft volt, s bármilyen furcsán is hangzik, a hattagú tanári kar illetményét a szolnoki királyi sóhivatal adta. *Horváth Péter* panaszkodik is a főigazgatónak, hogy a sóhivatal a tanári kar évnegyedi fizetéséből „levonásokat tett” hadiségely címén, mégpedig a felség rendelete ellenére — amelynek értelmében a tanítással foglalkozó egyének a hadiségely fizetése alól felmentetnek.

¹ 150 esztendeje halt meg *Horváth Péter*.

Igazgatói munkája mellett Horváth Péter gyűjteni kezdte a jászkunok történetére vonatkozó anyagot. Munkája a korabeli tudományos világ előtt is érdeklődést keltett és megnyíltak előtte a könyvtárak. Olyan kéziratok munkába is sikerült belepillantania, mint *Cornides*nek a Teleki könyvtárban levő, a kunok történetére vonatkozó értekezése és jegyzetei, melyek azóta el is vesztek. 1800-ban rendszerezte anyagát és bemutatta a Jászkun kerületi közgyűlésnek, azzal a szándékkal, hogy kinyomtassa. „Horváth Péter vizenotárius úr in publico megdicsértetett.” A munkát *Makó Lőrinc* nádori táblabíró, *Már András* kiskunkapitány és *Laczka János* főügyész bírálta. Véleményük alapján fél év múlva a közgyűlés elhatározta a kerületek költségén történő kinyomtatását, mégpedig 1000 példányban. Csupán azt nehezményezték, hogy latinul írta és nem magyarul.

A mű 1801-ben Pesten jelent meg a következő címmel: *Commentatio de initiis, ac maioribus Jazygum et Cumanorum eorumque constitutionibus*. A szerző neve is latinul, *Petro Horváth*-ként szerepelt. A munka olyan nagy visszhangot keltett, hogy még az *Allgemeine Litteratur Zeitung*-ban is elismerő kritika jelent meg róla. (1804. 249. szám.) A szerző 1805-ben kerületi főpénztárnok lett, majd 1808-ban nádori alkapitány nyá nevezték ki. Ekkor megvált a gimnázium igazgatói tisztétől, történelmi búvárkodását azonban továbbra is folytatta. 1817-ben megbírálta *Decsi Antal* ügyvédnek a jász kürtőről szóló munkáját, s e kritikáját ugyancsak bemutatta a Jászkun-kerületeknek.

Már idős korában fejezte be latin nyelvű művének átdolgozását, ez 1823-ban jelent meg Pesten: *Értekezés a kunoknak és jászoknak eredetéről, azoknak régi és mostani állapotjukról* címmel. Ez a munka nem teljesen azonos az előző könyvvel: a jász közösségekre vonatkozó leírást elhagyta belőle, viszont kibővítette az *Értekezés a jász-kürtőről*, mely *Leel* kürtjének is hivattatik című fejezettel.

Munkáját ezekkel a szavakkal kezdte: „Éjjel, nappal forgasd kezekben az Atyák emlékezetét, vizsgálj meg nemzetednek eredetét, a történet dolgait, és a jegyző könyveknek emlékezeit, mert rút dolog a maga hazájában tudatlan jövevénynek lenni.” A könyv végén a jász-kun alkapitányok sorában ennyit ír magáról: „1807-ben (választatott meg) Horváth Péter hasonlóan megyebéli született Jákóhalmán, aki ezen munkát a Nemzet kedvéért írta, és közre bocsátotta.”

Horváth Péter Jászberényben halt meg 1829. február 24-én, 74 éves korában. Hamvait a nagytemplom kriptájában helyezték el feleségével, az egy évvel később elhunyt *Gyulay Borbálával* együtt. 1933 június 26-án, amikor *Prückler (Porteleki) József* megvizsgálta a kriptát, a hamvakat már nem találta ott.

Horváth Péter munkáit évtizedeken át szinte egyedülként forgatták a kutatók, *Fodor Ferenc* A jászág életrajza című művének összeállításakor még századunk derekán is fontos forrásként kezelte. *Komáromy József*, a nemrég elhunyt miskolci múzeumigazgató szerint *Gyárfás István*on kívül Horváth adta a legtöbbet a Jászágnak. Ennek ellenére neve még az Életrajzi Lexikonban sem található meg.

Fodor István

FORRÁSOK: 1. A jászberényi ker. kath. Főgymnasium évi értesítője az 1879/80-dik tanévről. — 2. *Szinnyei József:* Magyar írók élete és munkái. IV. kötet. Bp., 1896. — 3. *Dr. Soós Adorján:* Magyar nemesek a Jászkunság területén. Pápa, 1935. — 4. *Dr. Fodor Ferenc:* A Jászág életrajza. Bp., 1942. — 5. *Prückler József* cikke. Jász Hírlap, 1937. július 17. — 6. *Komáromy József* cikke. Jász Hírlap, 1943. január 9. — 7. Jászjákóhalmi plébániai levéltár. — 8. Jászberényi r. k. plébániai levéltár.

Oravetz István

„Oravetz Istvánra mindig úgy emlékszem, mint olyan emberre, aki áldozattal szolgált a nép ügyét, nem törődve semmiféle veszéllyel, személyes biztonságával, egyetlen cél lebegett előtte, úgy is mint könyvkiadó, mint könyvterjesztő, mint az Új Harcos című lap szerkesztője, hogy a munkásokat felvilágosítsa a faszizmus veszélyéről és arról, hogy a faszizmus elleni harcnak együtt kell haladnia a munkásosztály felszabadulásáért folytatott harccal.” — *Zala Imrénének*, Oravetz harcostársának a salgótarjáni Madách Imre Gimnázium és Szakközépiskola honismereti szakköréhez írt leveléből idéztünk.

Az 1965-ben alakult szakkör 1969-ben vette fel *Oravetz István* nevét. Az elsősorban irodalmi hagyományok gyűjtésével foglalkozó szakkör tagjai széleskörű kutatómunka után döntöttek Oravetz István nevének felvétele mellett.

Születésének 80. és halálának 30. évfordulóján — emléktábla helyett — életére, munkásságára szeretnénk felhívni a Honismeret olvasóinak figyelmét.

Oravetz István 1898. szeptember 12-én született Balassagyarmaton. Édesanyja egyedül nevelte; majd Salgótarjánba került nagyanyjához, s itt élt 1913-ig. Ekkor Budapestre ment, ahol bádogos tanonc lett. Belépett a szociáldemokrata ifjúsági mozgalomba. 1916-ban besorozták katonának. Kétévi frontszolgálat után megszökött a katonaságtól, beállt a Tanácsköztársaság hadseregébe, s mint kultúrmegebizott ment ki a szolnoki arcvonalra. A tiszai front összeomlása után román fogságba került, ahonnan 1920 januárjában szabadult hamis igazolvánnyal. Belépett a Vas- és Fémmunkás Szövetségbe, s műhely-, majd üzemi bizalmiként képviselte munkástársainak érdekeit. 1923-tól lett tagja a Szociáldemokrata Pártnak. 1925-ben közel került az MSZMP vezető köreihez „és mint a párt illegális és legális sajtójának fáradhatatlan terjesztője tett nagy szolgálatot a mozgalomnak.” Ekkor a Vasas című ellenzéki lap munkatársa és terjesztője, de terjesztette az Új Március és a 100% című lapokat is.

1932-ben betiltották a Társadalmi Szemlét, de a baloldal mégsem maradt sajtó nélkül. 1933 januártól a párt megbízásából — konspirációs okokból — „Oravetz István főszerkesztő” megjelöléssel és kiadásában — *Antal János* és *Vértes György* szerkesztésével — elindult az Új Harcos — Szocialista Munkásszemle, a munkásegységfrontot követelő ellenzéki folyóirat, amely a haladó gondolkodású proletártömegek tájékoztatását kívánta szolgálni. A folyóiratot azonban — forradalmi hangja és tartalma miatt — a 4. szám megjelenése után elkobozta a politikai rendőrség. Oravetz és a lap több munkatársát elfogták, de mert nem sikerült rájuk bizonyítani a KMP-vel való kapcsolatot, néhány hónapi vizsgálati fogság után szabadon bocsátották őket.

Kiszabadulása után könyvkiadói engedélyt váltott és barátai segítségével — saját zsebből és a nyomda hitelezésével — a KMP által hozzá juttatott kéziratokból egymás után jelentette meg a „Phönix Kiadó” kiadványait. Itt jelent meg az első legálisan terjesztett szovjet mű, *Litvinov: A világbékéért* című munkája. Legális kiadványuk a Klasszikus Írások című sorozat volt, amelynek 12 kötete jelent meg a felszabadulásig.

1934-ben, egyik lebukása után, rendőri felügyelet alá helyezték. „Mikor nevem és cégem nagyon fekete lett, álnevek alatt jelentettem meg könyveket” — olvashatjuk önéletrajzában. 1936-ban az Új Magyar Könyvtár címen indított sorozatnak mindössze egy kötetét tudta megjelentetni, mégpedig *Veres Péter Az Alföld parasztsága* című munkáját.

Több kiadványa jelent meg a kiadó megnevezése nélkül. „A baloldali könyvkiadás fontos vállalkozásának tekinthetjük Gorkij: Rendkívüli esemény című elbeszéléskötetének megjelenését. A könyv 1937-ben látott napvilágot egy vidéki nyomdában, a tóvárosi Szentestestvéreknél, Kőrösi Gyula fordításában. Fel nem tüntetett kiadója Oravetz István volt” — olvashatjuk Oravetz Istvánné közlése nyomán *Szentest Lajos: Az Új Harcos megjelenéséről és a Phönix Könyvkiadóról* című írásában.¹

1937-ben indította be *Lázár Vilmos* szerkesztésével a Világkép Könyvtár, valamint *Nagyfalusi Jenő* szerkesztésével a Kronos Könyvek sorozatot. Mindegyikből 10—10 füzet, illetve kötet jelent meg.

Az Így élnek a nők a Harmadik Birodalomban című kiadványa miatt a Gestapo halálra kereste, ezért el kellett hagynia Budapestet. Illegálisan, súlyos betegen érte meg a felszabadulást. 1949. október 17-én Budapesten bekövetkezett haláláig a Klasszikus Írások néhány darabját készítette elő új kiadásra, és az Országos Könyvhivatal munkatársaként dolgozott.

Leblancné Kelemen Mária

Negyven esztendő a hazai vajúroktatás

Az emberi munkavállalások közül a bányászat esik legtávolabb a természetes életkörülményektől. A vadászat, a halászat és a földművelés során az ember közvetlen kapcsolatban van a természettel. A szervezett gyártási folyamatok résztvevői is többségükben természetes körülmények között dolgozhatnak. A bányászat azonban a mélységben, a maga lelőhelyén található kőzetek és ásványok felaprózásával és külszínre szállításával foglalkozik. A mesterséges szellőztetés és világítás mellett végzett munka különböző veszélyek között folyik.

A természetestől elütő munkafeltételeknek tulajdonítható az is, hogy a bányamunkától mindig tartózkodtak az emberek és azok, akik hivatásból vagy kényszerítő körülmények miatt vállalták a bányász munkát, nem számíthattak különösebb megbecsülésre. A különböző bányászati kiváltságok megszüntetése után a magyar bányászat előbb idegen származású, majd fokozatosan megmagyarosodó munkássága a technikai fejlesztés mellett elsősorban növekvő létszámával igyekezett termelési feladatait teljesíteni. A kialakuló bányászati munkamegosztásban már korán megjelent a „hauer”, majd „vájnok”, „vájár” elnevezés a szakmát jól ismerő munkásra vonatkozott. A *vájár* cím kiemelkedést, magasabb bért jelentett és hosszú szolgálati idő után a bányatulajdonos megítélése alapján kaphatták meg azok, akiket szakmailag-politikailag egyaránt megfelelőnek tartottak.

A bányatörvényeknek a „bányák szakszerű műveltetésére” utaló rendelkezései igényes szakmai irányítást és kivitelezést követeltek meg. A munkavégzők képezését nem írták elő, hanem a tapasztalatok alapján megtanultakhoz, a gyakorlatban szerzett tudáshoz és a bányavidéken kialakult szokások ismeretéhez kötötték. Mivel iskola-rendszerű kiképzés a bányász foglalkozásban nem volt, a *segédvájári* címet 600 csapaton töltött műszak alatt érthették el az alkalmasak. *Vájári* kinevezést pedig csak újabb 600 műszak letöltése és a kinevezés előtti beszélgetés jellegű vizsga után kaphattak, a csapatvezető idős vájár javaslatára. 10—12 évig is eltartott, amíg valakiből vájár lett. A szakma gyakran családi hagyomány volt és az öröklött szokások, a gyakorlat így került át évtizedeken keresztül a bányamunkába, növelve annak szakszerűségét, de ugyanakkor konzerválva is a hagyományos módszereket.

Annak ellenére, hogy az 1884. évi XVII. ipartörvény elrendelte a tanoncoktatás megszervezését, a törvény 183. §-ának c) pontja szerint a bányászat nem esett az ipari törvények és rendeletek hatálya alá. Így a bányászatban nem szerveződött munkás-

¹ Megjelent a Könyv 1963. júliusi számában.

A pápai Jókai Művelődési Központ honismereti szakköre

Szakkörünk 15 éve alakult *dr. Tunligi Gyula* tanár vezetésével. Elsősorban néprajzzal és nyelvjáraskutatással foglalkoztunk. A szakkör tagjai iskolánk — Türr István Gimnázium és Óvónői Szakközépiskola — tanulói közül kerülnek ki. Érdekes, hogy osztályunk matematika és fizika tagozatos, mégis mi, a tagozatos osztály tanulói vagyunk a szakkörben többségben. Természetesen rajtunk kívül szívesen látogatják a szakköri foglalkozásokat az óvónőjelöltek is.

Amióta a szakkör tagjának mondhatom magam, sok élményben volt részem. Felejthetetlen napokat töltöttem a karcagi, illetve a salgótarjáni országos ifjúsági honismereti táborban. Szaktanárunk vezetésével hozzáfogtunk a pápai járás földrajzi neveinek összegyűjtéséhez, kiegészítéséhez, rendszerezéséhez. A tanévben vasárnaponként jártunk gyűjteni a falvakra, s akadtak olyanok is, akik szülőfalujukról készítettek hasonló témájú dolgozatot. A kitartó munkának szép eredménye lett: az Országos Diáknapok pályázatán arany, ezüst és bronz okleveleket szereztünk.

A jó és pontos gyűjtéshez nagy segítséget nyújtott egy felejthetetlen nyári táborozás Döbröntén, a közeli kis bakonyaljai faluban. Turistaházban laktunk, s onnan indulunk naponta gyűjtőkörútra. A tábor véget ért, de a gyűjtéseket még nem fejeztük be, hanem a következő évben folytattuk. Térképeket készítettünk, javítottuk, kiegészítettük a már meglévő adatokat. A gyűjtött anyagot — tanárunk vezetésével — iskolánk régi, már egyetemet végzett diákjai ellenőrzik.

Még időben sikerült összegyűjtenünk a hamarosan teljes lebontásra kerülő Iharkút földrajzi neveit. Három társunk fáradságot nem ismerve dolgozott ezen a munkán, mert az elhagyott, csaknem teljesen kiürített falucskát a munkagépek hamarosan eltörlik a föld színéről. Új bauxitbányát nyitottak a falu helyén, s csak az emléke maradt meg az utókornak, de gyűjtésünk megőrzi a falu földrajzi neveit, népének nyelvét és hagyományait.

Nemrég ismét elindultunk, hogy megismerjük a bakonyaljai falusi házak építésmódját, belső elrendezését, a gazdasági udvar részeit, az ólakat, az istállókat. Döbröntén találtunk egy házat, ahol még teljes épségben, eredeti módon berendezve megmaradt a füstökonyha, a tisztaszoba és a gazdasági épületek többsége. Fényképeztünk és néhány ház alaprajzát térképen is rögzítettük.

A szakkör sok segítséget, támogatást kap a pápai Jókai Művelődési Központtól, amely négy év óta működött. Ott tartjuk a foglalkozásainkat, s minden évben részt veszünk egy közös kiránduláson is. Két éve Kapuvárt, Fertődöt, Sopront, a múlt évben pedig Győrt, Pannonhalmát, Zircet látogattuk meg. Szeptemberben kiállítást rendeztünk az összegyűjtött tárgyi emlékekből, iratokból, a művelődési központ 25 éves történetéről.

Örömmel hallottuk, hogy 1978-ban már megyénkben is lesz honismereti tábor. Eddigi munkánk alapján *Szakál Jenő* osztálytársamat és engem hívtak meg a KISZ KB 1978. évi. Miskolcon rendezett, tíznapos honismereti táborába. Ugyancsak sokat várunk az 1978. évi, Egerben sorra kerülő III. Országos Honismereti Diákkonferenciától. (A kézirat még a konferencia előtt készült.)

Mi, akik hamarosan elhagyjuk az iskolát és a szakkört is, igyekszünk meggyőzni fiatalabb társainkat, hogy folytassák azt, amit elődeink elkezdtek. Ezek az évek nekem és a szakkör más tagjainak is nagy élményt nyújtanak. Munkánk révén jobban kötődünk szülőföldünkhöz, s biztos vagyok abban, hogy ez a kötődés egy életen át elkísér bennünket.

Balázs Irén

Baranya Árpád-kori templomai

A keresztény szentélyek építése I. István uralkodása alatt indult meg. Hazánkban a római kor után ekkor jelennek meg a pannon dombok között a stabil, hosszú ideig fennálló szakrális építmények. Ismeretes, hogy István törvénnyel szabályozta a templomépítést, azt kötelezővé tette, megjelölve helyét, körülbelüli nagyságát, fölépítését. A XI. század első évtizedeitől, vagyis István uralkodásától még tovább folytatódott ez az építő láz, amely addig, sosem látott emlékekkel gazdagította a folyamok között elhelyezkedő ország tájait.

Sokáig az a felfogás, vélemény élt a köztudatban — s még ma is számottevő —, hogy nem túl nagy számú templom épült ebben az időben, s ami állott is, a török és a kuruc háborúk forgatagában jórészt elpusztult, avagy a felismerhetetlenségig átférfőmódott. Ha azonban — csupán baranyai viszonylatban — végignézzük a máig fennálló emlékeket, módosítanunk kell ezt a véleményt, hiszen itt, a Botond törzs egykori szállásterületein, mintegy 12 Árpád-kori templom áll ma is. S rajtuk kívül is többről gyanítható, hogy ebben a korban alapították. Tehát vagy jóval többnek kellett épülnie azokban a századokban, mint amennyit eddig feltételeztünk vagy a későbbi sorsuk nem volt olyan mostoha, hiszen ezen a viszonylag szűk földrajzi területen is ennyi templomot építettek, illetve ilyen sok fennmaradt.

A megyeszékhely területén — természetesen legnagyobb kiterjedését tekintve — 4 Árpád-kori templomot találunk. Egyik a város központjában álló székesegyház része (az altemplom), a többi pedig mintegy 2—4 km távolságban áll ettől a képzeletbeli középponttól. Nevezetesen a Míndszentek vagy Míndenszentek temploma a Havi-hegy lábánál, a málomi templom a mai Lvov-Kertvárostól 2 km-nyire, továbbá a város nyugati, Szigetvár felé eső negyedében, pontosabban a hozzá csatolt faluban áll a patacsi temetőkápolna.

Ezzel azonban nem merült ki a készlet, hiszen Pécs környékén, a Mecsek-hegység déli nyúlványai között, a mélyebb völgyekben még többet láthatunk. Elhelyezkedésük érdekessége, hogy a Mecsek tőszomszédságában magasodnak, az erdők peremén, nyugat—keleti irányban. A legtávolabbi Pécestől észak—nyugati irányban Hetvehelyen fekszi, a székhelytől mintegy harminc km távolságra. A másik szélső pont pedig a mecseknádasdi templom, Pécestől észak—kelet felé 25—28 km-re. A többi jóval közelebb van, több helyütt egymás közvetlen szomszédságában sorakoznak.

Előjáróban elmondandó róluk, hogy nem rendelkeznek sajátos stílusjegyekkel, ami alapján baranyai jellegzetességükről lehetne beszélni. Vannak — a későbbiekben látni fogjuk — érdekes, sőt egyedülálló megoldások, de egyedi, csak erre a területre jellemző ismérvről nem adhatunk számot.

Mindenekelőtt lássuk őket ábécé sorrendben: Bakonya, Cserkút, Hetvehely, Kővágótőstös, Mánfa, Mecseknádasd, Míndenszentek (Pécs), Málom (Pécs — altemplom), Pécsvárad (altemplom, temetőkápolna), Patacs.

Belső elrendezésük és berendezésük ma már alapvetően barokk hatású, hiszen ebben a korszakban minden templomot felújítottak. Amelyeket már restaurálták, ott a kora középkori jelleget állították vissza. Történetükben párhuzamos jellemzők figyelhetők meg. Az építés a kora középkorra, vagyis az Árpád-korra tehető, de ebben is változatosak, hiszen más-más időszakokban emelték őket. Általában egy-egy jobbágyfalu, városjellegű település (Pécs, Pécsvárad) negyedének, városrészének lakói használták, építették a helyben megtalálható építőanyagok felhasználásával. A tatárjárás alatt szinte valamennyi leégett. A későbbi korszakokban nemegyszer tűzvész pusztított, átépítették, illetve a növekvő népesség befogadására kibővítették. Ennek különö-

sen látványos jelei a málomi templomnál figyelhetők meg. Az átépítések, korrigálások ellenére megőrizték Árpád-kori jellegüket. A török uralom alatt nagyobb részük keresztény kézen maradt, a muzulmán dervis csak ideiglenesen költözött falaik közé. A reformáció évtizedeiben heves harcok színterei voltak. A pécsi Mindszentek templomában két híres hitvitázó — az unitárius *Választói György* és a református vallást követő *Skaricza Máté* — mérte össze tudását, felkészültségét, vitakészségét.

Ebben az időben a katolikusokat teljesen kiűzték innen. De már korábban is sokan szenvedtek az arianusok zsarolásai miatt. Erről levélben is panaszkodtak a pápának, mondván, hogy nagyobb ellenségük az unitárius, mint a török. Kesőbb a helyzet bizonyos fokig rendeződött, s a deszkafallal elválasztott templombelsőt mindkét felekezet használhatta. A mecseknádasdi templom a református magyaroknak és a törökökkel betelepült szerbeknek egyaránt szolgált.

Az Árpád-kori templomokkal rendelkező települések lakossága a középkorban magyar volt. A török uralom esztendeiben Nádasdon szerbek, Pécssett pedig dalmátok s más délszláv néptörzsek jelentek meg. A török kiűzése után, *Mária Terézia* uralkodása alatt több falu lakossága részben vagy teljesen német lett. Némely falvak máig megtartották etnikumukat. Az ellenreformáció azután vagy elkergette vagy teljes egészében a katolikus egyház hatalma alá vitte vissza az itt élőket, a betelepülő németiség pedig szinte kivétel nélkül a római egyházhoz tartozott.

Baranya kora középkori templomai közül talán a cserkúti a legismertebb. A település Pécs közelében fekszik, az egykori pécsi—szigetvári hadi úttól légvonalban 2 km-re, egy erdőborította hegyhát mögött. A tömör falak, a szűk ablaknyílások alapján szabványszerűen ilyennek képzeljük el a románkori templomokat. De itt nem a külső, nem az épület, hanem a díszítések híresek! Északi falán sorakoznak a bizánci táblaképek nevezett alkotások, amelyek dús színeikkel meglepően szépek, eredetiek. A háttérük acélkék, s ezen piros, barna és más színárnyalatú ábrázolások sorakoznak. A legfelső tábla a 12 apostolt örökíti meg, figyelemre méltó a dús ruharedőzet, az arcok elmélyült, múgondról tanuskodó ábrázolása. A középkori művészet hagyományainak megfelelően különösen a szemek szépek és kifejezőek. Kivétel nélkül mindegyik alak önálló, egyéni jellem. A további falfelületen Krisztus, Mihály arkangyal, a Trónoló Madonna, az Utolsó Ítélet, valamint Szent György lovag látható. A diadalív képei a maguk nemében egyedülálló remekművek, templomban szokatlan módon a helyi középkori élet jeleneteit örökítették meg. Többek között a hordókészítést, a szőlőszajtolást, a búzakalászgtyűjtést és a számaon lovagló alakot. Egyes szakértők véleménye szerint a helyi életképek biznysága alapján hazai mesterek munkái ezek. Mások — az ott olvasható 1330-as évszám után — a *Károly Róbert* uralkodása alatt hozzánk került olasz mesterek alkotásait vélik Cserkúton felfedezni. A kérdés egyelőre eldöntetlen.

Ennél a vitánál azonban sokkalta érdekesebb az a módszer, amellyel a falakra felhordták a festőanyagot. A falak ma is hullámos felületűek, mert szabálytalan alakú vörös homokköveket róttak egymásra, erre rakták föl a vakolatot és a még nedves, képlékeny állapotban levő masszára hordták föl a színeket. Ezzel a fal, a vakolat s a freskó színezőanyagjai együttesen szilárdultak meg, kölcsönösen erősítették egymást.

A templom más részein, főleg a szentélynél hasonlóan értékes freskótörödékek kerültek elő, de ezeket a tűzvész utáni átépítés során — sajnos — megsemmisítették.

A Pécs közigazgatási területéhez tartozó Málom falu templomának sajátossága, hogy három stílus jól elkülöníthető jegyeit hordozza magán. Az eredeti templom — a szentély és a hajó első fele — román stílusban épült. A hajó másik fele kifejezetten gótikus alkotás. A remekbe készült ajtókeret, az ablakkeretek, a falazás szép emlékei a stílusáramlatnak. A XVIII. században a növekvő népesség befogadásához a templomot kétszeresére növelték, s némely részletei máig megőrizték a korabeli stíluslemeleket. Tornya a XVIII. században épült, a falusi barokk emléke. Felső részén dús árnyalású párkányzat fut körbe, felépítése arányos, feltűnő, de nem hivalkodó. A berendezés, a belső XVIII. és XIX. századi, azaz barokk együttes. A jelenlegi feltárások során e későbbi réteget lehántják, s a kora középkori formát állítják vissza. Eddig csupán freskótörödékek és egyéb reménykeltő részletek kerültek elő.

A Pécssett álló Mindszentek templomának érdekessége, hogy a város egyik legrégibbi épülete, s a török uralom alatt ezt az egy templomot használhatták a keresztények. A középkorban a városfalakon kívül helyezkedett el, ennek ellenére fennmaradt. Homlokzata háromszög alakú, ez a barokk átépítés során alakult ki, a templom belsejében meglepően szép megmunkálású, meredek ívelésű gótikus kőbordázat látható. Ezek a gerendák, kőbordák a szentély egészének és a hajó egy részének mennyezetét sűrűn behálózzák. A hajóban nyolc kripta nyílik, a gazdag nemes családok közül

többen nemzedékeken át ide temetkeztek. A templom körüli kertek helyén szintén sírok feküdtek, sajnos ezeket évtizedekkel ezelőtt teljesen elpusztították, csupán néhány sajátos faragású sírkövet sikerült megmenteni.

A megyeszékhelytől legtávolabb fekvő hetvehelyi templom legszebb emlékei a freskók voltak, amelyeket azonban egy budapesti múzeumba szállítottak. Most a különös alakú szentély épülete és a feltűnően kellemes, mély tónusú akusztika teremt számára patinát.

A pécsváradi emlékek közül az egykori monostor altemploma emelkedik ki. Ezt az építményt *Koppány* lázadásával egyidőben emelték. Nemcsak egyházi és katonai, hanem politikai, diplomáciai központként is működött a középkori magyar állam életében. A budai hadi út ide 1 km-re vezetett, s az Itáliába, a pápai udvarba haladó követségek útja is itt haladt el. Az épület a román stílus ismert jegyeit hordozza. Falai nyerssek, tömörek, rusztikusak, mint az egész akkori élet. Az alig faragott sziklakövekből összerótt falakon nem volt, s ma sincs semmiféle díszítés.

Berendezési tárgyaik többsége barokk készítmény, s a XVIII. és XIX. században gazdagodtak velük. Nagyobb részük a falusi barokk alkotása, de a bakonyai templomban több olyan tiroli faszobor áll, ami országos viszonylatban is ritkaságszámba megy. Eredeti felszerelési tárgyai a román stílus, kőből faragott keresztelő kút Bakonyán és a pécsi Mindszentek templomának vörös homokkőből készült szenteltvíztartója.

A középkori templomoknak mindig kiegészítő részei voltak a cintermek. A pécsi altemplom, a hetvehelyi és a mánfai templom kivételével ma is valamennyit sírok veszik körül, vagy ott nemrégiben még temetők voltak. Ezekben a sírkertekben ritka kivételtől eltekintve nem folyt módszeres ásatás, feltárás és kutatás, pedig minden bizonnyal nem várt eredményekkel járna. Az országosan ismert síremlékek, kereszttek mellett más ugyan nem látható, csupán a mecseknádasdi temetőben állnak — magyar és német felirattal — sajátos alakú, 150—200 éves vagy még annál is régebbi sírkeresztek.

A kézzelfogható, tehát tárgyi emlékek mellett valamennyi építmény a szájhagyomány, a legendák, mondák központi témája lett. Mindegyikről mesélnek valami érdekes, régényes históriát, amelyekben a szokásos népmesei elemek — aranyhintó, alagút, aranybika — körül bonyolódik a cselekmény.

Zóka László

A penyigei Honismereti és Természetbarát Szakkör tagjai szeretnének levelező vagy személyes kapcsolatot kialakítani más vidékek hasonló jellegű szakköreivel. Ők elsősorban a szatmári tájjal s az ott élő nép gazdag hagyományával foglalkoznak, tagjaik általános és középiskolás tanulók. Szakkörük nem régen alakult, s a település tárgyi és szellemi értékeinek gyűjtésével egyaránt foglalkoznak. A más szakkörökkel való kapcsolat kialakításától azt várják, hogy ily módon növekszik tájékozottságuk és kölcsönösen hasznos tapasztalatszerékre kerül majd sor. A penyigei szakkör vezetője *Kormány Margit*.

HELYREIGAZÍTÁS. A Honismeret 1978. 4. számának 42. oldalán a 2. bekezdésben Nagy Győző neve helyesen *Papp Győző*, s a következő apróbetűs bekezdés 8. és 9. sorában nem *Piliny-ről*, hanem *Iliny* nevű faluról van szó.

Az 1978. 2. szám 63. oldalán a 6. sorban Leskó Jánosné neve után *Hernádkak* helyett tévedésből Szirmabesenyő került. Ugyanitt a felsorolásból kimaradt *Hagyományos Sándor* (Mezőtúr) neve.

Az 1978. 5—6. számban a MUNKATÁRSAINK között rosszul írtuk *dr. Szilágyi Miklós* címét, hiszen ő a szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum igazgatója.

A hibákért elnézést kér a szerkesztő.

A felcsíki székelő ház XVIII—XIX. századi bútora

Keleten a csíki havasok, nyugaton a Hargita csúcsai határolják a Csíki medencét. Északon Marosfőnél, délen Tusnádnál találkozik a két hegyvonulat olyasféle területet szegélyezve, mint egy túlméretezett, valóságosan elnyújtott ógörög stadion. Csakhogy sem harsgó olimpiásznak, sem ünnepezt olimpiának nemes vetélkedőjének nem tapsolhatott itt senki és soha. A tél csontkemény volt, a nyár esős és hideg, s a történelem — ha lehet — még ennél is zordonabb. Szeretve szeretett lehetett a föld, hogy székelő-magyar lakói a teljes és végleges elvándorlás helyett inkább a küzdést választották, az élet-halál harcot törökkel, tatárral, pusztító járvánnyal, gyakori éhséggel, mindenféle ellenséggel szemben.

A medence északi részét Felcsíkként szokás emlegetni. Hat falu sorjázik az itt még vékonyka Olt vizét követve: Szentdomokos, Szenttamás, Jenőfalva, Karcfalva, Dánfalva és Madaras. Kilométereken át szinte hézagmentesen követik egymást a házak. A Várbükk, az Örvendő, az Illanc, a Kóka vagy a Gyurkosvész nevű határrészek felől nézve mintha egyetlen, hosszan elterülő település tárulna elénk. A száz-kétszáz év előtti felcsíki falufüzér távlati képe leginkább abban különbözhetett a maiótól, hogy a cserepes helyett a szalma-, s később a zindelytető volt az általános.

Persze, lényegesebb különbségekre leülünk, ha közelebbről is szemügyre vesszük a hajdani lakóházakat. Karcfalván például a múlt század közepén 127 házat említ az egyházi nyilvántartás, negyvennek azonban csak egy szobája volt. Jenőfalván még látható az az egyszobás-ereszes-kamrás ház, amelynek készítője ezt véste a mennyezeti gerendába: „1748-ban épitem ez házat tavaszi udoben.” 230 esztendeje tehát, még a véres emlékü madéfalvi veszedelem előtt.

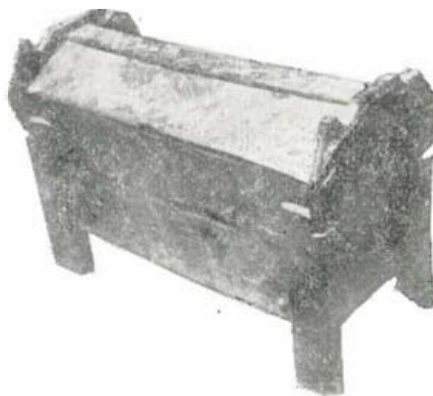
Hasonló házak sorakoztak a XVIII—XIX. században Csikmadarastól fel egészen Szentdomokosig. Fenyőgerendából rakott, a tapasztást megtartó *bolhaszegekkel* kivert falát sárral vonták be és megmeszelték. Ez utóbbi műveletet évente kétszer is megismételték.

Az egy lakószobás házak mellett a kétszobás-ereszes-kamrás változat volt a leggyakoribb. A második szoba amolyan reprezentatív célt szolgált, nagyon ritkán használták. A neve „tisztaház” vagy

„másikház” volt, itt kaptak helyet a féltettebb bútorok, az ünnepi ruhák, a díszesebb kézimunkák, s végül a zöldmázas cserépből rakott füstfogó, a *kandaló* is.

A nyitott tűzhely, a *góc* az ajtó felőli falnak építve, a középtájon helyezkedett el. Kezdetben természetesen a vesszőből iont, tapasztott füstfogót használták, az 1800-as évektől aztán itt is hódítani kezdett a csempékandalló. A szentdomokosi gyűjtemény legrégebbi évszámos csempéje 1780-ból való, csillámos felületű és reneszansz minta díszíti. A XVIII. századi csempék közül azonban nem ez a leggyakoribb. Vannak olyanok, amelyek XVIII. századi hatást mutatnak. A tulipános-boltíves mintájúak tűnnek a legdivatosabb korai típusoknak. A zöld zománccal bevont későbbi csempéket — a múlt század közepe óta — Felcsík déli határában, Madarason készítették a helybéli mesterek.

A megelőző két évszázadban a felcsíki ember hajlékának legimpozánsabb berendezési tárgya vitathatatlanul a csempés kandalló volt. E korszak első felében a lakásbelső díszének számíthatott még

az ácsolt *bükkfaszuszek* is. Általában értékesebb holmit, ruhaneműt, ritkábban élelmiszert tartottak benne. A faragott díszítés és a felületek mezőkre tagolása ládánként változik. E szuszékokat nem festették soha, de a szabad tűzhelytől füstös szobában néhány évtized alatt vöröses barnára színeződtek.

A festett bútorok divatját körülbelül 1800-tól számítjuk ugyan, szórványosan azonban már jóval korábban előfordul-

hattak. Kezdjük a sort a tekintélyt parancsoló, nagymamák emlékéit idéző *almáriummal*. Két részből áll, s az alsó mindig szélesebb és mélyebb, benne tartották a nagyobb konyhai edényeket, esetleg élelmiszert is, ha az asztalfiában vagy a ládában nem maradt már hely. A cifrázás módja — a múlt század első felétől kezdődően — szinte kizárólag a virágzás. A tulipánból és rózsabimbóból álló csokor mindenkor részarányosan rendezett. Az előkerült példányok legrégebbike nagyon megkopott ugyan, az ajtaján azonban látszik még valamennyire a díszítés és az évszám is: 1846. Alapszíne nagyon sötét, majdnem fekete, amit a későbbiekben végérvényesen kiszorítanak a kék különböző árnyalatai.

Formai szempontból sokkal változatosabb az almáriumok felső része. Egyszerű és üvegezett ajtóval készültek, de gyakoriak a nyitott tálasok is. Érdekes, hogy e felsőrészek — bármilyen alakjuk legyen — majdnem mindig csigavonalas lábakon nyugszanak, a festett ajtóüvegre pedig soha nem belülről, hanem mindig kívülről vitték rá az esetet.

Ezidáig a legrégebbi *saroktéma* Jenőfalván bukkant elő, és az 1838-as évszámot viseli. Festett díszítése a Gyergyói medencében talált bútorokkal mutat rokonságot, hozzá hasonló itt, Felsőcsikban eddig még nem került. Az 1848-ban és az 1850-ben festett darabokról, az ajtajukon levő minta alapján, már biztosan állíthatjuk, hogy ezen a vidéken készültek. A két, egymásra merőleges oldal-deszka furatába fából faragott kampós szegyet dugtak, így függesztették a szobaasztal felőli fő sarkába.

Az ácsolt bükkfaladát, amit az 1500-as évek elején *székely szekrénynek* is neveztek, a fenyődeszkából összeállított, festett *kelengyeláda* szorította ki. Ezek, valamint a hosszabb *padládák* elő- és

fedőlapjának festékcsíkokkal határolt mezőkre tagolása az 1860-as évekig — ritka kivétellel — a díszítés elmaradhatatlan kelléke volt, ám a kereten kívül eső részek sosem maradtak kitöltetlenül. A jobb és bal oldali széleket például három-négy szál, csigavonalban összefutó virággal ékesítették. A hetvenes évektől aztán keretezés nélküli virágok cifrázzák a ládákat, de továbbra is magukon viselik az erőteljesen helyi formajegyeket. A sablon nélkül, minden esetben szabadkézzel festett csokrok szimmetrikusan rendezettek, s ha nem csigavonalban végződnek, akkor határozottan körvonalazott edényben állanak. Ezek a stílizált edényrajzok a reneszansz díszítőművészet „olaszkorsójára” vezethetők vissza, még akkor is, amikor annyira leegyszerűsödnek, hogy alig hasonlítanak korsóra, vázára vagy bármilyen másra, ami ilyen célt szolgálhat.

A *karospad* vagy *kanapé* végeredményben a padláda karos-hátas testvére. Újkeletű bútor, a múlt század vége felé lett divatos. Egy család gyakran kettőt is vásárolt belőle, egyik az asztalnak a hosszabbik, a másik a keskenyebbik, a fal felőli oldalánál kapott helyet.

A *gyalogszékek* közül csak a fenyőfából készült, deszkalábú, háts változatot díszítették festett virágok, mint az 1908-ból való, Karcfalván talált kései példányt is. Sajátosan helyi típusváltozat, hasonló szerkezetű ülőbútor másutt csak ritkán fordul elő. Az ősbíbor formákat megtartó gyalogszékek bevert lábbal, csapoltt háttal és kemény fából készültek, virágminták nem díszítették őket. A hátlapok soha meg nem ismétlődő körvonalazása és áttörése a népi képzelőerő bőségének lenyűgöző bizonyítéka.

A magasabb háts *szék* viszonylag ritkább bútor volt a felcsíki székely házakban. Támláját festett virágok ékesítették. A hegédüre emlékeztető hátforma jellegzetesen reneszansz örökség. E székfajta egyébként — annyi más bútorhoz hasonlóan — Európa-szerte elterjedt. Felcsikban *sobabeli székek* is neveztek.

Nemcsak hasznos, de tetszetős is volt — az öregebbek ma is szívesen emlegettik — a *kamarás asztal*. Alsó rekeszében kizárólag élelmiszert tartottak, öblös fiókjában pedig fűző- és evőeszközöket. A XIX. század végére kiszorította az egyszerűbb, *láb-as-fiókos* változat. A felületére festett virágminták elhelyezése a hímmzett abroszoknál szokásos eljárást követi.

A felcsíki bútorfestés tudományának ismeretéről a legkorábbi frott bizonyíték

1828-ból való. Szenttamáson élt ugyanis *Ferencz Antal* festőasztalos és oltárkészítő, aki az említett évből fennmaradt 34 lapos kéziratának tartalmát a címodalton így határozta meg: „Rövid oktatás az asztalossághoz tartozó és a kép festéshez meg kívánható némelly festékeknek készítéséről és tulajdonságairól.” Alapozó- és festékrecepteket írt le benne, és összeállította az általa ismert festékek rendkívül bő lajstromát, az egyetlen, amit ebből a korból és erről a tájról ismerünk.

Nem tudni még, honnan dokumentálódott *Ferencz Antal*, a bútorfestés csínját-bínját azonban jól ismerte, s nemcsak elméletben: az ásványi sárga, vagy amint németesen ő nevezte, „*minerál Gelb*” után például a gyakorlat emberének szófukarságával jegyzi meg: „ez fáin”. Lényeges következtetés továbbá, hogy ha a bútorszínezés és -virágozás festéktana eljutott Szenttamásra, akkor eljuthatott — leginkább *Ferencz Antal* révén — a többi felcsíki faluba is, hiszen ez az a táj, ahol a fenyődeszkat, a bútorkészítés nyersanyagát, bármikor a szükségletnek megfelelő mennyiségben és minőségben szerezhették be.

Az 1844-es évszámú padládán a két négyszögű mező egy harmadikat fog közre, benne csigavonalban végződő virágcsokor, amiből — csupán ezen a ládán — nem kevesebb, mint hét számlálható össze, s valószínűleg ez díszítette az azóta

teljesen megkopott fedőlapot is. *Ferencz Antal* nyomán a csigavonalas virágminta Felcsík népi bútorfestésének legjellemzőbb motívuma lett, már-már helyi védjegynek is tekinthető. Gyakorisága ellenére azonban nem helyi találmány, több helyen ismerték és használták. A XVIII. századtól Erdély-szerte előfordul, de csak Felcsíkban vált ennyire jellegzetesen helyi ornamenssé.

A virágmintas bútorok eltűnésének közvetlen oka nem annyira a szű és a korhadás, mint inkább a *divat* változása. A megmaradtak között alig találni olyant, amit nem festettek át szürkére, zöldre vagy sötétbarnára. A motívumokat még őriző darabok pedig nagyobb részt csűrökben, pincékben és padlásokon várják a végső pusztulást. Néhány értékes példány a szentdomokosi és a karcfalvi gyűjteményben, valamint a csíkszeredai múzeumban látható, szakszerű kezelésük azonban csak az utóbbi helyen megoldott.

Az elmúlt évtizedek legnagyobb mulasztása, hogy hiánytalanul berendezett, korhű felcsíki parasztszoba sem Csíkban, sem a kolozsvári Erdélyi Néprajzi Múzeumban nem található, ezért a pontatlan, s a hagyományosság elvét alig érvényesítő szentdomokosi múzeumház megtekintésével kell beérnie az érdeklődőnek.

Íme, néhány szembeötlőbb különbség, hogyha közelebről, sőt, belülről vetjük össze a felcsíkiak tegnapi és mai otthonát.

Galbács Pál

Az Academia Istropolitana

A pozsonyi óváros központjának, a Jirásek (azelőtt Ventur) utca 3-as számú háza régen a prépostság és a királyi kúria épülete volt. Az eredetileg későgotó stílusú épület magán viseli a korai reneszansz jegyeit. A XV. században pénzverde működött itt, s innen ered az Altes Münzhaus — Régi Pénzverőház — elnevezés. A pénzverés jogát Zsigmond király adta Pozsony városának, ugyancsak tőle kapta a város ma is használatban levő címerét. Az idők folyamán az épület többször cserélt gazdát. Többek között ebben az épületben működött a Mátvás király által alapított humanista egyetem, az *Academia Istropolitana*.

Épületének felkutatása sok téves találgatásra adott alkalmat. A kérdést azután Rímely Károly¹ döntötte el végérvényesen. A pozsonyi prépost és a káptalan 1544. és 1546. évi periratai alapján kimutatta, hogy az Academia Istropolitana a Szt. Mártonról elnevezett koronázó székesegyháztól keletre eső, homlokzatával a Ventur utcára néző, a Régi Pénzverőház néven ismert épületben volt. A Gmaitel örökösöktől az épület fele háramlás útján a király tulajdonába került — ezt Mátvás király az egyetem céljaira adományozta —, az épület másik felét hatszáz arany forint saját pénzen az esztergomi harcegrímás vásárolta meg az egyetem számára. Az érsek tanácsára a szomszédos, a pozsonyi prépostság tulajdonában levő telek egy részét szintén az egyetemnek adományozta a király. Az egyetemet hivatalosan 1467. július 20-án nyitották meg ünnepélyes keretek között. Tanulmányi szervezet tekintetében ez volt Magyarországon időrendben — a második teljes egyetem.

Az egyetemeket a XIII. század második fele óta *studium generalenak* nevezték, ahol a studium nemcsak a tanulást, de a tanítást is jelentette; a generale kifejezés pedig az egyetem teljességén, egyetemességén kívül azt is mutatta, hogy az előadások nyilvánosak és bármelyik országból látogathatók.

Mátvás király az Olaszország felől érkező humanista szellem hatására célul tűzte ki, hogy uralkodásának emlékét az utókor számára valamilyen módon megörökítse. Ilyen törekvései nyomán keletkezett a pozsonyi egyetem is. De ettől eltekintve is érdeklődött a hazai közművelődés és a közoktatásügy iránt, s felismerte az egyetem létesítésének a szükségességét. Mindjárt trónralépése után, amint megerősítette hatalmát, megtette a szükséges lépéseket az egyetem alapítása érdekében. Udvara legkiválóbb humanistáival, Vitéz János tudós esztergomi érsekkel és Csezmiczei János,² néven Janus Pannonius tudós költővel együtt munkához látott.

A kor előírásai szerint egy új egyetem alapítása és működése csak abban az esetben volt érvényes, ha azt valamelyik felsőbb hatalom engedélyezte. Mátvás uralkodói hatalmánál fogva kiadhatott volna alapítólevelet az új egyetem számára, csak hogy ez csupán az ország határain belül lett volna érvényes, Mátvás pedig nem korlátolt jogú, hanem teljes hatáskörű egyetemet kívánt alapítani. Azt akarta, hogy egyeteme a végzett hallgatóknak az összes több külföldi egyetemre is teljes joggal megadhassa a tanításra való jogosítványt. Ezért volt szükséges, hogy nála is magasabb rangú hatalmas-

1 Rímely Károly (1825—1904) beszercebányai püspök, egyházi író. Számos tudományos cikk, értekezés, szentbeszéd írója. Ő volt Rudolf trónörökös, Gizella és Klótild hercegnők magyar-tanára.

2 A spanyolországi Sevillában levő Colimbina Könyvtárban Csapodi Csaba kandidátus, a Magyar Tudományos Akadémia kézirattárának nyugalmába vonult vezetője két, eddig ismeretlen Janus kódexet talált a közelmúltban. Az I. kódexben Janus Pannonius epikus és legutolsó művel vanak összegyűjtve. A II. kódex tíz elégiát, százharminc epigrammát és száz Janus Pannonius fogalmazta, többségében Mátvás király nevében írt levelet tartalmaz. Ennek az utóbbinak van a legnagyobb jelentősége. (Ld.: Magyar Nemzet, 1977. I. 5.)

ság jóváhagyja az alapítást. Választania csak a katolikus egyház feje, a pápa és a keresztény államok névleges feje, a római császár között lehetett. Mátyás nem volt jó viszonyban III. Frigyes császárral, ezért nem fordulhatott hozzá ebben a jelentős ügyben. Egyedüli megoldás volt, ha az egyház fejéhez fordul és tőle szerzi meg a szükséges engedélyt.

1465 tavaszán Mátyás budai udvarából fényes követséget küldött Rómába. A követség élére az Itáliában már ismert *Csezmicei János* pécsi püspököt és *Rozgonyi János* erdélyi vajdát állította. A pápának szánt adomány is méltó volt a küldöttséghez: a húszezer darab arany pompás verete minden bizonnyal sokat nyomott a latban a kérés teljesítésekor.

A küldöttség vezetője a nyilvános és az első magánkihallgatáson még nem tett említést az egyetemről. Ezt később, egy következő magánkihallgatáson terjesztették elő. A kérvényben Mátyás előadta, hogy nagy kiterjedésű országában ez idő szerint egyetlen egyetem sem működik. Ezért olyanok, akiket tehetségük alkalmassá tenne a tudományos pályára, gyakran kénytelenek félbeszakítani tanulmányaikat, mert szegénységük és a nyelvi nehézségek miatt külföldi egyetemre nem juthatnak el. Az engedély elnyerése érdekében a kérvényben a pápa érdekeit is ki kellett domborítani. Mátyás király rámutatott arra, hogy az egyházra nézve nagy veszteséget jelent az egyetem hiánya, mert nincsenek kellő tudományos felkészültségű férfiak, akik az eretnekséggel szemben felvehetnék a harcot szellemi téren. Az érvelés jónak bizonyult: a pápa teljes mértékben hozzájárult az egyetem alapításához. Engedélyezte a négy (bölcseleti, jogi, orvosi, hittudományi) tudományág megszervezését a bolognai egyetem mintájára. A pápa hozzájárulása a szokásos módon neve kezdőbetűjének (P) ellenjegyzésével történt és saját kezűleg rávezette a kérvényre: *Történjék meg az alapítás ügy, ahogyan kéri.*

Az egyetem szervezésének sok gondját Mátyás király Vitéz Jánosra bízta. A nagy tudású érsek a feladatot két év alatt elvégezte. Nagy gondot jelentett az egyetem számára kiváló tanárokat szerezni. Ebből a célból megbízottait elküldte Franciaországba, Olaszországba, Ausztriába, hogy tárgyaljanak jónevű tanárokkal és nyerjék meg őket a pozsonyi egyetem számára. Ilyen meghívás alapján került ide a bécsi egyetemről *Regiomontanus*.³

Pozsony város hatósága is kitett magáért. Az egyetem épületének átalakítását és a berendezés költségeit is magára vállalta. A városba érkező tanárokat kellő tisztelettel fogadta, a város polgármestere megvendégelte őket.

Az *Academia Istropolitana* huszonhárom évi sikeres működése után — nagy alapítójának halálával — megszűnt. Alig másfél század múltán ismét közel állt ahhoz, hogy új életre támadjon: II. *Ferdinánd* király 1625. november 20-án arról értesítette Sopronból a pozsonyi káptalant, hogy az új egyetemet Pozsonyban kívánja felállítani. A terv azonban nem valósult meg. Az ellenreformáció szellemi vezetésére hivatott egyetemet tíz évvel később Nagyszombatban alapította *Pázmány Péter* érsek, II. *Ferdinánd* hozzájárulásával.

A háborúk zivatarában elpusztult *Academia Istropolitana* szellemi örököse 1914. október 3-án az Erzsébet Tudományegyetem lett, amelyet rövid négyéves működés után — az I. világháború befejezésekor — 1918-ban Pécsre helyeztek.

Vörösmarty Géza

³ Eredeti neve *Johann Müller* (1436–1475), német csillagász. Mátyás meghívására Pozsonyba jött, de csak rövid ideig volt itt. A csillagászat sokat köszönhet neki, fő érdeme, hogy az égbolt látszólagos mozgását az idő mérésére használta fel.

A budapesti Mártírok útja

A Margit-híd elkészültével, illetve 1876-ban történt forgalmi átadásával felmerült a terv, hogy a pesti oldal gyűrűs, sugaras úthálózati szerkezete Budán is folytatódjék, töltsé be azt a szerepkört, amelyet a pesti oldal igényei már korábban a városkerkezeti követelményeknek megfelelően hoztak létre. A történelmi múltú belső városmag körül, a Várhegy és a környező városrészek peremén alakult ki az a körút, mely Buda legsűrűbben lakott belső részeit foglalja keretbe.

A budai Várhegy és a Rózsadomb között fekvő természetes völgszerű átjárón már a rómaiak idején is fontos út vezetett keresztül. A középkorban pedig ez az útvonal különösen jelentős volt, mivel a dunai átkelőhelyhez, a Jenői révhez vezetett.

A tatárjárás után Budának a Várhegyen kialakult külvárosa — Szent Péter város, a mai Vízáros magja — a korabeli országos forgalmat is lebonyolító út mai Széna tér és Bem József utca közötti szakasza mentén terült el. A későbbiekben kiépült városfalon kívül maradt út továbbra is országos közlekedési szerepet töltött be, a török uralom alatt és utána is jelentőségét mindig megőrizte. A városfalon kívül, azzal párhuzamosan húzódó út a török utáni időkben mintegy két évszázadig a Landstrasse nevet viseli. Ennek megfelelő szakasza a mai Széna tértől a Bem József utcáig Obere Landstrasse, majd a városfalon kívül eső része Alte Hauptgasse néven szerepel, míg a mai Margit-hídig terjedő része a Bischofgasse nevet viseli. Ezeket az utcaneveket 1870-től magyarul használják, mint Felső-országút, Ó Fő utca és Püspök utca.

1870-ben Alsó Főútnak nevezik az Ó Fő utca Bem József utca és Püspök utca közötti szakaszt. Az alsó Fő-út a mai Frankel Leó útig terjedő szakasza a Török utca nevet kapja. A Püspök utca neve nem változott.

A Felső országút 1875 óta Ország út, 1879 óta pedig Margit körút nevet viseli hivatalosan.

A híd előtt szabadon hagyott területről indul ki a budai körút, az egykori régi történelmi „Vízáros” védőfala mentén, az ősi országút nyomvonalán. Kezdő része a II. kerületet átszelő Margit körút, mely a Széna térig terjed. Rendezésekor a régi Fő utat és a környezetét: a Bem József utcát és a teret, valamint a Frankel Leó út egy részét fel kellett tölteni. Az útvonal mentén éktelenkedő egykori téglavetők természetesen tovább már nem voltak tűrhetőek. Így a Statisztikai park területén éktelenkedő Klemm-féle téglavetőt, majd az egykori „Gödör”-nek nevezett és a Budai Torna Egy-let épülete alatt levő Christen-féle téglavetőt a Széll Kálmán téren, illetve a mai néven Moszkva téren, meg kellett szüntetni, majd parkosítani.

Az ősi alsó várost védő fal lebontása után kezdődött az évszázadokat kiszolgáló országút átépítése. A városfal egykori maradványa ma is látható a Bem József utca elején levő egyik ház belső udvarán és a Mártírok útja 66. számú telek mentén, emléktáblával megjelölve. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa az 1874. évi jelentésében a második kerületi Országút városrészeiről szólva előrelátóan kiemeli, hogy „ennek jövő alakzatára kiváló befolyással bírand az új híd megnyitása, mely az egész környék módosítását vonja maga után.”

A Margit körút 1892—94. között épült ki a Fővárosi Közmunkák Tanácsa tervezésében és költségén, majd 1894. év végén további fenntartás és gondozás végett átadta a fővárosnak. A Margit körút forgalmi jelentősége igen megnövekedett, mikor a kormány 1885-ben leszállította a hídvámot, hogy a forgalom a történeti becséért is féltett Lánchídról a Margit-hídra terelődjön.

A kocsit-burkolat a lovakkal vontatott nehéz teherkocsik igénybevétele miatt és az állati paták jobb kapaszkodása érdekében bazalt kockaköböl készült. Ezt a burkolatot évtizedeken át fenntartották.

Egy 1890 körüli kép a Margit körút 29. sz. ház környékén földszintes házacskák sorait mutatja kocsibehajtókkal, csak a háttérben rajzolódik ki egy háromemeletes bérház, jelezve, hogy a körút nagyvárosias beépítése megkezdődött. E képen már kettős sánpár látható a gyalogutak mellett.

A körutat szegélyező régi kis falusi házakat egyszerű szőlős gazdák, szőlőművelő kétkezi napszámosok lakták, akik a Rózsadomb még teljesen beépítetlen szabad területén telepített híres bort adó szőlőkkel foglalkoztak. A múlt század utolsó évtizedeiben azonban a filoxera tönkre tette a szőlőket és ezzel az emberek megélhetését is. A kis házakban műhelyek létesültek, vagy a közeli Ganz-féle vasöntőében helyezkedtek el.

A Rózsadomb kopaszága is megszűnt. A tehetős polgárok egymás után vásárolják a telkeket és megkezdődik a beépítése. 1890 körül még csak a Kálvárián kívül, a Gül baba oszlopcsarnokos épülete és a háromtoronyos Woerner-villa jelzi a megkezdett építkezéseket. Maga a hídfő környéke még pusztaság, csupán az Irgalmas kórház magányos épülete vonja magára a figyelmet.

Ma azonban a budai oldal egyik legforgalmasabb és nehéz tehergépkocsikkal igénybe vett útvonala. Három-hatemeletes házak szegélyezik, világvárosi ütdér-szerű lüktetése, üzlethálózata, kormányzati és kereskedelmi központok nagyban emelik jelentőségét. Közvetlen közelében találjuk az észak-budai forráscsoport körül épült nagyhírű gyógyfürdő-központot.

Műemléknek nyilvánított eépületek: a 14. sz. ház (a mai Paksi halászcseréda), a 25. sz. alatti Ferencsek temploma (1753—70 között építette *Nepauer Máté*), a 66. sz. alatti telket övező, a középkori budai alsó városfal megmaradt és 1950-ben lépcsőzetesen épített, kúposcsereppel lefedett részlete. Ezek történelmet ismertető emléktáblákkal vannak megjelölve.

A világháború során felrobbantott ún. Regent-ház helyén 1959. évben épített hatemeletes lakóház és a vele szemben épült korszerű, ún. „Szivárvány-ház” bérpalota mintegy a Rózsadombra vezető utak kapujának tekinthetők. Szép betekintés nyílik itt a gyönyörűen parkosított szabad területre, háttérben — a kép lezárásaként — a dombtetőn épült kerületi tanásház épületére.

Elsőnek a kiváló magyar mérnök és feltaláló, *Mechwart András* (1834—1907) szobra (*Kocsis András* műve) fogad, melyet 1965-ben avattak fel. A nagy park az ő emlékére kapta a „Mechwart-liget és tér” hivatalos nevet. Közhasználatban azonban egyszerűen a Mechwart tér elnevezésével szerepel, és a tanácsi intézmények is e név alatt szerepelnek.

A közeli Ganz Vasöntöde egykori emlékéit a mai Öntödei Múzeum idézi. A kéregöntéses vasúti kerekék készítésével világhírnévre szert tevő és a magyar nehézipart megteremtő, gyáralapító *Ganz Ábrahám* halála után a Ganz Műveket Mechwart András vette át, aki a világ első kéregöntéses malomipari hengershéket találta fel. Ezzel forradalmasította a világ malomiparát és ennek nyomán a hazai malomipar is fellendült. Ő hívta létre a gyár elektromos részlegét és ezzel megalapította a magyar villamosipart. Részt vett továbbá a transzformátor feltalálásának társas munkáiban is.

A budai körút egységes és végleges kiépítése után a történelmi múltú Országút, Alsó Főút és Püspök utca a Margit körút nevet kapja Árpádházi Boldog Margit emlékére. 1945-ben a Fővárosi Közmunkák Tanácsa a körútnak a Mártírok útja elnevezést adja, az útvonal névtáblája mellé helyezett emléktábla szövege szerint: „A német megszállás és nyilas terror áldozatainak emlékére, akiket a honvéd törvénytörők fogházába hurcolt és ott vértanúként kivégezt a magyarságot elnyomó erőszak.”

Dr. Várday György

Biharország helytörténésze

Akik *K. Nagy Sándor* nevét olvassák — gondolom —, kevesen idézhetik fel emléket magukban. Sorsa azonos lett barátja, *Sándorfi József* híres színházi szakemberével, akiről 1884-ben a Vasárnapi Újság egyik számában írt megemlékezését így kezdi: „Egy érdemes ember, akit kortársai fölemeltek, bálványoztak, eltemettek és elfeledtek.”

Elfeleedtük volna? Nem, csak már nem érezzük eléggé magunk között, szinte névtelenül húzódik meg az egyre távolodó múltban. Könyvei — 52 kisebb-nagyobb írása és több mint száz újságcikke — szerényen sorakoznak a könyvtárak polcain, pedig közülük sok már forrásmunkának számít.

1846. szeptember 6-án született Nagykerekében a képen látható — napjainkban már omladozó — parasztházban egy 4 holdas kisparaszt ötödik gyermekeként. Elemi iskoláit falujában végezte és szegénységük miatt nem tudott volna tovább tanulni. Tanítója és a lelkész azonban nem nyugodtak ebbe bele és segítségére siettek. A szülők meggyőzésével és többszöri nógatásával elérték, hogy a jól tanuló kis Sándor 1861—62-ben beiratkozott a debreceni kollégiumba, ahol kezdetben szolgadiák, majd végül ösztöndíjasként végzi el 1868-ban középiskoláit. Most már nem áll meg, tovább tanul. Beiratkozik a kollégium jogi karára, de egy év után átmegy a nagyváradi Jogi

Akadémiára, s itt fejezi be tanulmányait 1873-ban. A kiváló fiatal joghallgatót az országos hírű *Ritook Zsigmond* alkalmazza irodájában ügyvédbojtárnak, majd később az iroda vezetőjének. 1876-ban ügyvédi vizsgát tett, 1885-ben alügyésznek nevezték ki. Ekkor már közismert jogász, szakíró és emberbarát. Fáradhatatlan meggyőző és szervező munkával hozatja létre Nagyváradon a Rabsegélyző Egyesületet, melynek első titkára volt. Szóval és írásaival segít az önhibáján kívül a törvény nem ismeréséért, tudatlanságukért börtönbe jutottakon neveléssel, erkölcsi és törvényismeret-oktatással. Felkészítette őket arra, hogy visszatérve a társadalomba hasznos polgárai legyenek a hazának. Fáradozása eredményes volt. Munkáját felettesei is elismerték és néhány év múlva 1897-ben a pestvidéki törvényszékhez nevezték ki bírónak. Itt dolgozik és él egészen nyugdíjbameneteléig.

Amikor alügyészként járja Bihart, akkor érlelődik meg benne a hon ismeretének írásos népszerűsítése. Megyei hivatalos útjain — szerencséjére, de a mi szerencsénkire is — gyalog, lóháton vagy szekéren közlekedhetett. Azon kevesek közé tartozott, akiket nem vonzott a szalonok világa, mert igazán jól és biztosan a természetben érezte magát. Nemcsak nézte, hanem látta és mélyen át is érezte az itt lakó népek mindennapi gondját, baját. Ez írásaiból gyakran kicsendül.

Útjain mindent szorgalmasan feljegyzett s ezekből a jegyzetekből született azután meg a *Biharország*. Útirajzok c. munka 3 kötetben. A könyv a nagy sikerre való tekintettel 1883—88 között három kiadásban jelent meg Nagyváradon és Budapesten. További munkái: A székelyföld és az Al-Duna. Útirajzok (1883) — Régi Biharmegyéről, Könyvek és térképek ismertetése a XVII. és XVIII. században (1881) — Biharmegye földrajza (1886) — Turin-Páris. Útileírások (1889) — Párisból haza. Útirajzok (1891) — Nagyvárad természetrajza (1890) — Biharon át. Útilevél a Körös és Aranyos mellől (1891). De sorolhatnánk a hasonló tartalmú cikkeit is.

Irodalmi tevékenysége azonban nemcsak a honismereti munkásságra szorítkozott, hazaszereteten kívül emberszeretete is írásra sarkallta. Naponként látta az egyszerű emberek elmaradottságát, kiszolgáltatottságát és ezen szeretett volna segíteni népszerű jogi ismereteket terjesztő írásaival, mint a Bűn és bűnhődés, vagy a büntető törvénykönyv példákban (1889) — Csend és rend legyen! A kihágási büntető törvénykönyv

példákban (1879) — Gazdasági munkások törvénykönyve. A munkaadók és a mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról szóló legújabb törvény magyarázata (1898, ez német, román, szerb, szlovák nyelven is megjelent). Végül pedig az Ügyes bajos ember könyve. Utbaigazítás minden bajban, a mindennapi életben előforduló összes törvények és rendeletek nyomán (1898 és 1902-ben két kiadásban jelent meg.) Ez utóbbi munkájának előszavában így írt könyvének céljáról: „Sok fáradságtól, költségtől és bajtól megmenekülhet, aki követi útbaigazításomat. Vegyéek hasznát azok, akiknek szántam. Fogadják szívesen ezt a könyvet az én falusi atyámfiai és használják egészséggel.” Talán még csak annyit, hogy a honismereti és jogi ismereteket népszerűsítő írásain kívül más műfajokban is tevékenykedett. Ezek közül csak egyet említek, A jobbágyság története Magyarországon címűt.

Bármilyen magas beosztásban volt, vagy társadalmi körben fordult is meg, józan életű és szerény maradt, és sohasem feledkezett meg szeretett falusi atyafiáiról. Gyakran vissza-visszatért szüleihez, szülőfalujába új erőt meríteni.

Nyugdíjba vonulása után visszaköltözött ifjúsága első sikereinek színhelyére, Nagyváradra. Itt tovább írt, dolgozott és jóléti, társadalmi funkciókat töltött be haláláig, 1921. november 26-ig. Végakarata szerint — a korábban Budapesten meghalt, s Nagykerékbe szállított — felesége sírja mellé temették el.

Szűkebb pátriájában nem feledték el. 1973-ban lepleztük le a Megyei Honismereti Tanácskozás és a Nagykeréki Községi Tanács emléktábláját. A megyei természetbarátok pedig minden évben életéről és munkásságáról szóló előadással és koszorúzással emlékeznek meg halálának évfordulójáról. A megemlékezés és a koszorúzás után a Bocskai várkastélyban levő állandó kiállításon a vidék történetével és jelenkori fejlődésével ismerkednek meg az ünnepség résztvevői. Az emléktűrák egyre népszerűbbek. 1977-ben is különvonattal 412 fő részvételével rendeztük meg az V. K. Nagy Sándor túrát.

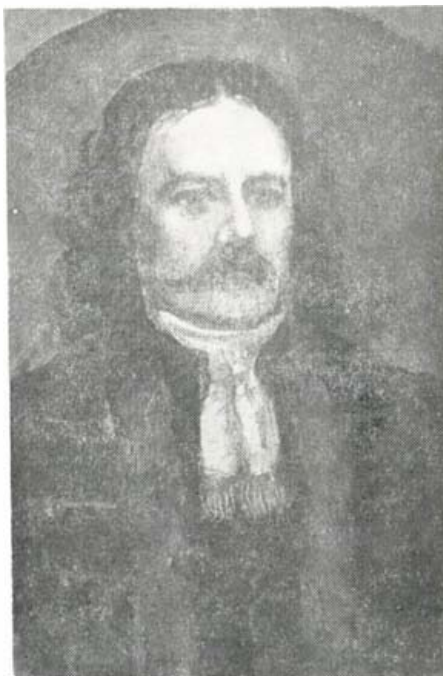
Haranghy György

A koltói „Petőfi somfa” eredete

Két kiemelkedő történelmi alak — *II. Rákóczi Ferenc* és *Petőfi Sándor* — és két korszak emlékét őrzik napjainkban is a koltói somfa. Többnyire *Petőfi somfája*-ként ismerik, pedig gyökerei a kuruckorba nyúlnak vissza. Így tartja ezt az apáról fiúra szálló hagyomány. Koltói látogatásaim emlékeként lakásom díszeként őrzöm a somfa bekeretezett leveleit, míg egy másik ágat az isaszegi falumúzeum gyűjteményének adományoztam.

Gyermekkorom óta izgatta fantáziámat, hogy a hagyománynak van-e valós alapja, s ha igen, annak mi a bizonyítéka? A hagyomány pedig igaznak bizonyult s azt a legilletékesebbek: *II. Rákóczi Ferenc* emlékirata, ifj. *Teleki Mihály* naplója és *Teleki Sándor* ezredes emlékei erősítik meg.

A történet színhelye Kővár vidéke, ahol a Nagybányától 10 kilométerre délre fekvő Koltótól további 6 km-re délkeletre fekszik a Lápos folyócska melletti Kovás falu; és ismét további 7—8 km-rel délebbre áll az egykori Partium és Erdély határát védő Kővár vára. Ezen a vidéken (amely a Teleki család birtoka volt) játszódik le a múltba visszanyúló történet, amelynek két emléke maradt fenn.

Csizmadia Bozga Kovási Gergely

Kővár vára 1869-ben

Az első szerint II. Rákóczi Ferenc generálisa és gazdasági „gubernátora”, ifj. Teleki Mihály jobbágyának vagy familiárisának, a kis Kovás faluban lakó *Csizmadia Bozga Kovási Gergely*nek „dolga volt Rákóczival”. A másik hagyomány pedig az, hogy a koltói somfa csemetéjét még Rákóczi szabadságharca idején ültették el.

Hogy mi volt ez a kapcsolat? — ma már nem állapítható meg pontosan, de Bozga Gergely korábbi katonaéletét ismerve — miszerint az 1690. évi zernyesti csatában hat testvérel együtt Teleki Mihály erdélyi kancellár egyik testőre volt — most is valami testőri vagy bizalmas szolgálatra kell következtetnünk. Ez tűnik ki a hadtörténeti adatokból is.

1705 novemberében, a zsbói csatateréről visszavonulóban, Kővár várát is meglátogatta a fejedelem. Itt tárgyalt ifj. Teleki Mihály várkapitánnyal. Rákóczi a vár előtti Kovás faluban pihent meg, ahol a kuruc sereg is tábort vert. A fejedelem itt kezdte meg a kuruc haderő átszervezését és innen lovagolt fel a 407 m magas hegyen 1390 körül épült erősségbe.

Ifj. Teleki Mihály így emlékezett meg naplójában a november 19. és 24. közötti napokról: (November 18.) „Indultam az f. fejedelem eleiben.” — (XI. 19.) „Érkezett őfelsége Kovásra, én eodem die jöttem Kővárban.” — (XI. 21.) „Az felséges fejedelem bejött Kővárban. Ebédelni ő felsége ott volt, generális *gr. Forgáts Simon*, az frater orator (francia követ), és generális *gr. Eszterházi Antal* úr ott voltanak. Ez napon ő felsége Kővárból kijő és hálni Kovásra megyen. Én benn maradok.” — (XI. 22.) „Kimentem Kovásra.” — (Nov. 24.) „Urunk ő felsége Kovásról elindul, én is meghalván mástul, utánna indulok.” (...) „Azon éjszaka mentem Kővárban, *Vay Ádám* uramat vacsorán találtam, az akkori vicekapitánynál, *Katona Mihály*nál.”

Nyilvánvaló, hogy ebben a látogatásban kell keresnünk a hagyomány alapjait, melyre az arra legilletékesebb, II. Rákóczi Ferenc is kitért emlékirataiban: „Megléhető fáradsággal vonultam vissza. Útközben megnéztem a főntebb már említett kővári várat, mely magában a szorulatban egy meredek és igen magas sziklán fekszik. (...) E várnak a tőle elnevezett kerület alája van vetve, a mi által kapitánysága elég jöve-

delmessé válik arra, hogy a főbbjei is ásítózzanak utána. (...) Kapitánya, a ki nekem már előtte kaput tárt volt, gróf Teleki Mihály vala. *A kerület lakóiból álló helyőrség élén jött élembe; e lakosság köteles mindennel ellátni a várat. Ők bátor hegylakók, s ragaszkodnak várukhoz; ezért meghagytam mindent, úgy mint volt, nem változtatván semmi régi szokásaikban.*"

A Rákóczi által említett ragaszkodás emléke az is — mint azt utazásaim alkalmával tapasztaltam —, hogy a környék népe és Kovás falu lakossága, napjainkban is *Rákóczi-vár-ként* említi a kővári romokat. A faluban egyébként ma is laknak családok, akik csak a Bozga nevet használják, és él közöttük annak emléke, hogy egykor régen Gergely és fiai elköltöztek erről a vidékről.

A történethez tartozik még, amit ifj. Teleki Mihály naplójában, az 1705. november 24. kővári vacsorát követő napról feljegyzett, nevezetesen, hogy „*Vay Ádám urammal Hosszúfalvára mentem*". A Koltó szomszédságában levő falu volt akkor Teleki állandó lakhelye és ide Koltón át vezetett az országút. Egyébként Vay Ádám személye külön figyelmet érdemel a somfa eredetének időbeli meghatározásánál, mint arra Teleki Sándor emlékirataiból és az isaszegi hagyományból is következtethetünk.

A Bozga Gergelyről és Gergelytől fennmaradt hagyomány ugyancsak arra az időre és helyre vezethető vissza. Minden valószínűség szerint, mint megbízható személy testőri vagy belső házi szolgálatot láthatott el a kovási táborozás idején, és mint a vidéket ismerő „hegylakó” kísérelte urait. Így ekkor vagy az eseményeket követő időszakban szerezhetett közvetlen vagy közvetett tudomást a somfáról.

Megbízhatóságát ifj. Teleki Mihály és testvérei Sárosberkeszen, 1719. október 18-án keltezett levelükkel jutalmazták, melyben utaltak az „akkori időbeli súlyos táborozásokban véghez vitt szolgálattára”, s ezért a jobbágyságból felszabadították és „pleno possidendi jure” (a birtoklás teljes jogával) adományoztak neki földet Kovás faluban. A levelet az a *Katona Mihály*, a kővári vicekapitány hitelesítette, akinél 1705-ben *Vay Ádám* tábornok vacsorázott.

A somfa-hagyományok fennmaradását magyarázza a három család között öröklődött kapcsolat. Kovás falu lakói zömmel görögkatolikusok voltak, Bozga Kovási Gergely és fiai a református hitet követték. Református egyház pedig csak Koltón volt. A kuruc szabadságharcot követő évtizedekben a kővári vár akkori kapitánya, ifjabb *Michail Katona* tanúsította egy 1752-ben írt okiratban, hogy „Kovási Illyés urat gyermekségemtől mindétig az Helvétiai Confession értem”. Együtt jártak iskolába és Illyés „Teleki Mihály uram mellett is sürgölődött, mint gyermekekre gondot viselő ifjú”.

Ezek a hagyományok a Rákóczi szabadságharc idejére teszik a somfa eredetét s a fejedelem és ifj. Teleki Mihály visszaemlékezései mellett különös és hiteltérdemlő megerősítést kapnak Petőfi barátja, Teleki Sándor ezredes leveleiben, aki a következőket hagyta ránk: „*Van még egy somfám, kertem ékessége, a »római szent birodalmi időkből«, melynek árnyéka alatt Petőfi délutáni álmait húzta...*”

Ezzel a megjelöléssel ismét közelebb kerülünk a hagyomány által őrzött esemény idejéhez, mivel a Teleki család történetében az 1697. évvel kezdődik, és az egész Rákóczi szabadságharcot felöleli ez az idő. Teleki Mihály kancellár fiai, ifj. Teleki Mihály és testvérei ugyanis ebben az évben kapták „a birodalmi gróf” címet s ettől az évtől kell számítani ezt az időszakot. (Meg kell azonban említenünk, hogy másfél évszázaddal később Teleki Sándor ezredes már nem igényelte ennek a címnek az előnyeit, és nem is hasznosította. Ellenben igen figyelemre méltó, hogy Párizsból, 1850. május 27-én *Kossuth Lajos*hoz írt levelében — másokat megelőzve — ezekkel a szavakkal tesz politikai hitvallást Teleki Sándor: „*A vallási harcokat megbuktatja a szabadság utáni vágy, az összes szabadság utáni vágy szülni fogja a társadalmi reformot, azaz a szocializmust — ez politikai kétszer-kettő-négyszor*”. 1854-ben pedig a francia L'Homme-ban leszögezte, hogy a nép „hatalmas többsége Köztársaságot akar a maga részére, a világ számára pedig Világ-Köztársaságot”. Hazatérése után később, a kiegyezést követően pedig kitért az elől, hogy főrendiházi tagként vegyen részt a politikai életben, mert: „*En azt hiszem és vallom, hogy vagyon nem adhat jogot, ezért nem vagyok virilis. Szerintem a születés sem adhat jogot, ezért nem megyek a főrendiházba*”. Íme, az egykori nevelő, *Táncsics Mihály* és a barát, Petőfi Sándor gyökeret vert tanításai!

Ezekkel az adatokkal újlag megközelítettük a somfa eredetének idejét, de még inkább pontosítja azt Teleki Sándor Koltón írt 1847. szeptember 15-i levele. Ez teljes összhangban van Bozga Gergely óta őrzött hagyománnyal s elfogadható, hogy a zsbói csatát követően 1705 végén vagy 1706 elején ültették el a somcsemetét. Kérdés, hogy ki vagy kik? Erre találunk választ Teleki fent hivatkozott levelében, s ezt egészíti ki az isaszegi hagyomány is.

Teleki Sándor előjáróban megírja, hogy Koltót és a pár száz méterre levő szomszédos Katalinát kálvinista magyar emberek lakják, majd rátér a hagyományra: „*Kun telep vagyunk, s amikor Rákóczi bejött nagy Magyarországból a Kővári várba, gárdája lekísérte, nem akarták leghagyni urukat, megtelepedtek a Katalin prédiumon, s innen mentek vissza maguknak asszony embereket hozni a Kánahán alföldről, kikkel aztán nemzetségről nemzetségre szaporodtak.*”

Íme, ismét a zsbíói csatát követő időponttal találkozunk, hiszen a kővári látogatás hitelességéhez és időbeliségéhez kétség nem férhet. És itt kell rátérnünk ismét Vay Ádám generálisra, aki a fejedelem testőrségének parancsnoki tiszte mellett Jász-kun kapitány is volt. Rákóczi gárdája, testőrsége elválaszthatatlan Vay Ádámtól, s ez a kapcsolat adhat magyarázatot arra is, hogy miért a Kúnságból hoztak maguknak asszonyokat.

Elképzelhető tehát, hogy Rákóczi 1705. évi utazásakor vagy letelepedésüket követően, ezek a kuruc katonák és asszonyaik ültették el Koltón a somcsemétét. Ezzel a következtetéssel szemben más lehetőséget őriz az isaszegi hagyomány, melynek emléket Szathmáry Zoltán, a falumúzeum vezetője őrizte meg.

Isaszegen már volt egy somerdő, mely a háborús esemény következtében kipusztult. Erről az erdészek körében az a hagyomány öröklődött, hogy valamikor a koltói somfáról hozott magokból telepítették ide a fákat. Legérdekesebb azonban a hagyománynak az a része, miszerint:

„*Koltóra maga II. Rákóczi Ferenc fejedelem vitte Sárospatakról a somcsemétét és ültette el.*”

Utóbbinak sem Koltón, sem Sárospatakon nem találtam emlékét, tehát ez a rész csak legendaként értékelhető. Bár meg kell jegyeznünk, hogy 1705-ben, amikor Vay Bottyán vette át a Duna-Tisza közének védelmét és dunai híd felállítását tervezték, maga Rákóczi is járt ezen a vidéken. Július 1-én Ócsáról küldte szét országyűlési meghívóit, majd Vác felé indult, közben július 3-án Gyömrőn, 4–5-én Rákoscsabán, 7–8-án a veregyházi táborban tartózkodott. Megfordíthatjuk a hagyományt. Nem lehetséges-e — ha megtörtént —, hogy elsőként a Jász-Kunság területéről került egy somcsemete Sárospatak érintésével Koltóra? Majd később onnan ismét vissza Isaszegre? Az azonban bizonyos, hogy Rákóczi gárdájának vagy asszonyainak szerepe lehetett a somfák elültetésében, amelynek lombjai alatt a köaszton Petőfi a Szeptember végén-t megírta.

A költő emléke iránti tisztelet vezette az elmúlt években a koltóiakat, akik Petőfi fájáról egy ágat metszettek le, és a Teleki kastély bejárata előtti kis parkban helyezték el, ahol megfogant.

Petőfi somfája két szabadságharc emlékét őrizi Koltón, de most már Isaszegen is, ahol a Falumúzeum Baráti Köre 1977. október 9-én, a magyar–lengyel néphadsereg közös ünnepén húsz somcsemétét ültettek el a honvédsíroknál, elsőként a Petőfi által megénekelt Lenkey-huszárokat hazaindító Harsányi Bálint síremlékénél. A magokat dr. Szele Lajos 1974-ben hozta Koltórról, s az isaszegi erdészetnek adta át gondozásra. A különböző társadalmi szervezetek tagjai ültették el a kis fákat, egyiket Teleki Sándor ezredes szépunkája, a fiatal Teleki Sándor.

Igy él majd Rákóczi és Petőfi somfája Koltón és Isaszegen akkor is, ha a régi törzs nem hajt már új lombot.

Dr. Kovássy Zoltán

A Gellért-hegyi Panteonról

A Magyar Nemzet 1978. augusztus 25-i számában Kozma Béla foglalkozott a Gellérthegy jövőjével. Figyelemkeltő írásában kitért a gellérthegyi Panteon tervére is, amelynek eszméje voltaképpen Széchenyi nagy városrendező-nemzetnevelő zsenijéből pattant ki. Hozzászólásomban (MN 1978. szeptember 20.) érintettem ezt a tervet is, de csupán azt javasoltam, hogy egyelőre a Gellérthegyen megfordult íróknak, költőknek: Gvadányinak, Csokonainak, Berzsenyinek állítsunk emléket. Természetesen a Gellérthegynek, a főváros egyik legszebb kilátójának sokkal több író- és művészvendége volt. Felsétált ide bizonyosan a Tabánból Virág Benedek is, akinek hamvait az egykori tabáni temetőből a gellérthegyi pálos kolostorba vitték (mivel ő maga is pálos szerzetes volt), s az egykori sziklatemplom bejáratánál helyezték nyugalomra.

A Citadella körbefutó kőfala szinte kifalalkozik arra, hogy domborművekkel, fülkés vagy kiugró mellszobrokkal fella- zítva nemzeti panteonunkká váljék. Igaz, hogy Szegeden van már egy hasonló, de ez nem pótolhatja a főváros kiemelkedő pontján elhelyezett Nemzeti Arcképcsarnokot, ahol történelmünk, művészetünk, tudományunk klasszikus nagyságai kapnának emléket. A hely nemcsak felvésénél s nagy idegenforgalmánál fogva alkalmas kiválóan erre a rendeltetésre, hanem szinte jelképes történelmi „clair-obscur”-jénél fogva is: az elnyomatást megtestesítő egykori „gellérthegyi Bastille” és a szabadulást jelképező Felszabadulási emlékmű szinte szimbolikus háttere lehet a történelmi képcsarnoknak.

Fábián Dániel jegyezte fel a közelmúltban Csorba Gézárról: „Főleg a sír-emlék (az Ady síremlék) elgondolását és vágyálmát, a Gellérthegyen megvalósítandó magyar Pantheon tervét szerette ismertetni, a nagy magyar szellemiség-

gekről ide készítette szobrait. Terve nem valósult meg, de még élete utolsó napjaiban is emlegette és sajnálta fiaskóját.” A terv voltaképpen nem hiúsult meg, csak egyelőre vár a megvalósításra.

Nem nagyméretű szobrokra gondolunk elsősorban (bár egy-két életnagyságú „bas-relief” is szóba jöhet, s néhány körplasztika szintén), hanem a kőfalakra illő domborművekre. Így pl. Gvadányi esetében elképzelhető a Falusi Nótárius első kiadásának Zajtai uramat ábrázoló lovas címlapja, Csokonai esetében a kancsóját emelő költő (a Márton-féle 1813-i kiadás címlapképe a felirattal: „Kancsót fiú! veszendő / Az élet és előlünk / Mint egy palack bor, elfogy”). Berzsenyi portréja készülhetne az egykorú rézmetszet alapján, mellévéve a Vitkovics Mihályhoz írt verse emlékeztető sorait. Virág Benedek arcmását Kosztolányi varázsos emlékező versének néhány sora foglalhatná keretbe:

Itt szomszédomban, az ordas hegyek közt
a szent öreg élt, Virág Benedek.
Kovakövel gyűjtötte meg a gyertyát
s lúdtollal körmölt magyar éneket...

Ami a költséget illeti, nem jelentene nagy anyagi gondot a fővárosnak: igazi nemzeti panteonként az egész országnak kellene összefognia érte: a megyéknek és a városoknak, hogy nagyjaik odakerülhessenek. Így pl. Gvadányi domborművét Rudabánya, illetőleg Borsod fedezhetné, Csokonaiét Debrecen, Berzsenyiét Vas, Virágét Zala, illetve Somogy megye. S bizonyára a helyi, megyei és a külföldön élő magyar művészek is szívesen vállalnának egy-egy munkát, sőt ajándékként felajánlanák egy-egy művüket. Így viszonylag rövid idő alatt benépesülhetne a Citadella dísztelen, komor fala, s valóra válnék Széchenyi és annyiak szép elgondolása, amely egyben idegenforgalmi látványosságunk lehetne. Lehetővé kellene tenni azt is, hogy az intézmények

— tanácsok, üzemek, intézetek, iskolák stb. — mellett egyének is hozzájárulhasanak egy-egy szívükhöz nőtt művész, tudós, történelmi hős domborművének, szobrának elkészítéséhez. (Tudomásom van róla, hogy valaki máris felajánlotta a gellérthegyi Panteon tervét felvető Széchenyi domborművének költségeit.) Ha a tizenkilenc megye és a csaknem száz város közönsége vállalná egy-egy dombormű költségeit, az már magában is százhusz emlékművet jelentene. Művészek, mérnökök kollektívája pedig — együttműködve a művelődéstörténészekkel — bizonyára szívesen elvállalná — társadalmi munkában is — a gellérthegyi Panteon megtervezését.

A Citadella körüli sétányon azután helyet kaphatnának a Budapestben megfordult külföldi művészek szobrai is: így *Rabindranath Tagore*-é, aki 1926-ban a

szomszédos Gellért Szállóban lakott (és *To Hungary* címmel szép négyesoroszt írt hazánkról, ez szintén rákerülhetne a szobor talapzatára), *Andersené*, a nagy dán mesemondóé, *Hector Berliozé*, aki 1846-ban járt Budapesten, *Puccinié* — hogy csak néhány kiragadott nevet említsünk.

„Ez csakugyan igazi Pantheon lehetne, a valódi kegyeletnek soha nem apadó forrása. Páratlan ékessége volna ez az alkotás hazánknak” — írta *Pulszky Károly* művészettörténész 1891-ben megjelent nagyobb tanulmányában.

Úgy hiszem, e sokak által sokszor elővett terv nem olyan utópisztikus, hogy ne kellene — különösen növekvő idegenforgalmunkra is gondolva — komolyan foglalkozni vele. Ha valaha, most jött el korunkban a megvalósítás ideje.

Szilágyi Ferenc

A népmese jelentősége az óvodákban

Nagy Attiláné írását¹ csaknem egy évtizedes óvónői munkám tapasztalatai alapján kívánom kiegészíteni. A leírtakkal messzemenően egyetértek, mivel meggyőződésem, hogy a népmese nevelő hatása jelentősen hozzájárul a gyermek harmonikus fejlődéséhez, s mint ilyen, a hazafiságra való nevelés feladatainak megvalósításában is segíti óvodai nevelő tevékenységünket.

Kiegészitésem a téma részletesebb megvilágításához járul hozzá. Nevelői gyakorlatom tapasztalatai alapján azt szeretném feltárni, milyen mértékben és hogyan válik a népmese a 3—6 éves korú gyermek személyiségfejlesztésének eszközévé.

A népmese a gyermekek számára a legkedveltebb és legfontosabb művelődési eszköz, s egyben a legrégebbi is. Mint az irodalom egyik sajátos műfaja, igen nagy hatást gyakorol élvezőire: érdeklődést kelt, mély, tartós élményt vált ki, a valóság jelenségeihez való kapcsolódást teremt, aktivitásra nevel, tehát jelentős szerepe van a gyermek személyiségfejlődésének alakulásában. A népmese világa, a maga alakjaival, tárgyival, sajátos törvényszerűségeivel megteremt annak a készségnek a fejlődési lehetőségét, amely lehetővé teszi, hogy a gyermek gondolatban átélje a mesei

helyzeteket, képzeletben pedig részt vegyen a főszereplő sorsában. Mindez nagyfokú szellemi tevékenységet kíván meg a gyermektől, tehát aktivizál.

Ahogy elkezdődik a mesemondás, a gyermek felfigyel a szereplőkre. Kiválasztja az érzelmileg hozzá legközelebb álló, legrokonszenvesebb szereplőt, beleképzele magát a főhős helyzetébe, belehelyezkedik lelkivilágába. Ezáltal kifejlődik benne a beleérző, beleélő készség, idegen szóval az empátia.

A mesét mondó óvónő számára nincs nagyobb elismerés, mint mikor azt látja, hogy a mesét hallgató gyermekek együtt élnek, együtt rezdülnek a mese fonalával, a mesehősök sorsával.

A gyermek *beleélő készsége* magától nem alakul ki, viszont tudatos nevelőmunkával *kifejleszhető*. Ennek nagyon jó eszköze a népmese, amely kifejező vonásokkal rajzolja meg a szereplőket, élénk színekkel ábrázolja az érdekes jeleneteket, számos lehetőséget nyújt tehát ahhoz, hogy a gyermek beleképzelehesse magát a körülményekbe, átélhesse, átérezhesse a szereplők lelki állapotait. A gyermek igényli is, hogy a mesehallgatás közben keletkezett élményeket, érzéseket újból átélhesse, ezért is kéri többször a mesét, sőt kedvenc meséjét — amelynek hőisével számára a legkedvezőbbben tud azonosulni — szinte vég nél-

¹ Honismeret 1978. 5—6. sz. 112—113. oldal.

kül hallgatná. Így fokozatosan alakul a gyermekben az a képesség, hogy részt vegyen gondolatban a főhős cselekedeteiben és azonosuljon vele. Az azonosulási képesség kifejezetten gyermeki sajátosság. Ezt ki is kell használnunk, hisz ez által tud majd a gyermek önállóan különbséget tenni a pozitív és negatív erkölcsi érzelmek között; ránevelődik arra, hogy állást foglaljon, s a nagycsoportos kor végére a *morális értékelő készsége* is kifejlődik.

A művészetet az érzelmek iskolájának is szokták nevezni. Különösen érvényes ez a megállapítás a népmesére. Sok mesét, népmesét magból írt műmesét, de különösen népmesét kell mondanunk a gyermekversek mellett, hogy érzékeny

érzelmi, esztétikai reagálási készséget alakítsunk ki gyermekeinkben.

A szépet nemcsak észrevétni, hanem átéreztetni is kell velük, hogy lelkesedjenek a népmeséért, hisz a népmese az érzelmek egész sorát vonultatja fel előttük. Hatásukra egyre tartósabb esztétikai, erkölcsi és intellektuális érzelmek alakulnak ki a gyermekben. S itt van a népmese rendkívüli pedagógiai jelentősége, hogy általa megtanul a gyermek különbséget tenni a pozitív és negatív beállítódású mesehősök között, s az állásfoglalása által kiválasztott magatartásminta szinte észrevétlenül épül be saját személyiségébe, majd valósul meg magatartásában és cselekedeteiben is.

Ferőné Komolay Anikó

Dobó várának romjain

„Magyarországon nincs ismertebb vár Egernél” — olvashatjuk a Regélő magyar várak c. könyvben.¹ Az évenként itt megforduló mintegy ötszáz ezer ember Eger várát szinte „nemzeti zarándokhelyként” keresi fel, amelyhez a műemlék kézzelfogható valóságot és atmoszférát ad. Egyértelmű, hogy „az egri vár Eger idegenforgalmának legfontosabb vonzástényezője”.² A közművelési, idegenforgalmi, nevelési szempontok érvényesítése érdekében a magyar történelem valóságának érzékletessé és maradandóvá tételében a vár feltárásának az eredménye rendkívül nagy jelentőségű az egész magyar nép, de az ideseregülő külföldi látogatók számára is.

Érthető tehát, hogy a vár sorsát, az ott folyó munkálatokat érdeklődve, örömmel, olykor aggódva kíséri figyelemmel a közvélemény. Örömmel hallgattuk a rádióban, néztük a televízióban a feltárások legújabb eredményeit, ugyanakkor megdöbbenet vettük a hírt, hogy a vár egyik fő „ekessége”, a Dobó-bástya nincs többé. 1976. július 18-án a bástya orma leomlott, az omlással fenyegető falmaradványokat ezután lerobbantották. Az utolsó — DNY-i — falsarok lerobbantásával, 1976. október 23-án „örökre megszűnt annak a lehetősége, hogy a Dobó-bástya helyreállítása valaha is megtörténjék, hiszen legfeljebb az újjáépítésére gondolhatunk!”³

Ez az esemény önkéntelenül is felveti a kérdést, vajon hogyan is folynak a munkálatok az egri várban? Ugyanezt a kérdést feszegette a Heves megyei Népújság egyik munkatársa is, és „jó néhány, sokakat foglalkoztató kérdésre” kért választ *Havasí Páltól*, az Országos Műemléki Felügyelőség igazgatóhelyettesétől.⁴

Az Egri Vár Híradójának 1976. 12. számában olvashatjuk *Sedlmayr János* — a vár jelenlegi építész — véleményét: „Több évi munka után is hangoztatnunk kell, hogy az egri vár, hírnevéhez képest, nem nyújt elegendő élményt...”, majd így folytatja: „épp ezért fontos, hogy minél több látóval gazdagítsuk a műemléket...”⁵ Ez a vélemény önmagáért beszél, de vajon hol találhatjuk meg az „elégedetlenség” alapját? A válasz a Vár Híradójának egy jóval korábbi számában található meg, a város akkori építészmnöke, *Hevesy Sándor* megfogalmazásában: „Amilyen örvendetes egyáltalán a rekonstrukció megkezdése, még több sikert és elismerést érhetnénk el, ha

1 Regélő magyar várak. RTV-Minerva, Budapest, 1977. 47. old.

2 Komáromy Endre: Az egri vár feltárása és az idegenforgalom. Az Egri Vár Híradója, 1976. 12. sz. 37. old.

3 Szabó János Győző: A Dobó-bástya és elpusztulásának története. Az Egri Vár Híradója, 1977. 13–14. sz. 75. old.

4 Pécsi István: A múlt nyomában, megyénkben. Heves megyei Népújság, 1978. augusztus 6.

5 Sedlmayr János: Az egri vár helyreállításának építészeti koncepciója. Az Egri Vár Híradója, 1976. 12. sz. 33–34. old.

a munkák nem a vár területén szétszórtan, hanem szervezettebben, egy-egy szakasz befejezéséig folynának" — írta a szakember 1964-ben.⁶

Nézzük meg most, tizennégy évvel később, hogyan is folynak a helyreállítás munkái az egri várban. Kalauzunk — a szemünkkel észlelhetőkön kívül — a Heves megye Műemlékei II. kötetében leírtak lesznek. A munkálatok ismertetésében igyekeztünk követni azok főbb szakaszait, mégpedig: a műemlék feltárása, a műemlék rekonstrukciója és végül a műemlék átadása, bemutatása a közönségnek.

Déli belső várfal. „A fal feltárása és restaurálása 1959—60-ban készült, a torony és az ettől K-re húzódó falrész jelenleg feltárás alatt.”⁷

Délnyugati várfal. „A falszakasz régészeti feltárása és helyreállítása még nem történt meg.”⁸

Nyugati várfal. „A fal feltárására eddig csak a Tömlőc-bástya melletti, északi-szakaszon került sor... A fal további szakaszán a feltárás és a burkolat eltávolítása még nem kezdődött meg.”⁹ A Műemléki Topográfia megjelenése óta ugyan elkészült már a Sétány — hasonlóan, mint a déli várfalon —, de újabban lezárták a látogatók elől a Dobó-bástya leomlása miatt.

Káptalani lakások. A Heves megyei Népújság 1968. évi őszi számában olvashatjuk: „Lebontják az összes épületet a gótikus palota körül... Földszintjén megtekinthetők az eddig feltáratlan káptalansor épületeinek maradványai.”¹⁰ Az azóta eltelt 10 év alatt még nem fejezték be a nyugati várfal tövében levő épületek feltárását. A rekonstrukciót megkezdték, de abbahagyták.

Földbástya. „A bástya feltárása 1958-ban kezdődött, a feltárt maradványok állagmegóvása és kismértékű kiegészítése 1964-ben fejeződött be.”¹¹

Északi belső várfal. „A fal feltárása és helyreállítása eddig csak a gótikus palota hátoldalát alkotó szakaszán készült el.”¹²

Sándor-bástya. „Feltárására még nem került sor.”¹³

Északi külső várfal és falszoros. „A fal és a szoros Ny-i végét a Tömlőc-bástyával egyidejűleg 1959-től feltárták... Az eredeti terepszintet a fal két oldalán még nem állították vissza a feltárt Ny-i szakaszon sem.”¹⁴ Örvendetes lenne a látogatók számára, ha olyan formában állítanák helyre, amint azt a déli falszorosnál tették. A keleti szakasz máig is feltáratlan.

Zárkány-bástya. 1929-ben megásták, feltárták, az alapfalakat tisztázták, azután betemették. Jelenleg ott omladozik a vasút túloldalán, szemét- és ócskavastároló.

Török kapuvédő bástya (Törökkert). Az 1968-ban megjelent — vár és a város rekonstrukciós terve alapján írt — cikkben olvasható: „Az éhes kiránduló azonban felkeresheti majd a Török-bástyában berendezendő éttermet is!” Ha erre várunk, bizony sokszor éhesek maradtunk volna, mert „a bástya eredeti bejárata még felderítetlen, ... feltárására és helyreállítására még nem került sor.”¹⁵ Csak az elmúlt évben fogtak hozzá.

Hippolit-kapu északi oldala. A kapuzatot feltárták, az északi oldal rekonstrukciójára és bemutatására máig sem került sor.

Délkeleti ágyúdomb (Kálvária-domb, Szép-bástya). „Az ágyúdomb feltárását a D-i oldalon 1962-ben kezdték meg a Gergely-bástyába vezető, betemetett folyosó kitisztításával, majd 1966 és 1968 között teljesen feltárták. Helyreállítása még nem kezdődött meg.”¹⁶ 1969-ben Sedlmayr János elkészített egy tervjavaslatot a Szép-bástya helyreállítására. A javaslatban olvashatjuk: „A Szép-bástya helyreállítását nemcsak egykori jellegének visszaállítása miatt, nemcsak az említett rossz állaga, életveszélyessége miatt, és nemcsak városképi szempontok miatt tartjuk szükségesnek, hanem ugyanannyira jövőbeli rendeltetése miatt is.”¹⁷ Nos, hogy mi lesz a jövőbeli rendeltetése, azt nem tudjuk, mert a tervet elutasították és azóta sem készült helyette újabb.

6 Hevesy Sándor: Az egri vár szerepe városfejlesztési terveinkben. Az Egeri Vár Híradója, 1964. 5. sz. 29. old.

7 Heves megye műemlékei, (Szerk.: Dercsényi Dezső) II. k. Bp. 1972. 84. old.

8 U. o. 93. old.

9 U. o. 94. old.

10 Kátai: Egy kis séta Egerben. Heves megyei Népújság, 1968. 6. sz.

11 HmM. II. k. 100. old.

12 U. o. 103. old.

13 U. o. 104. old.

14 U. o. 105. old.

15 U. o. 117. old.

16 U. o. 119. old.

17 Sedlmayr János: Javaslat az egri várban levő Szép-bástya helyreállítására. Egeri Múzeum Évkönyve, VII. k. Eger, 1969. 209. old.

Az első várudvar. „A várudvaron feltárták az öreg kutat, helyreállítása, illetve bemutatása még várat magára. A Szép-bástyától délnyugatra, a déli várfal belső oldalán feltártak egy elpusztult nagyméretű épületet”¹⁸, gótikus teremmel, különböző szadok különféle épületmaradványaival. A helyreállítás és a bemutatás itt is elmaradt.

A várudvaron található még a feltárt és helyreállított *kovácsműhely*, amely azonban csak messziről látható, mert az előlekekkel együtt el van kerítve a látogatóktól.

A Szép-bástyától keletre levo terület. Tulajdonképpen a Setét-kapu és a fal közötti térség, amelynek feltárását megkezdték, de abbahagyták, ez a terület is be van kerítve.

A Székesegyház északkeleti falrész és a Sándor-bástya tornya közötti rész. Ennek a műemlékegységnek a feltárását is megkezdték, a további munkálatok aobamaradtak, a területet elkerítették, a helyreállított toronyhoz hozzájutni nem lehet.

Az eddig felsorolt műemlékek között szándékosan nem szerepeltettük azokat, amelyek a munkálatok mindhárom szakasza után befejezve várják a látogatókat. Jellemző még, hogy valamennyi említett műemlék a föld felett látható — közelről vagy messziről —, ám érdemes felsorolni néhányat a föld alattiak közül is.

Setét-kapu. Rekonstrukciója jelenleg folyik, de a feltárás még nem fejeződött be.

Kaszárnyatermek. Az 1976-ban megjelent Eger c. útikönyvben még ezt olvashatjuk: „lépcsőn jutunk fel innen (ti. a földszinti termekből) az emeleti kaszárnyatermek-be.”¹⁹ Sajnos azóta már nem juthatunk, mert omlásveszély miatt lezárták, ugyanis a mennyezet (boltívek) megerősítése, szigetelése hiányzik, a termek beáznak!

Kazamaták. Ismét az 1968-as Népújságban írt cikkekre hivatkozunk: „és egyre hosszabb utat tehetnek meg a vendégek a kazamata folyosóin — ezek feltárását tovább folytatják.” Hozzá kell tenni, hogy a jelenleg látható kazamata-részeket még *Lénárt János, Pataki Vidor és Pálosi Ervin* tárták fel és tették bemutatathatóvá a II. világháború előtt. Az újságíró nyilván egyrészt a *ciszternával szemben levő folyosórész* (Zárkány-bástya alatt) járhatóvá tételére gondolt, amely most zárva van, mert elvizesedett; valamint arra, hogy az *aknafigyelő folyosó végén (Stella Kristóf és társai emléktáblájánál)* kellene folytatni a füléskazamata nyugati (város felőli) fülénél levő kazamata járhatóvá tételét és bemutatását. Bizonyára sokan nem tudják, hogy a borkóstoló pincéje is a kazamata ép része.

A Tömlőc- és Föld-bástya föld alatti részeinek feltárása részben megtörtént, de folyosórendszerének feltárására már nem került sor, ott megálltak. Ma két bedeszkázott kapu sejteti a látogatóval, hogy azokon lehet lejutni a bástyák alsó szintjeire.

A várban folyó munkálatok másik *sarkalatos pontja, az állagmegóvás, állagvédelem.* Egy műemlék helyreállítása csak akkor mondható teljesnek, ha annak épségben való fennmaradását megoldják. Ennek fontosságára mutat rá Hevesy Sándor a már említett publikációjában. „A középkori templomromoknál és a későbbi ásatások során esetleg előkerülő épületmaradványoknál... egy a terület fölé kerülő modern üveg-, vagy műanyagtető azután védhetné a falmaradványokat a végleges megsemmisüléstől.”²⁰ Hevesy javaslata a romkert műemlékeire vonatkozik, ahol a kiástott alapfalakat 50 cm-rel megemelték (műkövel) úgy, hogy látszon az alap is. A templom romjainál azonban a műkö alatt pusztul a régi fal, tehát a Hevesy-féle javaslat sem lehet megoldás.

Az állagvédelem elmulasztását példázzák a *kazamaták felső kaszárnyatermeinél* folyó munkálatok. Amikor elhordták a földet, megbontották a vízzáró réteget és ezért folyik be a víz. Hasonló a helyzet a *kovácsműhelynél*, amelyet nyitott tetővel állítottak helyre, ezért beázik. Célszerű lenne, ha a feltárás során észlelt hibákat azonnal helyrehoznák, mert később már nagyobb mérvű a pusztulás és lényegesen több pénzbe kerül!

A Dobó-bástya elpusztulása elegendő figyelmeztetés arra, hogy a műemlékek helyreállításakor vagy a már feltártak bemutatásakor arra kell gondolni, hogy ezeket a műemlékeket az utókor számára is meg kell őrizni!

Végezetül, akár összefoglalásként néhány gondolat a már említett Heves megyei Népújság 1978. augusztusi számában megjelent cikkhez.

Az újságírónak arra a kérdésre, hogy miért halad ilyen lassan a feltárás, az OMF igazgatóhelyettese többek között ezeket mondta. „A feltárás és a konzerválás közös tennivaló. Mi adjuk a szakmai irányítást, a hozzáértő régészt és építésszt, az irányter-

18 Munkaközösség: Eger. Panoráma, 1976. 184. old.

19 U. o. 200. old.

20 Hevesy Sándor: Az egeri vár szerepe városfejlesztési terveinkben. Az Egeri Vár Híradója. 1964. 5. sz. 20. old.

veket, a megye, a város viszont az anyagiak zömét fedezi. Hadd mondjam el: komoly összegekről van szó." Az emberben önkéntelenül is felvetődik a kérdés: *a megye és a város (melyek a pénzt adják) ellenőriz-e, hogy az említett komoly összegeket hová fektetik be, illetve hogyan gazdálkodnak vele, akár a feltárások ütemezésekor? Van-e ebbe egyáltalán beleszólásuk?*

A feltárások elhúzóadásának fő okaként a statikai vizsgálatokat említi. Ezek azonban nem minden várbeli munkának szükségszerű előfeltételei. Kétségtelen, hogy például a kazamaták további feltárásához vagy a Szép-bástya feltárásához szükségesek. De hogy a templomkert további részeit, az öreg kút és a fal közötti romterületet alapjaiban feltárják és bemutassák, ahhoz nem kellenek statikai vizsgálatok.

Az OMF vezetője ígéretet tett a cikkben „*hogy az 1980-as évek közepére végzünk.*” Nem tudni, hogy ez elképzelés, vagy pedig valamilyen terv.

Felvetődött a cikkben a műemlékek hasznosítására vonatkozó javaslat kérdése is. Úgy véljük, hogy *a meglevő és feltárt, illetve még feltáratlan műemlékeket kellene olyan állapotba hozni, hogy a nagyközönség számára bemutatható legyen.* Ez is egyfajta hasznosítási szempont.

Szó esett még a riportban az OMF „merevségéről”, ugyan nem konkrétan a várral kapcsolatban. Pedig sajnálatosan itt is érezhető. Az OMF csak a saját nyugdíjsaival hajlandó a feltárást végeztetni. *A nagy tömegű manuális munkát — a régészeti feltárásokhoz hasonlóan — miért nem végezhetik el a főiskolák, egyetemek hallgatói a KISZ-fiatalok stb.; akik az ilyen munkához szükséges szakértelmet ugyanúgy meg tudják szerezni, mint az öreg munkások.* Számukra nem is az anyagiak lennének az elsődlegesek, hanem az az élmény, hogy részt vehetnek ebben a munkában. Nem feltételezhető, hogy ilyen jellegű ajánlat nem érkezett az OMF-hez. Ezeknek az „önkéntes” munkásoknak a szervezése, szakember által való irányítása is megoldható lenne, ha a várfeltárásnak — magasabb szintű vezetővel az élen — állandó kirendeltsége működne Egerben, mint ahogy az építészrészlegnek is van helyi kirendeltsége.

A műemlékek helyreállítása és bemutatása szocialista kultúrpolitikánk szerves része; ezért is fontos követelmény, hogy *„ami feltárt a régészeknek, azt a megfelelő bemutatás módszerével újból fel kell tárni a régészetben járatlan látogató tömegek számára!”*²¹

Hulényi Miklós

Mégegyszer Bercsényi László franciaországi sírjáról

A Honismeret 1978. 4. számában dr. Kelemen András főorvos Kurucoknál látogatóban című írásában beszámolt többek között a *Bercsényi László* végső nyugalóhelyén tett látogatásáról is. Sorait őszinte örömmel olvastam.

Sajnálatos módon azonban írásában több pontatlanságra leltem. Elkerülte többek között a figyelmét, hogy leírtam a síremlék helyét, sőt a sírfeliratokat is pontosan közzé tettem. Így esik, hogy „falusias templomnak” nevezi a Luzancy-beli kastélykápolnát, majd azt állítja, hogy „megtaláltam Bercsényi Miklós és László síremlékét”.

Valójában *Bercsényi Miklós* sohasem nyugodott itt, mivel közismerten törökországi bújdosásban hunyt el és az 1906-os hazaszállítási hajvai török földben pihentek. A ránézésre felreérthető, a többi sírfelirathoz képest jóval nagyobb

betűkkel a talpazatra vésett francia nyelvű felirat valóban kiugratja Bercsényi Miklós franciásan írt nevét, de XIV. Lajosét is, ám a szöveg félreérthetetlen.

A további, nehezebben olvasható francia nyelvű sírfelirat, amelyet a szerző pontatlan fordításban közölt, a következőképpen hangzik: *„Itt nyugszik a magas rangú és híres földesúr, gróf Bercsényi László Ignác úr, magyar főnemes, Franciaország marsallja, a királyi és katonai Szent Lajos-rend nagykeresztese, Luzancy, Messy, Courcelles-sur-Marne és más helységek földesura, korábban Lotharingia főlovászmestere, Lotharingia és Bar uralkodójának udvari tanácsosa, tiszteletbeli lovagja, Commercys várának és városának kormányzója, Commercys kormányzósági hadnagya és a fent nevezett város vadászkapitányságának királyi kapitánya, aki 1778. január 9-én*

²¹ Komáromy Endre: Az egri vár feltárása és az idegenforgalom. Az Egri Vár Híradója, 1976. 12. sz. 37. old.

hunyt el 86 éves korában és akit hívese, a magas rangú és híres Anne-Catherina de Viette-Gezard úrnő mellé helyeztek."

A valóban nehéz, XVIII. századi szöveghez magyarátzképpen még hozzá kell fűznöm: a hamvak az oltár alatti kriptában vannak, míg a síremlék ettől jobbra oldalvást helyezkedik el, ettől még tovább jobbra pedig a hitves sírfeliratát őrző márványtábla. A sírfeliratban a név franciás változata szerepel, bár maga Bercsényi László sohasem így írta. A kassai fogsága alatt a bérmáláskor a jezsuitáktól kapott Ignác nevet egyébként sohasem használta. Tévedés továbbá, hogy Bercsényi László 86 éves korában hunyt el. Mivel 1689-ben született, halálakor 89 esztendő volt. Felesége neve helyesen, a sírfelirattól eltérően: Anne-Catherine de Wiet-Gerard. Végül a méltóságok között felsorolt „kormányzósági hadnagy” a magyar nemesi felkelés élén álló vármegyei kapitányéhoz hasonló kormányzósági tisztség volt.

A továbbiakban a síremléken egy szép, latin nyelvű barokk szöveg található: „Hatalmas vezér, ősökkel dicső, még dicsőbb önmaga által; ősei jogát védelmezte, de midőn Magyarországra az Ég haragja nehezedett, nem volt képes többé a szerencsétleneknek segítséget hozni. Sírva hagyta el síró hazáját, úgy rendelte a Sors, hogy a franciáknak legyen dicsősége, reménye és szeretete.”

Végül közvetlenül a szarkofágot utánzó kő alá helyezett márványtáblán a következő francia nyelvű dicsőítő költemény van: „Itt nyugszik egy Bercsényi. Maga a gyászba borult hírnév véste sírjára nevét. Harcosok, ti mindannyian virággal tartoztok az emlékezetének; ő a támaszotok, szeretetetek, dicsőségtek volt. A halál az élettől megválni kényszerítvén őt, az erények gazdag forrását

apasztotta ki. Óh, miért nem lehetett a világ boldogságára halhatatlan úgy, mint a neve.”

Tartozunk azzal nemzeti önismere-tünknek, hogy a Rákóczi-szabadsághar-cot követő franciaországi katonai emigráció vezető egyéniségével kapcsolatban egészen pontos ismeretekkel rendelkez-zünk. Habár a Habsburg- és Horthy-történetírás agyonhallgatta, ő a sírfelirat szavaival élve „a magyarok dicsősége is”. Ez a kis írás is adjon ösztönzést hon-fitársainknak, hogy Franciaországba el-jutva dr. Kelemen András főorvoshoz hasonlóan róják le kegyeletüket Bercsényi László, az egyik legnagyobb XVIII. századi magyar katona emléke előtt.

Dr. Zachar József

*

Nagy örömet vettem dr. Zachar József hozzászólását útibeszámolómbhoz, annál is inkább, mert így sor kerülhetett a síremléken levő latin nyelvű méltatás és francia nyelvű vers szövegének közlésére, amely eredeti kéziratomon szerepelt, de végül — gondolom, terjedelmi okokból — kimaradt. Nagy örömmre szolgált volna, ha II. Rákóczi Ferenc emlékére emelt „obeliszk” fényképét is leközzölhet-te volna a Honismeret. Ami Bercsényi László síremlékét illeti, elismerem, hogy szerencsétlen fogalmazás révén került a mondatba apjának neve. Magam örültem volna legjobban, ha dr. Zachar József nézte volna át közlés előtt írásomat. Szándékom nem volt se több, se keve-sebb, mint felhívni a figyelmet, hogy a sok külföldet járó hazánkfia keresse fel az útikönyvekben esetleg nem reklámozott, de számunkra értékes magyar emlékeket is.

Dr. Kelemen András

ZALAI GYŰJTEMÉNY 1—7.

Örvedetesen gyarapodnak azok a sorozatok, amelyek egy-egy megye történetének a megírását készítik elő. Tudjuk, hogy egy megye története sokkal összetettebb annál, semhogy azt néhány ember pár év alatt megfelelő színvonalon meg tudná írni. Ha van is példa ennek az ellenkezőjére (mint pl. a Nógrád megye története), az semmiképpen sem minősíthető követendőnek. Sokkal célszerűbb az az eljárás, amikor a megye kiadói résztanulmányokat tesznek közzé, míg ki nem érlelődik a megyetörténet fővonalát jelentő kérdések sora és meg nem történik ezeknek a kérdéseknek megfelelő mélységű elemzése. Ezt az utat követi többek között a Tolna megyei tanulmányok és a Zalai gyűjtemény című sorozat is. Mindkettőt a megyei levéltár adja ki.

A tanulmány- (illetve tanulmánykötet-) sorozat nagy előnye, hogy nem kell a kiadónak a szerkesztőnek messzemenően figyelemmel lennie a terjedelmi arányokra, sokkal több lehetőség nyílik egy-egy kérdés alaposabb elemzésére, a tematikus válogatás is lehet szabadabb, és kevésbé követelő az igény az egyes közölt tanulmányok feldolgozásbeli-módszertani-stilisztikai egységességére. Az elmondottak jellemzik a Zalai gyűjteményt is. Az eddig megjelent kötetek tanulmányait egymás mellé állítva kitűnik bizonyos terjedelmi aránytalanság, ez azonban itt teljes mértékben megbocsátható. A tanulmányköteteknél még nem probléma, hogy külön kötetet kapott három, egymástól élesen elütő, különböző fontosságú téma. Az 1. kötetben *Blázy Árpád* a gyógyszerészet Zala megyei megjelenését és fellődését írta le (igen alapos, bár nem teljesen megérett, kissé félkész állapotban maradt forrás-elemzéssel). A 4. kötetben *Béli József* az 1945-ös földosztás Zala megyei végrehaj-

tását ismerteti igen alapos tanulmányában. (Kár, hogy mellékleteinek válogatása esetleges: egy ingóságlettár helyett célszerűbb lett volna hiánytalanul közölni a földreform végrehajtásának számszerű adatait.) A 3. kötet *Lagzi István* tanulmányát közli a II. világháború idején Zala megyében tartózkodó lengyel menekültekről. Ez a kétségtelenül érdekes téma — melyet a szerző imponáló szenvedélyességgel, aprólékossgal tár fel — valójában a megye történetének olyan kérdése, amelyről itt még lehet írni, de a megyetörténetben már nem ilyen — a földreform taglalását is meghaladó — terjedelemben.

A 2. kötetnek szinte minden tanulmánya példamutató adaléknyújtás a megyetörténethez. Különösen ki lehet emelni *Müller Róbert*nek a történeti néprajz, de egyben az ipartörténet anyagát is gazdagító tanulmányát a tófeji kemencéről. A megyetörténet jogtörténeti vonatkozásait is jól alknázza ki és a megyék közti összehasonlításoknak is jó alapot ad *Degré Alajos* Pálóczy Horváth Ádám és az 1819. évi zalai tisztújítás című tanulmánya, melyet szerencsésen egészít ki *Szentmihályi Imre* Pálóczyról közzétett életrajzi adaléka. A mezővárosok történetéről meglévő ismereteinket gyarapítja *Simonffy Emil*nek a jobbágyfelszabadítás tárgykörében írt munkája (Zalaegerszeg harca a legelőért). A legújabbkori történetünk egyik fontos kérdésének helyi vonatkozásait pedig *Jakabfi Rudolf* mutatja be a nagykanizsai Nemzeti Bizottság tevékenységét elemző tanulmányában.

Példamutató a sorozat 6. kötete is. Ebben a megye régészeti kérdéseinek egész sorát taglalják a szakértők. A különböző részletkérdéseket, fontosabb leleteket, leletegyütteseket, ásatásokat bemutató írások közül érdemes kiemelni *Dávid Katalin* problémaérzékeltető, feladatki-tűző, valamint az egyházi műemlékek

vizsgálata szempontjából nagy fontosságú, a patrocínium-kutatás jelentőségét taglaló tanulmányát, amely Adatok Zala megye középkori művelődéstörténetéhez címmel olvasható a kötetben.

Hasonlóan sokat mondó és nagyívű kutatásokról vall a 7. kötet, melyben *Szentmihályi Imre* a hetési és lendvameल्ली néprajzi sajátosságokat, Zala megye etnikumának legjellegzetesebb vonásait foglalja össze. Tanulmánya — a folklór kivételével — teljes néprajzi képet ad a nyelvjárástól a népi kultúráig, a gazdálkodástól az építkezésig, a ruházkodásig. Különös érdeme, hogy — néprajzosok körében egyre gyarapodó példaként — kutatásainál megfelelő mértékben hasznosította a levéltári források adatait.

Kívánatos, hogy a helyi kiadók, a lehetőségekhez mérten, minél inkább törekedjenek megjelentetni országos kutatók munkáit is. Ezzel az országos problémák kutatói közelebb kerülhetnek a helytörténeti műhelyekhez, bekapcsolódhatnak a helyi kérdések vizsgálatába, segítve ezzel a helytörténeti kutatás színvonalának emelését. Az országos intézmények munkatársai és a helyi kutatók együttműködésének szép példája a Zalai gyűjtemény 5. kötete, amely tekintélyes — közel 40 ív — terjedelemben *Deák Ferenc*ről közöl tanulmányokat. A történészek, jogászok, jogtörténészek összefogásával készült tanulmánygyűjtemény nagy nyeresége történeti irodalmunknak. Dicséret illeti a kiadó Zala megyei Levéltárát, valamint *Degré Alajost*, a kötet (és egyben az egész sorozat) szerkesztőjét, hogy helyi kiadványban publikáltak olyan munkákat, amelyek elsősorban és közvetlenül ugyan nem Zala megyét, de annál sokkal többet: az egész magyar történeti kutatást, az egész hazai tudományos életet gazdagítják. Ez a kiadvány az előállító műhelynek is rangot ad, és a megye tudományos életének is nagy eseménye.

A helytörténeti kutatás legfőbb szerepe az országos történetírás megalapozása. Ha egy helyi kiadvány ezt az utóbbi feladatot olyan színvonalon látja el, mint a Zalai gyűjtemény eddig megjelent kötetei, akkor bizonyosak lehetünk abban, hogy a szűkebb zala megismerésének és megszerettetésének nemes munkájában is hathatós eszköz lesz és a honismereti mozgalom céljainak elérését is a lehető legnagyobb mértékben segíti elő.

Schneider Miklós

Heves megye azok közé a területek közé tartozik, ahol az utóbbi évtizedekben az immár több mint évszázados múltra visszatekintő helytörténeti tevékenység jelentős eredményeket ért el. Az 1970-es években a megyei műemléki topográfia két kötete jelent meg, s 1978-ban napvilágot látott a befejező gyöngyösi kötet is. A helynévgyűjtés terén is jelentős az előrehaladás. Megjelentek eddig az egrri járás, a fűzesabonyi járás, az Eger és Felnémet helyneveit ismertető kötetek. *Bél Mátyás* megyeleírását — igaz, kivonatossan — *Soós Imre* kiadásában szintén megjelentette már a megye.

Mintegy két évtizede folyik szakadatlanul az egrri várásatás, s ezen kívül sor került Kisnána, Sirok, Gyöngyöspata várának feltárására és részbeni helyreállítására. Templomok, kolostorok ásatásának sorából kiemelkedik a bélapátfalvi cisztercita apátság feltárása és helyreállítása. Jelentős eredményeket ért el a népi építészeti értékek védelme, megóvása terén is. A várbarátok körének több mint egy évtizede külön kiadványa van: az Egrri vár híradója. A Gárdonyi Géza Társaság eddig két kötetet jelentetett meg: az elsőt a Gárdonyi Géza emlékülésről (1973), a másodikban Tinódi históriás énekei egy részét adta közre az a *Sugár István*, akinek a Zrínyi Kiadó néhány éve megjelentette Eger vár és viadala című könyvét. A terjedelmesebb községmonográfiák sorából kiemelniük *Soós Imre*: Heves megye községekének történetét.¹

Az említettek egyértelműen bizonyítják, hogy Heves megyében példamutatóan sokoldalú múltfeltáró tevékenység folyik minden területen. Ebbe a sorozatba illeszkednek bele a levéltár kiadványai, elsősorban évkönyve, az Archívum.

Az Archívum kötetei 120—130 nyomtatott oldal terjedelműek, ami szerénynek tűnik, ám a szerkesztőnek számolni kell a realitásokkal, azzal, hogy a levéltár, a múzeum, a Tanárképző Főiskola kutatóin kívül csak néhány más megyei intézményre, s önálló — részben amatőr — kutatókra számíthat, fővárosi vagy más megyebeli közlemények rendszerességére nincs biztosíték. Az eddigi hat kötet írásainak többsége hat-hét rendszeresen publikáló kutató tevékenységét

¹ Bővebb ismertetését lásd a Honismeret 1978. 3. számában. (Szerk.)

tükrözi. E viszonylag szűk kutatói bázis és mások — rendszeresnek nem számító — tevékenységét viszont jól összefogja az évkönyv szerkesztője, s eddig rendszeres időközökben, az olyannyira megszokott határidőcsúszások nélkül jelentek meg a kötetek.

Természetesen nincs módunk arra, hogy az eddig megjelent valamennyi tanulmányt ismertessük, elemezzük, sőt az összes cím felsorolásától is el kell tekintünk. A kötetek szerkezete megállapodottnak számít: tanulmányok — közlemények — könyvismertetések — bibliográfia.

A tanulmányok korszakok szerinti megoszlása nyilvánvalóan a megye kutatógárdájának érdeklődési körét tükrözi. Így érthető, hogy nyelvi és módszertani tekintetben bizonyos szempontból a legmagasabb szintű felkészültséget megkövetelő középkorral mindössze két tanulmány foglalkozik, mindkettőt a levéltár igazgatója, Kovács Béla írta, aki muzeológusként is több értékes tanulmánnyal gazdagította a táj középkori irodalmát. A két tanulmány nemcsak megyei, hanem országos viszonylatban is figyelmet érdemel, mindenekelőtt a témaválasztás révén. A *Középkori vámok és vásáros helyek Heves megyében* az 1. számban jelent meg. Fontosságát növeli az a tény, hogy középkori közlekedés- és kereskedelemtörténetünk megírása a vám- és révhelyek lehetőleg teljes összegyűjtése nélkül elképzelhetetlen. Sőt, nem elégséges az adatok összegyűjtése, szükség van térképrevitelükre is. Ezen a téren vannak ugyan eredményeink, de adataink igen hézagosak, ezért Kovács Béla tanulmánya újabb továbblépést jelent. A nem nagyszámú adat miatt az értékelésektől érthetően tartózkodó szerző térképet is ad, mely sajnos — részben nyomdai okok miatt — meglehetősen gyenge kivitelű, részben olvashatatlan, jelzései nehezen kivehetők. Célszerű lett volna a vásárok időpontját a térképen felüntetni, s jelölni az utak közötti fontossági különbségeket. Kovács Béla másik tanulmánya a középkorkutatók előtt jól ismert egri püspökségi-káptalani iratgyűjtemény, a Liber Sancti Joannis keletkezésével és korával foglalkozik. A kutatók eddig elsősorban nem az eredeti kötetet, hanem annak 1643-ban készített, s közel egy évszázada *Kandra Kabos* jóvoltából megjelentetett másolatának adatait használták. Kovács Béla pontról pontra kimutatta az eredeti és a másolati példány eltéréseit, felhívta a kutatók figyelmét arra, hogy a

XVI. századi birtokviszonyok vizsgálatához elengedhetetlen az eredeti — kéziratok — példány és a szövegvariánsok együttes vizsgálata.

A török kort öt tanulmány képviseli: *Sugár István*, *Kovács Béla* és *Soós Imre* írásai. Soós Imre a török hódoltság korabeli nemesi vármegye szerkezetét és közigazgatási mechanizmusát vizsgálta terjedelmes tanulmányában (2. sz.). A megye szerencsésen megmaradt iratanyagára támaszkodott elsősorban és plasztikus képet rajzolt a kérdéskörrel. E tanulmánynál is a térkép elnagyoltságát hibáztathatjuk elsősorban (közzölt formájában tudományos kutatás céljára alkalmatlan).

Sugár István három írása közül az egyik rövid közlemény Eger város 1690. évi összeírását elemzi statisztikai szempontból. Ehhez is tartozik térkép, amely az előzőekhez hasonlóan nem tekinthető teljes értékűnek, nem tünteti föl például a város utcáinak neveit. Az egész kiadványsorozatra jellemző, hogy a térképek nem egységesek, ami nem csak esztétikai szempontból számít szerencsétlen megoldásnak.

Sugár másik két — terjedelmes — tanulmánya az egri vár 1594/95. évi számadását dolgozza föl. A nemrég fölfedezett nagy jelentőségű iratanyag alapján Sugár *Rúzsás Lajos*nak a vár XVI. századi gazdálkodásáról szóló összefoglaló művét több tekintetben jelentősen kiegészíti (5—6. sz.). A tanulmány jó példája annak, hogy megfelelő iratanyag alapján milyen részletes és kimerítő feldolgozás készíthető a végvári élet egy-egy fontos kérdéscsoportjáról.

Az Archívum tanulmányainak zöme a XVIII. századdal foglalkozik. A tanulmányok között szinte egyenlő számban találjuk meg három csoport, a társadalom-, gazdaság- és művelődéstörténet képviselőit. Elsősorban *Nemes Lajos* levéltári kezelő és *Lénárt Andor* muzeológus ezen időszak buzgó kutatója — három, illetve négy tanulmányuk jelzi ezt. Lénárt elsősorban az ipartörténet, főleg a céhek, illetve a hozzájuk kapcsolódó szervezetek kutatója (egri ács, kőfaragó, kőműves céh; vallásos iparos egyesületek; szőlőműves céhek, 1792. évi egri parasztmegmozdulás). Nemes érdeklődési köre ezzel rokon (egri kézművesek; egri szőlőművészek; egri állatösszeírások), Kovács Béla a XVIII. századról szóló két írása közül az egyik ipartörténeti (Pliczner János kőfaragó egri munkássága), a másik vallástörténeti (flagellánsok). A megye alapfokú népoktatásának egyik

XVIII. századi szakaszával Sugár István foglalkozik terjedelmes tanulmányban (sajnálatos, hogy térképmellékletet nem közölt). A művelődéstörténet tárgykörébe tartozik *Kilián István* közleménye (1761. évi egri színlap) és *Nagy Árpád* írása (az egri volt jezsuita gyógyszerészár története).

A XIX. századi tanulmányok száma csaknem fele a XVIII. századiaknak. Szerzőik között a már ismertek közül ott találjuk Sugár Istvánt (papírmalom) és Lénárt Andort (1816. évi gyöngyösi tisztújítás), Kilián Istvánt (a szárazbői ismeretlen Csokonai versgyűjtemény). Találunk ezúttal is céhtörténeti feldolgozást (*Löffler Erzsébet*ét az egri bodnár céhről), *Sánta László* személyében az állattartástörténeti kutatásoknak is akadt folytatója. A XIX. századi egyházi anyakönyvek statisztikai vizsgálata — *Benkőné Lukács Ágnes* — módszertani szempontból igen fontos. Irodalomtörténeti szempontból régi kérdést dönt el *Lőkös István* közleménye *Bródy Sándor* pontos születési idejére vonatkozólag.

A XX. századi írások száma az előző századéval egyező. A hét tanulmány, illetve közlemény közül mindössze kettő foglalkozik 1945 előtti időszakokkal (*Kapor*: Egri amatőr színjátszás, illetve Cs. *Varga* Adyval kapcsolatos írása). A többi közlés elsősorban az 1945 utáni indulással kapcsolatos (*Szeccskó*: Az iskolák államosítása; a pedagógus szakszervezet, a nemzeti bizottságok; *Soós Imre*: A posta újjászervezése).

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a tanulmányok és közlemények tudományos színvonala átlagon felüli, valamennyi írás a maga nemében jelentős kérdéskörrel foglalkozik, az 1945 előtti helytörténeti tevékenységben szinte általános provinciális elzárkózottság nem észlelhető bennük.

Az Archívum kötetei — egy kivételével — közölnek bibliográfiát, melyet rendszeresen *Iványi Sándor*, a főegyházmegyei könyvtár vezetője állít össze. A bibliográfia évenként tekinti át a megyével kapcsolatos történeti irodalmat. Az Archívum 2. számától kezdve rendszeresen jelennek meg ismertetések, elsősorban — érthetően — a megyei kiadványokról.

A levéltár külön kiadványsorozata a Tanulmányok Heves megye történetéből. Ennek eddig három kötete jelent meg. *Soós Imre*: Heves és Külső-Szolnok megye 1772—1849. évi rovásadó összeírásai (1973); *Grúz János*: Heves vármegye törvényhatósági bizottságának tevékenység-

ge 1919—1929 (1977); *Csiffáry Gergely*: Az egercsehi szénbánya története 1901—1976. (1977). Az utóbbi kötetek részletes elemzésére itt nem térhetünk ki terjedelmi okokból.

Egészében megállapítható, hogy a levéltár az utóbbi fél évtizedben nagy részt vállalt a megyei honismereti-helytörténeti munka megszervezéséből, s tág teret nyújt a kutatók eredményeinek közzétételére. Reméljük, a lendület a továbbiakban sem törik meg, sokasodnak a kiadásra váró kéziratok, s a megye továbbra is bőkezű mecénás marad.

Csorba Csaba

ARATÓ ENDRE:

TANULMÁNYOK A SZLOVÁKIAI MAGYAROK TÖRTÉNETÉBŐL 1918—1975

(Magvető Könyvkiadó, 1977. 443 oldal.)

Sajnos, posztumusz kötetté vált *Arató Endre* professzornak a szlovákiai magyarság sorsával, hatvan esztendő történetével foglalkozó, nagy terjedelmű munkája. Nagy kár. Már csak azért is, mert *Arató Endre* egyike volt ama tudós elméknek, akik nem kívülről közeledtek a témához, hanem külső szemlélőként tekintették, méltatták és bírálták a szlovákiai magyarság életének igen változó, hol keserű, hol pedig kedvezőbb egyensúlyba került fordulóit, nyelvi és etnikai megmaradásának harcait. Fiatalkorában maga is részese volt a kisebbségi életnek; Rév-Komáromban, Jókai városában született, ott ismerte meg a kisebbségi sorsot.

„Nemzeti kisebbség” volt a meghatározó jelzője a két világháború közötti, polgári Csehszlovákiában az államalkotó két nemzetet — a csehet és a szlovákon (harmadikul Kárpátalján a ruszinon) — kívül minden más nemzetiséghez tartozó állampolgárnak, a németnek, a magyar-nak, a lengyelnek. Ez a meghatározás az „uralkodó” nemzetek előtt pejoratív hangzású volt. Állampolgári jogokban is kevesebbet jelentett kisebbségnek lenni — noha a törvény ezt soha nem mondta ki határozottan.

Ez a kisebbségi lét predesztinálta *Arató Endrét*, hogy a szlovákiai (1938-ig „szlovenszkói”) magyarságnak, mint kisebbségi sorsba került nemzetiségnek történetével behatóan, tárgyilagosan, szenvedélytől mentesen, a marxista tör-

ténelemszemlélet eszközeivel és látásával foglalkozzék. Több évtizedes kutatómunka eredménye ez a könyv, s lényegében tizenegy, egymással történelmileg és gondolatilag összefüggő tanulmányt tartalmaz.

A trianoni békeszerződéssel 1920-ban több mint egymillió magyar került az újonnan megalakult Csehszlovákiához. Sorsuk nem volt könnyű, hiszen másodrangú állampolgárok lettek. Nacionalista szenvedélyek, sokszor sovíniszta türelmetlenségek diszkriminációs áldozataivá, furfangos paragrafusok játékszereivé váltak. A szlovákiai magyarság ma is összefüggő etnikum Dél-Szlovákiában; 1919 után pedig még sokáig éltek magyar szórványok az északabbra fekvő területeken, főként a városokban. De más volt a magyarság helyzete 1918–1938. között, és más 1945 után, amikor a kesservei kitelepítések lezajlása után már a szocialista Csehszlovákia teljes jogú állampolgáraivá váltak.

Maga Arató Endre közli művében, hogy a marxista történelemszemléletre ezúttal különösen szükség van, mert az „megóv bennünket attól, hogy az alapszabvány indokolt magyar sérelmeket elfogultsággal szemléljük és minden felelősséget a cseh—szlovák nacionalizmusra hárítsunk”. A kötet történelmi és politikai, valamint gazdasági és művelődési viszonylatban ismerteti, s elemzi Csehszlovákia nemzetiségi politikáját és méltatja a kisebbségi magyarság hídszerpét is. Elítéli egyfelől az irredentizmust, másfelől pedig a mérget vető nacionalizmust. Rámutat mind a magyar, mind pedig a cseh és a szlovák elfogultságra, a szlovák sovínizmusra, mint egészségtelen jelenségre is. Bebizonyítja azonban azt is, hogy mindhárom népből kezdettől fogva éltek nemes, haladó gondolatok is, és az érdekelt nemzetek számos jelese nemcsak azt kereste, ami elválaszt bennünket egymástól, hanem azt is, ami összeköt.

Arató Endre a szlovákiai magyarság kérdéseit, gondjait ismertető tanulmány-sorozatában kitér a hasonló problémákkal bajlódó romániai és jugoszláviai magyarság helyzetének ismertetésére is.

Bevezetőül Csehszlovákia megalakulásával, a polgári és a szocialista Csehszlovákia egymástól különböző arculatával foglalkozik. Rámutat arra, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja az „ezeréves” Magyarország visszaállítását összeegyeztethetetlennek tartotta a nemzetek önrendelkezési jogával, viszont a szlovákiai magyarság nemzeti egyenjo-

gúságát elválaszthatatlannak tekintette a forradalom ügyétől.

A második tanulmány a polgári demokratikus Csehszlovákia vonatkozásában ismerteti a magyarok politikai és kulturális helyzetét. Szól az úgynevezett kisebbségvédelemről, a magyarlakta terület közigazgatási beosztásának célzatos változásairól, az ország nemzetiségi politikájáról, a magyar oktatásügy elorsvasztásáról. A magyarságnak 31 százalékkal kevesebb iskolája volt — felső tanintézménye pedig egy sem —, mint amennyi számarányánál fogva megillette volna. De Csehszlovákiában még így is kedvezőbb volt a helyzet, mint Jugoszláviában és Romániában. Nem egyenlítődték ki Csehszlovákiában a gazdasági szintkülönbségek sem. Erről a harmadik tanulmány szól: a cseh burzsoázia vette át a gazdasági vezető szerepet, s Szlovákia általában, a magyarlakta terület pedig különösen elmaradt. Ez főként a paraszti és a proletár rétegek számára járt nagyobb nehézségekkel.

A negyedik tanulmány a magyar társadalom politikai differenciálódását elemzi. 1920 után két nagy magyar ellenzéki párt alakult Csehszlovákiában: a Magyar Nemzeti Párt és a Keresztényszocialista Párt. A szlovákiai magyarság azonban egyéb pártokban is — mint a szociáldemokrata és a kommunista pártban — helyet vívott ki magának, sőt még az agrárpártba — ebbe a cseh orientációjú pártba — is volt jelentkező.

Az ötödik tanulmány — Együtt a haladásért — a szlovákiai magyarok összekötő szerepéről szól. Kifejti a szerző az együttműködés típusait, sőt a prágai cseh progresszió és a haladó magyar fiatalok kapcsolatát is ismerteti, hiszen ezekhez a mozgalmakhoz kapcsolódott végül a most ötven esztendőes Sarló-mozgalom is. Foglalkozik a magyar szervezeteknek és tömegeknek a Csehszlovák Köztársaság megvédéséért indított mozgalmával.

Arató Endre történelmi munkájának második része a II. világháború befejeztével igen problematikussá vált szlovákiai magyar kérdést tárgyalja. Foglalkozik a szerző *Gustáv Husák*nak a szlovák nemzeti felkelésről írt nagyszabású munkájával, s ezzel kapcsolatban ismét visszatér a magyarságnak a két világháború közötti szerepére, a gondokra és az eredményekre. Méltatja a magyar kérdés üdvös, kielégítő megoldását pártoló *Juraj Zvara* pozsonyi professor munkásságát is. Külön tanulmány szól a pozsonyi egyetemen évekig vendégként tanító *De-*

me László professzornak a szlovákiai magyarság nyelvi gondjaival foglalkozó könyvéről, s a magyarság nyelvhasználati jogairól. Tanulmányt szentel a cseh—szlovák föderáció történelmi előzményeinek, valamint az utóbbi évek nemzetiségi kutatásainak.

Az olvasó előtt a szlovákiai magyarság életének csaknem tiszta képe nyílik meg Arató könyvéből. Bátor, higgadt és tárgyilagos ez a munka, tanulságos még a felhasznált irodalom gazdagságát bizonyító jegyzék is. Ha Arató Endre tovább folytathatta volna a megkezdett tanulmányosorozatot, s végül egy nagy munkában összegezi eredményeit és önálló véleményét, talán még az eddigiénél is teljesebb képet adhatott volna a kisebb-ségi magyarság életéről, sorsáról.

Szombathy Viktor

FOGLALKOZÁSOK ÉS ÉLETMÓDOK

Válogatott tanulmányok honismereti
szakkörök és kutatók munkáiból

(A miskolci Herman Ottó Múzeum
néprajzi kiadványai VII.
Miskolc, 1976. 243 oldal.)

„A miskolci Herman Ottó Múzeum e kötettel állít emléket egykori munkatársának, a fiatalon elhunyt jeles kollégának, *Bodgál Ferencnek*” — olvashatjuk a kötet előszavában. „Ő volt a szervezője és segítője mintegy évtizedeken át az Istvánffy Gyula megyei pályázatnak”, melynek terméséből, a legjobbakból szerkesztette a korábbi gyűjteményes köteteket. A Foglalkozások és életmódok című tanulmánykötet folytatása a Bodgál Ferenc által szerkesztett és 1966-ban megjelent Borsod megye népi hagyományai című kiadványnak. Az 1966—1973. közötti időszak legjobb pályázataiból válogatta, szerkesztette a jelen kötet any-

gát *Dobrossy István* muzeológus. Szinte egyedülálló a miskolci Herman Ottó Múzeum kezdeményezése, hogy megjelenteti az önkéntes gyűjtők legjobb munkáit. Sok hasonló kötetre volna szükség, hogy több értékes dolgotat olvashassunk az önkéntes gyűjtők tollából. Ez a gyűjtemény húsz pályázatot, illetve tanulmányrészletet tartalmaz; lehetetlen azokról külön-külön beszélni.¹

Az első négy tanulmányban az ipari munkásság és a „kétlaki”-ak felszabadulás előtti és utáni élet- és munkakörülményeiről, gyár- és ipartörténetről olvashatunk. A 3. és 4. dolgozat szerzője *Nemcsik Pál*. Azonos a két dolgozat témája: a kétlaki munkás bemutatása, a kétlakiság fogalmának vizsgálata különböző nézőpontból. A régi és „új summáság” fogalmának összehasonlítása, miközben választ ad a szerző arra a kérdésre: miért mentek summásnak 1929-ben a mezőgazdasági proletárok és miért 1969-ben a gyári dolgozók. Párhuzamosan elemzi az 1929-ben summásgaza *Faragó Kálmán* és az 1969-ben brigádfelvezető *Bakos Kálmán* visszaemlékezését. *Nemcsik Pál* a terület (Borsodnádasd, Ózd környéke), a téma alapos ismerője. A gyűjtött anyag gazdagsága, jó fogalmazása, stíluskészsége a jó munkák között is a legjobbak közé emeli ezt a két tanulmányt.

Mesterségekről olvashatunk a következő hét (5—11.) tanulmányban. A szerzők azt vizsgálják, miért vannak kihalóban az általuk vizsgált mesterségek. Hogyan függ össze a társadalmi helyzet változása a bemutatott mesterségek háttérbe szorulásával.

Nagy Ferenc munkájában (5.) a felszabadulás előtt Karcán megtalálható mesterségekről (asztlak, kovács, kerékvártó, cipész) olvashatunk. A szakszókincs, a szerszámok felsorolása, a mesterek élet- és munkakörülményeinek bemutatása teszi hitelessé mondanivalóját.

Ezzel szemben a 6—11. dolgozat *egy-egy mesterség* lényegével, munkafolya-

1. **Vass Tibor:** Az ózdi acélgári munkásság életviszonyai a XX. század első felében — 2. **Kováts György:** A diósgyőr-vasgyári munkások élete a felszabadulásig — 3. **Nemcsik Pál:** A borsodnádasdi kétlaki munkásság életmódjának változása — 4. **Uő.:** Ózd környéki ipari munkásság a mezőgazdaságban — 5. **Nagy Ferenc:** Mesterségek Karcán a felszabadulás előtt — 6. **Dobos Lajos:** A halmaji bogárnemesség — 7. **Hubai Gyöngyi:** Szücsmesterség Mezőkeresztesen — 8. **Fenyvesi Edit:** Kötélgyártás Sajószentpéteren — 9. **Fejes László:** Egy miskolci kádármester — 10. **Büdi János:** Mézeskalásos és gyertyaöntő mesterség Sárospatakon — 11. **Kozák Barnabás:** A tiszadorogmai kosárfonás — 12. **Gaal Antal:** A halászat módjai és eszközei Tiszabólnán — 13. **E. Kovács László:** Erdői munkások életviszonyai Gömöröszőlősen a XX. század első felében — 14. **Jósvai Gizella:** Az erdő hasznóvétele Erdőhorvátiban — 15. **Nagy György:** A népi építkezés technikája és a társas munka formái Karcán — 16. **Nagy Géza:** Falusi szegődményesek munkája és életmódja a Bodrogközben — 17. **Orosz László:** Uradalmi cselédek és summások az asztlól káptalani birtokon — 18. **Szücs István:** A falusi nők helyzetének változása három nemzedéken keresztül — 19. **Zsedényi Judit:** A tardi nő élete a családban és a faluközösségben — 20. **Barsi Ernő:** A sályi agrárszegénység és dalai.

mataival, használati eszközeivel, szakzókinccsel, a mester életútjával, élet- és munkakörülményeinek alakulásával, a faluban kivívott társadalmi „rangjával”, munkaszeretetével ismertet meg bennünket, több-kevesebb mélységben.

A tanulmányok óriási értéke, hogy emléket állítanak egy-egy olyan mesterségnek (bognár, szücs, kötélgyártó, kádár, mézeskalácsos, gyertyaöntő és kosárfonó), amely évszázadokon keresztül mindennapi életünk szerves tartozéka volt. Gazdag tartalma, színes, gördülékény stílus miatt kiemelkedő a 9., 10. és a 11. tanulmány.

Külön egységbe soroltuk a 12., 14. és 15. tanulmányt, bár nehezen „rokonítható” témák feldolgozásáról van szó. A 12. dolgozat a tiszababólnai halászok munkájának, a halászat eszközeinek, használati módjának pontos, érthető, lényegre törő leírása. A tanulmány legfőbb erénye a tömörség. Az erdő felhasználásának különböző módja, az erdőt felhasználók munkájának, életkörülményeinek gazdag bemutatása adja a 14. tanulmány értékét. A munkafolyamatok részletes leírásában megtaláljuk a szakzókinccs helyes alkalmazását. Szemléletesen rajzolja meg *Nagy György* a népi építkezés technikáját, azokat a faltípusokat, amelyek Karcsán meghonosodtak. Kevésbé részletesen szól a szerző a társas munkának az építkezés kapcsán kibontakozó formáiról.

Erdőmunkások, szegődményesek, az agrárszegénység, a mezőgazdasági munkásság rétege áll a 13., a 16., a 17. és a 20. dolgozat középpontjában. *E. Kovács László* tanulmánya nemcsak a favágók mostoha életkörülményeiről, az aránytalanul alacsony fizetéséről ad részletes tájékoztatást, hanem a favágás munkafolyamatáról is. Megismerjük a cserhántók embertelenül nehéz életkörülményeit, a cserhántás folyamatát, a szénégetés módját, a különböző munkafolyamatokra szükséges időmennyiséget, a fuvarosok munkáját, az erdei munka szakzókinccsét is. *Nagy Géza* olyan emberek élet- és munkakörülményeit mutatja be, akik a paraszti élet, a gazdálkodás, a faluközösség segítői. A kovács, a pásztorok, a mezőőrök vagy kerülők, az éjjeli őrök, a harangozó munkája szerves része a

falú életének, munkájukért előre meghatározott bért, komenciót kaptak.

A 17. és a 20. dolgozat a falusi agrárszegénység munkás hétköznapjaival és ünnepeivel foglalkozik.

Szűcs István és *Zsedényi Judit* a falusi nők helyzetének változását vizsgálja. Az előbbi tanulmány erénye a nők megváltozott helyzetének több oldalról történő bemutatása és az, hogy leírja azokat a női munkákat, amelyek a felszabadulás óta egyre inkább ismeretlenekké válnak.

Általában a kötet minden tanulmányáról elmondható, hogy a szerzők az adatközlőktől nyert adatokat használták fel elsősorban, csak kevesen használtak egyéb forrásokat (szakirodalom, statisztika, sajtó). A tanulmányok nyelve, stílusa általában egyszerű, világos, érthető. Kár, hogy nem mindegyik szerző adja meg a szakzókinccs magyarázatát.

Leblancné Kelemen Mária

CSEPELI FÜZETEK 1—3.¹

Örömmel adunk hírt a Hazafias Népfront XXI. kerületi helytörténeti bizottsága füzetsorozatáról, a Csepeli Füzetekről. E sorozat bizonyossága a honismereti mozgalom elvenségének, hiszen három éven belül négy füzet is megjelent a kerületi kiadók segítségével, ebből a Csepeli kronológia és bibliográfia kétszer is.

1965-ben a Csepeli Munkásotthon honismereti köre kiadta a Csepelről szóló legfontosabb művek jegyzékét és az Amíról a csepeli utcák mesélnek című kiadványt. Az új sorozat füzeteinek mindegyike feltünteti a lektor nevét is, ezek azonban feltehetőleg a kerületben élő baráti szívű lektorok, kivéve a Monográfi I-et, ezt ugyanis a Marx Károly Közgazdasági Egyetem gazdaságföldrajzi tanszékének adjunktusa lektorálta.

Így aztán egy sor kisebb-nagyobb hiba maradt az 1. és 2. füzetben, melyek igényesebb lektorálás esetén elkerülhetők lettek volna.

Dr. Zachár László Csepel története c. füzetével több vonatkozásban is vitat-

¹ Csepeli Füzetek 1. *Dr. Zachár László*: Csepel története. A Radnóti Miklós Művelődési Ház kiadványa. (Kézirat gyanánt. Bp. 1974.); Csepeli Füzetek 2. Csepeli kronológia és bibliográfia. Szerkesztette: *Bolla Dezső*. Kiadja a XXI. kerületi Tanácsai Közművelődési Intézmények Igazgatósága. (Kézirat gyanánt. Bp. 1975., II. bővített kiadás: 1976.) Csepeli Füzetek 3. *Bolla Dezső*: Monográfia I. Természeti-földrajzi tényezők és hatásuk a település fejlődésére. Kiadja a XXI. kerületi Tanács Művelődési Központja és a Hazafias Népfront XXI. kerületi Bizottsága. (Kézirat gyanánt. Bp. 1976.)

kozni kell. Aligha írható le, hogy az avar birodalom központja „itt volt Csepel és Szigetszentmiklós között”, mivel a csepeli kikötő építésekor egy avar fejedelmi sírt találtak. A Csepel-sziget a XIV. századtól a feudális anarchia nyomán egyre inkább számos birtokrésze esik szét, így téves az a megállapítás, hogy „az egész sziget az uralkodóház birtokába kerül”. Az sem áll, hogy az 1440 táján Ráckeve-re menekült szerbeknek „kivált-ságlevelükön kívül alig volt valamijük”. Még *Skaricza Máté* 1581-es versezete is azt írja:

De az Ráczok pénzessek valának,
Hazájukból kik el szakadának,

A füzet legnagyobb hibája talán az, hogy a végén felsorolja ugyan a felhasznált irodalmat, de forrásaira a tanulmány szövegében nem hivatkozik, így aztán szinte a mondatok összecsengéséig azonosíthatunk a füzetben részleteket. A pontos hivatkozás alól nem mentesít a tanulmány összeállítójának udvarias utalása sem, miszerint a kiadvány célja, hogy az „eddig megjelent, de időközben elfogyott kítűnő és részletes monográfiák után szerényebb mértékben kézikönyvként szolgáljon”. Ha pedig ilyen célt tűz maga elé, semmiképpen nem szabad egye XVI. századi térkép részletének közlése alá leírni, hogy „Csepel-sziget és környéke a rómaiak idején” (77. oldal), hiszen még a közölt térképrészleten is világosan olvasható a Vrsiget — azaz Ūrsiget — helynév!

A két kiadásban is megjelent tizenöt szerkesztő-gyűjtő kronológiájáról és bibliográfiájáról már sokkal több jó mondható el, különösen a kronológiai részből. E kiadványban szinte megjelenik a lapok forgatói előtt az a nagyméretű fejlődés, amelyet Csepel a felszabadulás óta elért. A település történetét külön fejezet összegzi a honfoglalásig (I.), a magyar polgári forradalomig (II.), a polgári demokratikus forradalomig (III.). A IV. fejezet a forradalmak korát, az V. pedig a felszabadulástól napjainkig eltelt időszakot követi. Különös erénye az anyag szinte naprakész összeállítása. A 155 tételes bibliográfiában már maradtak hibák. A 18. tétel egy nem létező könyv; az 50. tétel — Emlékek Budapest múltjából — azonos a 109.-kel, csak az egyik a borítón olvasható, a másik pedig a belső címlapon levő szöveg; helytelenül ír-

ják *Bródy Sándor*, *Csetneki-Jelenik Elek*, továbbá *Dulácska Géza* nevét (19., 45., 58. tétel). Több helyen hiányos a kiadvány leírása, *Pápai Károly* tanulmánya a Földrajzi Közlemények 1890. évfolyamában jelent meg, *C. Wilhelmb Gizzella* térképpublikációja pedig a Studia Comitatus I. kötetében. A német és latin könyvcímek gyakran hibásak, pl. a 7., 84., 148. tétel. Helyesebb volt az 1965-ös Csepeli Munkásotthon bibliográfiájának gyakorlata, amely megadta — különösen régi kiadványok esetében — a Budapest Történeti Bibliográfia megfelelő tételszámait is. A bibliográfia azonban — korrekciókkal — így is jól szolgálja a honismereti munka ügyét. Helyes lenne, ha a csepeliek egy későbbi füzetben *részletes Csepel-sziget* — ezen belül Csepel — bibliográfiára vállalkoznának.

A sorozat eddigi legsikerültebb füzete *Bolla Dezső* természetföldrajzi munkája. Részletes és pontos térképek mutatják be a sziget történeti-földrajzi fejlődését, az évi csapadék eloszlását, a szélirányt és településszerkezetet (a 2. és 3. térkép sorrendjét felcserélték). Különösen figyelmeztetők a tanulmány megállapításai a levegőszennyeződésről, jó összefoglalás a folyamszabályozást is bemutató V. fejezet. (Vízrajzi viszonyok.) Szerencsésen állítja össze ez a fejezet a sziget névváltozásait, a Szent Margit sziget elnevezés eredetét azonban részletesebben meg kellene vizsgálni, az a Csepel-sziget esetén több egyszerű tévedésnél (33. oldal), hiszen itt jelentős domonkos birtokok is voltak! *Bolla Dezső* dolgozata beszédesen igazolja, mennyire egyeztethető a tudományos feldolgozás és a közérthető stílus! Aggasztóan figyelmeztet *Bolla* füzete a Duna folyóvíz minőségének romlására, mert bár épültek víztisztító-művek, de a folyóvíz minősége az utóbbi tíz évben mégis romlott! (52. oldal.)

A Csepeli Füzetek eredményes vállalkozás. A sorozat füzetei egyre erősödnek, s a javításra a szerkesztőkben is meg van az igény (2. füzet előszava). Jó lenne, ha a XXI. kerület helytörténeti bizottság keresné a kapcsolatot a Csepel-sziget másik honismereti munkacsoportjával, a ráckeveiekkel. Összefogva még pontosabban, alaposabban deríthetnék fel szűkebb lakóhelyük, az insula magna — Nagy Sziget — múltját!

Kovács József László

FÜGEDI ERIK:

**VÁR ÉS TÁRSADALOM
A XIII—XIV. SZÁZADI
MAGYARORSZÁGON**

(Akadémiai Kiadó, 1977. 218 oldal.)

Fügedi Erik könyve — amely az Értekezések a történeti tudományok köréből című sorozatban jelent meg — a középkori Magyarország várainak sajátos csoportjával foglalkozik. A XIII. században — az ősi központok mellett — új vártípus jelenik meg, amelynek legfőbb ismérve, hogy a vár most már nemcsak egy adott terület védelmére szolgál, hanem egyben a földesúr székhelye, kincseinek, vagyonának őrzőhelye, és a földesúr a jobbágyság feletti uralmát a várhoz tartozó uradalom keretében gyakorolja.

A tatárjárást követő harminc esztendőben kiépült az ország új, a várakra támaszkodó határvédelme. IV. Béla nemcsak maga emeltetett várakat, hanem minden eszközt felhasznált arra, hogy minél több megerősített hely építtessék az országban. Munkájához elsősorban közvetlen világi munkatársai voltak segítségére. Az e korszakban (1242—1270) épült várak jelentős része — éppen az építkezés erőszakolt üteme miatt — fából készült, sáncsal és árokkal körülvett erődítés volt, így könnyedén válhatott a tűz martalékává.

A XIII. század végi feudális anarchia kialakulásában az új típusú várak is szerepet játszottak azáltal, hogy végső soron a tartományi hatalom kiépítését segítették elő. A szerző logikusan bontja ki előttünk ezt a történelmi folyamatot, amelynek során lehetőség nyílt arra, hogy a birtokos, illetőleg vártulajdonos kezén a nagybirtok katonai, gazdasági és politikai hatalmat jelentő, független tartományná váljék. (A szerző részletesen foglalkozik *Aba Amádé* és *Csák Máté* hatalmának kialakulásával.) A tartományurak bukásának oka abban rejlik, hogy a nagybirtoknál magasabb szervezetet nem tudtak létrehozni. Megteremtették viszont a vár fenntartásához szükséges elemeket, a tartozékokat és a familiát.

A nagybirtokosok arra törekedtek, hogy megszerezzék a jobbágyaik feletti bíráskodás jogát, és ezáltal az általuk uralt területet kiszakítsák minden egyéb hatalom befolyása alól. Erre a XIV. században az Anjou-királyok alatt kiépített királyi várgazdaságok szolgáltattak pél-

dát. A várgazdaságok élén álló királyi várnagyok bírói jogkörrel rendelkeztek az uradalom jobbágyai felett, és ez a jog olyan esetekben is megmaradt, amikor a várgazdaság eladományozása után az adományos nem rendelkezett pallosjoggal. Így alakulhattak ki a XV. századi, a földesúr számára teljes bírói hatalmat nyújtó uradalmak körvonalai. A vázolt gondolatmenetet Fügedi Erik imponálóan gazdag okleveles anyaggal támasztja alá.

A könyv második része adattár, amelyben a XIII—XIV. századi várakat sorolja fel a szerző, megnevezve, hogy az adott várat ki, mikor építette, mi volt a vár stratégiai jelentősége, Anjou-kori várnagyainak neve és működési ideje. Leírja a vár sorsát a XIV. század végéig, valamint megemlíti a vár építészeti adatait is.

A könyv hasznos segítséget fog nyújtani mindazoknak a helytörténészeknek, akik városuk vagy megyéjük középkori várai iránt érdeklődnek, mivel a szerző egyszerre világít rá a váraknak a társadalmi fejlődésben játszott szerepére, katonai jelentőségükre és főbb építészeti jellemzőikre. Alapvető fontosságú a két térkép, amely az 1270. illetve az 1300 előtt felépített várakat rögzíti. Igen hasznos az adattár, amely a szükséges adatok mellett a főbb irodalmi utalásokat is megadja.

Gérelyes Ibolya

CSANDA SÁNDOR:

SZÜLŐFÖLD ÉS IRODALOM

(Madách Könyvkiadó, Bratislava,
1977. 259 oldal.)

A régi magyar irodalomnak kevés olyan lelkes kutatója és terjesztője van, mint *Csanda Sándor* pozsonyi egyetemi tanár. Neki köszönhetjük többek között a Fanchali Jób-kódexben lemasolt Balassi-drámának, a *Szép magyar komédiának* felismerését. Külön kötetben (*Balassi Bálint költszete*) foglalkozik a nagy reneszánsz költő versformáival, rímelhelyezéseivel, énekeinek műfaji sajátosságaiival, költői frazeológiájával. Már ebben a munkájában is hatásosan hasonlított össze a szlovák és a cseh reneszánsz-kori versek szóképeit Balassi jellegzetes tropusaival, hogy végül is megállapítsa: a magyar költő lírájának több szóképe hasonlít ugyan a szlovák versekéhez, de ez a rokonság mégsem olyan mértékű, hogy közvetlen fordítás-

ra vagy szerzőazonosságra lenetne követszeti.

Csanda új kötetében, a *Szülőföld és irodalom*ban folytatja a megkezdett munkát, és Balassi költészetét a horvát petrarkistakéval veti össze. A hasonlóságok mellett azokra a jelentős különbségekre is rámutat, amelyek Balassi és a dalmát petrarkista költők versei között észlelhetők. Ezen az összehasonlításon túl Csanda érdekes és fontos adatokkal egészíti ki a régi magyar irodalom Szlovákiában meglévő kapcsolatait. Munkájában sorra veszi mindazokat az írókat, akik 1918 előtt a mai Szlovákia területén éltek vagy alkottak. Témakörében viszszanyúl a Nyitran nyomtatott első magyar könyvhöz, az eretnek jellegű, szociális gondolatokat is tartalmazó Jókai-kódexhez. Majd *Tinódi Sebestyén* kassai írói munkássága tárul elénk. Elbeszéli, miként vásárolt egy antikváriumban olyan latin nyelvű könyvet, amelynek kőestáblájából XVII. századi kassai nyomtatványok kerültek elő. Ezek variánsai ugyan már megvannak, de más kiadásban. Csanda megidézi a keménytollú *Bornemisza Pétert* is, akinek Kassán történt kalandját érdekesen meséli el, hogy aztán minél tökéletesebb írói portrét nyújtson a kiváló reformátoríró munkásságáról. De lehull a lepel *Balassi Menyhárt*nak, ennek a féktelen főúrnak garázdálkodásairól is, hogy tipikus vétkei a kor társadalmetikai meglátásaiban lelepleződjenek.

Meglepően érdekes apróságokkal kelti fel az érdeklődést Csanda az olyan ismert írók iránt, mint *Gyöngyösi István*, *Gradányi József*, a szakolcai költő vagy a Kassán is működött *Batsányi János*. *Csokonainak* és *Jókai Mór*nak komáromi és pozsonyi élményeiről is tud újat adni Csanda, hogy ezeken keresztül igazolja mind a magyar, mind pedig a szlovák olvasók utánuk való sóvárgását, rajongását.

Tollhegyre tűzi Csanda az ötvenedik évfordulóját ünneplő Sarlós-mozgalom egyik élharcosának, *Balogh Edgárnak* Hét próba című munkáját is. Bizonyos, hogy a *Sarló* eszméi fejlődésének középpontjában a népi gyökerű nemzeti kérdés állt. Ez az eszmekör rövid idő múltával magával ragadta Csehszlovákia, Magyarország, Románia és Jugoszlávia reformista és baloldali magyar értelmiségi fiatalosságát. Csanda nemcsak lényeglátóan értékeli *Balogh Edgár* könyvét, hanem szokásához híven saját ismeretanyagával is kibővíti. Egyben rámutat a

Sarlónak a magyarországi népi írókra, a Márciusi Frontra és a Nemzeti Parasztpárt munkájára gyakorolt ösztönző hatására is.

Évek óta kedvelt témája Csandának a magyar és a szomszédos népek közötti irodalmi, kulturális kapcsolatok kibontása. Már 1959-ben megjelent terjedelmes könyve (*Magyar—szlovák kulturális kapcsolatok*) is ezzel foglalkozik. Ennek a munkájának harmadik részében is erre tér vissza, és *Balassi Bálinttól Fábry Zoltánnak* a *Korunkkal* való kapcsolataig négy íróra vonatkozó kutatásait teszi közzé.

Eltekintve az írókat elválasztó századok és ideológiák más-más attitűdjétől, kétségtelen, hogy Csanda nagy elhivatottsággal, a szomszédos népek irodalmának teljes ismeretében, elfoglaltság nélkül és határozott marxista szellemben bontja ki álláspontját. Ezzel nagymértékben elősegíti a magyar—szlovák kulturális kapcsolatok elmélyítését.

Csanda új könyve sok régi és új irodalmi problémát vet fel. Műve fontos hozzájárulás a két nép irodalmi kapcsolatainak kibővítéséhez, irodalmunk minél teljesebb megismeréséhez.

Dr. Tóth István

HORVÁTH LAJOS:

VERESEGYHÁZA

(A Veresegyházai Nagyközségi Tanács kiadása, 1977. 251 oldal.)

Horváth Lajos könyve azt bizonyítja, hogy támogatni szükséges a vidéki tanárok, agronómusok, orvosok gyűjtőmunkáját. Ahol a községben dolgozó helytörténészek és a tanács között olyan jó, alkotó a kapcsolat, mint Veresegyházán, ahol az indító figyelem, a biztatás és később az anyagi támogatás sem marad el, ott értékes mű születik. Figyelemre méltó az, amit *Pásztor Béla* tanácselnök ír bevezető szavaiban: „*Szeretettel ajánlom ezt a könyvet minden család könyvespolcára... múltunk munkára és helytállásra kötelez.*” *Horváth Lajos* pedig a következőket vallja: „*A szülőföldemről írtam ezt a könyvet. Nehéz munkával kutattam a közösség arcát, amely a sanyarú körülményeket valamivel könnyebben vészelte át, mint a környék más falvai, és valamivel hamarabb vette észre az új lehetőségeket is.*”

Miről van szó tulajdonképpen? Arról, hogy — Radnóti szavait kölcsönözve — sem Horváth Lajosnak, sem a könyv olvasóinak „nem térkép e táj”, hanem szülőföld, a haza része; közös otthon. A szülőföldélmény nélkül szegények maradunk, s Horváth Lajos tudatosítja e fogalom valóság tartalmát, nélkülözhetetlen voltát.

Horváth Lajos községtörténete egyaránt megvalósítja az olvasmányosság és a tudományos értekezés követelményeit. A gazdag jegyzetanyag, a bő adatár, a Veregyháza vonatkozó történeti szakirodalom alapos számbavétele a mű egyik erénye, melyhez a több száz egységet számláló helység- és dűlőnévmutató járul. Nagyon hasznos az időrendi áttekintés, amely több mint ezer esztendővel ível át.

A könyv a geológiai, földrajzi bevezető után a történeti részre összpontosít, képi szemléltetéssel is bemutatva Ivacs lakóödreit, a római cserépedényeket, a birkaosztóból faragott Árpád-kori szerezsejéteket és a kőmoszart. Horváth Lajos felhasználja a szájhagyományokat és a tárgyi emlékeket is, oklevelek, talált ezüstérmék egyaránt forrással szolgálnak számára.

Bemutatja a művelődéstörténeti viszonyokat, így Fáy András, Szemere Pál, Kölcsey Ferenc veregyházi kapcsolatát, felidéz az óriás cseresznyefát, melyet a Himnusz költője is megmászott izletes gyümölcséért. Jó arányérzékkel dolgozza fel a Tanácsköztársaság veregyházi eseményeit, valamint a helyi népszokásokat.

A befejező részben lényeges és érdekes dolgokat olvashatunk a mezőgazdaság átszervezéséről, a tópart fürdőhelyé alakításáról, a mai Veregyháza új képeréről. A Váci Mihály Művelődési Központ, az új iskola, az új egészségügyi ház tartalmas munkáját tekintve igazat kell adnunk Horváth Lajos summázó bekezdésének: „Veregyháznak jelentős jövője van. A távlati fejlesztési terv — amely 1980-ig szól — Veregyház regionális központtá fejlesztését célozza a Vác és Gödöllő közötti vidéken.”

Nem kívánhatunk mást, mint hogy sok ilyen színvonalú honismereti, helytörténeti kiadvány szülessen a helyi tanácsok támogatásával mindenütt az országban.

Losonci Miklós

BARANYAI JÜLIA:

VÍZBE VESZŐ NYOMOK

(Fórum Könyvkiadó, Szabadka, 1977.
360 oldal és 31 fénykép.)

Ez a tanulságos kultúrtörténeti munka a Dráva és a Duna által határolt terület, a Baranya-szög vagy másképpen a Dráva-szög néven ismert táj történetét öleli fel. A szerző eloszór a Dráva-szög történelmével, főleg a rómaiak több évszázados uralmával foglalkozik. Baranya i. u. 10—12-ben került római uralom alá. Erre utalnak a lakott helységek latin nevei, mint például Laskó — *Albanon*, Kő — *Aureus Mons*, Vörösmart — *Ad Novas*, Kisköszeg — *Ad Militare* stb. Van azonban kézzel foghatóbb bizonyítékok is. Laskó községben a templom déli oldalán talált tűzhelymaradvány, a fogadalmi oltárkö, amelyet egy hajdani lelkész beépíttetett a református templom oldalába. Asás közben gyakran kerül elő a földből római kori tárgy: Hercegszőlős környékén egy házi istenszobor, Vörösmart községben római sírok, bélyeges téglák. Ez indította arra a könyv szerzőjét, *Baranyai Juliát*, hogy helytörténeti múzeumot létesítsen Vörösmart községben. Ide kerültek azután a későbbi korok leletei is.

Tovább peregnék az évek, egymást váltják a különböző korok. A történelem színpadán megindul a népvándorlás. A Dráva-szögben is feltűnnek egymás után az avarok, a kazárok, a székelyek egy csoportja, majd a szlávok.

A következő fejezetben Baranya reneszánsz-kori íróival, Janus Pannoniusszal és kortársaival foglalkozik a szerző. Egy másik fejezetben részletesen olvashatunk a török hódításokról, a mohácsi vészről. A könyv szerzőjének érdeme, hogy — akárcsak a könyv többi fejezetében — a legújabb forrásokból meríti anyagát. Nagyon érdekesek a magyar nép múltjának kutatása szempontjából a XVI. századból török adóösszeírások, eredetijük a Bécsi Nemzeti Könyvtárban található. Az 1554. évi adóösszeírásból az derül ki, hogy a Dráva-szög magyar falvaiban más nemzetiségűek még nincsenek, s a XVI. században csak jelentéktelen mértékű délszláv betelepülés történt. Érdekes volna tudni, hogy ma mi a helyzet ezen a területen. Annyi ismeretes, hogy a múlt évben néhány község — Zmaievac, Suza, Karanac, Knezevi Vinograd — két-névtű (horvát és magyar) táblát kapott. Így felkerült a hivatalos helység-név alá a magyar Vörösmart, Csuz, Karancs és Hercegszőlős név is.

A továbbiakban a szerző számos oldalon keresztül a Laskó nevű községgel foglalkozik. Ír *Sztárai Mihály* református lelkészről, a XVI. század nagy írójáról. Laskó községnek egy másik neves lelkésze, *dr. Szegedi Kis István*, akinek művei pár évvel halála után jelentek meg. A laskói iskolának még egy neves rektoráról, *Tolnai Bálintról* is szó van. Ezt követően három Veresmartiról találunk ismertetést: *Lázárról*, aki a XVI. század végén és a következő század elején 21 évig volt Vörösmart prédikátora; *Illésről*, aki jóval 1576 előtt Laskán, majd 1576 táján Hercegszőlősön volt prédikátor és superintendens; valamint *Istvánról*, aki iskolamester volt a Dráva-szögben. Külön fejezetet kapott *Veresmarti Mihály* (1572—1645). Református papi családból származott. Később áttért a katolikus hitre. Meg is írta ennek a történetét *Megtérésem története* címmel. Itt említ meg, hogy Vörösmarty Mihály (1800—1855) minden valószínűség szerint ebből a családból származott, mert a múlt században Fejér megyében élt rokonai még Veresmartynak írták nevüket és reformátusok voltak. Egyedül a költő ága katolizált.

A Dráva-szög Vörösmart községe arról is nevezetes, hogy a XVI. században már gimnáziuma volt. *Fábián Zoltán*, a hajdani tiszteletes abban a szerencsés helyzetben volt, hogy áttanulmányozhatta a református templom toronyszobájában őrzött régi levéltár adatait és ennek nyomán megírta a Vörösmarti Református Egyház Történetét 1547—1910-ig. (A levéltár sajnos elpusztult a második világháborút követő napokban.)

A könyv szerzője a további fejezetben a Dráva-szög elfelejtett íróiról emlékezik meg. Elsőként is *Ács Gedeonról*, aki Kossuthot önként elkísérte az emigrációba; levelesládáját és bibliáját a vörösmarti kisdíjakok őrzik múzeumi gyűjteményükben. A következő: *Ács Zsigmond* laskói lelképásztor, *Balogh István* színész és színműíró, *Újlaki Kornél Dezső* darázsi plébános. *Csók István* húsz évig volt Újlaki vendége, minden nyáron itt festette sokáctárgyú képeit. A nevezetes emberek sorát *Brüstle József*, *Dárdai Sándor*, *Schams Ferenc* és *Faragó János* zárja. A könyv szövegrészének befejező részét a Dráva-szög íróbarátainak szenteli. *B. Szabó Györgynek* és *Herceg Jánosnak*. A 350 oldalas könyvet 35 képmelléklet egészíti ki.

A könyv címe — *Vízbe vesző nyomok* — szimbolikusan jelöli a terület történelmének, neves embereinek a köztudat-

ból való eltűnését. Az utószóban a szerző keserű hangon ír arról, hogy a Dráva-szög lakossága milyen keveset tud minderről.

Elkeseredésre nincsen ok, amíg él a szülőföld iránti lelkes ragaszkodás egysekkben, mint Baranyai Júliában, aki nemcsak elmerengeni tud a múlt szép emlékein, hanem tenni is képes annak érdekében, hogy ezek az értékek el ne vesszenek „a mindent beborító víz tengerében”.

Vörösmarty Géza

KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ:

RÁCKEVE ÉS KÖRNYÉKE

(Útikalauz. A Pest megyei Idegenforgalmi Hivatal kiadványa, 1977. és 1978.)

Annak, aki nem ismeri a Ráckevei (Soroksári) -Dunát — „a horgászok paradicsomát” —, feltétlenül látnia kell és biztos, hogy soha nem fogja elfelejteni. Budapest IX. kerületében, a Kvassay-zsilipnél ágazik el a Nagy-Dunától, hogy 58 km kanyargós, kisebb-nagyobb szigetekkel teli gyönyörű út után a tassi zsilipnél egyesüljön ismét vele. A szigetet, amelyet a Duna két ága ölel körül, Csepel-szigetnek hívják régóta. Ennek bemutatására és bejárására invitálja az olvasót *dr. Kovács József László*, aki a lokálpatrióta szeretetével és mindenre kiterjedő figyelmével kalauzolja az olvasót hajón, helyiérdekű vasúton és gépkocsin Ráckevére, a Csepel-sziget „fővárosába”, majd onnan további kedves utakra.

A kiadvány terjedelméhez alkalmazkodó részletességgel tárja az olvasó elé *Ráckeve* és *Dömsöd* nagyközségek hét évszázados történetének ismert és forrásokkal bizonyított eseményeit, leírja műemlékeiket, s más nevezetességeket is.

Dicséret illeti a DUNATOURS-t, Pest megye Idegenforgalmi Hivatalát, hogy megjelentette ezt az útikalauzt, amely a Duna-kanyar után Pest megye második jelentős és igen szép tájegységét mutatja be a hazai és a külföldi idegenforgalom fejlesztése érdekében. Ugyanakkor érdekes *helytörténeti tanulmánynak* is számít, ami azért is fontos, mert a vidék régi lakosai mellett az ott pihenő és üdülő újakkal is megismerteti településük történetét dióhéjban. *Mihalik Tamás* művészi fényképei és *Dénes János* igényes térképe nagyon szépen egészíti ki Kovács József László munkáját.

Dr. Szabó Imre

BÜKKI BARLANGLAKÁSOK

A Herman Ottó Múzeum Evkönyve
(Miskolc, 1977. 136 oldal.)

Három kötete látott eddig napvilágot a miskolci Herman Ottó Múzeum *Borsodi kismonográfiák* című sorozatának. A bükki barlanglakásokról szóló kötet szerzője a magyar — különösen az észak-magyarországi — paraszti építkezés kitűnő kutatója, aki már eddig is számos alapvető tanulmányban tárta fel a parasztházak alaprajzi elrendezésének, tüzelőberendezéseinek, építőanyagának fejlődését. Egy korábbi tanulmányában már közzétette a Bükk nyugati részén található barlangépitményekre vonatkozó kutatási eredményeit (Kőházak és barlanglakások Észak-Hevesen. Egri Múzeum Evkönyve VIII—IX. — 1972. 325—431 old.), ezúttal pedig a Bükk déli felének kőbe vájt építményeit ismerteti. A tanulmány 14 dél-bükk-i településen végzett terepmunkára támaszkodik: Andornak, Kistálya (egyesítve Andornaktálya), Ostoros, Szomolya, Noszvaj, Felsőtárkány, Bogács, Cserépfalu, Cserépvárnya, Tibolddaróc, Sály, Kács, Kisgyőr és Miskolc.

A munka bevezetőjében a szerző rámutat arra, hogy Észak-Magyarország keleti részén — a Tokaji hegység és a Mátra között — húzódó hegyvidék közetanyaga ideális a pincék és a barlanglakások építéséhez. A jól vájható, viszonylag tartósközetek e fajta felhasználását nagyban segítette a vidék intenzív szőlőkultúrája, illetve az azzal kapcsolatos építmények szükségessége is. Bakó szerint a kő — mint építőanyag — csak később jelenik meg a paraszti építészetben, de a természetes barlangok mintájára készült építmények minden bizonnyal távoli időkbe nyúlnak vissza ezen a vidéken is.

A munka első fejezete a barlangépitményeket írja le. Falvanként mutatja be a szerző a létesítményeket, amelyeket egy sajátos kultúra megmaradt emlékeinek tekint. A kis helyen összezsúfolt építmények, a szűk udvarok a települések szerveződésének izgalmas kérdéseit vetik fel.

A tanulmány második fejezetében a barlangépitmények rendszerezését végzi el a szerző. A leíró rész összegezőként itt ismerteti általános érvényű megállá-

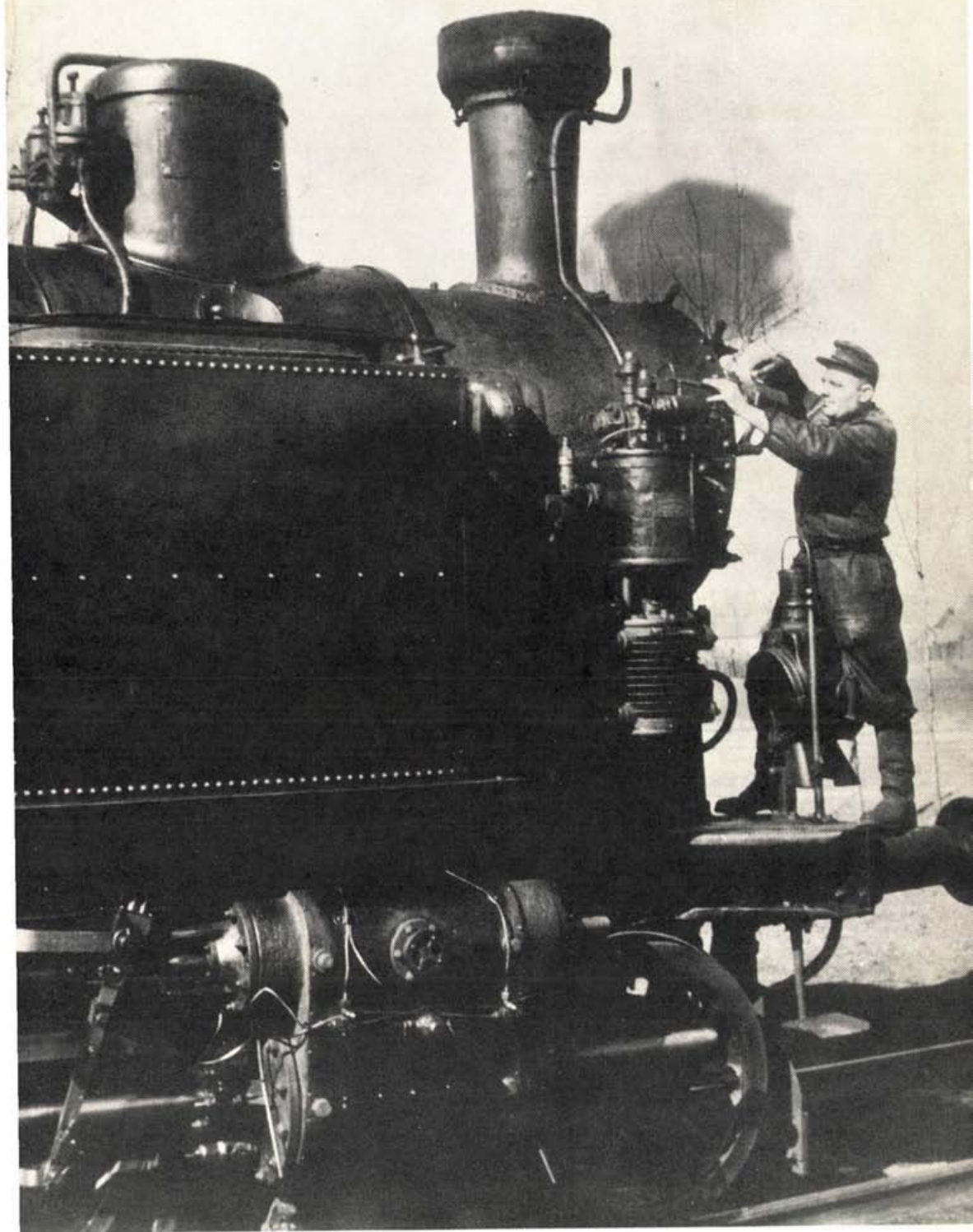
pításait, következtetéseit. A bemutatott építmények anyaga főként riolit-tufa, de előforrai mésztufa és homokkő is.

A fennálló falu lakóházainak alaprajzi fejlődése szempontjából is figyelmet érdemel a barlanglakások vizsgálata, tüzhelyeik és a füsttlenítés módjainak fejlődése szintén rokon azokéval. A barlanglakások berendezése — hasonlóan szerkezetükhöz — ugyancsak hagyományos elemeket őriz, melyeket elsősorban a lakók szegénysége konzervált. A szerző arra a következtetésre jut, hogy századunk első felében zömével béresek, cselédek lakták ugyan ezeket az objektumokat, de felbukkan közöttük néhány kisbirtokos gazda is, pinceházaik azonban magasabb színvonalat képviseltek az előbbieknél.

A harmadik, befejező rész a földrajzi kitekintése, a történeti összesség. A szerző megállapítja, hogy a bükki barlanglakások keletkezésének kora jelenleg ismeretlen. A rendelkezésre álló források nem adnak tájékoztatást ebben a kérdésben, a hagyomány adatai viszont — e vonatkozásban — nem tekinthetők forrásértékűnek. A rendelkezésre álló közet olyan adottsága a vidéknek, amit bármelyik kor embere felhasználhatott, ha megfelelő szerszámok álltak rendelkezésére. Más területről származó források birtokában Bakó a XIII. századig vezeti vissza az építményeket, mint a falusi népesség lakhelyeit. Az eredet részben az egyházi építmények irányába mutat, de rokon vonások mutatkoznak a vidék másik sajátos objektumaival, a kaptárkövekkel is. Befejezősül arra igyekszik választ adni a szerző, hogy milyen népesség és mikor építhette a Bükk barlanglakásait. Közvetett bizonyítékként a kaptárkövekre vonatkozó kutatások eredményeit használja fel, s így módon a kabarokkal hozza kapcsolatba ezeket az építményeket is.

Bakó munkája kitűnő tanulmány. Ha nem is monografikus igényrel, de egy önálló fejezetet tárt fel a terület népi építészetéről. Érzünk ugyan egy-két hiányosságot, különösen a lakók társadalmi helyzetének megítélésére, valamint a barlangépitményeknek az egész településsel való kapcsolatára vonatkozóan, de Bakó Ferenc munkáját alapvető eredménynek tekinthetjük Északkelet-Magyarország tárgyi kultúrájának feltárásában.

Viga Gyula

A „nyalókának” nevezett kis gőzmozdony ma már múzeumi emlék
Lásd a MÁV szentesi motorgarázsa c. cikket (Fotó: *Mucsi*)

212
FI 112

Csővári szlovák népviselet (Szabó J. felvétele)